

چاپی دوووم

شرحی ابن عقیل به کوردی

نه گه ن لیکدانه ووهو اعراب کردنی سه رجه م دهقه کانی قورنان و
فه رموده کان، و راقه کردنی سه رجه م دیره کانی نه لویه به کوردی

ناماده کردنی
سه ربه ست جه باری

به رگی یه که م

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

سید الشهدا (ع) بن عقیلا
ع و ماسا

به کوردی

له گهه ئێکدا نهوه و اعراب کردنی سه رجه م دهقه کانی قورئان و
فه رموده کان ، و راقه کردنی سه رجه م دیره کانی نه نفیه به کوردی

ئاماده کردنی

سه ربه ست جه باری

شرحی ابن عقیل به کوردی

ئاماده کردنی : سه ره ست جه باری

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

چاپخانه ی : ری نو

ژماره ی سپاردن : له به ریویه رایه تی کتیبخانه گشتیه کان ژماره ی

سپاردنی (۱۲۴۴) ی سالی (۲۰۱۲) ی پیدراوه.

پیشەکی وەرگیر

الحمدُ لله رافع الدرجات لمن انخفض لجلاله ، وفاتح البركات لمن انتصب لشكر إفضاله ، والصلاة والسلام على حبيبنا محمد وآله وأصحابه وأتباعه إلى يوم الدين.

اما بعد : بێگومان باشتترین و چاکترین شتێک مڕۆڤ پێوهی سەرقال بێت و ساتهکانی تهمهنی لهگهڵدا بهپڕی بکات و خۆی له پێناودا ماندوو بکات و ههول و کوششی تهواو بکات بۆ وه دهست هێنانی بریتیه له زانست و زانیاری بهسوود ، دیاره زانستیش بواریکی بهرفراوانه و جۆرهها زانست بوونی ههیه له ژبانی ئێمهدا ، ههه زانستییکیش به پێی بابته و ناوهپۆکهکهی گرنگه و به سووده ، جا زانسته ئیسلامیهکان گرنگی و پایهی تایبهتی خویان ههیه بۆ ژبانی مڕۆڤ سەرچاوهی زانسته ئیسلامیهکانیش بریتیه له قورئان و سوننهت که پێیان دهوتریت (العلوم الأصلية) چونکه قورئان و سوننهت بریتین له وهحی خوای پهروه‌دگار و دوورن له ههله و کهم و کوورتی ، کهواته قورئان و سوننهت مه‌بهستی سه‌ره‌کین له خویندن و گه‌پان به دواي زانسته ئیسلامیه‌کاندا ، مڕۆڤیش بۆ گه‌یشتن به هه‌ر مه‌به‌ستێک پێویستی به هۆکار و ئالیه‌تێک هه‌یه که ده‌بیته هۆی ئاسان به‌دهست هێنانی مه‌به‌سته‌که ، جا زانیانی ئێمه بۆ گه‌یشتن به حالی بوونی تهواو له قورئان و سوننهت چهند زانستیکیان داناوه و ناویان ناوه ((علوم الآلة)) یان ((علوم الوسائل)) که هۆکارن بۆ چاک حالی بوون له ((علوم المقاصد)) که بریتین له قورئان و سوننهت.

دیاره ((علوم الآلة)) به شیوه‌یه‌کی گشتی چوارن :

(١) - زانسته‌کانی قورئان ((علوم القرآن)) .

(٢) - زانسته‌کانی فه‌رمووده ((علوم الحديث)) .

(٣) - زانستی اصول الفقه .

(٤) - زانسته‌کانی زمانی عه‌ره‌بی ((علوم اللغة العربية)) .

جا ئه‌وه‌ی مه‌به‌ستی ئیمه‌یه لی‌ره‌دا بریتیه له جو‌ری چواره‌م که ئه‌ویش (١٢) به‌شن واته زانسته‌کانی فی‌ربوونی زمانی عه‌ره‌بی دوانزه‌ن ، که له‌م دوو دی‌ره‌دا کورت کراوه‌ته‌وه :

نحو ، و صرف ، عروض ، ثم قافية وبعدها لغة ، قرض ، وإنشاء
خط ، بیان ، معان ، مع محاضرة والاشتقاق لها الأداب أسماء
جا له‌م دوانزه زانسته‌ش گرنگ‌ترینیان چوارن که بریتین له ((نحو و صرف
وبلاغة و ادب)) ئه‌م چوار زانسته له‌سه‌رجه‌م حو‌ج‌ره‌و خو‌یندنگا
ئایینی‌ه‌کان و کۆلی‌ژه‌کانی شه‌ریعه‌و زمانی عه‌ره‌بی ده‌خو‌ین‌رین .

بی‌گومان بناغه‌و بنچینه‌ی ئه‌م چواره‌ش بریتیه له زانستی ((النحو)) که
فی‌ربوونی فه‌رزه له‌سه‌ر هه‌رکه‌سیک بیه‌و‌یت له ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ت
حالی بی‌ت شتیکی مه‌حاله تی‌گه‌یشتن له ماناو مه‌به‌ستی ده‌قه‌کان به‌بی
زانینی زانستی ((نحو)) وه‌کو مامۆستا مه‌لا عبد‌لکریمی مدرس -
ره‌حه‌ته‌ی خ‌وای لی‌بی‌ت - ده‌فه‌رمو‌یت :

به‌بی نحو و صرف ده‌س نادا بو‌ که‌س

فه‌همی ئه‌ساسی دینی موقه‌ده‌س

جا به‌ در‌ی‌ژای می‌ژووی موس‌لمانان و هه‌ر له‌و سه‌رده‌می زانستی نحو په‌یدا
بوو زانایانی ئیمه‌ گرنگی زۆریان داوه به‌م زانسته‌و به‌ چه‌نده‌ها شی‌وه
کتیب و نامیلکه‌یان له‌سه‌ر نویسه‌و به‌ شی‌عه‌و په‌خشان ، یه‌کیک له‌و کتیبه
به‌ناوبانگانه‌ی جیهانی ئیسلامی له‌ زانستی نحو‌دا بریتیه له‌ کتیبی

ئەلفیە^(۱) ابن مالک - پەحمەتی خۆی لیبیت - کە بریتیه لە هەزار دیڤە شیعەر کە زۆر بە ووردی و جوانی پوخته و کاکلە یاساکانی زمانی عەرەبی تیدا باسکراوە ، زانایانیش گەنگی زۆریان بەم کتیبە داوە و زیاتر لە (۵۰) زانا شەرح و ڕاقە ی ئەم کتیبەیان کردووە ، گەنگترین ئەم ڕاقانەش بریتیه لە شەرحی ابن عقیل - پەحمەتی خوا لە هەموویان بیت - لەبەر ئەوەی ڕاقەیهکی پوخت و جوانی کردووە و بەلگەی زۆری لە دەقەکانی قورئان و سوننەت و شیعەر عەرەبیهکان کە شیعەرەکانیش ئەوانەن کە دەکەین بەلگە لەسەر یاساکانی پێزمانی عەرەبی واتە شیعری پیش نیوەی سەدهی دووهمی کۆچی ، بۆیه لە زۆریک لە وولاتانی ئیسلامیدا ئەم شەرحی ابن عقیلە کراوەتە مەنەجی خوێندن لە خوێندنگە و کۆلیژەکاندا ، بۆیه منیش لەسەر داوی چەند قوتابی و خوێندکاریکی بەپێز هەستام بە شەرح و ڕاقەکردنی کتیبی شەرحی ابن عقیل بە تۆمارکردنی لەسەر کاسیت سالی (۲۰۰۴) بە داوای کاتیک داوام لیکرا شەرحی ابن عقیل بە چەند بڕایەکی بۆیە کە لە یەکیک لە مەدرەسە شەریعەکانی شارۆچکەی چەمچەمال دەیانخویند ، دواتریش کاسیتەکان لە ناو خوێندکاراندا بۆلایە وەو بەرپێزیش کاک ((گەیلان)) کە خوێندکاری بەشی عەرەبی کۆلیژی پەرەدە بوو هەستا بە تۆمارکردنی کاسیتەکان لەسەر (C.D) و دواتریش چەن بڕایەکی دڵسۆز داوایان لیکردم ئەم شەرحە بنوسنەو و بکریته کتیب و منیش داواکەیانم پێ باش بوو ، بەلام ئەوەی لە تۆمارەکاندا ووترا بوو زۆر نەدەگونجا بۆ نویسنەو و کردن بە کتیب ، بۆیه سەر لە نوێ هەستام بە وەرگێڕان و نویسنەو شەرحی ابن عقیل لەگەڵ دانانی پەراویزی وورد بۆ ئەو شوێنانەی پێویستی بە لیکدانەوێ زیاتر دەکرد لەگەڵ ماناکردن و ئێراپکردنی سەرچەم دەقە قورئانیەکان و

(۱) - دواتر پێناسەی کتیبی ئەلفیە دەکەین - إن شاء الله.

فهرمووده‌کانی پیغه‌مبهر (صلی الله علیه وسلم) که به به‌لگه هیئراوه‌ته‌وه ، هه‌وه‌ها ماناکردنی دپره شیعره‌کانی ئه‌لفیه به کورتی له په‌راویژه‌که‌دا ، له‌گه‌ل ماناکردن و دیاری کردنی به‌لگه شیعرییه‌کان که به به‌لگه ((الشاهد)) هیئراوه‌ته‌وه له‌سه‌ر یاساکان.

جا بنگومان وه‌رگێرانی کتیبی زانستی نحو و صرف کاریکی ئاسان نیه و قورسه و بویه هه‌ندیک له مامۆستایان پێیان باش نیه یاساکانی پێزمانی عه‌ره‌بی ((النحو والصرف)) بکریته کوردی ، به پاساوی ئه‌وه‌ی که سێک بیه‌وێت فێری زانستی نحو و صرف بێت ده‌بیته هه‌ول‌بدات فێری زمانی عه‌ره‌بی بێت و به عه‌ره‌بیش بخوینیت ، به‌لام هه‌ندیکی تر له مامۆستایان - له‌وانه مامۆستا مه‌لا عبدولکه‌ریمی مدریس خوای گه‌روه ده‌ره‌جه‌ی عالی بکات - پێیان شتیکی چاکه وه‌رگێرانی کتیبه‌کانی نحو و صرف بۆ زمانی کوردی ، بویه منیش دوا‌ی بیرکردنه‌وه و پراویژکردن هه‌ستام به‌م کاره و ئومێدم وایه به‌م کاره‌م خزمه‌تێکم به به زانسته ئیسلامیه‌کان کردبێت که خۆم به خزمه‌ت کاری ئه‌و زانستانه ده‌زانم ، داواکارم له خوای گه‌روه یارمه‌تیم بدات بۆ ته‌واو کردنی ئه‌م کتیبه به نرخه‌و هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که خزمه‌ت به به‌رنامه پێڕژه‌که‌ی ئیسلام بکات ، خوای گه‌وره ئه‌م چاکه‌یه‌م ئی وه‌رگێرت و بۆمی بکات ، به تویشوو‌ی پۆژیک که پێویستمان به ده‌نکه خه‌رده‌له‌یه‌ک له چاکه‌هیه ، خوای په‌روه‌دگار له دایک و باوک و مامۆستا به‌پێژه‌کانم خوش بێت و پێزداری دنیاو قیامه‌تیان بکات به باشترین شیوه پاداشتیان بداته‌وه ، له کوتای ئه‌م پێشه‌که‌شه‌دا پێویسته بڵێم هه‌ر هه‌له‌یه‌ک له‌م کاره‌دا هه‌بیته ئه‌وه له نه‌فس و شه‌یتانه‌وه‌یه‌و هه‌رچاکه‌و پێکانیکیشم هه‌بیته ئه‌وه فه‌زل و به‌خششی خوای گه‌وره‌یه .

سەرێست جباری

١٤٣٣/١/١ - چه‌مه‌مال / ناشتی

گورته یه ك دهرباره ی ژبانی پیشه‌وا ابن مالك ﴿ره همه‌تی خوا ی لیبیت﴾ خاوه‌نی کتیبی نه لفیه

ناوی ((محمدی کوپی عبداللهی کوپی مالك)) ه و نازناوی ((جمال الدین)) و ناسراوه به ((ابن مالك)) له شاری جهبانی وولاتی نه‌نده‌لس له دایك بووه سالی (۶۰۰) كۆچی ، له‌سهرتای ته‌مه‌نی‌هه سه‌رقالی خویندن و به ده‌ست هینانی زانست و زانیاری بووه و له شاره‌كه‌ی خویان ، دواتر به‌مه‌به‌ستی زیاتر ده‌سكه‌وتنی زانست چهند وولاتیک گه‌پاوه لای چهند زانیه‌کی گه‌وره‌ی جیهانی ئیسلامی نه‌و کات زۆربه‌ی زانسته ئیسلامیه‌کانی خویندوه و دوواتر بووه به یه‌کیك له زانا‌ناو‌داره‌کان و زۆریك له قوتابیانی زانست له خزمه‌تیدا فیری زانسته‌کان بوون به تایبته له بواری زانسته‌کانی زمانی عه‌ره‌بی.

ابن مالك له بواری نوسین و دانانی کتیب دا خاوه‌نی نزیکه‌ی (۵۰) کتیبه له بواره جیا‌جیا‌کاندا به تایبته له بواری زانسته‌کانی زمانی عه‌ره‌بی ((علوم اللغة العربية)) دا، بۆیه زانایان ووتویانه ابن مالك له بواری نحو و صرفدا ده‌ریایه‌که هاو وینه‌ی نیه.

به‌ناوبانگترین کتیبی ابن مالك بریتیه له کتیبی ((الالفیه)) که ((الخلاصه)) شی پێده‌وتریت ، نه‌م کتیبی نه‌لفیه‌یه پوخته‌کراو و کورت‌کراوه‌ی کتیبی ((الکافیه الشافیه)) یه که دانراوی ابن مالك خۆیه‌تی و پیکهاتوو له نزیکه‌ی سی‌هزار دێره شیعر دهرباره‌ی ورده‌کاری زانسته‌کانی نحو و صرف ، دواتر ابن مالك زۆر به

ووردی و زیره‌كانه ئه‌و سێ هه‌زار دێره‌ی پوخت كردۆته‌وه له (١٠٠٠) دێردا بۆ ئه‌وه‌ی بتوانرێت له‌به‌ر بكرێت* خوای گه‌روه به‌ باشت‌رین شیوه‌ پاداشتی بداته‌وه. زانای پایه‌ به‌رز له ١٢ ی شعبانی ساڵی ٦٧٢ كۆچی ، له‌شاری دیمه‌شق كۆچی دوایی كردووه له‌ مزگه‌وتی ((الاموی)) نوێژی له‌سه‌ر كراوه و له‌ هه‌مان شار نیژراوه ، خوای گه‌روه لیی خوش بی‌ت و ده‌ره‌ج‌ه‌ی عالی ب‌كات و به‌هه‌شتی به‌رین جیگای بی‌ت.

كورت‌ه‌یه‌ك ده‌رباره‌ی ژیا‌نی پێشه‌وا ابن عقیل

— ره‌حه‌متی خوای لی‌بی‌ت —

ناو ته‌واوی ((عبدالله‌ی كو‌پی عبدالرحمن‌ی كو‌پی عبدالله)) یه‌ و نازناوی ((بهاء‌ الدین))ه‌ و ناسراوه به‌ ابن عقیل ، كه‌ نه‌ژادی ده‌گه‌رێته‌وه سه‌ر ((عقیلی كو‌پی ابو طالب)) په‌زای خوای لی‌بی‌ت ، له‌ ٩ ی مح‌ره‌می ساڵی ٦٩٨ ی كۆچی له‌ شاری ((حلب)) ی وولاتی شام له‌ دایك بووه ، دواتر چۆته‌ شاری قا‌هیره و له‌وی ده‌ستی به‌ خوێندن كردووه لای گه‌وره‌ زانایان و شاره‌زایانی ئه‌و شاره‌و زۆربه‌ی زانسته‌كانی به‌ ده‌ست هێناوه و بووه به‌ یه‌كێك له‌ پێشه‌وا‌یانی سه‌رده‌می خو‌ی و زۆریك له‌ خوا‌زیاران‌ی زانست و زانیاری له‌ خزمه‌تی‌دا خوێندوو‌یانه.

پێشه‌وا ابن عقیل له‌ زۆریك له‌ بواره‌كان‌دا كتی‌ب و نوسراوی هه‌یه به‌ تایبه‌ت له‌ بواره‌كان‌ی ((ته‌فسیر و فقه و نحو و زانستی فهرمووده‌ ناسی)) ، به‌ ناوبانگ‌ترینیان كتی‌بی (ابن عقیل)ه‌ بریتیه‌ له‌و شه‌رح و پ‌رافه‌یه‌ی كه‌

* زانایانی‌ش گرنگی زۆریان داوه به‌م كتی‌بی ئه‌لفیه‌و شه‌رح و پ‌رافه‌ و په‌راوێزیان بۆ كردووه ، هه‌روه‌ها وه‌رگێ‌راوه بۆ زمانی فهره‌نسی و ئی‌تالی.

به نازناوی خوێهوه ناو نراوه له سهر ئهلفیهی ابن مالک له زانستی نحو و صرفدا ، که شهرح و پارهیهکی پوخت و جوان و پرمانای کردوه .
زانای پایه بهرز له مانگی ربیعی یه کهم سالی ۷۹۶ ی کۆچی له شاری قاهره کۆچی دواي کردوه و له نزیک گۆپی پێشهواي خوێ ئیمامی شافیهی نیژراوه . خواي گهوره به باشتترین شیوه پاداشتی خیریان بداتهوه .

چه ئه روونکردنه وه یه کی پێویست

یه کهم / ئه م کتێبه پێکهاتوه له سی بهش : (۱) ئهلفیهی ابن مالک که بریتیه له دێره شیعره کان و هه موویان ژماره یان بۆ دانراوه و به پێی پێویستیش سه رباسیان بۆ دانراوه .

(۲) شهرحی ابن عقیل ئه ویش بریتیه له پاره و لیکدانه وه ی زانای پایه بهرز ((ابن عقیل)) له سهر دێره کانی ئهلفیه ، به لیکدانه وه و خاڵه ندی کردن و هینانه وه ی به لگه له دهقه کانی قورئان و فهرمووده کانی پێغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) و شیعره عه ره بیه کان ، ههروه ها باس کردنی پای زانایان ده رباره ی بابه ته کان ، له گه ل هندی ورده کاریدا .

(۳) دانانی په راویز له لایه ن به نده وه ، ده رباره ی راڤه کردن و اعراب کردنی سه رجه م دهقه کانی ئه و ئایه ت و فهرموودانه ی ((ابن عقیل)) کردوونی به به لگه بۆ بابه ته کان ، ههروه ها مانا کردنی دێره کانی ئهلفیه به کورتی له گه ل مانا کردنی ئه و دێره شیعرانه ی ((ابن عقیل)) باسی کردوه به به لگه له سهر یاساکان ، ههروه ها روونکردنه وه ی ئه و شوین و بابه تانه ی پێویستیان به روونکردنه وه هیه ، له گه ل اعرابی کردنی زۆربه ی پرسته)) جمله)) کان بۆ زیاتر سوود وه رگرتن .

دووهم / ئەو دێرە شیعرانەی کە بەبەلگە هیئراونەتەو لەلایەن ((ابن عقیل)) بۆ بەلگە بوون ((الاستشهاد)) لەسەر بابەتەکان ، هیماي پیتی ((ش)) لەسەرەتایاندا داخراوە بۆ زانینی ئەوێ کە ئەمانە شاھدو بەلگەن و ئەلفیە کە نین، جا بەندە لە پەراویژە کەدا تەنھا مانای ئەو دێرەنەم کردوو و ئێراییانم نەکردوو لەبەر ئەوێ لە زۆربەي کتیبەکانی ((شرح ابن عقیل)) دا ئێرایی کراوە.

سێ یەم / زۆرجار زاراوەی عەرەبیم بەکارهێناوە و زاراوە نحویەکانم وەکو خۆی دانراوە و باسکردوو و نەمکردۆتە کوردی پەتی چونکە ئەو ئاسانترو باشترە ، بۆ نمونە لە بری ئەو بلیم کرداری پانەبردوو دەلیم ((فعلى مضارع)) هتد.

چوارەم / ئەم بەرگی یەکمە لە سەرەتای کتیبە کەو دەست پی دەکات تاوەکو بابەتی ((نواسخ الابتداء)) چونکە لە زۆر شوین لە قوناغی یەکم ئەوەندە دەخوینریت .

پنج / پێویستە خویندکار هەڵدان لە کاتی خویندنی ئەم کتیبەدا کتیبە عەرەبیه کە لەبەر دەستدا بیست ، بۆ ئەوێ باشتر حالی بیست و لە هەمان کاتدا فیری زمانی عەرەبیش بیست .

پیشەکی ابن مالک بۆ ئەلفیهکە

- ۱- قال محمدٌ هو ابن مالک : احمدُ ربِّي الله خير مالک
- ۲- مُصْلِيّاً على النبي المصطفى وآله المستكملين الشُّرفا
- ۳- واستعينُ الله في الفيه مقاصد النحو بها محويّه
- ۴- تقربُ الاقصى بلفظ مُوجَز وتبسط البذل بوعدٍ مُجَز
- ۵- وتقتضي رضا بغير سُخط فائقة الفية ابن معط
- ۶- وهو بسبق حائزٌ تفضيلاً مُستوجبٌ ثنائي الجميلا
- ۷- والله يقضي بهباتٍ وافرهِ لي وله في درجات الآخرة

پوختهی مانای ئەم حەوت دێرە پیشەکیە بەم شیوەییە :

(۱) دەلیت محمد کە ئیمام و پیشەوای زانستی زمانی عەرەبیە و ناوی محمدی کوپی عەبدولای ئەندەلسیە و شافعی مەزەبە - پەرەمەتی خوای لیبییت - ستایشی خوای پەرەدگار دەکەم بە جوانترین شیوە ئەو خوایەیی باشتەین و چاکترین خاوەنە.

(۲) داواکارم لە خوای پەرەدگار پێزو پەرەمەت و حورمەت ببەخشیتە پێفەمبەری هەلبژێراو ، وە بۆ ئەو شوێنکەوتوانی خاوەنی پێزو پلەو پایەیی تەواون.

(۳) داوا یارمەتی و کۆمەکی لە خوای گەورە دەکەم بۆ ھۆننەوێ هەزار دێرەکە کە یاساو مەبەستەکانی زانستی پێزمانی عەرەبی لە خۆ گرتووە.

(۴) هەزار دێرەکەم سیفەتی وایە نزیک دەکاتەو بۆ خوێنەرانی بە ووشە و وێژە کورت و پوخت و پڕ مانا ، ھەرۆھا بلۆ دەکاتەو و دەبەخشیت بە بەلێنیکێ دامەزراو و جی بەجی کراو.

(۵) ھەرۆھا دەبیته ھۆی پەرەمەندی خوێنەرانی بەبێ پەنجان و ناپەرەزایی - ھەرۆھا ئەم هەزار دێرەیی من سەرکەوتوو و باشتەرە لە هەزار دێرەکەیی

ابن معط ناوی یحیی ی کوپی عبد المعطی و خه لکی کیشوهری ئەفریقیای
باك

وور بووه و حنفی مذهب بووه و یه کیکه له زانا گه وره کان و خاوهنی
ئەلفیه یه که له زانستی پیزمانی زانستی عه ره بیدا.

(٦) به لام ئەلفیه که ی ابن معط به پیزتره چونکه پیش من دایناوه و
پیشه نگ بووه له بهر ئەوهی ئەو پیش من که وتوه بویه من سوپاس و
ستایشی ده کهم به جواتترین شیوه.

(٧) داوا ده کهم له خوای گه ره - پیمان ببه خشیت خیر و به خششی زۆر بۆ من و
ئەویش - واتا ابن معط - له پله بهرزەکانی بههشتدا. آمین اجمعین.

م / الکلام و مایتألف منه

باسی قسه (رسته) و نهو شتانهی قسه پیکدینیت

۸- کلامنا لفظ مفید کاستقم واسم و فعل ثم حرف الکلم

۹- واحده کلمه و القول عم و کلمه بها کلام قد یوم^(۱)

کلام له زاراهوی زانایانی نحوذا بریتیه له ویزه (لفظ) یکی بهسود به شیوهیهک جوان و گونجاو بیت وهستان لهسهری واتا لهسهر نهو قسهیه .
جا ووشهیی (لفظ) ^(۲) پهگهز (جنس) یکه له خو دهگریت کلام و کلمه و کلم ^(۳)، ههروهها له خو دهگریت ووشهیی بی مانا وهکو (دین)^(۴) وه مانادار وهکو (عمرو) وه ووشهیی (مفید) دهردهکات له پیناسهکه واتا پیناسهیی کلام نهو ووشانهیی مانایان نیه .

^(۱) مانای ئەم دوودپرهی ابن مالک - رحمهتی خوای لیبیت به کورتی وایه :

کلام لای ئیمهیی خاوهن پرزمان بریتیه له ویزهیهکی به سود وهکو (استقم) ، بهشهکانی کلام سیانن :ناو(اسم) - کردار (فعل) - پیت (حرف) .
وه تاکی (الکلم) (کلمه)یه ، وه ووشهیی قول گشتگیره و کلام و کلم و کلمه له خو دهگریت . ههندی جاریش کلمه به کاردیت و مهبهست پینی کلامه .

^(۲) لیزهرا ابن عقیل رحمهتی خوای لیبیت - دواي پیناسهیی کلام دهست دهکات به شرح و پافهکردنی پیناسهکه .

^(۳) ئەم سئ ووشهیه ماناکانیان بهم شیوهیهیه : ۱- کلام - قسه :- دهبیت له دوو ووشه زیاتر بیت و مانای تهواوی ههبیت

ب- کلمه - تاکه :- واته ووشهیهک جا یان اسمه یان فعله یان حرفه

ج- کلم - ناویکی کویه و له زاراهوی زانستی نحوذا بریتیه لهوهی پینکهاتبیت له سئ ووشه و زیاتر چی مانای ههبیت یان نا ، دواتریش به نمونه باسی دهکین .

^(۴) ووشهیی (دیز) له نهصلدا ووشهیی (زید)ه و پیتهکانی پاش و پینش کراوه ، وه کراوته نمونه بو نهو ووشانهیی مانایان نیه .

وه دهسته‌واژهی (فائدة يحسن السكوت عليها) دهرده‌کات کلمه وه هندی له کلم - کلم بریتیه له‌وهی پیکهاتبیّت له سیّ ووشه و زیاتر- نه‌گهر مانای نه‌بیّت و نه‌گونجیّت و دهستان له‌سه‌ری وه‌کو (إن قام زيد) واته نه‌گهر زهید هه‌ستا^(۱).

وه کلام دروست نابیّت مه‌گهر له دوو ناودا نه‌بیّت وه‌کو (زيد قائم)^(۲)، یان له کرداریک و ناویک وه‌کو (قام زيد)^(۳) وه‌کو قسه‌ی ابن مالک - رحمه‌تی خوای لیبیّت - که فهرمووی : استقم^(۴) که پیکهاتووه له فعلیکی امر و فاعلیکی شاراوه (مستتر) واته (استقم انت) . جا ابن مالک به هیئانه‌وهی ئەم نمونه‌یه^(۵) خۆی بینیار کرد له‌وهی بلیّت (فائدة يحسن السكوت عليها) واته ئەو قسه‌یه مانایه‌کی وای هه‌بیّت جوان و گونجاو بیّت و دهستان له‌سه‌ری ، هه‌روه‌ک نه‌وهی فهرموویتی (کلام) بریتیه له ویژه‌یه‌کی به‌سوود ، سوودیکی وا وه‌کو سوود و مانای (استقم)^(۶).

هه‌روه‌ها دانه‌ر (المصنف)^(۷) بۆیه فهرمووی (کلامنا) بۆ نه‌وهی بزانریّت ئەم پیناسه‌یه بۆ کلام پیناسه‌ی کلامه له‌زاراو‌هی زانستی نخودا نه‌وه‌ک پیناسه‌ی کلام له زمانه‌وانیدا چونکه کلام له زمانه‌وانیدا ناوه بۆ هه‌رشتیک بویژریّت مانای هه‌بیّت یان نا .

وه کلم : ناوی په‌گه‌زه^(۸) مفه‌ده‌که‌ی (کلمة) یه ، کلمه ش یان اسمه یان فعله یان حه‌رفه ، چونکه کلمه نه‌گهر مانایه‌کی هه‌بیّت له خودی خۆی دا و

(۱) ئەم پرسته‌یه (ان قام زيد) (کلم) به به‌لام کلام نیه چونکه مانای نییه و به‌رامبه‌ر (مخاطب) چاوه‌ری ته‌واو کردنیه‌تی .

(۲) (زيد قائم) پرسته‌یه‌کی ناوی (اسم) یه و پیکهاتووه له مبتدا + خبر .

(۳) (قام زيد) جمله‌یه‌کی فعلیه و پیکهاتووه له فعل ماضی مبنی علی الفتح + فاعل مرفوع .

(۴) استقم - فعل امر مبنی علی السكون و فاعله : ضمیر مستتر تقدیره انت

(۵) واته نمونه‌ی (استقم) .

(۶) استقم / واته به‌رده‌وام و دامه‌زراو به .

(۷) ووشه‌ی (المصنف) اسمی فاعله و به‌مانای دانه‌ر دیت و لی‌زه‌دا مه‌به‌ستمان پیی دانه‌ری (الفیه) یه .

(۸) ووشه‌ی (الجنس) زاراوه‌یه‌کی زانستی (المنطق) به مه‌به‌ست پیی گشتگیره و چه‌ند جو‌ره شتی‌ک له خۆ ده‌گریّت .

په یوه ندى نه بىټ به کاته وه ئه وه ناو (اسم) ه ، وه ئه گهر په یوه ندى ه بىټ به کاته وه ئه وه کردار (فعل) ه ، به لام ئه گهر کلمه ماناکه ی له خودى خو ی دا نه بوو به لکو له غه یرى خو ی دا بوو ئه وه حه رفه ^(۱) .

ههروه ها کلم / ئه وه یه که پیکهات بىټ له سى ووشه و زیاتر وه کو (ان قام زید) مانای ه بىټ یان نا .

وه کلمه / بریتیه له ویزه (لفظ) یه کی دانراو بو واته یه کی تاک . جا که ده لىټین دانراو بو واته یه ک (الموضوع لمعنى) دهرده کات ووشه ی بى مانا وه کو (دیز) ، وه که ده لىټین تاک (مفرد) دهرده کات کلام ، چونکه کلام دانراوه بو مانایه که مفرد نیه و لیکدراوه (مركب) .

پاشان دانه ر - ابن مالک - رهحه تى خوا ی لى بىټ باسى ئه وه ی کرد که (قول) ده گریته خو ی و به کار دىټ بو هه مووی واته (قول) به کار دىټ بو کلام و کلمه و کلم ، وه ده کریټ به هه ریه که له م سیانه بووتریټ (قول) ، وه هه ندى له زانایان ووتویانه ئه صل وایه قول ته نها به کار بىټ بو تاک واته مفرد .

دواتر دانه ر باسى ئه وه ی کرد کلمه هه ندى جار به کار دىټ و مه به ست پیى کلامه وه کو ئه وه ی به (لا اله الا الله) دهوتریټ کلمه ی اخلاص واته خوا مه به ست بوون .

جا هه ندى جار کلام و کلم پیکه وه کو ده بنه وه وه هه ندى جاریش لىټ جیا ده بنه وه . نمونه ی پیکه وه بوونیان و کو بوونه و هیان وه کو (قد قام زید) ^(۲) ئه م پرسته یه (کلام) ه چونکه مانایه کی ته وار و جوانی هه یه ، ههروه ها (کلم) ه چونکه پیکهات وه له سى ووشه .

^(۱) حرف - له خودى خویدا مانای نیه تا وه کو نه خریته پرسته وه ، بو نمونه حه رفی

(من) چهند مانایه کی هه یه و به پیى پرسته که مانای ده ست نیشان ده کریټ .

^(۲) ئه م پرسته به م شیویه اعراب ده کریټ

نمونه‌ی پرستیه‌ک :

کلم بیّت و کلام نه‌بیّت (اِنْ قام زید) (کلم) به چونکه سیّ ووشه‌یه به‌لام
(کلام) نیه چونکه ماناکه‌ی ته‌واو نیه و نه‌بووه ، نمونه‌ی جیابوونه‌وه‌ی
کلام له کلم (زید قائم) ئەمه دوو ووشه‌یه مانای ته‌واوی هه‌یه بۆیه کلامه
و کلم نیه .

نیشانه‌کانی ناو (علامات الاسم)

ابن مالک ده‌فرمویت :

۱۰- بالجّر والتّونین و النّدا و آل و مسند لّاسم تمييز حصل .^(۱)

دانەر له‌م دێره‌دا باسی نیشانه‌کانی ناو ده‌کات ، که بریتین له :

۱- الجّر^(۲) / نه‌میش له خو ده‌گریّت مجرور بوون به هۆی حرف و مجرور
بوون به هۆی اضافه و مجرور بوون به هۆی تبعیه . وه‌کو (مررت بغلام زید
الفاضل)^(۳) له‌م پرستیه‌دا غلام مجروره به هۆی حرف و زید مجرور به هۆی

- قد / حرف تحقیق مبني على السكون .

قام / فعل ماضی مبني على الفتح .

زید / فاعل مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة .

^(۱) مانای ئەم دێره‌ی الفیه به‌کورتی :- به هۆی مجروربوون و ته‌نۆین و بانگ کردن
(النّداء) والف و لام و پالْدانی شتیک بۆ لای ناو (الاسناد) جیابوونه‌وه په‌یدا ده‌بیّت بۆ
اسم.

^(۲) ووشه‌ی (الجر) / زاراوه‌یه‌کی زانستی (النحو) وه‌مه‌به‌ست پێی ئەو ناوانه‌یه که
حاله‌تی عێراپیان مجروره ، وه‌ سیّ جوړ مجروربوون هه‌یه له زمانی عه‌ره‌بیدا که
بریتین له : مجرور به‌ حرفی جر ، مجرور به هۆی اضافه ، وه‌ مجرور به هۆی تبعیه‌وه .

^(۳) عێراپی ته‌واوی ئەم پرستیه به‌م شێوه‌یه :

مرر : فعل ماضی مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك

اضافه وه وشه‌ی (فاضل) یش مجروره به هۆی تبعیه . جا ووته‌ی ابن مالک که فهرمووی (بالجر) گشتگیرتره له ووته‌ی غه‌یری خۆی که ووتویانه (بحرف الجر) چونکه ئەم ووته‌یه له خۆ ناگیرت مجرور بوون به اضافه و مجرور بوون به تبعیه .

۲- التنوين^(۱) / ئەمیش چوار جۆره : ۱ / تنوینی تمکین / ئەوه‌یه که ده‌لکیت به اسمی (معرب)هوه^(۲) . وه‌کو : زید و رجل ، تهنه‌ها جمعی مؤنثی سالم^(۳) نه‌بیئت وه‌کو (مسلمات) وه‌ تهنه‌ها وشه‌ی (جوار و غواش)^(۴) نه‌بیئت که دواتر باسیان ده‌که‌ین .

ب / تنوینی تنکیر^(۵) : - ئەمه‌ش ده‌لکیت به ناوی مبنیه‌وه بۆ جیاکردنه‌وه‌ی ناسراو له نه‌ناسراو ، وه‌کو (مررت بسیبویه و بسیبویه آخر)^(۶)

ت : ضمیر متصل مبنی علی الضم فی محل رفع فاعل

بغلام : / ب - حرف جر . غلام : - اسم مجرور و علامه جره الکسر الظاهرة وهو مضاف

زید : - مضاف الیه مجرور و علامه جره الکسرة الظاهرة

الفاضل / صفة مجرور و علامه جره الکسرة الظاهرة .

^(۱) وشه‌ی تنوین : - بریتیه له پییتی نون له خویندنه‌وه‌دا به‌لام له نو سیندا جیاوازه له نون به دوو فه‌تخه‌ یان دوو ضمه‌ یان دوو کسرة ده‌نوسریت .

^(۲) ناوی معرب / به‌و ناوانه‌ ده‌وتریت که حاله‌تی کو‌تاییان ده‌گۆریت و جینگیر نین پیچ‌ه‌وانه‌که‌ی (مبنی) ه ، له به‌شه‌کانی داها‌تو‌ودا باسیان ده‌که‌ین انشاء الله تعالی .

^(۳) واته / جمعی مؤنثی سالم هه‌رچه‌نده‌ ناویکی معربه به‌لام تنوینه‌که‌ی تمکین نیه به‌لکو تنوینی مقابله‌ یه وه‌کو له مه‌ودوا باسیان ده‌که‌ین .

^(۴) وشه‌ی جوار / کۆ (جمع) ی جاری یه و اسمیکه‌ کو‌تاییه‌که‌ی یایه‌کی ئەصلیه ، وشه‌ی جوار ئەصله‌که‌ی (جوارئ) یایه‌که‌ی حذف بووه و تنوینیک له جیی دانراوه .

وشه‌ی غواش به هه‌مان شیوه‌یه ، جاری واتا پۆینده ، وه‌ غاش واتا داپۆشه‌ر، وه ئەم دوو ناوه‌ ته‌نۆینه‌که‌یان تمکین نیه .

^(۵) واته هه‌ر ناویک ئەم ته‌نۆینه‌ی پێوه‌ بوو ئەوا ناویکی نه‌ناسراوه (نکره) بۆیه پێی ده‌لین تنوینی تنکیر .

ج / تنوینی مقابله^(۱) :- ئەمەش دەلکیت بە جمعی مۇئثی سالم و وهکو (مسلمات) ئەم تنوینه له بهرامبەر نونی جمعی مذكر سالم دایه و وهکو (مسلمین) .

د / تنوینی عوض^(۲) :- ئەمیش دەبیته سی جوړ :

۱- عوض عن الجملة : واتە له بری پستهیهك تنوینیك دادەنێن ئەم جوړه دەلکیت به وشەى (اِذْ) وه له بری ئەو پستهیهیه كه له دوايه وه هاتوو ، وهكو فهرموودهى خواى گهوره ﴿وانتم حينئذ تنظرون﴾^(۳) واتە / كاتێك پوڤ دهگاته گهرو ، پستهى (بلغت الروح الحلقوم) حذف كراوه و له بریدا ته‌نوينێك هاتوو .

(۱) اعرابى ته‌واوى ئەم پستهیه بهم شیوهیه : / مررت / فعل و فاعله . بسیبویه / جار و مجرور . و / حرف عطف / بسیبویه / جارو مجرور . / اخر / صلة مجرور علامة جره الفتحة بدل الكسرة لانه ممنوع من الصرف .
(۲) مقابلة / واتە بهرامبەر ، پوویه‌رو .

(۲) عوض / واتە بری یان جیاتى (بدل) .

(۳) نایه‌تى (٨٤) سورەتى الواقعة . مانای نایه‌ته‌كه به كورتى (ئێوه لهو كاته‌دا - كاتێك پوڤ ده‌گاته گه‌رو - ته‌ماش‌ا ده‌كن) ، اعرابى ته‌واوى ئەم نایه‌ت پێرژه بهم شیوهیه :-

وانتم / و:حسب ماقبله انتم : ضمير منفصل مبنى على الضم فى محل رفع مبتدا .
م : علامة الجمع

حينئذ : حين : ظرف مبنى على الفتح فى محل نصب مفعول فيه . وهو مضاف الى ظرف اخر وهو / اِذْ / ظرف مبنى على السكون فى محل جر مضاف اليه . تنوينه عوض عن الجملة

تنظرون / فعل مضارع مرفوع و علامة رفعه ثبوت النون لانه من الافعال الخمسة . واو الجماعة / ضمير متصل مبنى على السكون فى محل رفع فاعل . والجملة الفعلية (تنظرون) فى محل رفع خبر مبتدا (انتم) .

*الشاه فى هذه الآية :- قوله (حينئذ) فإن تنوينه عوض عن الجملة المحذوفة.

۲- عوض عن الاسم : واتە تەنۆینیك له بری ناویك دیت ، ئەم جوړەش دەلكیته به ووشەى (كل)هوه له بری ئەو ناوەى كه (كل) بۆ لای اضافە كراوه ، وەكو (كل قائم) واتە (كل انسان قائم) هەموو مرووفیک بە پێوهیه . لێرەدا ووشەى (انسان) حذف كراوه و له بری دا تنۆینیك هاتوو .

۳- عوض عن الحرف : تنۆینیك له بری حرفیک ئەمیش تاییبەتە به ووشەى (جوار و غواش) و هار وینەکانیان^(۱) .

ه / تنۆینی ترئم^(۲) :- ئەم تنۆینەش تاییبەتە به حەرفى كۆتایی ئەو شیعراى كۆتاییهكهى حەرفى عليه و پێى دەلێن (القوافى المطلقة) وەكو ووتەى شاعیر :-

ش ۱ / اقلی اللوم - عاذل - والعتابن كه میك ین خریت وقولى - ان اصبت - لقد اصابن^(۳) .

^(۱) واتە / هەر ناویك كۆتایهكهى یایی ئە صلی بیت كه پێى دەوتریت (المنقوص) و جمع كرا بیت به جمع تكسیر .

وەكو (هواء جوار ، و مررت بجوار) پیتی یای كۆتایی جوار حذف كراوه و لهبرى دا تنۆینیك دانراوه كه پێى دەلێن تنۆینی عوض .

^(۲) ووشەى (الترم) مصدەرە به مانای گۆرانى ووتن و ناواز و شیعەر خویندن دیت به دەنگهوه .

^(۳) ئەم دێره شیعراى ابن عقیل دهیان هینیتەوه به بەلگه (الشاهد) لەسەر ئەو یاسایانەى باسیان دەكات بۆیه پێویستە خویندكار گرنگی تاییبەت بدات بەم دێره شیعراى له پوو مانا و اعراب و بەلگهكهیان جا هەموو ئەم شاهیدە شیعریانە له کتێبدا اعراب کراون بۆیه ئیمە لێرەدا اعرابیان ناکهین ، بەلام مانایان دەکەین لەگەڵ دیاریکردنى بەلگهكهیان لەسەر یاساکان .مانای ئەم یهكەم شاهیدە بەکورتى : كه مکهروه و وازیبنه له لۆمهکردن - ئەى لۆمهکار - و رهخنهگر چونکه من بهم لۆمهکردنهى تۆ دەست له کارهکانم هەلناگرم ، وه هەمیشە بلێ- ئەگەر پێکام -

لێره دا له کۆتایی شیعره که وشه‌ی (العتابن و اصابن)ه ، تنوینیکی هیناوه له بری حه‌رفی الف له‌به‌ر ئاواز و نه‌غمه‌ی شیعره که ، واته له نه‌صلدا (العتابا ، و اصابا) بووه .

هه‌روه‌ها هه‌روه‌کو ووته‌ی شاعیر که ده‌لێت :

ش ۲ / ازف الترحل غیر ان رکابنا لما تزل برحالنا وکان قدین^(۱) .

و / تنوینی غالی^(۲) / ئه‌م جو‌ره‌ش زانای پایه‌دار (ئه‌خفه‌ش) باسی کردوه و جیگیری کردوه ، ئه‌م تنوینه ده‌لکێت به حه‌رفی کۆتایی ئه‌و شیعرا نه‌ی که حه‌رفی عله نین وه‌کو ووته‌ی شاعیر :-

ش ۳ / وقامت الأعماق حاوی المخترقن^(۳) .

بیگومان کاره‌کانت ته‌واو راسته . به‌لگه‌که‌ی (الشاهد فیه) لێره دا شاعیر تنوینی ترنمی کردۆته سهر هه‌ردوو وشه‌ی (العتابن ، اصابن) که کۆتایی هه‌ردووکیان حه‌رفی عله‌یه (الف)ه

^(۱) ئه‌م دێره شیعره به‌کورتی واته : نزيك بوته‌وه بارکردن و پو‌یشتن به‌لام هیشتا کاروانی ئێمه شو‌یننی خوشه‌ویستی به جی نه‌هیشتوووه نه‌پو‌یشتووین ، به‌لام وا نزیکه .

به‌لگه (الشاهد فیه) :- دوو به‌لگه‌ی تێدا‌یه :

ا - تنوین چۆته سهر حرف که (قد)ه ، که تنوینی ترنمه ، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه له‌سهر ئه‌وه‌ی تنوینی ترنم تایبه‌ت نیه به ناوه‌وه .

ب- دواتر ده‌خو‌یندری‌ت .

^(۲) وشه‌ی الغالی :- له غلوه‌وه هاتوو به مانای زیاد دیت ، بۆیه پێی وتراوه زیاده چونکه له وه‌زنی شیعره که زیاتره ، وه ده‌لێن به‌مانای که‌میش دیت .

^(۳) واتای ئه‌م شیعره به‌کورتی :- زۆر شو‌یننی بیابانی دوور و نا‌په‌حه‌ت که زۆر که‌س ناتوانی‌ت پێیدا به‌روات من به وشتره‌که‌مه‌وه به‌ریومه‌و پێیدا رو‌یشتووم .

به‌لگه‌ی ئه‌م شیعره :- وشه‌ی (المخترقن) و (الخفقتن) تنوینی کردۆته سهر له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی هه‌ردووکیان الف و لامیان پێوه‌یه .

جا به پیتی قسه‌ی ئاشکرای دانەر تنوین به هه‌موو جوژه‌کانیی‌وه تایبه‌ته به ناوه‌وه ، به‌لام وا نییه به‌لکو ئه‌وه‌ی تایبه‌ته به (اسم)‌وه ته‌نها تنوینی (تمکین و تنکیر و مقابله و عوض)^(۱) ، به‌لام تنوینی ترنم و غالی ده‌کریت بلکین به اسم و فعل و به حرفیش^(۲) .

۳- یه‌کیکی تر له تایبه‌ته‌ندی و نیشانه‌کانی اسم بریتیه له بانگکردن (النداء) وه‌کو (یا زید)^(۳) .

۴- چواره‌م نیشانه‌ی اسم بریتیه له الف ولام وه‌کو (الرجل)^(۴) .

۵- پال‌دانی شتیک بۆ لای ناو ، وه‌کو : (زید قائم)^(۵) .

که‌واته مانای ئه‌و دپژه‌ی پابردوو به کورتی :- په‌یدا ده‌بیت بۆ ناو جیابوونه‌وه له فعل و حرف به هۆی مجروربوون و تنوین و بانگکردن (النداء) و الف ولام و پال‌دانی شتیک بۆ لای ناو واته هه‌وال دان لێی (الإخبار عنه) .

جا دانەر به کاری هیئا وشه‌ی (ال) له جیئ الف ولام ، ئه‌م به‌کاره‌ینانه ئه‌نجام دراوه له‌لایه‌ن هه‌ندی له زانایانی پێشین - ئه‌ویش زانای ناودار

(۱) پێشتر باس و مانای هه‌ر شه‌ش جوژه‌که‌ی تنوینمان کرد .

(۲) بێگومان تنوینی ترنم و غالی له راستیدا تنوینی حه‌قیقی نین به‌لکو مجازین ، بۆیه ده‌بیت قسه‌ی ابن مالک و زانایانی تریش ته‌واوین و په‌خه‌یان نه‌یه‌ته سه‌ر که فهرموویانه تنوین تایبه‌ته به اسم‌وه .

(۳) ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه اعراب ده‌کریت :-

یا / حرف ندا مبني على السكون لا محل لها من الإعراب .

زيد / منادی مبني على الضم في محل نصب .

(۴) واته هه‌ر وشه‌یه‌ك ئه‌لف و لامی پێوه بوو له سه‌ره‌تاوه ئه‌وه اسم ، دواتریش له وانه‌کانی داها‌توودا باسی جوژه‌کانی الف ولام ده‌کین انشاء الله .

(۵) مه‌به‌ست له پال‌دان واته خه‌بر و هه‌وال‌دان له ناویك چ به پرسته‌ی اسمی بیت واته خبر وه‌کو (محمد ناجح) یان به فعل بیت وه‌کو (نجح محمد) .

خه لیلی کوری ئه حمه دی فه راهیدیه ، ههروه ها دانه به کاری هیئا وشه ی
(مسند) له جینی (الإسناد) .

نیشانه کانی کردار (علامات الفعل)

۱۱- بتا فعلتْ وأتتْ ، ربا إفعلي ونونِ أقبلنَ فعلٌ ینجلی^(۱) .

پاشان دانه باسی ئه وه دهکات که فعل جیا ده بیته وه له اسم و حرف به :-

۱- تائی (فعلت) مه به ست تائی فاعله که بۆر (ضمة) سی ههیه بۆ که سی
یه که می تاک (المتکلم) وه کو : (فعلتْ) وه سهر (فتحه) سی ههیه بۆ که سی
دووه می تاکی نیر (المخاطب^(۲)) وه کو (تبارکتْ) ، وه ژیر (کسره) سی
ههیه بۆ که سی دووه می تاکی می (المخاطبة) وه کو (فعلت) .

۲- نیشانه ی دووه می فعل بریتیه له تائی (أتتْ) مه به ست پینی تائی
تانیثی ساکنه یه وه کو (نِعمتْ) و (بُسْتْ)^(۳) ، جا خو مان پاراست به
وشه ی (الساکنه) له و تائه ی که ده لکیّت به ناوه وه چونکه تائی ناو بزواو
(متحرک) له به حهره که ی إعرابی^(۴) ، وه کو (هذه مسلمة) ، ورایت مسلمة ،
ومررت بمسلمة) . ههروه ها خو مان پاراست له و تاکه ی که ده لکیّت به
حهره وه وه کو (لاتْ ، رَبَّتْ و تُمَّتْ) وه ساکن بوونی ئه م تائی حهره
له گهل ههردوو حهری (رَبَّ وُ تُمَّ) که مه وه کو (رَبَّتْ ، تُمَّتْ) .

(۱) مانای ئه م دیره ی ئه لفه به کورتی : به هۆی تائی فاعل و تائی تانیثی ساکنه و یای

مخاطبه و نونی توکید وه ، فعل دهرده که ویت و جیا ده بیته وه له اسم و حرف .

(۲) وشه ی (المخاطب) واته دوویندراو قسه له گهل کراو به لام له پیرماندا واته که سی دووه می تاک .

(۳) (نعمت و بُسْت) و هاوینه کانی به م شیوه اعراب ده کړین :-

نعم : فعل ماضی مبنی علی الفتح .

ت : تاء التانیث الساکنه لا محل لها الاعراب .

(۴) واته تائی لکاو به اسم وه متحرکه و حهره که که ی به پینی شوین له پرسته که دا

ده کۆریت ، ههروه ها تائی اسم به خیری دهنوسریت وه کو بزوینی کوردی .

۳- ههروهه جیا ده بیته وه فعل به یائی (افعلی) مه به ست پئی یائی (فاعله)^(۱) وه ده لکیت به فعلی ئه مروهه ، وه کو (اضرب)^(۲) وه به فعلی مضارع وه وه کو (تَضْرِبَنَّ) به لام ئه یاه نالکیت به فعلی (ماضی) وه .
جا دانه فه رموی (یا افعلی) وه نه یفه رموو (یاء الضمیر) چونکه یائی ضمیر متکلمیش ده گریته وه ، وه یائی متکلمیش تایبته نیه به فعله وه ، به لکو له فعلدا هیه وه کو (اُكْرِمَنِي)^(۳) ، له اسمیشدا هیه وه کو (غُلَامِي) ، وه له حه رفیشدا هیه وه کو (إِنِّي) به پیچه وانه یائی (افعلی) که مه به ست پئی یائی فاعله و تایبته به (فعل) وه .

۴- یه کیکی تر له و نیشانانه ی که فعل جیا ده کاته وه نونی (اَقْبَلَنَّ) یه و مه به ست پئی نونی تو کیده : جا سووک (خفیفه) بیت یان قورس (ثقیله)^(۴) بیت، جا سووکه که وه کو فه رموده ی خوی گه وه (لنسفعاً بالناصیه)^(۵) ،

(۱) واته / ئه یاه بۆ مینه یه کی دویندراو (المؤنث المخاطبة) ده بیت .

(۲) اضربی و هاوشیوه کانی بهم شیوه اعراب ده کرین :-

اضرب :- فعل امر مبنی علی حذف النون لانه من الافعال الخمسة

ی :- ضمیر متصل مبنی علی السکون فی محل رفع فاعل

(۳) (اکرمنی) و هاوشیوه کانی بهم شیوه اعراب ده کرین :-

اکرم :- فعل ماضی مبنی علی الفتح لامحل لها من الاعراب .

ن :- نون الوقایه .

ی :- ضمیر متصل مبنی علی السکون فی محل نصب مفعول به مقدم .

(۴) مه به ست ئه وه یه نونی نوکید دوو جوژه :- یه کیکیان دووباره (شده) داره فتحه ی

هیه (ن) پئی دهوتریت قورس (ثقیله) له بهر ئه وه ی له خویندنه وه دا قورسه . ئه وه ی

تریشیان سادیه و ساکنه و پئی دهوتریت سووک (خفیفه) واته له کاتی ده بربرین و

خویننه وه دا سووکه .

(۵) ئایه تی (۱۵) ی سورته ی العلق مانای ئایه ته که (بیگومان پایده کنشین به پیشه سه ری "قر")

وه نونی توکیدى قورسیش وهکو فهرموودهى خواى گه وره (لُخْرِجَنَّكَ)
یا شُعَيْبُ^(۱) .

که واته نهو دێرهى ئەلفیه که باسکرا نهو هیه : جیا ده بیته وه و ئاشکرا
ده بیته فعل به تائی فاعل ، تائی تائیشی ساکنه ، و یائی فاعل و نونی توکید .

* باسی حرف و نیشانه گانی

۱۲ سواهما الحرفُ کَهْلُ وِی و لم فعلٌ مضارع یلی لم کَیْشَمْ
۱۳ و ماضی الافعال بالتا مِرْ ، و سم بالنون فعل الامر ان امرُ فُهم^(۲)

= اعرابی ته وای ئایه ته که بهم شیوه یهیه :-

لنسفعاً :- ل :- حرف قسم مبني على الفتح . نسفعاً :- فعل مضارع مبني على الفتح
لاتصاله بنون التوكيد الخفيفة المكتوبة بالالف و فاعله ضمير مستتر تقديره "نحن" .
بالناصية :- جار ومجرور متعلقان بـ (نسفعاً) .

^(۱) ئایه تی (۸۸) ی سورته تی (الأعراف) کورته ی ماناکه ی (بیْ باوه رانی گه لی
شوعه یب - ووتیان - نه ی شوعه یب - بیگومان دهرت ده که یین) .

إعرابی ته وای نه م ئایه ته بهم شیوه یهیه :-

ل :- حرف قسم مبني على الفتح نخرجنك :- فعل مضارع مبني على الفتح
لاتصاله بنون التوكيد الثقيلة .

ن :- حرف توكيد لامحل لها من اعراب ، والفاعل ضمير مستتر تقديره "نحن" .

ك :- ضمير متصل مبني على الفتح في محل النصب مفعول به .

يا :- حرف نداء مبني على السكون . شعيبُ :- منادی مبني على الضم في
محل النصب .

^(۲) مانای نه م دوو دێره ی ئەلفیه به کورتی : ۱۲- غهیری اسم و فعل حه رفه وه کو هل و فی
لم ، نیشانه ی فعلی مضارعیش نهو هیه له دوا ی (لم) وه دیت وه کو لم یشم . ۱۳- فعل
ماضی به تا جیا که ره وه ، وه نیشانه دار بکه فعلی امر به نونی توکید نه گه ر مانای نه مری
لیغام رایه وه . واته فعلی امر نونی توکید وه رده گریت و مانای نه مریشی تیدا یه .

دانه‌ر ئاماژه ده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی که حرف جودا ده‌بیته‌وه له اسم و فعل به خالی بوونی له نیشانه‌کانی اسم و نیشانه‌کانی فعل ، پاشان نمونه‌ی هینایه‌وه به سیّ حه‌رف (هل ، وفی ، ولم) بۆ ئه‌وه‌ی ئاگادارمان کاته‌وه له‌وه‌ی که حه‌رف دابه‌ش ده‌بیّت بۆ دوو به‌ش : تایبه‌ت و ، نا تایبه‌ت^(۱) ، جا ئاماژه‌ی کرد به (هل) بۆ حه‌رفی نا تایبه‌ت که ده‌چیته‌ سه‌ر اسم و فعلیش وه‌کو (هل زیدٌ قائمٌ) و (هل قام زیدٌ) .

هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد به (فی و لم) بۆ حه‌رفی تایبه‌ت ، ئه‌ویش دوو جوژه‌: - تایبه‌ت به‌ ناو وه‌کو حه‌رفی (فی) نمونه‌ی (زیدٌ فی الدار)^(۲) ، وه تایبه‌ت به‌ فعله‌و وه‌کو حه‌رفی (لم) که تایبه‌ته‌ به‌ چوونه‌ سه‌ر فعلی مضارع نمونه‌ی (لم یَقَمْ زیدٌ)^(۳) .

^(۱) مه‌به‌ست له حه‌رفی تایبه‌ت ئه‌وه‌یه : که تایبه‌ته‌ به‌ جملهی اسمی یان جملهی فعلی وه مه‌به‌ست له حه‌رفی نا تایبه‌ت ئه‌وه‌یه که ده‌کریت بچیته‌ سه‌ر جملهی اسمی و ده‌کریت بچیته‌ سه‌ر جملهی فعلیش .

^(۲) اعرابی ته‌واوی ئه‌م رسته‌یه به‌م شیوه‌یه :

زید :- مبتدا مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة

فی الدار :- جار و مجرور متعلق بمحذوف هو خبر ، جا ده‌توانین بَلّیین جار و مجرور که پیّ ده‌وتریت (شبه جملہ) خۆی له محلی رفعی خبردایه ، وه ده‌توانین بَلّیین ئه‌م جارو مجروره متعلقه به‌ حذف کراویک ئه‌و حذف کراوه‌ خبره ، دواتر به‌ پوونی باسی ده‌که‌ین ، إنشاء الله .

^(۳) اعرابی ته‌واوی ئه‌م رسته‌یه به‌م شیوه‌یه :-

لم :- حرف نفی وجزم و قلب مبنی علی السکون ، هه‌موو کاتی لم به‌م شیوه‌یه اعراب ده‌کریت !

یقم :- فعل مضارع مجزوم بـ(لم) و علامه جزمه السکون .

زید :- فاعل مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة .

دواتر دانەر دەستی کرد به پروونکردنهوهی ئهوهی که فعل دابه‌ش ده‌بیئت بۆ سێ جۆر : پابردوو (ماضی) پانه‌بردوو (مضارع) و داخوازی (امر) ، جا نیشانه‌ی فعلی مضارعی به‌وه داناوه که حه‌رفی (لم) ده‌چێته سه‌ری وه‌کو فعلی (یشم)^(۱) وه ده‌لێین (لم یشم) وه له فعلی یضرب (لم یضرب) بۆ ئه‌مه‌ش ئاماژه‌ی کرد به ووته‌ی (فعل مضارع یلی لم کیشم) .

دواتر ئاماژه‌ی کرد به‌وه‌ی که فعلی ماضی له دوو فعله‌که‌ی تر جیا‌ده‌بیته‌وه به ووته‌ی (وماضی‌ الافعال بالتا من)^(۲) ، واته : جیا‌که‌ره‌وه فعله ماضی یه‌کان به (تاء) مه‌به‌ست پێی تائی فاعله و تائی تانیثی ساکنه‌یه که هه‌ردووکیان ته‌نها ده‌چنه سه‌ر فعلی ماضی^(۳) وه‌کو (تبارکت یاذا الجلال و الإکرام)^(۴) ، وه وه‌کو : (نعمت المرأة هند)^(۵) و (بنست المرأة دعد)^(۶) .

^(۱) فعلی یشم :- به مانای بۆن کردن دیت ئه‌گه‌ر له بابی یه‌که‌مدا بیئت ، وه به مانای به‌رزبوونه‌وه و خۆ به‌گه‌وره زانین دیت ئه‌گه‌ر له بابی چواره‌مدا بیئت .
^(۲) مز :- فعلی ئه‌مره ، به واتای جیا‌که‌ره‌وه .

^(۳) واته :- هه‌ر وشه‌یه‌ک تائی فاعلی پێوه‌بیئت ، یان تائی تانیثی ساکنه‌ی پێوه‌بیئت ئه‌وه فعلی ماضیه .

^(۴) اعرابی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه :-

تبارکت :- فعل و فاعل (پیشتر با‌سمان کرد به تفصیلی) یا حرف ندا مبنی علی السکون .

ذا :- منادی منصوب و علامه‌ نصبه الالف لانه من الاسماء الخمسة وه‌و مضاف .

الجلال :- مضاف الیه مجرور علامه جره الکسرة الظاهرة .

والاکرام :- و/حرف عطف : الاکرام :- اسم معطوف مجرور .

^(۵) اعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه :-

نعمت : نعم :- فعل ماضی مبنی علی الفتح ، ت :- تاء التانیث الساکنه لامحل لها من الاعراب .

المرأة :- فاعل مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة . و الجملة الفعلية (نعمت المرأة)

فی محل رفع خبر مقدم .

هند :- مبتدا مؤخر .

^(۶) ئه‌م پرسته‌یه هه‌مان اعرابی پرسته‌ی پیشووی هه‌یه ، وه وشه‌ی دعد ناوی ئافره‌ته .

پاشان له کوټایی دیږه که دا باسی نیشانه کانی فعلی امری کرد که بریتیه له: وهرگرتنی نونی توکید و ده لاله ت کردن له سهر ئه مر به خودی خوئی ، و هکو (اضریّن) و (اخرجن)^(۱) .

جا ئه گهر ووشه یه ک ده لاله تی کرد له سهر ئه مرو نونی توکید و وهرنه گرت ئه وه اسمی فعله و ابن مالک ئا ماژهی بۆ ده کات به ووته ی :

۱۴- و الأمرُ إن لم یکنْ للنون محل فیهِ هو أَسْمٌ نحو صَ وَحِیْهَلْ^(۲) .

لیږه دا ووشه ی (صه و حیهل) ناو^(۳) و فعل نین هه رچه نده مانای ئه مریان تیدا یه چونکه نونی توکید وهر ناگرن ناتوانی بلئی :- صهنّ و حیهلنّ ، هه رچه ند صه به مانای بیده نگ به (اسکتّ) دیت و حیهل به واتی وهره (اقبلّ) دیت ، که واته جیاوازی نیوانیان بریتیه له وهرگرتنی نونی توکید و وهرنه گرتنی ، له فعلی ئه مر دا ده لنینّ (اسکتّ ، اقبلنّ) به لام دروست نیه ئه مه له ووشه ی صه و حیهل .

لیږه دا کوټایی به به شی (الکلام و مایتألف منه) هات و له وانه ی ئاینده دا به پشتیوانی خوای گه وره ده چینه سهر (المعرب و المبني) .

(۱) فعل امر مبني على الفتح .

(۲) واتای ئه م دیږه ئه لافیه به کورتی :- ئه مر ئه گهر نونی توکید و وهرنه گرت ئه وه فعل نیه به لکو اسمی فعله ، و هکو صَ و حیهل ، که مانای ئه مریان تیدا یه به لام نونی توکید وهرناگرن .

(۳) به م ناوانه ده ورتیت اسمی فعل که بریتین له چهند ووشه یه ک دانراون له جیی فعل له مانادا و هکو فعل وان به لام جیاوازیان له گه لّ فعلدا له چهند شتی کدا یه له وانه :-

ا- فعل عامل کاری تیده کات و هکو (لَنْ یکتبَ) به لام اسمی فعل عامل کاری تی نا کات .

ب- فعلی مضارع و امر نونی توکید وهره گرن ، به لام اسمی فعل نونی توکید وهرناگرت .

ج- فعل جیناوی (ضمیر) ی پیوه ده لکیت و هکو (اسکتي . اسکتا ، اسکتوا) به لام اسمی فعل جیناوی پیوه نالکیت .

د- فعل مفعوله کی پیتی ده کورت و هکو (محمداً اُزِمَ) به لام اسمی فعل مفعوله کی پیتی نا کورت و نا ورتیت (محمداً علیک) .

المعرب والمبني^(۱)

۱۵- والاسم منه معربٌ و مبنيٌ لَشَبَّهِ من الحروف مُدْنِي^(۲) .
 ئاماژە دەکات بەوەی کە ناو (اسم) دابەش دەبێت بۆ دوو جۆر^(۳) ، یەکنیکیان معربه
 کە بریتیه لە ناوانەى خالین لە لیکچوون لە حەرف^(۴) ، دووهمیان مبنیه ئه‌میش
 بریتیه لە و ناوانەى لە حەرف دەچن ، ئەمەیه مەبەست لە ووتەى ابن مالک (لشبه من
 الحروف مدني) واتە : لە لیکچوونیک کە نزیکى دەکاتەوه لە حەرف ، کەواتە هۆی

^(۱) زانایانی نحو دەستوریان وایه دواى باسکردنى کلام و باسی جۆره‌کانى اسم و فعل ده‌گەن
 لەپه‌روى جینگیره‌بوونیان و ناجینگیره‌بوونیان (المعرب و المبنى) وشه‌ى (المعرب) اسمى مفعوله و
 له‌ اعراب هه‌ وه‌رگیراوه و مەبەست پێى لە زاراوه‌ى نخودا به‌و ناو و فعلانه‌ ده‌وتریت کە حاله‌تى
 کۆتاییان ده‌گۆریت به‌ هۆى ئه‌و عاملانه‌ى له‌ پێشيانه‌وه‌ دێت بۆ نموونه (یکتبُ محمدُ الدرسُ) و
 (إنَّ محمدًا لَنْ یکتبَ الدرسُ) و (سلمتُ على محمدٍ) ده‌بینن وشه‌ى محمد له‌و سێ پرسته‌یه‌دا
 جارێک مرفوعه‌ چونکه‌ فاعله‌ و جارێکى تر منصوبه‌ چونکه‌ اسمى (إن‌)یه‌ و له‌ پرسته‌ى سییه‌میشدا
 مجروره‌ چونکه‌ حەرفى جر (على) له‌ پێشى هاتوه‌ ، دياره‌ ئە‌صل وایه‌ هه‌موو ئاوێک (معرب) بێت ،
 به‌لام هه‌ندى ئاره‌ له‌م ئە‌صله‌ ده‌رده‌چن و ده‌بنه‌ مبنی ، وه‌ به‌ معرب ده‌وتریت (متمکن) .

وه‌ وشه‌ى (المبنى) له‌ زاراوه‌ى نخودا به‌و ناوو فعل و حەرفانه‌ ده‌وتریت کە حاله‌تى
 کۆتاییان جینگیره‌ و ناگۆریت بۆیه‌ به‌ مبنی ده‌وتریت (غير متمکن) واته‌ ده‌ست کارى
 ناکریت جا هه‌موو حەرفێک (مبنى)یه‌ ، وه‌ ئە‌صل وایه‌ فعلیش مبنی بێت به‌لام فعلی
 مضارع له‌م ئە‌صله‌ ده‌رده‌چیت ، دواتریش باسی ده‌که‌ین .

^(۲) مانای ئە‌م دی‌په‌ى ئە‌لفیه‌ به‌ کورتى :- ناو هه‌ندیکیان (معرب)ن و هه‌ندیکیشیان
 (مبنى)ن ، ئە‌وانه‌ى مبنین هۆى مبنی بوونیان لیکچوونیکه‌ کە نزیکیان ده‌کاتەوه‌ له‌
 حەرف ، چونکه‌ حەرف هه‌موویان مبنین .

^(۳) دياره‌ به‌ پێى معرب بوون و مبنی بوون ، دوو جۆره‌ . ئە‌گه‌ر نا ناو جۆر و دابەش بوونی زۆره‌ .
^(۴) چونکه‌ وه‌ک ووتمان حەرف به‌ هه‌موو جۆره‌کانیه‌وه‌ هه‌چ کاتێک معرب نین ، بۆیه‌
 له‌ کاتى اعراب کردنى پرسته‌دا ده‌لێن حەرف مبنی على لامحل لها من الاعراب .

مبنى بوونی ناو لای ابن مالك - رحمهتى خواى لیبیت - تهنه بریتیه له لیكچوونى
 حرف، پاشان دانه باسى جوړهكانى ئەم لیكچوونه دهكات له دوو دپړى دواى ئەم
 دپړه^(۱) ، ئەم بۆ چوونهى ابن مالك نزیکه له بۆ چوونى ئەبو عهلى فارسى چونكه
 ئەویش هۆى مبنى بوونی كۆكردۆتهوه له لیكچوون له حرف یان شتیك مانای
 حرف له خو بگریت ، بیگومان پیشهوا سیبویهش - رحمهتى خواى لى بیت - به
 دهق باسى ئەوهى كردوو هۆى مبنى بوونی اسم هه مووی دهگه پیتهوه بۆ لیكچوون
 له حرف ، یه كىكى تر له زانایانهى ئەم بۆچوونهى باسكردوو (ابن ابى الربیع) ه .

*** جوړهكانى لیكچوون (انواع الشبه)**

۱۶- كَالشَّبهِ الرُّضْعِيَّ فِي اسْمِي جَنَّاتَا وَالْمَعْنَوِيَّ فِي مَتْنِي وَفِي هُنَا

۱۷- وَكُنْيَابَةٍ عَنِ الْفَعْلِ بَلَا تَأْثُرٌ ، وَكَافِتْقَارٍ أَصْلًا^(۲)

لهم دوو دپړه دا ابن مالك - رحمهتى خواى لیبیت - باسى جوړهكانى
 لیكچوونى ناو^(۳) له حرف دهكات كه چوارن :

(۱) واته له دپړى (۱۶ و ۱۷) سى ئەلفیه دا .

(۲) مانای ئەم دوو دپړهى ئەلفیه : وهكو لیكچوونى دانان (وضع) سى ئەو ناوانهى كه دانراون به
 یهك حرفى یان دوو حرفى - واته له یهك یان دوو حرف پىكدیت - وهكو ههردوو ناوى پستهى
 (جَنَّتَا) ههروهه وهك لیكچوون له پرووى ماناوه له ههردوو ناوى متى و هئا ، وهكو لیكچوونى
 دانیشتنى ئەو ناوانهى له جیگهى فعل دانهنیش و عامل عملی تیئاكات ، ههروهه وهك
 پنیوست بوونی ئەصلى بۆ دواى خۆى بۆ تهواو كردنى ماناكهى .

(۳) وهكو پیشتر باسمان كرد هه ناویك مبني بیت هۆى مبني بوونهكهى بریتیه له
 لیكچوون له حرف چوونكه حرف هه موویان مبني . جا لیكچوونى ناو له حرف له
 یهكێك لهم چوار پوهوه دهبیئت كه باسیان دهكات .

یه کهم / لیکن چوونی ناو له حرف له پړوی دانانه وه^(۱)، وهکو ته وهی ته و
 ناوهی که دانراوه و به کارهاتووه له سهره تاوه پیکهاتووه له یه که حرف
 وهکو تای ضربت، یان پیکهاتووه له دوو حرف وهکو وهکو (نا سی اکر منا
 بو ته مهش ناماژهی کرد ابن مالک به ووتهی (فی اسمی جئنا^(۲)) (تا سی
 جئت : ناوه و بکهر (فاعل) وهو مبنیه چونکه له حرف ده چیت له پړوی
 پیکهاتووه که یه که حرفه ، ههروه ا (نا سی جئنا اسمه چونکه مفعول به و
 مبنیه له بهر ته وهی پیکهاتووه له دوو حرف .

دووم / لیکچوونی اسم له حرف له پړوی ماناوه^(۲)، ئه ویش دوو جوړه :
یه که میان له حرفیک دهچیت بوونی هیه و دوو میان له حرفیک دهچیت
بوونی نیه^(۴)، نمونه ی یه که م وهکو مانای (متی) ئه م ناوه مبنیه چونکه له
حرف دهچیت له پړوی ماناو، چونکه متی یان به کاردیت بۆ پرسیارکردن
(الاستفهام) وهکو (متی تقوم)^(۵) یان به کاردیت بۆ مهرج (الشرط) وهکو :

(¹) مەبەست ئەۋرەيە ھەندى ئاۋ ھەيە كاتىك لە سەرەتاۋە زامانى عەرەبى بەكارىيان ھىناۋە و دايان ناۋە بۇ مانايەك بە يەك حەرف يان دوو حەرف دانراۋە ، ئەمەش تاييەتە بە جىناۋەكان (الضمائر) كە ھەموويان مەنىن و پىكھاتەي حەرفەكانىيان كەمە ھىروەكو چۇن حەرفىش ھەموويان پىكھاتەيان لە رووي ژمارەي پىتەرە كەمە مەگەر چەند حەرفىك نەبىت .

(۲) جنتنا رستەيەكى تەۋارە ۋە لە فەلئىكى ماضى ۋە فاعلىك جىنناۋى (ت) ۋە مفعولىك كە جىنناۋى (نا) يە يىكەتۈرە ۋە ماناۋى رستەكەش (تۆھاتى بۇلامان).

(۳) مەبەست ئەۋەتە ھەندى ئاۋمان ھەيە ماناى ھەرف لە خۇ دەگىتت وەكو باسيان دەكات بۇتە مېتىن.

(4) دياره له زمانى عمره پيدا بۇ ھەر مانايەك لە ماناگان زۆربەيان ھەرفىكى بۇ دانراو ھەكو ئەوى بۇ پرسیار ھەزە ھەل دانراو یان بۇ ئەفی كردن (ما) دانراو و بۇ ئەهى (لا) دانراو، بەلام ھەندى مانا ھەرفى بۇ دانەنراو ھەكو (اشارە) كردن بۆیە دەلتەن اشاره لە ھەرفىكى مقدر دەھتت .

(٥) ثم رستيه بهم شيويه إعراب دكرت : متى تقوم ؟ متى : اسم استفهام مبني على السكون في محل رفع مبتدا / تقوم : فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة و فاعله ضمير مستتر تقدير أنت ، والجملة الفعلية في محل رفع خبر المبتدا .

(^۳) له زمانې عه ربیډا نهم سی زار او هی مان هیه که زور به کار دیت (عامل ، معمول ، عمل) عامل واته نهو وو شهیه ی کاریگری دروست دهکات له وو شهکه ی دوای خوئی

(دراك زیداً) ^(۱) دراك مبنیه چونکه له حەرف دەچیت لەو پوووه عمل دهكات و عملی تیناکریت ^(۲).

جا ابن مالك خۆی پاراست به ووشەى ^(۳) (ضرباً زیداً) ^(۴) لیژەدا ضرباً له جیى (اضرب) به لام مبنی نیه چونکه (ضرباً) عامل عملی تیکردووه که بریتیه له فعلیکى محذوف، به پیچەوانەى (دراك) هەر چه‌نده له جیى (ادرك) که به لام عامل عملی تى نه‌کردوه.

پوخته‌ی ئەوه‌ی ابن مالك باسی کردوه و مه‌به‌ستیتی ئەوه‌یه که (مصدر) و (اسم الفعل) هەردووکیان هاوبه‌شن له دانیشتیان له جیى فعل ، به لام مصدر عامل عملی تیدا کردوه بۆیه معربه و مبنی نیه چونکه له حەرف ناچیت به لام اسمی فعل عامل ناتوانیت عملی تیدا بکات بۆیه مبنیه

له پوو‌ی لفظ و ماناوه ، ئەو کاریگەرییه ده‌بیت (عمل) ده‌که، وه ئەو ناوه‌ی کاریگەری تیدا کراوه ده‌بیته معمول ، بۆ نمونه که ده‌لین (قام محمد) قام _ عامله و (محمد) معموله ضمه‌ی کۆتایی سەر حەرفی دالی محمد بریتیه له عمه‌له‌که . هه‌روه‌ها بۆ هه‌موو پرسته‌یه‌کی دیکه‌ش.

^(۱) ئەم پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌ی اعراب ده‌کریت : دراك / اسم فعل امر مبني على الكسر لا محل لها من الأعراب . وفاعله ضمير مستتر تقديره (انت) . زیداً / مفعول به .

^(۲) بۆ نمونه حەرفی جر هه‌موویان عمل ده‌که‌ن و عملیشیان تى ناکریت وه‌کو (سلمت على محمد) لیژەدا (على) عملی کردوه و ناوه‌که‌ی دواى خۆی مجرور کردوه، به لام شتیک نیه عمل له (على) بکات .

^(۳) خۆی پاراست به ووشەى (بلا تأثر) لهو شته‌ی له جیى فعل دادەنیشن و عامل عملیان تیده‌کات وه‌کو ((ضرباً زیداً))

^(۴) ئەم پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌ی اعراب ده‌کریت : ضرباً / مفعول مطلق للفعل محذوف وجوباً تقديره (اضرب ضرباً) . وفاعله ضمير مستتر فيه - وجوباً تقديره (انت) . زیداً / مفعول به منصوب.

چونکه له حەرف دەچیت لەو پرۆهوه له جیی فعل دادەنیشن و عملیان تیدا ناکریت^(۱) ، ئەمە ی دانەر باسی کرد بینا لەسەر ئەو رایە ی پئی وایە اسمی فعل هیچ محلیکی عەرابی نیە ئەم بابەتەش^(۲) پای جیاوازی لەسەرەو له بابی اسم الفعل دا باسی دەکەین، إنشاء الله تعالی .

چوارەم / لیکچوونی ناو له حەرف له پرۆی پیویست بوونیکی بەردەوام بو دوا ی خۆی بو تەواو کردنی ماناکە ی ، بو ئەمەش دانەر ئاماژە ی کرد بە ووتە ی (وکافتقار اصلا) ئەمەش وەکو ئەسمای موصولە^(۳) ، نمونە ی (الذي) بۆیە مبنیە چونکه له هەموو کاتیکدا پیویستی بە پرستەکە ی دوا ی خۆیەتی که پئی دەوتریت (الصلة)^(۴) بو تەواو کردنی ماناکە ی بۆیە له حەرف دەچیت له پرۆی پیویست بوونی بەردەوامی بو شتیک که ماناکە ی تەواو بکات^(۵) بۆیە مبنیە .

*پوختە ی ئەو دوو دیڕە ی رابورد ئەو یە که ناوی مبنی شەش جۆرە^(۶) :

(۱) هەر وەکو چۆن حەرفی یای ندا-بو نمونە- له جیی فعلی انادی دادەنیشیت و معمولی هیچ عامیلیکیش نیە، واتە : کاتیک دەلێن (یا محمد) ئەم حەرفی یایە له جیی (انادی) ..

(۲) واتە بابەتی ئەو ی ئایە اسمی فعل له پرستەدا محلی عەرابی هەیه یان نا .

(۳) روشە ی (موصول) اسمی مفعولەو له روشە ی (وصل) وەو وەرگیراوە که بەمانای گە یاندن دیت ، جا بۆیە له زمانی عەرەبیدا بەم ناوانە دەوتریت (موصول) چونکه ماناکە ی دەگە ینریت بە دوا ی خۆی و بەبێ پرستەکە ی دوا ی خۆی که پئی دەوتریت (صلة) مانایان نیە .

(۴) روشە ی (الصلة) زاراوە یەکی نحویەو تایبەتە بە اسمائی موصولە، که دواتریش به تفصیل باس دەکریت إنشاء الله .

(۵) هەر وەکو چۆن هەموو حەرفیکیش تا نەخرێتە ناو پرستەو مانای تەواوی نیە ، اسمی موصولیش تا وەکو پرستەکە ی دوا ی خۆی نەیات مانای نیە .

(۶) مەبەستمان ئەو یە ئەم شەش ناو بەردەوام مبنین ، ئەگەر نا ناوی دیکەش هەیه هەندی جار مبنیە و هەندی جاریش معرەبە وەکو اسمی لای نافیه للجنس، وەکو هەندی له ناو نەرمانەکان (بعض الظروف) که له بابەتەکانی داها تودا باسیان دەکەین ، إنشاء الله تعالی .

جیناوهکان (المضمورات) ، ناوهکانی مهرج (اسماء الشرط) ، ناوهکانی پرسیارکردن (اسماء الاستفهام) ، ناوهکانی ئاماژەکردن (اسماء الإشارة) ، ناوهکانی کردارەکان (اسماء الافعال) و ناوه گەیه نراوهکان (الاسماء الموصولة) .

* باسی ناوی معرب

۱۸- ومعربُ الاسماء ما قَدْ سَلِمَا مِنْ شَبَهِ الحرفِ كَارْضٍ وَسُما^(۱)
 مەبەستی دانەر لەم دیڕەدا ئەوەیە کە ناوی معرب پێچەوانەی مبنیە ،
 پیشتر باسمان کرد مبنیە ئەوەیە کە لە حەرف بچیت ، کەواتە معرب ئەوەیە
 لە حەرف ناچیت معربیش دابەش دەبێت بۆصحيح ئەوەیە کە پیتی کۆتایی
 بزوین (علة) نەبێت وەکو وشەی (ارض) ، وەبۆ معتل- ئەوەیە کە حەرفی
 کۆتایی بزوین (علة) بێت وەکو : سُما ، وشەی سُما جوریکە لە
 خۆیندنەوی وشەی ناو (الاسم) شەش شیوە خۆیندنەوی هەیە : اسم
 ، اسم همزه‌کەى ضمه یان کسره‌ی هه‌یه ، وسم ، سُم واتە حەرفی سینە کە
 ضمه یان کسره‌ی هه‌یه وە سُما ، سِما بە هەمان شیوە .
 هەروەها اسمی معرب دابەش دەبێت بۆ ۱- ناویک کە هەموو
 گۆرانیکارییه‌کی بەسەردا بێت^(۲) کە پێی دەلێن (متمکن امکن) و پێشی

(۱) مانای ئەم دیڕە بە کورتی : ناوه معربه‌کان ئەوانەن لە هیچ پەڕییه‌که‌وه لە حەرف ناچن وەکو وشەی (ارض) و (سُما) .

(۲) مەبەستمان لە گۆڕینی حالەتی کۆتاییه وەکو ناوی (محمد) لەم سی پسته جیاوه‌زەدا : قَامَ مُحَمَّدٌ ، رَايْتُ مُحَمَّدًا ، وَسَلَّمْتُ عَلَى مُحَمَّدٍ . دەبینن محمد لە هەر یه‌ک له حاله‌تی رفع و نصب و جردا حاله‌تی کۆتاییه‌که‌ی گۆراوه و نیشانه‌ی (علامه) ی هەر سی حاله‌ته‌که‌ی وەرگرتوه .

دهلین (المنصرف)^(۱) وهکو : زید و عمرو ، وه بؤ -۲- ناویك كه هندیك
 گۆپانکاری بهسەر کۆتاییه کهیدا دیت و ناتوانین هه موو گۆپانکارییه که له حالهتی
 حهرفی کۆتاییدا بکهین ئه مێش پێی دهلین (متمکن غیر امکن) یان (غیر
 المنصرف) یان (ممنوع من الصرف) وهکو : احمد و مساجد و مصابیح .
 جا که واته ئه ناوهی به هیچ شیوهیه که گۆپانکاری بهسەر کۆتاییه کهیدا نایات که پێی
 دهوتریت (غیر المتمکن) و مبنیه وه ئه وانهی گۆپانکاری بهسەر حالهتی کۆتاییه که یاندا
 دیت ئه وه معریه ده بیته دوو جور : (متمکن امکن) و (متمکن غیر امکن)^(۲) .

* باسی (معرب) و (مبنی) له فعلا :

۱۹- وفعل امر ومضی بنیا و اعریوا مضارعاً إن عریا
 ۲۰- من ئون توکید مباشر ومن نون اناث کیرغن من فتن^(۳)

^(۱) وشهیی (منصرف) اسمی فاعله وه وشهیی (الصرف) وه گیاره که به مانای
 تنوین دیت ، جا که دهلین منصرف واته ئه ناوه (صرف) و اتا (تنوین) وه رده گرت
 له گه له وه رگرتنی که سرهش له حالهتی جر دا ، به لام کاتیک دهوتریت (ممنوع من
 الصرف) یان (غیر المنصرف) مه بهست ئه ناوه معریه بانهیه که تنوین و کسره
 وه رناگری وهکو (احمد) له سێ پرستهیه دا : قام احمد ، رایت احمد ، سلمت علی
 احمد . دواتر له به شهکانی کۆتاییدا به تفصیل باسی ئه مه بابته ئه کړیت .

^(۲) که واته وشهیی متمکن ها مانا (مرادف یی معریه . پیشتریش باسمان کرد (معرب) ئه وشهیه که
 حالهتی کۆتایی گۆپانکاری بهسهردا دیت ، جا ئه گه هه موو گۆپانکارییه کی بهسهردا هات و تنوین و
 کسره ی وه رگرت ئه وه ده بیته (متمکن امکن) پێشی دهوتریت (المنصرف) به لام ئه گه له حالهتی کۆتایی
 وشهیه که هه موو گۆپانکارییه کی بهسهردا نه هات مه به ستمان ئه وهیه تنوین و کسره ی وه رنه گرت ئه وه ده بیته
 (متمکن غیر امکن) وه پێشی دهوتریت (غیر المنصرف) یان (ممنوع من الصرف) .

^(۳) مانای ئه مه دوو دیره ی ئه لقیه به م شیوهیه : کرداری داخوازی و پابردو هه مێشه مبنین ،
 وه زانایان کرداری پانه بردو (فعل مضارع) یان معرب کردو به مه رجیک ئه فعله

کاتیك دانەر لیبویهوه له باسکردن و پوون کردنهوهی معرب و مبنی له ناوهکاندا دهستی کرد به پوون کردنهوهی معرب و مبنی له فعلهکاندا ، جا پاوو بۆچوونی زانا بهصهریهکان^(۱) وایه که معرب بوون ئەهسله لهناو داو فهرعه له فیعلیشدا کهواته بنچینهو ئەهسل له فعلدا مبنی بوونه لای بهصهریکان، بهلام کوفیهکان^(۲) پێیان وایه (معرب) بون ئەهسل و بنچینهیه له اسم و فعلیشدا ، دیاره بۆ چوونی یهکهه^(۳) تهواوه وه ضیاء الدین کوپری العالج له کتیبی (البسیط)دا نهقلیکردوه که ههندی له زانایان پێیان وایه معرب بوون ئەهسله له فعلداو فهرعیشه له اسمدا.

مضارعه پهتی (خالی) بێت له نونی توکید ی راستهوخۆ و له نونی نسوه، واته نهگهر نونی توکید راستهوخۆ لکابوه فعله مضارعهکهوه ئه کات (مبنی)هو معرب نیه وهکو (يَكْتُبَنَّ) نهگهر نونی نسوهی پێوه بوو ئهوه مبنیه لهسهر سکون وهکو نمونهکهی ابن مالک - يَرْغَنَ مَنْ قُتِنَ - مانای ئهم پرستهیه (ئهوه ئافرهتانه دهترسێن ئهوه کهسهی عاشقه-لێردها فعلی (يَرْغَنَ) مضارعه و معرب نیه بهلکو مبنیه چونکه نونی نسوهی پێوه لکاوه.

^(۱) مه بهست له زانا بهصهریهکان ئهوه زانایانهن سهر به قوتابخانهی شاری بهصهره، نۆزیهی میژوو نووسان پێیان وایه زانستی نحو له شاری بهصهرهوه دروست بوه و وههوان یاساکانی نحو یان داناوه دواتر زانستی نحو گهشهی کردوه و گهرنگی پێدراوه لهلایهن زانایانی شاری کوفهوه و مه درهسهی کوفیهکان دروست بوه سه دهیهک دواى دروست بوونی مه درهسهی بهصهریهکان، دواتر مه درهسهی بغدادی دروست بوه و دواتریش مه درهسهی اندلس دروست بوه ئهم چوار مه درهسهیه ، مه درهسه سه رهکیهکانی زانستی نحون به تایبتهت مه درهسهی بهصهری و کوفی.

^(۲) مه بهست زانایانی نحوی شاری کوفیه، شاری کوفه له سالی ۶۲۸ زاینی دروست کراوه لهلایهن هاوهلی بهرێز سه عدی کوپری ئه بی وه قاصه وه دواى جهنگی قادسیه بهلام شاری بهصهره سالی ۶۳۶ زاینی له سه رده می خلیفه - عومه ری کوپری خطاب- (رضی الله عنه) دروست کراوه.

^(۳) مه بهست بۆچوونی بهصهریهکانه.

جا فعلی مبنی دوو جوړه :

یه کیکیان زانایان یه کده نګن له سهر مبنی بوونی ته ویش فعلی ماضیه و مبنیه له سهر (فتحه) وهکو (ضَرَبَ) به مهرجیک وای جماعه ی پیوه نه لکابیت، نه گهر وای جماعه ی پیوه لکاو بوو ته و کاته مبنیه له سهر (ضمه) ^(۱) وهکو (ضَرَبُوا) وه نه گهر جیناوی (ضمیر) ی رفعی متحرکی ^(۲) پیوه لکا بوو ته وه مبنی ده بیت له سهر سکون.

دووم زانایان پایان جیا یه دهر باره ی مبنی بوونی وه پای به هیز وایه که مبنیه ته ویش بریتیه له فعلی امر وهک (اضْرِبْ) ^(۳) که مبنیه لای

^(۱) کاتیک فعلی ماضی وای جماعه ی پیوه لکا بوو به دوو شیوه ده توانین إعرابی بکهین {۱} فعل ماضی مبنی علی الضم لاتصاله بواو جماعه. {ب} فعل ماضی مبنی علی الفتح منع من ظهورها اشتغال المحل بحركة مناسبة للواو الجماعة.

^(۲) ضمائر ی رفعی متصل ده لکیت به فعلی ماضیه وه وهک { تْ ، تْ ، تْ ، نا ، ثما ، تم ، الف الاثنین ، واو الجماعة ، تَنْ ، ن (نون النسوة)

^(۳) که واته فعلی امر هه موو کاتیک مبنیه و مبنی بونه که شی له سهر چوار شته :

{۱} مبنی ده بیت له سهر سکون نه گهر کو تاییه که ی حرفی صحح بیت و هیچی پیوه نه لکابیت وهکو : اضْرِبْ ، اسْمَعْ ، اکتبْ . هه روه ها نه گهر نونی نسوه ی پیوه لکا بوو وهکو : اضْرِبْنَ ، اسْمَعْنَ ، اکتبنْ .

{ب} مبنی ده بیت له سهر فتحه نه گهر نونی توکید ی پیوه لکابیت وهکو : اضْرِبَنَّ ، اسْمَعَنَّ ، اکتبنْ .

{ج} مبنی ده بیت له سهر حذفی حرفی علة ، نه گهر کو تاییه که ی حرفی عله بیت و هیچی پیوه نه لکا بیت ، وهکو اسْمَعْ ، اذْنُ ، امض ... لیژده ده لئین فعلی امر مبنی علی حذف حرف العله لانه معتل الآخر.

{د} مبنی ده بیت له سهر حذفی نون ، نه گهر فعله که یه کیک بوو له (فعالی خمسة ، وهکو: اضربوا ، اسمعوا ، اکتبوا ، لیژده ده لئین : فعل امر مبنی علی حذف النون لانه من الافعال الخمسة.

به صرپکان و معربه لای کوفیه کان. فعلی معربیش له جوړه کانی فعل (فعلی مضارع) ^(۱)، مضارعیش به مهرجیک معرب ده بیټ نونی توکیدى مباشر و نونی نسوہى پیوه نه لکابیټ، نمونه ی نونی توکیدى راسته وخو (مباشر) (هَلْ تَضْرِبَنَّ) ^(۲) لیږدها فعله مضارعه که معرب نیه و مبنیه له سر فتحه ، هیچ جیاوازیه کیش نیه له نیوان نونی توکیدى قورس (الثقیلة) یان سوک (الخفيفة) جا نه گهر نونی پیوه نه لکابوو ئوه مبنی نیه ، هه روه ها نه گهر نونه که راسته وخو پیوه نه لکا بوو وه کو ئه وهى له نیوان فعله مضارعه که و نونه توکیده که دا (نه لفی اثنین) هه بیټ وه کو (هَلْ تَضْرِبَانْ) نه صلی ئه م فعله : هَلْ تَضْرِبَانْ ، لیږدها سی نون کو بیټه وه ^(۳)، نونی یه که م که نونی فعله مضارعه که یه و علاماتی ره فعیتی - حذف کراوه له بهر ئه وهى ناکریت سی حه رفی هاو وینه کو بیټه وه ^(۴) و بوته (هَلْ تَضْرِبَانْ) ^(۵) ، هه روه ها فعله مضارعه که معرب ده بیټ کاتیڅ واوی جماعه یان یائی مخاطبة

^(۱) وشه ی (مضارع) اسمی فاعله و له فعلی (ضَارِعَ) وه وه رگیراوه که به مانای هاوشیوه دیټ جا بویه به فعلی مضارع ووتراوه هاوشیوه چونکه هاوشیوهی اسمه واته هاوشیوهی اسمی فاعله له پوی مانا و ژماره و حه ره کاتی حه رفه کانیوه بو نمونه فعلی : یَکْتُبُ هاوشیوهی (کَاتِبٌ) ه.

^(۲) (هَلْ تَضْرِبَنَّ) لیږدها تَضْرِبَنَّ فعلی مضارعه و مبنیه له سر فتحه چونکه راسته وخو نونی توکیدى پیوه لکاوه.

^(۳) (تَضْرِبَانْ) یه کیڅکه له افعالی خمسة بویه علامه تی رفعی بریتی له نون ، دواتر باسی افعالی خمسة ده که یان اِنْشَاء الله.

^(۴) بویه نونی علاماتی رفعه که حذف ده که یان چونکه نه گهر نونی توکید حذف بکه یان ئه وه توکیدى فعله که نامیټیت.

^(۵) تَضْرِبَانْ : لیږدها به م شیوه یه اعرابی ده که یان / فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه النون المحذوفة لتوالي الامثال . والالف الاثنین : ضمیر متصل مبنی علی السکون فی

(4) بهومى پيش نونهكه (ضمة) يان (كسرة) هه بوو يان (الف الاثنى) له پيشينه بوو.

ئەو مەبەنی نابێت و معرب دەبێت ، ئەمە پراو بووچوونی زۆرینهی زانایانە بەلام ئەخفەش پێی وایە فعلی مضارع مەبەنی دەبێت لەگەڵ نوونی توکیدا راستەوخۆ پێوەی لکابێت یان ناپاراستەوخۆ ، هەروەها گیردراوەتەو لە هەندێ لە زانایان فعلی مضارع معربە ئەگەر نوونی توکیدیشی پێوە لکابێت^(١) ، نمونەی فعلی مضارع کە نوونی نسووی پێوە لکابێت^(٢) (الھندابُ یضربُن) ، لێرەدا فعلاً مضارعە کە مەبەنی لەسەر سکون ، جا ابن مالک - پەحمەتی خوای لیبێت - لە هەندێ لە کتێبەکانیدا باسی ئەوەی کردووە کە هیچ پراجیایەک نیە لە مەبەنی بوونی فعلی مضارع کاتێک نوونی نسووی پێوە لکابێت ، بەلام وانیە ، بەلکو پرای جیا هەیە ، لەو زانایانەی باسی ئەم پراجیایەیان کردبێت مامۆستا ئەبو حەسەن کوپی عەصفور لە کتێبی شەرحی ئیضاخدا .

(١) کەواتە سێ پراوەیە دەربارەی حوکمی فعلی مضارع کاتێک نوونی توکیدێ پێوە بێت :
{ا} مەبەنی بە مەرجێک نونە کە راستەوخۆ (مباشر) پێوەی لکابێت ، ئەمەش پرای زۆرینهی زانایانە

{ب} مەبەنی بە هەموو شیوەیەک واتە ئەگەر نونە توکیدە کە راستەوخۆ پێوەی لکابێت یان نا ، ئەمەش پرای ئەخفەشە .

- {ج} معربەو مەبەنی نیە ، ئەمەش پرای هەندێ لە زانایانە .

(٢) ئەمە حالەتی دووھەمی مەبەنی بوونی فعلی مضارع ، پستەکەش بەم شیوەیە : إعراب دەرکێت : الھندابُ / مبتدا مرفوع .. یضربُن / فعل مضارع مەبەنی علی السکون لاتصاله بنون النسوة ، ونون النسوة / ضمیر متصل مەبەنی علی الفتح فی محل رفع فاعل . والجمله الفعلية (یضربُن) فی محل رفع خبر .

* باسی مبنی بوونی حەرف و جوړه‌گانی مبنی :

٢١- وکلّ حەرف مستحقّ للبنّا والاصلّ فی المبنی أنّ یُسکنا

٢٢- ومِنْهُ ذُو فَتْحٍ وَ ذُو کَسْرٍ وَضَمّ کاینّ امسّ حیثُ والساکن کم^(١)

حەرف به‌هه‌موو شیوه‌گانی‌وه مبنیه ، چونکه نایاته سه‌ری شتیک که وای لیبکات بوّ که یاندنی ماناکه‌ی پیویستی به معرب بوون بیّت^(٢) بوّ نمونه (اخذتُ من الدارهم) لیږدها مانای چەندیتی حەرفی (من) له خودی وشه‌ی (من) وەرگیراوه نه‌ک له حاله‌تی عرابیه‌وه.

ئه‌صل و بنچینه له مبنی بوندا ئه‌وه‌یه مبنی بیّت له‌سه‌ر سکون چونکه ساکن بوون له دەرپریندا سوک و ئاسانه له حەره‌که ، جا مبنی حەره‌که وەرناگیریت مه‌گەر له‌بەر هوکاریک وەکو خو دەر‌باز کردن له‌گه‌یشتنی دوو ساکن به‌یه‌ک ، جا حەره‌که‌ی مبنی هه‌ندی جار فتحه‌یه وەکو (اینّ ، قام ، إنّ)^(٣) و هه‌ندی جار کسره ده‌بیّت وەکو (امسّ و جیر) و هه‌ندی جاریش ضمه ده‌بیّت وەکو (حیث) که ناوه ، وە وەکو (منذ) حەرفه کاتیک دوا‌ی خو‌ی مجرور بیّت^(٤).

(١) مانی ئەم دوو دیڤه‌ی ئه‌لغیه ٢١: هه‌موو حەرفیک واجبە مبنی بیّت ، بنچینه‌ی مبنی بوونیش واته علامه‌ی اصلی مبنی ئه‌وه‌یه ساکن بیّت ، ٢٢ - به‌لام هه‌ندی ناوی مبنی مبنین له‌سه‌ر فتحه وە هه‌ندیکیان له‌سه‌ر کسره وە هه‌ندیکیان له‌سه‌ر ضمه وەکو (اینّ ، امسّ ، حیث) وە نمونه‌ی ساکنه‌که‌ش (کم).

(٢) چونکه حەرف ماناکه‌ی به‌ پێی شوین له‌ پرسته‌دا (محل الاعراب) ناگۆڤریت وەکو ناو ، واتا ناو به‌ پێی محلی عرابی ماناکه‌ی ده‌گۆڤریت، به‌لام حەرف وانیه.

(٣) مبنی چوار جوړه {ا} مبنی له‌سه‌ر فتحه وەکو ، قام ، إنّ {ب} مبنی له‌سه‌ر کسره وەکو : (امسّ و جیر) - واته به‌لی - {ج} مبنی له‌سه‌ر ضمه وەکو : حیث ، منذ {د} مبنی له‌سه‌ر سکون که علامه‌تی ئه‌صلی مبنی بوونه وەک ابن مالک فەرمو‌ی - نمونه‌ی کم ، اضرب ، اجل - .

(٤) وشه‌ی (منذ) هه‌روه‌ها (منذ) حەرفی جرن نه‌گەر له‌ دوا‌یان‌وه اسمیکي مجرور هات و ئه‌و اسم‌ه‌ش ده‌بیّت کات (زمان) بیّت ، وەکو : مارایته منذ-مذ-یوم الجمعة ، وە (منذ ، منذ) ده‌بنه اسم

- مبنی بوون له سهه سکون وهکو (کم ، اضرب ، اجل) .
 کهواته زانرا لهو نمونانهی هینرانهوه و باسکران که مبنی بوون له سهه
 کسرهو ضمه له فعلدا نیه^(١) به لکو له اسم و حهرفدا هه ، و مبنی بوون
 له سهه فتحه و سکون ، له اسم و فعل و حهرفدا دهییت .

* جوهرهکانی إعراب و نیشانهکانی (انواع الاعراب وعلاماته)

- ٢٣- والرفع والنصب اجعلن إعراباً لاسم وفعل نحو لن اهابا
 ٢٤- والاسم قد خُصصَ بالجر ، كما قد خُصصَ الفعل بأن يَنْجَزَ ما
 ٢٥- فارتفع بضمٍ وانصب فتحاً وجر كسراً كذكر الله عبده يسر
 ٥٦- واجزم بتسكين ، وغير ما ذكر ينوب ، نحو : جا اخو بني نمر^(٢)

ئهگهر له دوایانهوه اسمیکی مرفوع هات وهکو : ما رايتَه منذ يومان . ليرهدا منذ دهیته مبتدا وه
 دوای خوی دهیته خبری، ههروهه ئهگهر له دوایانهوه جملهی فعلی هات وهکو : جئتُ منذُ دعا .
^(١) به لام فعلی ماضی کاتیک واوی جماعهی پێوه لکا بوو مبنی دهییت له سهه ضمه، به لام ئهه
 ضمه یه کاتیوه ئهصلی نیه ، وه ههندی له زانیان پێیان وایه که فعلی ماضی هه میسه مبنیه
 له سهه فتحه ، وه کاتیکیش واوی جماعهی پێوهیه وهکو (قاموا) مبنیه له سهه (فتحة مقدرة
 منع من ظهورها اشتغال المحل بحركة مناسبة للواو الجماعة) .

^(٢) لهم چوار دیڤه دا ابن مالک - پهحهتهی خواي لیبییت - باسی جوهرهکانی إعراب و
 نیشانه بنه پهتیهکانی إعراب دهکات ، جا کورتهی مانای ئهه دیڤانه { ٢٣ } رفع و
 نصب بگێڤه به حالهتهی إعرابی بو اسم و فعل نمونهی فعلیکی منصوب (لن اهاب) .
 { ٢٤ } وه حالهتهی جر تایبهته به اسموه - واته فعل هیچ کاتیک مجرور نابیت -
 ههروهکو چۆن فعلیش (مه بهست فعلی مضارعه) تایبهته به جهزمهوه - واته اسمی
 مجزوم نیه له زمانی عه رهبی .

{ ٢٥ } لهم دیڤه دا باسی علاماتی اصلی إعراب دهکات و دهفه رمویت : مرفوع بکه به
 ضمه و منصوب بکه به فتحه و مجروریش بکه به کسره ، نمونه (ذکر الله عبده کسر)
 لیره دا چوار وشه ی معریمان ههیه : ذکر/مبتدایه و مرفوعه و علاماتی رفعی ضمه یه .

جوړه کانی إعراب چوارن : رفع ، نصب ، جر ، جزم ، جا رفع و نصب
 هاو به شن تیا یاندا ناو و کردار (الاسماء و الافعال)^(١) وهکو (زیدُ یقومُ ، و إنَّ زیداً لَّنْ
 یقومُ)^(٢) به لام جر تایبه ته به ناو^(٣) وهکو (بزید) ههروه ها جه زمیش تایبه ته
 به فعله وه^(٤) وهکو (لَمْ یَضْرِبْ) جا ئه صل و بنچینه له رفع دا واته علاماتی
 ئه صلی رفع بریتیه له (ضمه) وه (نصب)^(٥) بریتیه له فتحه ، وه جریش^(٦)
 بریتیه له کسره و جزمیش بریتیه له سکون ، جگه له م نیشانانه
 (علامات) نیشانه کانی تر جیگر (نائب) ن واته له جیی ئه م نیشانه

الله / مضاف الیه مجرور وه علامه ی جری کسره یه . عِبْدُ / مفعول به منصوب وه
 علامه تی نصبی فتحه یه . کیسرُ / فعلی مضارعه و مرفوعه و علاماتی رفعی ضمه یه .
 { ٢٦ } وه مجزوم بکه به سکون - واته علامه تی ئه صلی جزم سکونه ، جا غیری
 ئه وه ی باسکرا له علاماتی ئه صلی علاماتی تر هن جیگرن - که دواتر باسیان
 دهکات - وهکو : جاءَ (خوبنی نمر / له م پرسته یه دا دوو ناوی معربی تیدان که
 علامه تیان نا ئه صلیه ووشه ی اخو فاعله و علامه تی رفعی واوه و له جیی ضمه یه .
 وه ووشه ی (بنی) مضاف الیه و مجروره و علاماتی جری یایه و له جیی که سهریه .
^(١) واته اسم مرفوع و منصوب ده بیئت ههروه ها فعلیش - مه به ست فعلی مضارعه
 چونکه دوو فعله که ی تر مبنین و معرب نین .

^(٢) له م دوو پرسته یه دا دوو ناوی معرب هاتووه ، یه که میان مرفوعه (زیدُ)
 دوو میشیان منصوبه (زیداً) ههروه ها دوو فعلی مضارع هاتووه یه که میان مرفوعه
 (یقومُ) دوو میان منصوبه (لَّنْ یقومُ) .

^(٣) واته حاله تی إعرابی جر تایبه ته به ناو و هیچ کاتیک فعل مجرور نابیئت .

^(٤) مه به ست فعلی مضارعه کاتیک یه کیک له ئه دهواتی جزمی له پیشه وه هات ئه وه
 فعله مضارعه که مجزوم ده بیئت .

^(٥) واته نیشانه ی بنه پرته ی (علامه ی ئه صلی) حاله تی نصب فتحه یه .

^(٦) واته نیشانه ی بنه پرته ی جر کسره یه .

ئهصلیانه نیشانهی غهیر ئهصلیش هه ن - وهکو ئهوهی چهرفی واو
له جیی ضمه دهبیئت له ووشهی (اخو)^(١) ، وه چهرفی (یا) له جیی
کسره دایه له ووشهی (بنی)^(٢) له پرستهی (جا آخر بنی نمر)^(٣) دواتر
دانهر باسی ئه و شوینانه دهکات که نیشانهکانیان جیگر (نائب)ن
واته ئهصلی نین .

* إعرابی ئهسمای سته

٢٧- وارْفَعْ بَوَاوِ ، وَاَنْصَبَنَّ بِالْأَلْفِ وَاخْرُزْ بِيَاءٍ مَا مِنْ الْأَسْمَاءِ أَصِفٌ^(٤)
ابن مالك - پهحهتهی خوای لیبیئت - دهستی کرد به پوون کردنهوهی
ئهوانههی معربن و نیشانهکانیان ئهصلی نین، لهوهی پیشتتر باسکرا جا
مه بهستی دانهر له و ناوانههی که له مه و دوا باسیان دهکات بریتیه له شهش

(١) ووشهی (اخو) یهکیکه له شهش ناوهکهی که ناسراون به (الاسماء الستة) دواتر
باسیان دهکهین . إنشاء الله .

(٢) ووشهی (بنی) یهکیکه له و ناوانههی ناسراون به (ملحقات جمع مذكر سالم) دواتر
باسیان دهکهین إنشاء الله .

(٣) إعرابی تهواوی ئه پرستهیه بهم شیوهیهیه : جاء / فعل ماضي مبني على الفتح .
اخو / فاعل مرفوع وعلامة رفعه الواو نيابة عن الضمة لأنه من الاسماء الستة وهو
مضاف، بني : مضاف اليه مجرور وعلامة جره الياء نيابة عن الكسرة لأنه ملحق
بجمع مذكر سالم وحذف النون لأنه مضاف و اصله (بنين) . نمر : مضاف اليه
مجرور وعلامة جره الكسرة الظاهرة.

(٤) لهم دێره دا ابن مالك دیتته سه ریاسی ئه و ناوه معربانههه که علامهتهی إعرابیان
ئهصلی نیه، ده لیئت مرفوع بکه به واو له جیاتیهی ضمه وه منصوب بکه به ئهلیف له جیی
فتحه ، وه مهجروریش بکه به یا له جیی کسره ، ئه و ناوانههه له مه و دوا باسیان دهکه م .

ناوهکه (الاسماء الستة) ئهوانیش (اب ، اُخ ، حَم ، هَن ، وُفوه ،
 وُذو مال)^(١) ئهم شهش ناوه علاماتی رفعیان واوه وهکو (جاء ابو زید)^(٢) وه علامهتی
 نصبیان ئهلیفه وهک (رایتُ اباه)^(٣) وه علامهتی جریشیان یایه وهکو (مررتُ باییه)^(٤)
 جا ئهوهی باوه ئهوهیه ئهم شهش ناوه معرین به حروف ، حهرفی واو له جیئ ضمیه و
ثلف له جیئ فتحیه و یا له جیئ کسرهیه بۆ ئهم بۆچوونه باوه (الراي المشهور)
 ئاماژهی کرد ابن مالک به ووتهی (وارفع بواو - تا کۆتایی دپهرکه) بهلام رای راست
 ئهوهیه ئهم ناوانه معرین به حرکاتی مقدره ، لهسهر واو و ئهلیف و یا ، علامهتی
 حالهتی رفعی ضمهی مقدره لهسهر واوهکه ، وه علامهتی حالهتی نصبی فتحی مقدره
 لهسهر ئهلیفهکه ، وه علامهتی حالهتی جری کسرهی مقدره لهسهر یایهکه ، جا لهسهر
 ئهم بۆچوونه راسته هیچ شتیکی له جیئ شتیکی تر دانه نیشتهوه لهوهی باسکرا^(٥) .

^(١) مانای ئهم شهش ناوه بهم شیوهیهیه : اب : باوک / اخ : برا / حم : خزمی میژدی
 ئافرهت - کهس و کاری پیاوهکهی . هن : ووشهیه بهکار دیت بۆ شتیکی ناشرین که
 نهنگ بیئت باسکردنی ، وههندی دهلێن ووشهی (هن) بهکار دیت بۆ عهرهتی مروّ .
 فو : دهم / ذو : خاوهن . جا لهبهر ئهوهی ووشهی (هن) ماناکهی جوان نیه و بۆ شتی
 ناشرین بهکار دیت بۆیه له هندی له کتێبهکان دهلێن پینچ ناوهکه (الاسماء الخمسة) .
^(٢) جاء ابو زید : بهم شیوهیه اعراب دهکړیت : جاء / فعل ماضی مبني على الفتح .
 ابو / فاعل مرفوع وعلامة رفعه الواو لانه من الاسماء الستة ، وهو مضاف . زید
 مضاف اليه مجرور علامة جره الكسرة الظاهرة .

^(٣) رایتُ اباه ، رایتُ فعل و فاعل . ایا / مفعول به منصوب وعلامة نصبه الالف لانه من الاسماء
 الستة وهو مضاف ، هـ / ضمير متصل مبني على الضم في محل جر مضاف اليه .

^(٤) مررتُ باییه ، مررتُ فعل و فاعل . باییه : بـ / حرف جر ، ، ابیه / اسم مجرور علامة جره الياء لانه
 في الاسماء الستة ، وهو مضاف . یه / ضمير متصل مبني على الكسر في محل جر مضاف اليه .

^(٥) زانا یانی نحو پایان جیایه دهر بارهی اعرابی شهش ناوهکه و قسهی زۆریان ههیه
 دهر بارهی ، ئیعامی سیوطی - رحمهتی خواي لیبیت - دهقه رموی : (١٢) را ههیه

٢٨- مِنْ ذَاكَ ذُو إِنْ صُحْبَةً أَبَانَا وَالْفَمَ حَيْثُ الْمِيمُ مِنْهُ بَانَا^(١)
 واته لهو ناوانه^(٢) مرفوع دهبن به واو ، ومنصوب دهبن به ئهلف ، مجرور
 دهبن به یا- ناوی (ذو ، فم) بهلام مهرجه (ذو)^(٣) به مانای خاوهن بیت

دهرباره‌ی إعرابی شەش ناوه‌که ، بهلام پوخته‌ی ئەم پایانه ئەمەیه : ئەم شەش ناوه
 (الاسماء الستة) سێ به‌شن :

{ا} به‌شی یه‌که‌میان به‌یه‌ک جوړ إعراب ده‌کړت ئه‌ویش إعرابه به‌حروف واته‌به‌(واو
 و ئه‌لف و یا) ، ئه‌وانیش هه‌ردوو ناوی (ذو) و (فو)-ن.

{ب} به‌شی دووه‌میان که‌ته‌نها (هن) به‌دوو جوړ إعراب ده‌کړت : یه‌که‌م/إعراب
 کردنی به‌حرکاتی ظاهرة که‌پێی ده‌وترت - لغة النقص- که‌ئەمەش پای به‌هێزه .
 دووه‌م/ إعراب کردنی به‌حروف که‌پێی ده‌وترت - الاتمام- ئەمەش که‌مه.

{ج} به‌شی سێهه‌م :- هه‌ر سێ ناوی (اب و اخ و حم) که‌به‌سێ شێوه‌إعراب
 ده‌کړت . یه‌که‌م/ إعراب کردنیان به‌حروف ئەمەش پای به‌هێزه . دووه‌م/ اعراب
 کردنیان به‌حرکاتی مقدره‌له‌سه‌ر الف وه‌کو ناویکی (مقصور) ، ئەمەش پێی
 ده‌وترت - لغة القصر - . سێهه‌م/ إعراب کردنیان به‌حرکاتی ظاهره ، ئەمەش پێی
 ده‌وترت -نادر- چونکه‌زۆر که‌مه.

^(١) مانای ئەم دی‌په‌ به‌کورتی : له‌و ناوانه‌ی که‌باسکران - مه‌به‌ستی شەش ناوه‌که‌یه
 - وإعرابیان به‌حرفه‌نه‌ک حه‌ره‌که‌ناوی (ذو) به‌مەرجیک مانای خاوه‌ن بگه‌یه‌نی‌ت ،
 هه‌روه‌ها ناوی (فم) به‌مەرجیک میمه‌که‌ی که‌پێتی کو‌تاییه‌لی‌کړیته‌وه‌و نه‌مینیت .

^(٢) مه‌به‌ست شەش ناوه‌که‌یه (الاسماء الستة) .

^(٣) ذو : له‌زمانی عه‌ره‌بیدا دوو مانا و به‌کاره‌ینانی هه‌یه : {ا} به‌مانای خاوه‌ن دیت و یه‌کی‌که
 له‌شەش ناوه‌که‌و هه‌میشه‌معربه‌و إعرابی به‌حروفه‌هه‌موو کاتی‌ک مضافه‌بو‌لای ناویکی په‌گه‌ز
 (اسم جنس) . {ب} به‌مانای (ئه‌وه‌ی) دیت و اسمی‌کی موصوله‌و مبنیه‌و به‌یه‌ک شێوه
 به‌کاردیت و له‌هه‌ر سێ حاله‌ته‌که‌ا واته‌له‌حاله‌تی رفع و نصب و جر ، وه‌له‌دوايه‌وه‌(جمله)
 یان (شبه‌جمله) دیت که‌ده‌بیته‌صله‌که‌ی ، ئەمەش به‌کاره‌ینانی هۆزی طائیه‌کانه‌.

وهكو (جاعني ذو مال)^(١) واته : ده‌بیت (ذو) به مانای خاوه‌ن بیټ واته مانای خاوه‌ن له خۆگریت ، به‌مه خۆی پاراست له (ذو) سی طائی‌ه‌کان^(٢) که به‌مانای خاوه‌ن نایات به‌لکو به‌مانای (الذي) دیت ئەمه‌یان^(٣) وهكو (ذو) سی مانای خاوه‌ن نیه^(٤) به‌لکو مبنیه‌و کۆتاییه‌که‌ی واوه له هه‌ر سێ حاله‌تی رفع و نصب و جردا ، وهكو : (جاعنی ذو قام ، ورایت ذو قام ، ومرت بذوقام)^(٥) ووتهی شاعیریش که ذوی به‌کاره‌یناوه له‌م دێره‌دا - ئەم جوهریه واته ذوی طائییه :

ش/٤/ فإما كرامٌ موسرون لقيتهم فحسبي من ذو عندهم ما كفاني^(٦)
هه‌روه‌ها مه‌رجه بو‌ا‌عراب کردنی ناوی (فم) به‌حرف^(٧) لیکردنه‌وه‌ی میمه‌که‌ی وه‌کو (هذا فوه ، ورایت فاه ، ونظرت

(١) اعرابی ته‌واوی ئەم پرستیه به‌م شیوه‌یه‌یه : جاء : فعل ماضی مبني على الفتح . ن/ نون الوقایه . ي/ ضمیر متصل مبني في محل نصب مفعول به مقدم . ذو/ فاعل مرفوع وعلامة رفعه الواو لانه من الاسماء الستة . وهو مضاف .. مال/ مضاف اليه مجرور وعلامة جره الكسرة الظاهرة .

(٢) طائیه یان طیئ : یه‌کیکه له هۆزه‌کانی عه‌ره‌ب که خاوه‌ن که‌له‌پوور و ده‌ستوری خۆیان و له پرێزمانی عه‌ره‌بیدا بو‌چونه‌کانیان وه‌رگیراوه .
(٣) واته / ذوی طائییه .

(٤) به‌لکو به‌مانای (نه‌وه‌ی) دیت .

(٥) لێره‌دا (ذو) سی طائییه له سێ پرستهدا به‌کار هاتوه‌و له یه‌که‌میاندا فاعله‌و له دووه‌مدا مفعوله‌و له سێیه‌میشدا اسمی مجروره ، به‌لام له‌هه‌ر سێ حاله‌ته‌که‌ مبنیه و کۆتاییه‌که‌ی نه‌گۆپاره و له دوایه‌ره جملهی فعلی هاتوه که ده‌بیته جملهی صلوه مانای زوه که ته‌واو ده‌کات .

(٦) مانای ئەم دێره به‌م شیوه‌یه‌یه : جا ئەو ئەکه‌سه‌انه‌ی من پێیان ده‌گه‌م یان که‌سه‌انی به‌پرێز و هه‌بوون که پێیان ده‌گه‌م به‌سمه نه‌وه‌ی هه‌یانه و پێی پازیم . به‌لگه (شاهدی)
ئەم دێره : (ذو) به‌مانای (الذي) هاتوه و مبنیه ، ئەگه‌ر به‌مانای خاوه‌ن به‌هاتبایه ده‌بو ووترابای (من ذي) چونکه له دوا‌ی حه‌رفی جه‌روه هاتوه .

(٧) واته : رفعی به‌واو و نصبی به‌ئەلف و جری به‌یا .

إلى فيه^(١) بۆ ئەمەش ئاماژەى کرد ابن مالک به ووتەى (والفم حيث الميمُ منه بانا) واتە ميمەكەى ليكرتتەوه ، جا ئەگەر ميمەكەى لينەكراوە ئەوه
إعراب دەكرتت به حركه وهكو (هذا فمٌ ، ورايتُ فمًا ، و نظرتُ إلى فمٍ)^(٢)

٢٩- أب، أخ، حم كذاك، وهن والنقص في هذا الأخير أحسن

٣٠- وفي أب وتالييه يندُر وقصرها من نقصهن أشهر^(٣)

واته/ هەر سى ناوى (أب، أخ، حم)^(٤) وهكو (فم و ذو) وان له پوو
إعرابيه وه كه پيشتر باسکران مرفوع دەبن به واو و منصوب دەبن به ئەلف
و مجروريش دەبن به يا ، وهكو (هذا أبوه وأخوه وحموها)^(٥) ورايتُ

^(١) لەم سى پرستەيه دا ووشەى (فم) بەکارهاتوو و ميمەكەى ليکراوەتەوه و لە پرستەى
يه کهمدا مبتدایه و مرفوعه و علامهى رفعى واوه ، وه له دووهدا مفعول به و علامهى
نصبى ئەلفه ، وه له سينيهدا اسمى مجروره و علامهى جری يايه.

^(٢) لەم سى پرستەيه ياندا ووشەى فم بەکارهينراوه و ميمەكەى لينەكراوەتەوه بۆيه
إعرابى به حەرف ئاكرتت ، به ضمه و فتحه و كسره دەكرتت.

^(٣) مانای ئەم دوو ديپرهى ئەلفيه بەم شيوهيه : { ٢٩ } هەر سى ناوى أب و أخ و حم وهكو
ئەوان _ واتە وهكو (ذو) و (فم) وان - ههروهها ناوى (هن) يش وايه ، بەلام نهقص - واتە
إعراب کردن به حەرهکاتى ظاهره بۆ (هن) جواتر و باشتره . { ٣٠ } بەلام إعراب کردن به
حرکاتى ظاهره بۆ هەر سى ناو (أب و أخ و حم) کهمهو نادره ، وه إعراب کردنیان به
حرهکاتى مقدره له سەر ئەلفى مقصوره زۆتر و باوتره له حەرهکاتى ظاهره.
^(٤) پيشتر ئەم ناوانه مانا کراون.

^(٥) هذا / اسم إشاره مبني في محل رفع مبتدأ . أبو / خبر مرفوع و علامه رفعه الواو لأنه
من الاسماء الستة وهو مضاف (هـ) ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه .
وأخوه / و : حرف عطف . أخو / اسم معطوف مرفوع و علامه رفعه الواو لأنه من
الاسماء الستة وهو مضاف . (هـ) ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه ..
حموها / مثل أخوه في الإعراب.

أباه واخاه وحمها^(١) ، ومررت بأبيه واخيه وحميها^(٢)) ، ثم إعرابهش^(٣) پای باوه لهم سى ناوه دا ، دواتر باسى دوو شیوه إعرابی تر بو ثم سى ناوه دهکات . به لام ناوی (هن) پای پهوان وایه معرب بیئت به حهرهکاتی ظاهره له سهر نونهکهی ، وه له کوتاییه وه حهرقی عله- واو و یا و ئهلف- نایات، وهکو (هذا هن زید ، ورايت هن زید ، ومررت بهن زید)^(٤) بو ئه مهش ئاماژهی کرد ابن مالک به ووتهی (والنقص في هذا الأخير احسن) واته : لیکردنه وهی (ئهلف و واو و یا) له (هن) وه إعراب کردنی به حرکات جواتر و باشتره له (إتمام) واته- له إعراب کردن به حروف-، خو إعراب کردنی (هن) به حروف دروسته به لام زور که مه وهکو (هذا هنوه ، ورايت هناه ، ونظرت إلى هنیه)^(٥)، (شیخی فراء)^(٦) نکۆلی دهکات له دروستی ثم

^(١) رایت / فعل و فاعل . أباه / مفعول به منصوب وعلامة نصبه الالف لأنه من الأسماء الستة وهو مضاف (ه) في محل جر مضاف اليه .. واخاه وحمها / اسمان معطوف منصوبان مثل (أباه) .
^(٢) مررت / فعل و فاعله . بابیه / ب / حرف جر . ابی / اسم مجرور وعلامة جره الياء لأنه من الاسماء الستة وهو مضاف . ه / ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه . واخيه وحميها / اسمان معطوفان مجروران مثل (ابی) .
^(٣) واته (إعراب کردنی) (اب و اخ و حم) به واو له حاله تی رفع و به ئهلف له حاله تی نصب و به یا له حاله تی جر .

^(٤) لهم سى پرسته یه دا ووشه ی (هن) به کارهاتوه، له یه که مدا مرفوعه و علامه ی ره فعه که ی ضمه یه ، وه له دووه مدا منصوبه و علامه ی نصبه که ی فتحه یه ، وه له سنییه میشد مجروره و علامه ی جره که ی کسره یه .

^(٥) لهم سى پرسته یه دا ووشه ی (هن) به کارهینراوه ، به لام إعراب کردنه که ی به حرفه ، له یه که مدا مرفوعه و علامه ی ره فعه که ی واوه ، وه له دووه مدا منصوبه و علامه ی نصبه که ی ئهلفه ، وه له سنییه میشدا مجروره و علامه ی جره که ی یایه .

^(٦) فراء : یه کیکه له پیشه وایانی زانستی نحو له شاری کوفه له دایک بوه سالی ٧٦١ز ، قوتابی پیشه ورا (کسانى) بووه و سالی ٨٢٢ز له پنگه ی مه که ی پیروز وه فاتی کردوه .

إعرابه^(۱) به لَام به لَگه‌ی بۆ هینراوه تهوه و نکۆلیه که‌ی ڤهت دراوه تهوه به گێڤانه وه‌ی سیبویه ئهم إعرابه له دهسته‌یه‌ک له عه‌ره‌به‌وه، جا ئه‌وه‌ی به‌لگه‌ی ڤیڤیئت و به‌لگه‌ی له‌به‌ر بیئت زاله به‌سه‌ر ئه‌و که‌سه‌ی به‌لگه‌ی ڤی ئیه‌ر له‌به‌ری ئیه‌، هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد دانهر به‌ ووته‌ی (و‌ی اب و‌تالییه یندر- تا کۆتایی دێڤه‌که) به‌ دوو شیوه‌ إعرابه‌که‌ی تری هه‌ر سێ ناوی (اب و‌ اخ و‌ حم) یه‌کیکیان ڤیڤیته له‌ نه‌قص واته‌ لا‌بردن و‌ ح‌ذف کردنی واو و‌ ئه‌لف و‌ یا و‌ إعراب کردنیان به‌ حه‌ره‌کاتی ظاهره له‌سه‌ر ڤییتی (با و‌ خا و‌ میم) که‌ ڤییتی کۆتایی ئه‌و سێ ناوه‌ن، وه‌کو (هذا اَبُهْ و‌ اَخُهْ و‌ حَمُّها^(۲))، و‌ رایت اَبُهْ و‌ اَخُهْ و‌ حَمُّها^(۳) ، و‌ مررتُ باَبِهْ و‌ اَخِهْ و‌ حَمِّها^(۴) به‌لگه‌ش بۆ ئهم جوړه‌ إعرابه‌ قسه‌ی شاعیره که‌ ده‌لیت :

ش/ه / باَبِهْ اَقْتَدَى عَدِيَّی الْکَرَمِ و‌من یشابَهْ اَبُهْ فَمَا ظَلَمَ^(۵)

ئهم جوړه‌ إعراب و‌ خویندنه‌وه‌یه بۆ هه‌ر سێ ناوی (اب و‌ اخ و‌ حم) که‌مه، بۆیه دانهر ووتی (و‌ی اب و‌تالییه یندر) واته‌: که‌م و‌ ناده‌ره‌ إعراب کردنیان

(۱) واته‌ إعراب کردنی وشه‌ی (هن) به‌ حروف.

(۲) إعرابی ئهم ڤسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه : هذا/ اسم اشاره‌ مبني في محل رفع مبتدا . اَبُهْ/ خبر مرفوع و‌علامه‌ رفعه‌ الضمه‌ الظاهره‌ و‌هو مضاف . هـ/ ضمير متصل مبني على الّکَم في محل جر مضاف إليه . و‌ اخه‌ و‌ حَمُّها / اسمان معطوفان على (اَبِهْ) مرفوعان مثل ما قبلها.

(۳) لێڤه‌دا و‌وشه‌ی (اَبُهْ) مفعول به‌ منصوب و‌علامه‌ی نصبه‌که‌ی فتحه‌ی ظاهره‌یه ، هه‌روه‌ها (اَخُهْ و‌ حَمُّها) هه‌ردووکیان (اسم معطوف منصوب و‌علامه‌ نصبه‌ الفتحة‌ الظاهره‌) ن.

(۴) لهم سێ ڤسته‌یه‌شدا هه‌ر سێ ناوه‌که‌ (اَبِهْ و‌ اخه‌ و‌ حَمُّها) مجروران و‌ علامه‌ی جریان کسره‌یه.

(۵) مانای ئهم شیعره به‌م شیوه‌یه‌یه: شوڤن باوکی که‌وتوو هه‌دی کوڤی حاتم له سه‌خاوه‌تدا، هه‌ر که‌سی‌گیش وه‌کو باوکی بیئت سته‌می نه‌کردوه‌،،، به‌لگه‌ی ئهم شیعره: له‌م دێڤه‌دا دوو جار و‌وشه‌ی (اب) به‌کارهاتوو، یه‌که‌میان (باَبِهْ) مجروره به‌ کسره و‌ دوومی‌شیان (اَبِهْ) مفعول به‌ منصوب و‌علامه‌ی نصبه‌که‌ی فتحه‌یه، ئهم جوړه‌ إعرابه‌ش به‌ (لغه‌ی قصر) ناو ده‌ڤیئت.

به حرکاتی ظاهره و لیکندهوهی واو و ئهلف و یا ، خویندنهوهی و عرابی سییهه بۆ ههه سێ ناوی (اب و اخ و حم) ئهوهیه کۆتاییان به الف بیئت : له حالهتی رفع و نصب و جردا وهکو (هذا اباهُ و اخاهُ و حماها^(۱)) ، ورائتُ اباهُ و اخاهُ و حماها^(۲) ، و مررتُ بأباهُ و اخاهُ و حماها^(۳) ، و تهی شاعیریش به لگهیه بۆ ئهم رایه که دهلیت :

ش ۶ / إِنَّ اباهَا وَاَبَا ابَاهَا قَدْ بَلَّغَا فِي الْمَجْدِ غَايَتَاهَا^(۴)

جا له حالهتهدا -واته که کۆتاییان ئهلفه- علامهتی رفع و نصب و جریان ههه کهی مقدره له سهه ئهلیفه که ههروهکو ناویکی مقصور^(۵) ، ئهم جوژه خویندنهوهیه باوترو زۆرتره له خویندنهوهی عرابی دووه که (نقص) بوو پوختهی ئهوهی دانهه باسی کرد ئهوهیه ناوهکانی (اب و اخ و حم) سێ

(۱) لهه پستهیهدا ووشهی (ابه) خبر مرفوع و علامه رفعه الضمه المقدره -علی الالف منع من ظهورها التعذر ، ههروهها ههردوو ناوی (اخاه و حماها) بهه شیوهیهیه عرابیان (اسم معطوف مرفوع و علامه رفعه الضمه المقدره علی الالف منع من ظهورها التعذر) .
(۲) لهه پستهیهدا ووشهی (ابه) مفعول به منصوب و علامه نصبه الفتحة المقدرة علی الالف منع من ظهورها التعذر ههروهها عرابی (اخاه و حماها) بهه مان شیوهیه.
(۳) لهه پستهیهدا ناوی (ابه) اعراب دهکریت به (اسم مجرور علامه جره الكسرة المقدرة علی الالف منع من ظهورها التعذر) ههروهها عرابی (اخاه و حماها) بهه مان شیوهیه.

(۴) مانای ئهم شیعه بهه شیوهیهیه: بێگومان باوکی و باپیری له پێزو حورمهتدا که یشتنهته چله پۆهی ، به لگه (شاهدی)ی ئهم دێره: ووشهی (ابه) سییههه (مضاف إليه مجرور و علامه جره الكسرة المقدرة علی الالف منع من ظهورها التعذر) ئهم جوژه عرابهش به (لغی قصر) ناو دهبریت.

(۵) اسمی مقصور: بریتیه لهو ناوهی که معربه کۆتاییه کهی ئهلیفیکێ (ثابت)ه، وهکو (موسی ، عصا ، فتی) ، بۆیه پێی دهوتریت مقصور چونکه الیفی کۆتایی درێژناکریتهوه به پێچهوانهی (ممدود) .

جۆر خویندنه وه و إعرابیان ههیه : باوترینیان ئه وهیه به حروف بن واته رفعیان به واو و نصبیان به ئه لیف و جریان به یا ، دووهم : ئه وهیه که کۆتاییان به ئه لیف بیّت له ههر سێ حاله ته که دا - رفع و نصب و جر - ئهم پرایهش پێی دهوتریت (لغهی قصر) ، سێ یهم / ئه وهیه حرفه کانیان - واته واو و ئه لف و یا - لیکنه وه و به حرکات إعراب کرین ئهم بۆ چوونهش کهم و نادره .

ههروهها ناوی (هن) دوو خویندنه وه و إعرابی ههیه . یه که میان : إعراب کردنیان به حرکاتی ظاهره و لیکنه وهی (واو و ئه لیف و یا) سێ کۆتاییه که ی ئهم پرایهش باوتر و زۆتره ، دووهمیان / إعراب کردنی به حرف واته به (واو و ئه لیف و یا) ئهمهش پێی دهوتریت (إتمام) و زۆر کهمه .

* مهرجه کانی إعرابی شەش ناوه که به حرف (شروط إعراب الاسماء الستة بالحروف)

۳۱- و شرطُ ذا الاعراب انْ يُضَفَّنَ لَا لَلِیَا کَجَا اَخُو اَبِیکَ ذَا اَعْتَلَا^(۱)

زانایانی نحو چوار مهرجیان باسکردووه بۆ إعرابی ئه سمای سته به حرف : (یه کهم) ده بیّت مضاف^(۲) بن ، خۆمان پاراست له وهی که مضاف نیه ، جا ئه گهر مضاف نه بن ئه وه إعرابیان حرکاتی ظاهرهیه وه کو (هَذَا اَبٌ ، رَأَيْتُ اَبًا ، وَمَرَرْتُ بِاَبٍ)^(۳).

(۱) مانای ئهم دێره ی ئه لفییه : مهرجی إعراب کردنی ئه سمای سته به حرف ئه وهیه مضاف بن و اضافه کهشی بۆ لای یای متکلم نه بیّت ، وه کو (جاء اَخُو اَبِیکَ ذَا اَعْتَلَا) واته : هات براکه ی باوکت که خاوهن پاییه ، لهم پرستیه دا سێ ناو له ناوه کانی ئه سمای سته ی تێدا یه . { ۱ } اَخُو : فاعل و مرفوعه و مضافه بۆ لای اَبِی وه { ۲ } اَبِی : مضاف الیه و مجروره بۆ لای (ک) ، { ۳ } ذَا : حال منصوب و مضاف لای (اَعْتَلَا) ههر سێ ناوه که إعرابیان به حروفه .

(۲) مه به ست له مضاف ئه وهیه ناویک پالدری بۆ لای ناویکی تر .

(۳) لهم سێ پرستیه دا ناوی (اَب) به کارهاتوو له ههر سێ حاله تی رفع و نصب و جر ، به لام إعرابه که ی به حرکاته چونکه مضاف نیه و مفرده .

(دووهم) دهبیئت إضافة نهکرا بۆلای یای کهسی یهکهمی تاک (یاء المتکلم) وهکو (هذا ابو زيد و اخوه و حموه)^(۱) جا ئەگەر إضافة بکریڻ بۆلای یای متکلم ئەوه عرابیان به حرهکاتی مقدرهیه وهکو (هذا ابي ، ورايت ابي ، ومررت بابي) وه عراب ناکریڻ به حرف ، دواتر باسی ئەوه دهکری که به چی عراب دهکریڻ.

(سییهم) دهبیئت ئەم شەش ناوه وهکو خویمان بهکاربیڻ و بچوک (تصغیر) نهکریڻهوه^(۲) جا ئەگەر تصغیر کران عرابیان به حرکاتی ظاهرهیه وهکو (هذا ابي زيد وذوي مال^(۳)، ورايت ابي زيد وذوي مال^(۴)، ومررت بابي زيد وذوي مال^(۵)) .

(چـوارهم) دهبیئت تاک (مفرد) بن ، خویمان پاراست بهمه لهوهی که کۆ (جمع) یان دووان (مثنی) بن، جا ئەگەر ئەسمای سته (جمع)^(۶) بوون ئەوه عرابیان به حرهکاتی ظاهرهیه وهکو (هولاء ابناء الزیدین)^(۷) ،

(^۱) لهم پستهیهدا ههرسی ناوی (أبو، خروجر) مرفوعن وعلامهی رفعیان واوه چونکه مضافن وإضافةکهیان بۆلای غهیری یایه

(^۲) مهبهست له(تصغیر) بریتیه له دهستکاری کردن و گوپینی بنچینهی ناویک به مهبهستی بچوک کردنهوهی قهبارهی یان ئەندازهی یان به مهبهستی خوشویستن یان به مهبهستی سوک تهماشاکردن (تحقیق)ی ئەر ناوه، له باسهکانی کۆتاییدا دهخوینریڻ إنشالله.

(^۳) لهم پستهیهدا ووشهی (أبي)خبر مرفوعه وعلامهی رفعی ضمهتی ظاهره یه چونکه تصغیرکراوه ، ههروهها (ذوي) تصغیری (ذره) .

(^۴) لهم پستهیهدا ووشهی (أبي) مفعول به منصوب وعلامهی نصبی فتحهی ظاهرهیه ، ههروهها (ذوي) بههمان شیوه.

(^۵) لیژهدا ناوی (ابی) اسمی مجروره وعلامهی جری کسرهی ظاهرهیه،(ذوي) بههمان شیوه.

(^۶) لیژهدا مهبهست جمعی تکسیره، بهلام ههندی لهم شەش ناوه به شاذی دهکریڻه جمعی مذکری سالم،ئهو کاته عرابیان وهك جمع مذکری سالم دهبیئت ، دیاره تهنه (اب) و (ذو) دهکریڻه جمعی مذکری سالم به شاذی.

(^۷) لهم پستهیهدا (أباء) (خبر مرفوع علامه رفعه الضمه الظاهرة)یه .

ورایتُ آباءهم^(۱) ، ومرتُ بآبائهم^(۲)) وه نهگەر کراو به دووان (مثنی)
بن شهوه إعرابیان وهکو إعرابی (مثنی)یه واته : مرفوع دهبن به الیف و
منصوب و مجرور دهبن به یا ، وهکو (هذان أبوا زید^(۳)) ، ورايتُ
أبویه^(۴) ، ومرتُ بأبویه^(۵)) جا دانه - پهحمهتی خوای لیبت - له م چوار
مرجهدا تهنا باسی دووانیانی کرد - یهکه م و دووه میان - که ناماژهی
پینان کرد به ووتهی (وشرط ذا الاعراب ان یضفن لا لیا) واته مهرجی
إعراب کردنی شهسماي سته به حهرف شهوهیه مضاف بیئت و إضافةکشی
بؤ لای غهیری یای متکلم بیئت ، کهواته له م قسهیه وه زانرا که پیویسته شه
ناوانه مضاف بن، وه پیویستیشه إضافةکیان بؤ لای غهیری یای متکلم
بیئت ههروهها دهوانریت دوو مهرجهکهی تریش بناسریتته وه له ناوه پوکی
قسهکهی دانه شهوهش به وه دهوانریت که جیناوی رستهی (یُضَفْنَ)^(۶) ،
دهگه پیتته بؤ شه ناوانه^(۷) باسکران ، دیاره دانه که باسی شه ناوانه
کرد به (مفرد) و (مکبر)ی باسیانی کـرد ، وهکو شهوهی
فهرموویهتی (مهرجی إعراب کردنی شه ناوانه به حهرف شهوهیه که
مضاف بن بؤ لای غهیری یای متکلم.

(۱) له مهیالدا (آباء) مفعول به منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة، لانه جمع تکسیر.

(۲) بآبائهم: اسم مجرور وعلامة جره الكسرة الظاهرة لانه جمع تکسیر.

(۳) (هذان أبوا زید) بهم شیوهیه إعراب دهکریت : هذان: مبتدا مرفوع وعلامة رفعه
الالف لانه ملحق بالمثنی . أبوا : خبر مرفوع وعلامة رفعه الالف لانه مثنی وهو
مضاف . زید: مضاف الیه مجرور علامة جره الكسرة.

(۴) رايتُ: فعل و فاعل. أبویه : مفعول به منصوب وعلامة نصبه الياء لانه مثنی وهو
مضاف. (ه) ضمیر متصل، مبني على الكسر في محل جر مضاف الیه.

(۵) بأبویه : أبوي: اسم مجرور وعلامة جره الياء لانه مثنی ، وهو مضاف.

(۶) مهبهست لهو جیناوه نونی نسوهی (يُضَفْنَ)یه ، چونکه يُضَفْ : فعل مضارع مبني
على السكون لاتصاله بنون النسوة. ن : ضمیر متصل مبني في محل رفع نائب فاعل.

(۷) مهبهست پیني شهسماي ستهیه

ههروهه ها بـزانه (ذو) به کارنایات مه گه به مضافی، و إضافة ش
 ناکریت بۆ لای (ضمیر) (۱)، به لـکو إضافة ده کریت بۆ لای
 ناویکی ناشکرا (ظاهر)ی (۲)
 په گهز (جنس) (۳) که صفة نه بیت وه کو (جاءنی ذو مال) (۴) دروست
 نیه بـلـین (جاءنی ذو قائم) (۵) .

(۱) واتا ناتوانین بـلـین : ذوه یان ذوها.

(۲) مه به ست له ناوی (ظاهر) غهیری ضمیره، واتا وشه ی ظاهر له بهرانبهر ضمیردا به
 کاردیت.

(۳) مه به ست له اسمی جنس ئه ناویه ده لاله له په گهزی شتیک بکات و بۆ زۆر و
 کم به کاربیت وه کو {علم، مال ، تراب....} وه زۆرتر وایه اسمی جنس
 له بهرامبه (صفة) دا به کاربیت، مه به ستیش له صفة اسمی فاعل و اسمی مفعول و
 صفة ی مشبهو صیغه ی مبالغه یه.

(۴) لهم پرستیه دا (ذو) إضافة کراوه بۆ (مال) ناویکی ظاهره و اسمی جنسیشه.

(۵) ئهم پرستیه بۆیه دروست نیه چونکه (ذو) إضافة کراوه بۆ لای (قائم) اسمی فاعله و
 واته صفة یه.

*باسی (مثنی)^(۱) و پاشکۆکانی (ملحقاته)^(۲)

- ۳۲- بِالْأَلِفِ أَرْفَعُ الْمَثْنَى وَكِلَا إِذَا بِمَضْمَرٍ مُضَافًا وَصِلَا
 ۳۳- كَلَّتَا كَذَاكَ، اثْنَانِ وَاثْنَتَانِ كَابْنَيْنِ وَابْنَتَيْنِ يَجْرِيَانِ
 ۳۴- وَتَخْلَفُ الْيَا فِي جَمِيعِهَا الْاَلِفُ جَرًّا وَنَصْبًا بَعْدَ فَتْحٍ قَدْ أَلِفُ^(۳)
- دانه- په‌حه‌تی خ‌وای لی‌بی‌ت- له باسی ئه‌و ناوانه‌ی که‌ إعرابیان به‌ حروفه‌ و به‌ حرکات نیه‌ باسی ئه‌سمای سته‌ی کرد، پاشان ده‌ستی کرد به‌ باسکردنی (مثنی) ئه‌میش یه‌کیکی تره‌ له‌و ناوانه‌ی که‌ إعرابیان به‌ حروف ده‌بی‌ت، پی‌ناسه‌ی مثنی بریتیه‌ له‌ (ووشه‌یه‌ک به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر دووان، به‌ زیاد کردنی پاشکۆیه‌ک^(۴) بۆ کۆتاییه‌که‌ی ، گونجاو بی‌ت لی‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و پاشکۆیه‌ی^(۵) و عطف کردنی هاو وینه‌ی

(۱) ووشه‌ی (مثنی) به‌ به‌ کوردی واتا: کراو به‌ دووان، که‌واته‌ ده‌بی‌ت له‌ بنچینه‌دا تاک (مفرد) بی‌ت و کرابی‌ت به‌ دووان به‌ ه‌و‌ی زیادکردنی پاشکۆیه‌ک.

(۲) مه‌به‌ست له‌ ملحق‌ی مثنی ئه‌و ناوانه‌ن که‌ مانای دووان له‌ خ‌و ده‌گرن به‌لام گونجاو نین بۆ لی‌کردنه‌وه‌ی پاشکۆی کۆتاییان ئه‌وانیش بریتین له‌ (کلا وکل‌تا واثنان واثنتان، ه‌ذان، ه‌اتان، اللتان، اللذان).

(۳) له‌م س‌ی دی‌پ‌رده‌دا ابن مالک- په‌حه‌مه‌تی خ‌وای لی‌بی‌ت- باسی مثنی و ملحقاتی ده‌کات {۲۲} به‌ ئه‌لیف مرفوع بکه‌ مثنی هه‌روه‌ها کلا به‌ مه‌رجیک کلا إضافه‌ کرابی‌ت بۆ لای ضمیریکی لکاو {۲۳} کل‌تا وه‌کو کلا وایه‌، هه‌روه‌ها اثنان و اثنتانیش وه‌کو (ابن‌ین و ابنتین) وان -واته‌ مرفوع ده‌بن به‌ ئه‌لف هه‌رچه‌ند (مثنی)ش نین. {۲۴} داده‌نیشی‌ت (یا) له‌ جیگه‌ی ئه‌لیف له‌هه‌موو ئه‌و ناوانه‌ی که‌ باسکران له‌ حاله‌تی جر و نصب دا ، واته‌ حاله‌تی جر و نصبی مثنی به‌ (یاء) ده‌بی‌ت و ئه‌و یایه‌ له‌ د‌وای فتحه‌وه‌ دی‌ت واته‌ یای مثنی پی‌شی مل‌ت‌وحه‌.

(۴) مه‌به‌ست له‌و پاشکۆیه‌ :ئ‌ه‌لف و‌ن‌ون (ان) یان ی‌اء و‌ن‌ون (ین) بۆ ناوه‌ مف‌ر‌ده‌که‌.

(۵) مه‌به‌ست له‌و پاشکۆیه‌ ئه‌لیف و‌ن‌ونه‌ بۆ حاله‌تی رف‌ع و‌ ی‌اء و‌ن‌ونه‌ بۆ حاله‌تی نص‌ب و‌ جر.

بۆ سه‌ری^(۱)، جا که ده‌لین^(۲) (وشه‌یه‌ک به‌لگه‌ بی‌ت له سه‌ر دووان) مثنی ده‌گریته‌وه وه‌کو (الزیدان) هه‌روه‌ها ئه‌و ویژانه‌ی دانراوه بۆ دووان وه‌کو جوت (شفع) وه‌ که ووتمان^(۳) (به زیاد کردنی پاشکویه‌ک) ده‌رده‌چیت وینه‌ی جوت (شفع)^(۴)، وه ده‌رده‌چیت به‌ووته‌مان (گونجاو بی‌ت لی‌کردنه‌وه‌ی پاشکویه‌ی) وینه‌ی دووان (اثنان) چونکه گونجاو نیه لی‌کردنه‌وه‌ی پاشکویه‌ی کۆتایی دروست نیه بلیی (اثن)^(۵)، وه ده‌رده‌چیت به ووته‌مان (عطف کردنی هاو وینه‌ی خوی بۆ سه‌ری) ئه‌و ناوانه‌ی گونجاون بۆ لی‌کردنه‌وه‌ی پاشکویه‌ی به‌لام هاو وینه‌ی خوی عطف ناگریته‌وه بۆ سه‌ری وه‌کو (قمرین)^(۶) گونجاوه بۆ لی‌کردنه‌وه‌ی پاشکویه‌ی و ده‌لین (قمر) به‌لام هاو وینه‌ی خوی عطف ناگریته‌وه سه‌ری به‌لکو غه‌یری خوی عطف ده‌گریته‌وه سه‌ری وه‌کو: قمر و شمس، ئه‌مه‌یه مه‌به‌ست به (القمرین) چونکه دوو مانگ نیه و یه‌ک مانگ هه‌یه.

هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد دانه‌ر به ووته‌ی (بالالف ارفع المثنی) بۆ ئه‌وه‌ی که مثنی مرفوع ده‌بی‌ت به ئه‌لیف، هه‌روه‌ها پاشکوکانی (مثنی)ش مرفوعن به ئه‌لیف، مه‌به‌ست له پاشکوی مثنی: ئه‌و ناوانه‌ن به‌کار دین بۆ دووان به‌لام پیناسه‌ی

(۱) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه ئه‌م دوو ناوه هاو وینه‌یه بۆ دوو که‌س و دووشتی جیاواز به‌کار بین.

(۲) لی‌روه ابن عقیل- په‌حمه‌تی خوی لی‌بی‌ت- شرح و پراڤه‌ی پیناسه‌ی مثنی ده‌کات، پیشتی پیناسه‌ی (مثنی) کرد و لی‌روه ده‌ست ده‌کات به پراڤه‌ی پیناسه‌که.

(۳) مه‌به‌ست له ووتنه پیناسه‌که‌ی پینشووه.

(۴) وشه‌ی (شفع) به مانای جوت دیت واتا دووان به‌لام ناتوانین بلین مثنی یه چونکه پیناسه‌ی (مثنی) ناگریته‌وه.

(۵) واته: وشه‌ی (اثنان) ئه‌گه‌ر پاشکویه‌ی لی‌کردنه‌وه مانای مفرده‌که‌ی ناگه‌یه‌نیت.

(۶) مه‌به‌ست له (قمران) مانگ و خۆره، نه‌ک دوو مانگ چونکه یه‌ک مانگ هه‌یه.

مثنی به سه ریاندا نا چه سپیت، ئاماژهی بۆی کرد دانهر به ووتهی (و کلا) جا ئهو
 ناوهی پیناسهی مثنی نه یگریته وه و مانای دووان له خو بگریت ئه وه پاشکو
 (ملحق) ی (مثنی) یه، کهاته (کلا و کلتا و اثنان و اثنتان) پاشکو ی مثنایه ،
 چونکه ئه مانه پیناسهی (مثنی) نایانگریته وه، به لام (کلا و کلتا) نابنه پاشکو
 مه گهر اضافه کراین بۆلای جیناو (ضمیر) وه کو (جاعنی کلاهما ، وراثت کلتیها ،
 و مررت بکلتیها)^(۱) و جاعتنی کلتاها ، وراثت کلتیها ، و مررت بکلتیها^(۲)، به لام
 ئه گهر کلا و کلتا اضافه کران بۆلای ناویکی ئاشکرا (ظاهر)^(۳) ئه وه کو تاییه که یان
 ئه لیف ده ییت له حاله تی رفع و نصب و جردا وه کو (جاعنی کلا الرجلین و کلتا
 المرأتین)^(۴)، وراثت کلا الرجلین و کلتا المرأتین^(۵)، و مررت بکلا الرجلین و کلتا
 المرأتین^(۶) له بهر ئه مه دانهر فهرمووی (کلا إذا بمضمیر مضافاً و صلاً)^(۷)

(۱) لیژهدا ووشه ی (کلا) له سی پرستهدا به کار هاتوو له یه که میاندا (فاعل مرفوع
 و علامه رفعة الالف لانه ملحق بالمثنی) وه له دورهدا (مفعول به منصوب و علامه
 نصبه الياء لانه ملحق بالمثنی . وه له سی یهدا (اسم مجرور و علامه جره الياء لانه
 ملحق بالمثنی).

(۲) لهم پرستیه دا (کلتا) به کارهاتوو بۆ حاله تی نصب و له ههردووکیاندا علامه تی
 نصب و جری یاته.

(۳) مه بهست له ناوی ئاشکرا (ظاهر) غهیری جیناو (ضمیر) ه.

(۴) لیژهدا (کلا و کلتا) مرفوعن و علامه ی رفعیان (الضمة المقدرة على الالف منع من
 ظهورها التعذر)

(۵) لهم پرستیه شدا (کلا و کلتا) منصوبن و علامه ی نصبیان (الفتحة المقدرة على
 الالف منع من ظهورها التعذر) .

(۶) لیژهدا (کلا و کلتا) مجرورن و علامه ی جریان (الكسرة المقدرة على الالف منع
 من ظهورها التعذر).

(۷) واته (کلا) ئه گهر جیناوی پیوه لکا بوو ئهو کات وه کو مثنی وایه.

دواتر دانەر ئه‌وه‌ی پوونکرده‌وه که (اثنین و اثنتین) وه‌کو (ابنین و ابنتین) وان که‌واته اثنین و اثنتان پاشکۆی (مثنی)ن وه‌کو پیشتر باسکرا ، به‌لام ابنان و ابنتان (مثنی)ی ته‌واون و پاشکۆنین.

پاشان دانەر- په‌حمه‌تی خوای لیبیت- باسی ئه‌وه‌ی کرد که (یاء) له جیی ئه‌لیف داده‌نیشیت له (مثنی)و پاشکۆکانی له هه‌ردوو حاله‌تی نصب و جردا ، وه‌لام یاهه پیشی مفتوحه هه‌موو کاتی که وه‌کو (رأیتُ الزیدین کلّیهما)^(۱)، ومررتُ بالزیدین کلّیهما^(۲) جا دانەر خۆی پاراست- به‌وه‌ی هه‌رمووی یای مثنی پیشی مفتوحه - له یای جمع که هه‌میشه پیشی ده‌بیئت مکسور بیئت وه‌کو (مررتُ بالزیدین)^(۳) دواتر باسی ئه‌مه‌ش دیئت، پوخته‌ی ئه‌وه‌ی دانەر باسی کرد ئه‌وه‌یه که (مثنی) و پاشکۆکانی مرفوع ده‌بن به ئه‌لیف و منصوب و مجروریش ده‌بن به یاء، ئه‌مه‌ش پراو و بۆچونی باو و بیستراوه ، به‌لام پرای راست و دروست ئه‌وه‌یه که اعرابی مثنی و پاشکۆکانی به حه‌ره‌که‌ی مقدره ده‌بیئت له‌سه‌ر ئه‌لیفه‌که له حاله‌تی رفع و نصب و جردا، جا ئه‌وه‌ی دانەر باسی کرد له‌وه‌ی که مثنی و پاشکۆکانی مرفوعن به ئه‌لیف و منصوب و مجرورن به یاء ئه‌وه پرای باو و بیستراوه له عه‌ره‌به‌وه، به‌لام هه‌ندی له له عه‌ره‌ب پێیان وایه مثنی و پاشکۆکانی مرفوع و منصوب و مجرور ده‌بن به ئه‌لیف، ده‌لین (جاء الزیدان کلاهما ، ورأیتُ الزیدان کلاهما ، ومررتُ بالزیدان کلاهما)^(۴)

(۱) له‌م پرسته‌یه‌دا (الزیدین) مثنایه و (کلّیهما) پاشکۆیه‌تی و هه‌ردووکیان منصوبن و علامه‌ی نصبیان (یاهه) پیش یانه‌که مفتوحه.

(۲) له‌م پرسته‌یه‌شدا (الزیدین) مثنایه و (کلّیهما) پاشکۆیه‌تی و هه‌ردووکیان مجرورن و علامه‌ی جریان یانه‌و پیش یانه‌که‌ش مفتوحه.

(۳) له‌م پرسته‌یه‌دا (الزیدین) جمعی مذکری سالمه چونکه پیش یانه‌که مکسوره.

(۴) لێزه‌دا هه‌ردوو ناوی (الزیدان) و (کلاهما) اعرابیان وه‌کو اسمی مقصور وایه به حه‌ره‌کاتی مقدره.

* باسی (جمعی مذكر سالم)

٣٥- وارْفَع بواوِ وِییا اَجْرُزْ وَاَنْصِبِ سالمَ جمع (عامر ، وْمُذْنِبِ)^(١)
پیشتر دانهر باسی دوو جوړ له و جوړانه ی کرد که معرب ده بن به حروف :
یه کیکیان نه سمای سته بوو ، دوو میشیان مثنی بوو ، باسی ئه م دووانه
کرا پاشان له م دپړه دا باسی جوړی سی یه م ده کات که بریتیه له جمعی
مذکری سالم و پاشکوکانی ، إعرابیشتی به واوه له حاله تی رفع و به یائنه له
حاله تی نصب و جردا .

ئاماژهی کرد دانهر به ووتهی خو ی (عامر و مُذْنِبِ) بۆ ئه و ناوانه ی دروسته
بکړینه جمعی مذکری سالم ، ئه وانیشت دوو جوړن : جامد و صفة^(٢) ،
مهرجه بۆ ئه و ناوه ی که جامده : ناوی (عَلَمَ)^(٣) بیټ ، بۆ نیړینه (مذکر) بیټ
خالی بیټ له تای تانیث ، وه خالی بیټ له لیکدراوی (ترکیب)^(٤) ، جا ئه گهر
ئو ناوه (عَلَمَ) نه بوو ئه وه به واو و نون جمع ناکریت - واته ناکریتته جمع

(١) مانای ئه م دپړه ی ئه لفیه : مرفوع بکه به واو و منصوب و مجروریش بکه به یاء
جمعی مذکری سالم به مهرجیک ئه و ناوه ی جمع مذكر سالمی ده که یت وه کو (عامر)
وابیټ یان وه کو (مُذْنِبِ). جا (عامر) ناویکی جامدو بۆ عاقل به کار دیت و مذکره تای
پیوه نیه لیکدراویش نیه ، وه (مُذْنِبِ) صفة یه (اسمی فاعله) و بۆ مذكر به کار دیت و
عاقله و تای پیوه نیه و له بابی (افعل - فعلاء) و (فعلان - فعلی) نیه .

(٢) مه به ست له ناوی (جامد) ئه و ناوانه یه که وهرنه گیراوه له (فعل) و (مصدر) وه ، واته
(مشتق) نیه ، وه مه به ست له صفة ئه و ناوانه وهرگیراون له فعل یان له مصدر واته ()
مشتق ن- ، وه کو اسمی فاعل و اسم مفعول و ... هتد .

(٣) مه به ست له ناوی (عَلَمَ) ئه و ناوانه که دانراون بۆ که سیك یان شتیک یان شاریک
یان شوینیک .

(٤) مه به ست له (ترکیب) ئه و ناوانه که له دوو وشه پیکهاتوون وه کو : عبدالله ،
حضر موت ، حمه کریم الخ .

مذکر سالم- بۆیه دروست نیه له ناوی (رجل)دا بَلَّيْن (رجلون)^(١) ، به لای ئەگەر (رجل) تصغیر کریت دروسته بکریته جمع مذکر سالم وهکو (رُجَيْلٌ ، رجیلون) چونکه دهبیته وهصف^(٢) ، ههروهها ئەگەر ناوهکه عهلهه بوو به لای بۆ نیرینه به کار نه دههات ئه ویش جمعی مذکر ناکریت ، که واته دروست نیه بۆ ناوی (زینب) بَلَّيْن (زینبون)^(٣) ، ههروهها ئەگەر ناوهکه عهلهه بوو وه بۆ نیرینهش بوو به لای عاقل نه بوو ئه ویش دروست نیه جمعی مذکر سالم بکریته ، که واته دروست نیه بۆ ناوی (لاحق)- که ناوی ئه سپه- بَلَّيْن لاحقون ، ههروهها ئەگەر ناوهکه تائی تانیشتی پیوه بوو ئه ویش دروست نیه جمعی مذکر بکریته بۆیه دروست نیه بَلَّيْن طلحون بۆ ناوی (طلحة) به لای کوفیهکان ئه مه به دروست دهزانن^(٤) ، ههروهها ناوی لیکدراویش ناکریته جمعی مذکر سالم که واته دروست نیه بۆ ناوی (سیبویه)^(٥) بَلَّيْن (سیبویهون) ، ههچهنده ههندی له زانایان ئه مه به دروست دهزانن.

(١) رجل : اسمی جنسهو ناو نیه بۆ که سیکی دیاری کراو بۆیه جمعی مذکری سالم ناکریت .

(٢) واته ناوی (رُجَيْل) دهبیته صفه له اسمی جنس دهکهویت ، ئه و کاته دروسته جمعی مذکر بکریته.

(٣) زینب : اسمی علمه واتا ناویکی دیاری کراوه بۆ ئافرهت به لای ناکریته جمعی مذکری سالم.

(٤) واته لای کوفیهکان دروسته ئه و ناوانه ی کۆتاییه که یان تای خپه وهکو (حمزة ، طلحة)- مادام بۆ مذکر به کاریت- جمعی مذکری سالم بکریته.

(٥) سیبویه: ناویکی فارسیه و لیکدراوه له دوو ناو (سیب) و (ویه) به واتی بۆنی سیو دیت ، له زانستی خو که دهوتریت سیبویه : مه بهست پی زاناو پیشه وای نحوه که

ههروهها به مهرج گهراوه-بۆ ئه و ناوهی صهفیه بۆ جمع مذکر سالم : دهبیئت
ئهو صهفیه بۆ نێرینهی (مذکر) بیئت، خالی بیئت له تائی تانیثی ساکنه، وه
لهسهروهنزی (افعل ، فعلاء)^(١) نهبیئت ، ههروهها لهسهروهنزی (فعلان-
فعلی)^(٢) نهبیئت وه لهو صیفهتانه نهبیئت که بهیهکسانی بهکاردیئت بۆ نێر و
می^(٣)، کهواته دهردهچيئت به ووتهمان (صفه نهبیئت بۆ میننه) ئهو شتهی
صفهبیئت بۆ میننه ، بۆیه وشهی حائض ناکریتته ئهم جمعه و ناتوانین
بلیین حائضون ، ههروهها دهردهچيئت به ووتهمان (عافل) بیئت ئهو ناوانه
صفهتی نێرینهن بۆ غهیری عافل کهواته ناوتریئت بۆ وشهی سابق -که
صیفهتی ئهسپه- سابقون ، ههروهها دهردهچيئت به ووتهمان (خالی بیئت له
تائی تانیثی ساکنه) ئهو سیفهتهی بۆ نێرینهی عافله بهلام تائی تانیثی

ناوی (عمروى کوپى عثمان) بووه و قوتابى خلیلى کوپى احمدی فراهمیدی بووه،
پهحهتهی خویان لى بى.

(١) ئهم وهزنه (افعل-فعلاء) له زمانى عهरेبیدا صفهی مشبهیهو یهکهمیان بۆ
نێر(مذکر) بهکاردیئت و دووهمیان بۆ می(مؤنث) بهکاردیئت ، بۆ سى ماناش بهکاردیئن
که بریتین له پهنگ (لون)و عیب و جوانی و پاراوهیى له بابتهکانی داهاتوودا
باسدهکریت .

(٢) ئهم وهزنه (فعلان-فعلی) بۆ صفهی مشبهه بهکاردیئت ، یهکهمیان (فعلان) بۆ
مذکروه و دووهمیان (فعلی) بۆ مؤنثه ، له پوو ماناوه بۆ خالی بوون (خلو) بهکاردیئن
وهکو : صدیان- صدیى ، وه بۆ پهر بوون (امتلاء) بهکاردیئت وهکو (شعبان-
شبعی)(ریان-ریى)، وه بۆ ههلهچوون وهکو(غضبان-غضبى) دواتر به تفصیل
باسدهکریت إنشالله.

(٣) وه له زمانى عهरेبیدا ههندى صفه هه بۆ نێر و می بهیهکسانی بهکاردیئن وهکو (جریح ، صبور ، غیور) واته بۆ مؤنث تای پیوه ناکریت و ناوتریئت امرأه جریحه
بهلکو دهوتریئت امرأه جریحه.

ساکنه‌ی پیوه‌یه وه‌کو (علامه)^(١) ناتوانین بَلَّین (علامون). هه‌روه‌ها ده‌رده‌چیت به ووته‌مان (له‌سه‌ر وه‌زنی افعِل فعلاء نه‌بیّت) ئه‌و صیفه‌تانه‌ی له‌سه‌ر ئه‌و وه‌زنه‌ن وه‌کو (احمر) که سیفه‌ته بۆ پیاوی سوور وه بۆ مینه‌ه (حمراء) به‌کار دیت ، جا دروست نیه بَلَّین : احمر ، هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ش له‌سه‌ر وه‌زنی فَعْلان فَعْلی بیّت دروست نیه جمعی مذکری سالم بکریّت وه‌کو (سَکران-سَکری) ناوتریت : سکران ، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر صفه‌که به‌یه‌کسانی به‌کار ده‌هات بۆ نیر و میّ وه‌کو (صبور، جریح) ده‌وتریت : رجلّ صبور ، وامرأة صبور ، ورجلّ جریح ، وامرأة جریح^(٢) ، ناوتریت بۆ جمعی مذکر سالم : صبورون ، جریحون.

جا دانه‌ر-پرحمه‌تی خوای لیبیّت- ئاماژه‌ی کرد بۆ مه‌رجه‌کانی ناویکی جامد که پیشتر باسکرا به ووته‌ی (عامر)^(٣) ناوی (عامر) عه‌له‌مه بۆ نیرینه‌ی عاقل و خالیه له تائی تانیث و خالیه له لی‌کدرای (الترکیب) جمع ده‌کریّت به جمعی مذکری سالم و ده‌وتریت : عامرون . هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد بۆ صفه‌که باسکرا به ووته‌ی (مذنب)^(٤) ئه‌مه صفه‌یه‌بۆ نیرینه‌ی عاقل و خالیه له تائی تانیث و له‌سه‌ر وه‌زنی (افعل فعلاء) و (فَعْلان فَعْلی) نیه‌و له‌و صفه‌تانه‌ش نیه که به‌یه‌کسانی به‌کار دین بۆ نیر و میّ ، که‌واته جمعی مذکری سالم ده‌کریّت و ده‌وتریت : مذنبون .

(١) (علامه) واتا زۆر زاناو تانه‌که‌شی تائی مۇنث نیه به‌لکو تائی مبالغیه.

(٢) جریح صفه‌ته‌و به واتای بریندار دیت ، بۆ مۇنث نالین جریحه.

(٣) (عامر) لی‌زه‌دا اسمی فاعل نیه به‌لکو ناویکی جامده وه عه‌له‌مه بۆ که‌سیکی نیرینه.

(٤) (مذنب) صفه‌یه چونکه اسمی فاعله‌و له‌سه‌ر وه‌زنی (مُفَعِّل) سیفه‌ته بۆ که‌سیکی

نیر نیه، به واتای تاوانبار دیت .

***باسی پاشکۆکان (ملحقات)ی جمعی مذکری سالم**

- ٣٦- وشبّه ذین ، وبه عَشْرُونَ وبابهُ الْحَقّ ، والاهلونا
٣٧- اولوا ، وعالمون ، علیونا وارَضُونَ شَدّ ، والسَنونَا
٣٨- وبابه ، ومثلَ حینِ قد یرد ذا الباب وهو عند قومٍ یَطْرِدُ^(١)
- ئامازهی کرد دانه- په‌حمه‌تی خوای لیبیت- به ووته‌ی (وشبه ذین) بو
هاوشیوه‌ی عامر که بریتیه له هه‌موو ناویکی عَلم که مه‌رجه‌کانی پیشتر
باسکران تیدا بیت وه‌کو محمد و ابراهیم ، ده‌لّیت محمدون و ابراهیون ،
هه‌روه‌ها هاوشیوه‌ی مذب که بریتیه له هه‌موو صفه‌تیک ئه‌و مه‌رجانه‌ی
باسکران تیدا بیت وه‌کو الأفضل و الضراب^(٢)، جمعی مذکری سالم ده‌کرین

^(١) له‌م سێ دێره‌دا جگه له پرسته‌ی یه‌که‌می دێری یه‌که‌م ابن مالک باسی پاشکۆکانی
جمعی مذکری سالم ده‌کات ، جا کورته‌ی مانای دێره‌کان به‌م شیوه‌یه‌یه :

{٣٦} هار وینه‌ی(عامر و مذب) هه‌مان شیوه‌ی ئه‌وانن واته هه‌ر ناویک وه‌کو عامر یان مذب
وابیت ئه‌وه ده‌بیته جمعی مذکری سالم ، وه عَشْرُونَ تا تسعون ده‌بنه پاشکۆی جمعی مذکری
سالم واته اعرابیان وه‌کو جمعی مذکری سالم وایه ، هه‌روه‌ها (الاهلون)ش ده‌بیته پاشکۆ(ملحق)
چونکه ناوی عَلم نیه‌ر صفه‌ش نیه به‌ئوکو ناوی جنسه.

{٣٧} هه‌روه‌ها اولوا که به‌واتای(خاوه‌نه‌کان دیت)ئه‌میش پاشکۆیه چونکه مفردی
نیه ، هه‌روه‌ها عالمون و علیون و ارضون ئه‌مانه‌ش پاشکۆن چونکه اسم جنسن واته :
اسمی عه‌له‌م نین و صفه‌ش نین ، هه‌روه‌ها (سنون).

{٣٨} وه ئه‌و ناوانه‌شی وه‌کو سنونه وان که بریتین له ناویکی سێ حه‌رفی و
لامه‌که‌ی واته حه‌رفی سێ یه‌می حذف کراوه و تایه‌کی خه‌ری له‌بری دانراوه ، ئه‌م
ناوانه هه‌ندی جار وه‌کو (سنین) اعراب ده‌کرین واته به حه‌ره‌کاتی ظاهرة اعراب
ده‌کرین ئه‌م اعرابه‌ش لای کۆمه‌لّیک له عه‌ره‌ب زۆره.

^(٢) الأفضل : صفه‌یه چونکه اسمی تفضیله ، هه‌روه‌ها (الضراب)یش صیغه‌ی
مبالغه‌یه ، که‌واته هه‌ردووکیان مشتقن.

و ده‌لین : الأفضلون و الضرابون ، هه‌روه‌ها ئاماژە‌ی کرد به ووتە‌ی (و به عشرون) بۆ پاشکۆکانی جمعی مذکری سالم ئەوانە‌ی إعرابیان وەك جمعی مذکری سالم وایه : حالە‌تی رفعیان به واوه و نصب و جریان به یانە .

جا پیناسە‌ی جمعی مذکری سالم بریتیه له‌و ناوه‌ی تاکە‌که (مفرد)ی به ساغی مابیتە‌وه و دەستکاری نە‌کاریت^(١)، وە ئەو مەرجانە‌ی پینشتەر باسکران تیدا بیت ، که‌واتە هەر ناویک تاک (مفرد) نە‌بیت واتە تە‌نها به جمعی به‌کاریت^(٢)، یان مفردی هە‌بیت به‌لام مەرجەکانی جمعی مذکری سالمی تیدا نە‌بیت ئە‌وه نابنە جمعی مذکری سالم به‌لکو دەبنە پاشکۆ (ملحق)ی ، که‌ واتە بیست (عشرون) و هاوشیۆه‌کانی که بریتین له سی تا نە‌وه‌د-هە‌موویان دەبنە پاشکۆ چونکە مفردیان نیه‌و ناتوانی بلیی عشر مفردی عشرون ، هه‌روه‌ها (اهلون) پاشکۆیه چونکە مفردە‌که‌ی (اهل)ه و ئەو مەرجانە‌ی باسکران بۆ جمعی مذکری سالم تیدا نیه چونکە اهل ناوی ره‌گەز (جنس)ه‌و جامدیشه‌و ه‌کو رجل وایه ، هه‌روه‌ها (اهلون) پاشکۆیه چونکە مفردە‌که‌ی (اهل)ه‌و ئەو مەرجانە‌ی باسکران بۆ جمعی مذکر سالم تیدا نیه چونکە اهل ناوی ره‌گەز (جنس)ه‌و جامدیشه‌و ه‌کو رجل وایه ، هه‌روه‌ها (اولو) پاشکۆیه له‌بەر ئە‌وه‌ی مفردی نیه ، هه‌روه‌ها (عالمون) جمعی عالم ه‌و ه‌کو رجل وایه ناوی جنسه‌و جامده هه‌روه‌ها (علیون) که ناوی شوینی به‌رزە له به‌ه‌شتدا ، پاشکۆیه چونکە مەرجەکانی تیدا نیه و

(١) له زمانی عه‌ره‌بیدا دوو جوړ (جمع) هه‌یه {١} سالم: ئە‌وه‌یه مفردە‌که به ساغی وەك خۆی دەمینیتە‌وه ئه‌ویش دوو جوړه {١} مذکر {٢} مۇنث. {ب} تە‌کسیر: ئە‌وه‌یه مفردە‌که‌و ه‌کو خۆی نامینیتە‌وه‌و دەستکاری دەکریت بۆیه پینی ده‌وتریت (تە‌کسیر).

(٢) چەند ناویک هه‌یه تە‌نها به جمعی به‌کاریت و مفردی نیه ، وە‌کو (قوم، نفر، ره‌وا...).

له بهر ئه وهی ناوه بۆ شتیکی نا عاقل ، ههروهها اَرْضُونَ کۆ (جمع) ی (ارض) ه وه ارضیش ناویکی جنسه و جامده و مۇنثه ، ئەم ناوانه هه موویان پاشکۆی جمعی مذکری سالمن له بهر ئه وهی ئه و مه رجانه یان له خۆ نه گرتوه که باسکران .

ههروهها دانهر ئاماژهی کرد به ووتهی (و بابُهُ) بۆ هاوشیوهکانی (سنه) که بریتین له هه موو ناویکی سی حهرفی سییه م حهرفی^(١) حذف کرا بیئت و له بری دا هائی تانیث^(٢) دانرا بیئت و جمعی تکسیریش نه کرا بیئت وهکو : مائة ومئین و ثَبَّة و ثَبین ، ئەم به کارهینانهش^(٣) زۆره بۆ ئەم جوړه ناوانه ، به لām ئەگهر کرابوووه جمعی تکسیر وهکو شفة وشفاه^(٤) ئه و کاته به کار نایات وهکو جمعی مذکر سالم مه گهر به شازی ، وهکو (ظبة)^(٥) جمعی تکسیر کراوه که (ظباء) ه ، ههروهها جمعی ش کراوه به واو بۆ حاله تی رفع و نصب وجر ووتراره (ظبون ، ظبین) .

ههروهها ئاماژهی کرد به ووتهی (ومثل حين قد يرد ذا الباب) بۆ ئه وهی که سنین و هاوشیوهکانی هه ندی جار کۆتاییان ته نها به یائو نونه و إعرابه که ی له سه ر نونی کۆتایی ده بیئت - به حه ره کاتی ظاهره - ده لییت : هذه سنين^(٦) ، ورايتُ سنيناً^(٧) ، ومررت بسنين^(٨) ، وه ده توانی تنوینه که ی

(١) مه به ست لامی کلمه یه چونکه سی حهرفی پیکهاتوه له (فاء و عین و لام) .

(٢) مه به ست به ها لیژده تانی تانیثی خپه .

(٣) واته به کارهینانی وهکو پاشکۆی جمعی مذکری سالم .

(٤) لیژده شفه هاوشیوهی سنه یه به لām کراوه ته جمعی تکسیر چونکه (شفاه) جمعی تکسیره .

(٥) ظبة : واتا / تیژی شمشیر .

(٦) هذه سنين : بهم شیوه یه إعراب ده کړیت : هذه : اسم إشارة مبني على الكسر في محل

رفع مبتدأ ، سنين : خبر مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة .

(٧) سنيناً : مفعول به منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة .

حذف کەیت ، ئەم حذفی تنوینە کە مەترە لە نووسینی ، جا زانایان خیلافیان
هەییە دەربارەی زۆر بەکارهێنانی^(١) سنین و هاوشیۆهکانی بەم
شیۆهییە^(٢) ، وە پای راست ئەو هیە ئەم بەکارهێنانە زۆر نیە و یاسا
دارنیه (قیاس) نیە بە لکو تەنها بیستراو (سماعی) ه^(٣) ، لەم شیۆه
بەکارهێنانە فەرموودە پێغەمبەر (ﷺ) : (اللهم اجعلها عليهم سنيناً
كسنين يوسف)^(٤) لە یەکیک لە دوو گێڕانە وەکانیدا^(٥) ، هەر وەها ووتە
شاعیریش وینە ی ئەمەییە کە دەلێت :

(٨) سنين : اسم مجرور علامه جره الكسرة الظاهرة.

(١) ووشە (يَطْرَد) دوو مانای هەییە : یەکەمیان : (قیاسی) یاساداره ، دووهمیان :
(یستعمل کثیراً) بە کاردێت بە زۆری .

(٢) واتا بەکارهێنانی وەک ناویکی مفرد لە پەرووی ئەرەبە وە واتە ئەرەب کوردیان بە حرکاتی ظاهره .
(٣) ووشە (سماعی) مەبەست پێی ئەو یە یاسای دیاری کراری نیە و چۆن بیستراو
لە عەرەبە وە بەو شیۆهییە بە کاردێت .

(٤) ئەم فەرموودە ئیمامی (البخاری) روایەتی کردووە ، یەکیکە لە دوو عاکانی
پێغەمبەر (ﷺ) لە بیاباوەرانی قورەیش ، پوختە ی ماناکە ی (ئە ی خودایە تووشی گرانه
سالیان بکە ی وەکو گرانه سالی سەردەمی یوسف) ئەرەبی فەرموودە کە بەم

شیۆهییە : اللهم : منادی حذف منه حرف النداء وعوض عنه الميم مبني على الضم في محل
نصب ، اجعلها : اجعل : فعل امر (للدعاء) مبني على السكون ، وفاعله ضمير مستتر تقديره
انت . ها /ها/ ضمير متصل مبني على السكون في محل نصب مفعول به ، عليهم : جارو مجرور
متعلقان بالفعل اجعلها ، سنيناً : مفعول به ثان منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة ، كسنين
: ك / حرف جر للتشبيه . سنين / اسم مجرور وعلامة جره الكسرة الظاهرة وهو مضاف ، يوسف
: مضاف اليه مجرور وعلامة جره الفتحة بدل الكسرة لانه ممنوع من الصرف .

الشاهد فيه : قوله (ﷺ) (سنيناً) جعل إعرابه على النون ، فجاء منصوباً بالفتحة ،
وهذا مقصور على السماع .

ش ٧/ دعانی من نجد ، فَإِنَّ سَنِينَهُ لَعَبْنٌ بِنَا شَيْباً وَشَيْبِنَا مُرْدَاً^(١)
 به لگهی ئەمەیه سنین وەکو حین إعراب کراوه به حرکاتی ظاهره و نونه که ی
 ماوه تهوه له گه ل ئەوه ی إضافة ش کراوه^(٢) .

* باسی حهره که ی نونی جمع و نونی مثنی

٣٩- وَتُونٌ مَّجْمُوعٌ وَمَا بِهِ التَّحْقُوقُ ، وَقَلَّ مَنْ بَكَسْرِهِ نَطَقَ
 ٤٠- وَتُونٌ مَا تُثْنِي وَالْمَلْحَقُ بِهِ بَعْكَسُ ذَاكَ اسْتَعْمَلُوهُ فَأَنْتَبَهُ^(٣)
 نونی جمعی مذکری سالم و پاشکۆکانی مفتوحه ، به لام هندی جار به
 شادی کسره دار ده کریت ، ووتە ی شاعریش به لگهی ئەمەیه که ده لیت :
 ش ٨/ عرفنا جعفرأ وبني أبيه وانكرنا زعانفأ اخري^(٤)

^(٢) مه به ست ئەوه یه فهرموده که به دوو شیوه گیردراوه تهوه ، یه کیکیان ئەوه بوو که
 باسکرا ، دووه میشیان به بی تنوینه (اجعلها سنین کسینی یوسف).

^(١) واتای ئەم دێره به کورتی : به جییان هیشتم له ناوچه ی نجد- که پۆژگارەکانی زۆر
 ناپه حەت بوون- سألەکانی ژبانم له ناوچه ی نجد پیریان کردم و لاویتیان نه هیشتم.
 به لگه (شاهدی): ووشە ی (سنینه) منصوبه و علامه ی نصبی فتحه ی ظاهره یه و
 نونه که ی ماوه تهوه له گه ل ئەوه ی إضافة کراوه.

^(٢) نونی جمعی مذکری سالم و نونی مثنی له کاتی إضافة حذف ده کرین ، دواتر له
 باسی إضافة ده خوینریت.

^(٣) له م دوو دێره دا ابن مالک باسی حهره که ی نونی جمع و نونی مثنی ده کات :
 {٣٩} نونی جمعی مذکری سالم و پاشکۆکانی مفتوح بکه و که من ئەوانه ی به
 مکسوری خویندوریانه تهوه ، {٤٠} به لام نونی مثنی و پاشکۆکانی به پیچه وانه وه
 به کارهاتوو ه ناگادار به ، واته نونی مثنی مکسوره و هندی له عهره بیش به مفتوحی
 به کاریان هیناوه.

^(٤) کورته ی مانای ئەم دێره شیعره : نيمه جعفر و براکانی ئەناسین و کهسانی پاشکۆ
 و دواکه وتو نانا سین ، به لگه (شاهدی) ئەم دێره : به کارهینانی نونی کو تایی (اخري)

ههروهه ووتهی شاعیریش که دهلیت:

ش ٩/ اکل الدهر حلّ وارتحالّ اما یبقي علي ولا یقیني
وماذا تبتغي الشعراء مني وقد جاوزت حدّ الأربعین^(١)

جا مکسور کردنی نونی جمعی مذکری سالم شازه و لغه و خویندنه ویهکی ته واره نیه^(٢) ، ووتهی شاعیریش به لگهی ئەمهیه که دهلیت:

ش ١٠/ علی احوذین استقلت عشیة فما هی إلا لمحّة وتغیب^(٣)

به پیی قسهی ناشکرای دانه ربیّت - په حمهتی خوای لیبیت - مفتوح بوونی نوونی مثنی وهکو مکسور بوونی نوون له (جمعی مذکری سالم) دا شازه، به لام وانیه به لکو مفتوح بوونی نوون له مثنی دا لغه و خویندنه ویهکی ته واره^(٤)، وهکو باسمان کرد جا ئایا مفتوح بوونی نونی مثنی تایبه ته به

به مکسوری که جمعی مذکری سالمه و له بنچینه دا ده بیّت نونهکی مفتوح بیّت ، به لام لیته دا به شادی به مکسوری به کارهاتوه.

^(١) پوختهی مانای ئەم دوو دیپه : شاعیر مه دخی خوی دهکات و دهلیت چۆن شاعیران ده توانن فریوم دهن و لیلم لیبکه له کاتیکدا من خاوهن ئەزمون و ناگاداری فیهوئیل و دوژمنانم و ته منی چل سالیم تیپه پاندوه.

به لگه (شاهد)ی ئەم شیعره: وشه (الأربعین) پاشکۆی جمعی مذکری سالمه و نونهکی به مکسوری به کارهیناوه و ئەمهش شازه

^(٢) به پیچه وانهی ئەوانه ی پێیان وایه ، ههروهه نونی مثنی و پاشکۆکانی مکسوره ، به لام - مفتوح کردنی لغه و خویندنه ویهکی ته واره ، ووتهی شاعیریش....

^(٣) کورتیهی مانای ئەم شیعره: ئەو قه تییه له سهه دوو باله چکۆلهکی بهرزبویه به خیرای و له چار تروکاندنیکدا ده پوات و ده فزیت ، به لگه (شاهد)ی ئەم شیعره: وشه (احوذ بین) مثنایه و نونهکی به مفتوحی به کارهیناوه.

^(٤) شان : ئەوهیه پیچه وانهی یاسا بیّت ، به لام (لغة) پیچه وانهی یاسا نیه بۆ خوی ده بیته پای وه گیراو و ئیش پیکراو.

یاء و نون یان به ئەلیف و نوونیش^(۵)، به پێی قسهی ئاشکرای دانەر پای دووهم تهواوتره ، ووتهی شاعیریش به لگهیه بۆ ئەمه که ده لیت :
ش ۱۱/ اعرف منها الجید والعینانا ومنخرین اشبها ظبیانا^(۱)
جا ووتراوه ئەم دیڕه شیعره - واته شاهیدی ژماره ۱۱-هه لێهه ستراوه و نابێته به لگه.

* باسی جمعی مۇنثی سالم :

۴۱- وما بتا والفِ قَدْ جُمعا یُکسَرُ فی الجرِ وفی النصبِ معاً^(۲)
کاتیك دانەر لیبووویه وه له قسه کردن له سه ره ئه و شتانهی عرابیان به حروفه له جیاتی حرکات ، دهستی کرد به باسی ئه و شتانهی که حهره که له جیی حهره کهی تر داده نیشیت ، ئه ویش دوو جوړه : جمعی مۇنث سالم وه کو : مسلمات ، جا به کو (قید)ی (سالم) خو مان پاراست له جمعی تکسیر ، جمعی تکسیریش : بریتیه له ناوهی که کو کرابیت و مفرده کهی به ساغی نه ما بێته وه وه کو : هنود ، جا دانەر - رحمه تی خوی لیبیت - ئاماژهی کرد بۆ جمعی مۇنثی سالم به ووتهی (وما بتا والفِ قد جمعا) و اتا ئه و ناوانه ی جمع کرابن به ئەلیف و تای زیاد کراو ، که واته دهرده چی وینه ی قضاة^(۳) چونکه ئەلیفه کهی زیاد کراو نیه ، به لکو وهرگی پراو (منقلب)ی یایه ، چونکه ئەصلی قضاة (قُضِیََة) ه ، یا ئەکه ی ئەصلیه ، جا مه بهستی ئیمه ئه وه یه ئه و ئەلیف و تائه بێته هو ی جمع کردنی ئه و ناوه

(۵) یاء و نون بۆ حاله تی نصب و جر و ئەلیف و نوونیش بۆ حاله تی رفعه.

(۱) واتای ئەم دیڕه بهم شیوه یه یه : من ده ناسم چاوی و گهردنی و لووتی وه ک ئاسک وایه ، به لگه (شاهد)ی ئەم دیڕه : ووشه ی (العینانا) مثنایه و نونه که ی مفتوحه .

(۲) له دیڕه ی ئەلیفه دا ابن مالک باسی جمعی مۇنثی سالم ده کات و ده لیت : ئه و ناوانه ی به ئەلیف و تای زیاد کراو کرابیتن به کو (جمع) مکسور ده بێت له حاله تی جر و نصب دا.

(۳) قضاة : جمعی کسیره و مفرده که ی (قاضی) ه.

وهكو(هندات) كهواته خو پاريززا بهوه له وينه‌ی (قضاة وایيات) بئگومان هه
یهك لهه دوو ناوه كۆتاییهكه‌یان ئه‌لیف و تایه ، به‌لام نابنه جمعی مؤنثی سالم،
چونكه بوون به جمعی ئه‌و دوو ناوه به هۆی ئه‌لیف و تای زیاد كراوه‌وه نیه به‌لكو
به هۆی وه‌زن و صیغه‌كه‌وه‌یه^(١) ، كهواته بهم پوونكرده‌وه‌یه لا ده‌چیت ئه‌و په‌خنه‌ی
هاتۆته سه‌ر دانه‌ر به وينه‌ی (قضاة ، وایيات)^(٢) ، وه زانرا كه پئویستی نه‌كرد
دانه‌ر بلیت (بألف و تاء مزیدتین) چونكه بائی حرفی جری (بتا) په‌یوه‌ست
(متعلق) به ووتی (جمع) وه^(٣).

جا حوكمی مؤنثی سالم ئه‌وه‌یه مرفوع ده‌بیئت به ضمه و ، منصوب ده‌بیئت به كسره ،
وهكو : (جاءنی هندات ، ورايت هندات ، ومررت بهندات) كهواته كسره دانیشته‌وه له
جینی فتحه ، وه هه‌ندی له زانایان ووتویانه جمعی مؤنثی سالم له حاله‌تی نصبدا
مبنیه ، به‌لام ئه‌م بۆ چوونه هه‌له‌یه چونكه هیچ هۆكارێك نیه بۆ مبنی بوونی^(٤).

^(١) چونكه جمعی سالم به هۆی زیاد كردنی پاشكۆیهك بۆ مفردهكه‌ی ده‌بیئت ، به‌لام
جمعی تكسیر به هۆی وه‌زن و شیوازی وشه‌كه‌وه ده‌بیئت.

^(٢) له‌بهر ئه‌وه‌ی ابن مالك فهرمووی ئه‌وه‌ی به هۆی ئه‌لیف و تاوه جمع كریت ، جا هه‌ر دوو ناوی
(قضاة وایيات) كۆتاییهكه‌یان ئه‌لیف و تایه ، به‌لام ئه‌م ئه‌لیف و تایه زیاد كراو نین ، له قضاة
دا ئه‌لیفه‌كه ئه‌صلیه و له (ایيات دا تایه‌كه ئه‌صلیه چونكه مفردهكه‌ی (بیئت) ه.

^(٣) له زمانی عه‌ره‌بییدا حه‌رفی جر ئه‌گه‌ر ئه‌صلی بیئت -راته زانده نه‌بیئت- ده‌بیئت
په‌یوه‌ست (متعلق) بیئت به فعلێك یان مصدرێك یان اسمێكی مشتق وه‌كو اسمی فاعل
و مفعول و صیغه‌ی مبالغه و هتد ، جا به هۆی ئه‌و په‌یوه‌ست بوونه‌وه ئه‌م حرفی جرو
اسمه مجروره‌كه‌ی مانا په‌یدا ده‌كهن ، وه ابن مالك فهرمووی (وما بتا والف قد جمع)
(بتا) جارو مجرور و متعلقه به فعلی (جمع) وه ، كهواته ماناكه‌ی وای لیدیت (هه‌ر
ناویك به هۆی ئه‌لیف و تای زیاد كراوه‌وه جمع كریت ...).

^(٤) پێشتر له باسی مبنی دا ووتمان هه‌ر ناویك مبنی بیئت ده‌بیئت هۆكارێك هه‌بیئت بۆ
مبنی بوونی هۆكاره‌كه‌ش بریتی بوو له (لێكچوون له حه‌رف).

* باسی پاشکۆ (ملحق) سی جمعی مۇنثی سالم

۳۵- کذا اولات والذی اسماً قد جُعِلَ کاذرعات فیہ ذا ایضاً قُبِلَ^(۱)
 ئاماژە دەکات بە ووتە ی (کذا اولات) بۆ ئەوەی کە (اولات)^(۲) وەکو جمعی
 مۇنثی سالم وایە حالەتی نصبی بە کسرە دەبیئت^(۳) ، بەلام جمعی مۇنثی سالم
 نیە بە لکو پاشکۆیە تی ، چونکە ووشە ی (اولات) مفردی نیە لە لفظی خۆی^(۴) .
 پاشان ئاماژە ی کرد بە ووتە ی (والذی اسماً قَدْ جُعِلَ) بۆ ئەوەی کراوە تە ناو
 لە جمعی مۇنثی سالم و پاشکۆکە ی^(۵) ، وەکو (اذرعات) منصوب دەبیئت بە
 کسرە هەروەکو چۆن پیش ئەوەش بکریتە ناوی شوینیک منصوب بوو بە
 کسرە وە تنوینە کەشی لێناکریتە وە ، نمونە (هذه اذرعات ، ورايت اذرعات
 ، ومررت باذرعات)^(۶) ، ئەمەش پای تەواوە بۆ ئەم جۆرە ناوانە^(۷) ، وە دوو

(۱) لەم دێرە ی ئەلفیەدا باسی پاشکۆکانی جمعی مۇنثی سالم کراوە کە دوانن (ا)
 ووشە ی اولات کە بە مانای خاوەنەکان بۆ مینە (صاحبات) دیت بۆیە پاشکۆیە
 چونکە مفردی نیە ، (ب) هەر ناوی شتیک کە کۆتاییە کە ی (ئەلیف و تا) بیئت وەکو
 (اذرعات ، عرفات) جا کورتە ی مانای دێرە کە : هەروەها (اولات) وەکو جمعی مۇنثی
 سالم وایە لە [عرابدا - وە ئەوەش کراوە تە ناو وەکو - اذرعات - ئەم [عرابە قبول
 دەکات.

(۲) ووشە ی (اولات) واتە (صاحبات) خاوەنەکان بۆ مینە بە کاردیئت.

(۳) دیار و ئاشکرایە کە رفعیان بە ضمە یە و جریشیان بە کسرە یە.

(۴) بەلام لە مانادا مفردی هە یە کە بریتیە لە (صاحبة) بەلام لە لفظی خۆی مفردی نیە.

(۵) هەندێ جار لە زمانی عەرەبیدا فعلیک یان مصدریک یان هەر ناویکی
 وەرگیراو (مشتق) دەکریتە ناوی عەلەم واتە ناوی کەسێک یان شوینیک یان هەر شتیک.

(۶) لێرەدا (اذرعات) کە ناوی شارێکە لە وولاتی شام ، لە سێ پستەدا بەکار هاتووە
 لە یەکە میاندا (خبر مرفوع و علامة رفعه الضمة الظاهرة) وە لە دوو هەدا (مفعول به
 منصوب و علامة نصبه الكسرة بدل الفتحة) وە لە سێ یە میشتدا (اسم مجرور و علامة
 جره الكسرة الظاهرة).

پای تریش هەن : یه‌کیکیان : ئەوهیه که مرفوع بن به ضمه و منصوب و مجروریش بن به کسره به‌لام تنوینه‌که‌ی لیده‌کریته‌وه ، وه‌کو (هذه اذرعاً ، ورايتُ اذرعاً ، ومررتُ باذرعاً) ، دووه‌میان : ئەوهیه مرفوع ده‌بیت به ضمه و منصوب و مجروریش ده‌بیت به فتحه و تنوینه‌که‌شی حذف ده‌کریت^(۱) ، وه‌کو (هذه اذرعاً ، ورايت اذرعاً ، ومررت باذرعاً) ، ئەم دێره شیعره‌ش گیردراوه‌ته‌وه – به هه‌رسی پایه‌که :
ش ۱۲ / تَنَوَّرْتُهَا مِنْ اَذْرَعَاتٍ ، وَاَهْلُهَا بِيَثْرَبَ ، اَدْنَى دَارِهَا نَظَرٌ عَالِي^(۲)
لیره‌دا ووشه‌ی (اذرعاً) به کسره و تنوین کۆتاییه‌که‌ی خویندراوه‌ته‌وه ئەمه پای یه‌که‌مه ، وه به‌کسره و بی تنوین ئەمه‌ش رای دووه‌مه ، هه‌روه‌ها به فتحه‌ی بی تنوین ئەمیش پای سی یه‌مه^(۳) .

(۱) مه‌به‌ست ئەو ناوانه‌یه که کۆتاییه‌که‌یان ئەلیف و تایه و بوون به عه‌له‌م.

(۲) واته ده‌کریته ممنوع من الصرف که دواتر باسی ده‌کین إن شاء الله.

(۳) مانای ئەم دێره شیعره به کورتی : ناگرتکم بینى- مه‌به‌ستى مالى خوشه‌ویسته‌که‌یه‌تى- له شارى اذرعاته‌وه ، له کاتی‌کدا ئەوان له‌شارى یثرب (مه‌دینه‌ی منه‌وره) بوون ماله نزمه‌کانیش به‌رز بوون ، ئەمه جوړیکه له درۆی خوشه‌ویستی.

به‌لگه (شاهد)ی ئەم دێره : ووشه‌ی (اذرعاً) ئەم شیعره‌دا به سی شینوه گیردراوه‌ته‌وه ، بۆ هه‌ر سی پایه‌که به‌لگه‌یه.

(۴) که‌واته ئەو ناوانه‌ی کۆتاییان ئەلف و تای زیاد کراوه و کراوه‌نه‌ته (عَلَمَ) سی پا له عرابی‌اندا هه‌یه:

(ا) (عراب کردنیان وه‌کو جمعی مۆنثی سالم به تنوینه‌وه ، ئەمه‌ش پای ته‌واوه.

(ب) (عراب کردنیان وه‌کو جمعی مۆنثی سالم به‌بی تنوین.

(ج) (عراب کردنیان وه‌کو ممنوع من الصرف له‌به‌ر ئەوه‌ی عه‌له‌من و مۆنثن (لِلْعَلَمِیَةِ والتانیث).

* باسی ناوی ممنوع من الصرف

٤٢- وَجَرَّ بِالْفَتْحَةِ مَا لَا يُنْصَرَفُ مَالٌ يُضَفُّ أَوْ يُكُ بَعْدَ (الْ) رَدَفٍ^(١)

ئاماژە دەکات بەم دیڤرە بۆ جوۆری دووهم لەو ناوانەیی کە حەرەکە لە جیئە حەرەکەیی ئەصلی دادەنیشیئەت لە ئێرا بەدا ، ئەویش بریتیە لە ناوی (ممنوع من الصرف) حوکمی ئەم ناوەش ئەوەیە مرفوعە بە ضمه وەکو (جاءَ أحمدُ) وە منصوبە بە فتحە وەکو (رأيتُ أحمدَ) وە مجروریشە بە فتحە وەکو (مررتُ بأحمدَ) کەواتە فتحە لە جیئە کسره دەبیئەت لە حالەتی جردا ، بە مەرجیک ئەم ناوە ئیضافە نەکرایئەت هەروەها ئەلیف و لامیشی پێوە نەبیئەت ، جا ئەگەر ئیضافە کرا ئەوە مجرور دەبیئەت بە کسره وەکو (مررتُ بأحمدِکم)^(٢) ، هەروەها ئەگەر ئەلیف و لامیشی لەسەر بوو وەکو (مررتُ بالأحمدِ) لەم کاتەدا مجرور دەبیئەت بە کسره.

* باسی ئەفعالی خمسه :

٤٤- وَاجْعَلْ لِنَحْوِ (يَفْعَلانِ) النُّونا رَفْعاً ، وَتَدْعِينِ وَتَسْأَلُونَا

٤٥- وَحَذَفْهَا لِلْجَزْمِ وَالنَّصْبِ سِمَةً كَلَّمَ تَكُونِي لِتُرُومِي مَظْلَمَةً^(٣)

^(١) کورتەیی مانای ئەم دیڤرە ئەلیفە: مجرور کراوە بە فتحە ئەو ناوانەیی (ممنوع من الصرف) ن بە مەرجیک مضاف نەبن و ئەلیف و لامیان پێوە نەبیئەت ، کەواتە ئەگەر ئیضافە بکرتن یان ئەلیف و لامیان پێوە بوو ئەوە مجرور دەبنەو بە کسره، هەروەکو لە شەرەکەدا باس دەکرت .

^(٢) مررتُ / فعل و فاعل، بأحمد / ب/ حرف جر ، أحمد / اسم مجرور و علامه جره الکسرة وهو مضاف ، کم/ فی محل جر مضاف إليه.

^(٣) لەم دوو دیڤرەدا ابن مالک باسی ئەفعالی خمسه و حوکمەکیان دەکات ، ماناکەیی (٤٤): بگێرە بۆ وینەیی (یفعلان) نون بۆ حالەتی رفع و ، وە بۆ وینەیی (تدعین

کاتیڤ لیڤوویه وه له قسهو باسی ئهو ناوانه ی له إعرابی ئهصلی دهرده چن و له جیگه یان شتیکی تر داده نیشیت له إعرابیاندا دهستی کرده باسی ئهو فعلانه ی له إعرابی ئهصلی دهرده چن^(١) ، ئهوانیش بریتین له پینج فعله که (الأفعال الخمسة) یان (الأمثلة الخمسة) ، جا ئاماژه ی کرد به (یفعلان) بۆ هه موو فعلیکی مضارع که ئهلیفی اثنین له خو بگریت جا ئه گهر سه ره تایی فعله مضارعه که یاء بیئت وه کو (یضربان) یان تاء بیئت وه کو (تضربان) ، ههروه ها ئاماژه ی کرد به ووته ی (تدعین)^(٢) بۆ هه موو فعلیکی مضارع که یائی مخاطبه ی پیوه لکابیئت وه کو (انت تضربین)^(٣) ، ههروه ها ئاماژه ی کرد به ووته ی (وتسألون) بۆ هه موو فعلیکی مضارع که واوی جماعه ی پیوه لکا بیئت ، (انتم تضربون)^(٤) ، جا ئه گهر سه ره تاکه ی تاء بیئت وه کو نمونه ی بۆ هیئرایه وه ، یان یاء بیئت وه کو (الزیدون یضربون).

وتسألون)ش ، (٤٥) وه حذف کردنی نون نیشانه ی حاله تی جزم و نصبه وه کو = نمونه ی (لم تکنی لترومی مظلماً)، واته تو مه به ستست سته م کردن نه بوو . إعرابی ئه م نمونه یه له کتیبه که کراوه .

^(١) إعرابی ئهصلی فعلی مضارع ئه وه یه مرفوعه به ضمه و منصوب به فتحه و مجزومه به سکون.

^(٢) (تدعین) مضارعی (دعا)یه بۆ ئافرهت به کار دیت و له سه ره وه زنی (تفعیلن)یه .

^(٣) اعرابی تهواوی ئه م پرسته یه (انت تضربین) به م شیوه یه یه : انت / ضمیر منفصل مبني فی محل رفع مبتدا، تضربین / فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه ثبوت النون لانه من الأفعال الخمسة ، والياء اي ياء المخاطبة / ضمیر متصل مبني فی محل رفع فاعل ، والجملة الفعلية (تضربین) فی محل رفع خبر.

^(٤) انتم تضربون : به م شیوه یه إعراب ده کړیت : انتم / ضمیر منفصل مبني فی محل رفع مبتدا. تضربون / فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه ثبوت النون لانه من الأفعال الخمسة، واو الجماعة / ضمیر متصل مبني فی محل رفع فاعل، والجملة والفعلية فی محل رفع خبر.

*** باسی إعرابی ناوه بزوینه کان (الاسماء المعتلة)**

٤٦- وَسَمَّ مُعْتَلًا مِنَ الْأَسْمَاءِ مَا
٤٧- فَالْأَوَّلُ الْأَعْرَابُ فِيهِ قُذْرًا
كَالْمَصْطَفَى وَالْمُرْتَقَى مَكَارِمًا
جَمِيعُهُ ، وَهُوَ الَّذِي قَدْ قُصِرَا

(٢) نايه تي ٢٤ ي سورہ تي بقرہ . کورتہ ي ماناکہ ي جا ئہ گہر ئہ مہ تان نہ کرد - مہ بہ سستی
ہینانی ہاوشیوہ ی قورئانہ - وہ ہرگیز نایشیکہ نہ خوٹان ہپاریزن لہو ئاگرہ ی ...
إعرابی ئہم نایہ تہ بہم شیوہ یہ یہ : فأن / ف / حسب ما قبلہا . إن / شرطیۃ جازمۃ .
لم / حرف نفی وجزم وقلب . . تفعلوا / فعل مضارع مجزوم بـ (لم) وعلامة جزمہ حذف
النون لأنه من الأفعال الخمسة وهو فعل الشرط ، والواو / فی محل رفع فاعل ، ولن /
و: حرف عطف / لن / حرف نصب وتوكید ، / تفعلوا / فعل مضارع منصوب بـ (لن)
وعلامة نصبہ حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة ، والواو / فاعل ... فاتقوا / ف / واقعة فی
جواب الشرط ... اتقوا / فعل أمر مبني على حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة وهو
(جواب الشرط) ، والواو / فی محل رفع فاعل ، النار / مفعول به منصوب وعلامة نصبہ
الفتحة الظاهرة .

٤١- والثانی مَنقُوصٌ ، ونصبُهُ ظَهَرَ ورفَعُهُ يُنَوِّى ، كذا ايضاً يُجَرُّ^(١)
 دهستی کرد به باس کردنی ناو و فعله بزوینه کان ، باسی ئه وهی کرد که وینهی
 (المصطفی والمرتقی) پییان دهوتریت معتل ، جا ئاماژهی کرد به
 (المصطفی) بۆ ئه و ناوانه ی کۆتاییه که یان ئه لیفیکی ئه صلیه و پیشی فتحه یه
 وهکو (عَصَا ، رَحَى) ههروه ها ئاماژه ی کرد به (المرتقی) بۆ ئه و ناوانه ی
 کۆتاییه که یان یایه کی ئه صلیه و پیشی کسره یه وهکو (القاضي ، الداعي) ،
 پاشان ئاماژه ی کرد بۆ ئه و ناوه ی کۆتاییه که ی ئه لیفه و پیشی فتحه یه به وهی
 که هه موو حه ره که کانی تییدا مقدره واته له حاله تی رفع و نصب و جردا - فتحه
 و ضمه و کسره کان ده رناکه ون ، جا به م جوړه ناوانه دهوتریت (مقصور)
 که واته مقصور: بریتیه له و ناوه ی که معربه و کۆتاییه که ی ئه لیفیکی ئه صلیه ،
 که واته خو پارێزرا به (الاسم)^(٢) له فعل وهکو (يَرْضَى)^(٣) ، وه به (المعرب) له
 المبني وهکو : (إذا)^(٤) ، وه به وته مان (الالف) له (المنقوص) وهکو (القاضي) ،
 ههروه ها به (لازمة) خو پارێزرا له (المثنى) له حاله تی رفع ، وهکو (الزیدان)^(٥)

(١) کورته ی مانای ئه م سی دێره ئه لیفه به م شیوه یه یه : (٤٦) ناو بنه معتل ئه و
 ناوانه ی وهکو مصطفى و مرتقی وان. (٤٧) جا یه که میان واته -مصطفی- إعراب
 تییدا مقدره له هه موو حاله تی کدا - واته له حاله تی رفع و نصب و جردا- وه ناوی
 (مقصوره) چونکه ئه لفی کۆتایی به کورتی ده خوێنریته وه. (٤٨) دووه میش -واته
 مرتقی- پینی دهوتریت منقوص ، به لām حاله تی نصبی به فتحه ی ظاهره یه ، وه
 حاله تی رفع و جری به ضمه و کسره ی مقدره یه.

(٢) لێره وه ابن عقیل - په حه مه تی خوا ی لیبیت - شرحی پێناسه ی مقصور ده کات.

(٣) یرضی : کۆتاییه که ی ئه لیفه به لām نابیته مقصور چونکه فعله واسم نیه.

(٤) إذا : کۆتاییه که ی ئه لیفی ئه صلیه به لām نابیته مقصور چونکه مبنیه و معرب نیه.

(٥) الزیدان : کۆتاییه کی ئه لیفه به لām ئه لیفه که ی زیاد کراوه و ئه صلی نیه بۆیه
 مقصور نیه.

بِیْگومان ئەم ئەلیفی (الزیدان) ه ئەصلی نیه و کاتیه ئەوەتا دەبیته یاء له حالهتی جرو نصبدا وهکو : رأیتُ الزیدین.

ههروهها ئاماژهی کرد به ووتهی (والثانی منقوص) بۆ ناوی (المرتقی) که ناویکی منقوصه ، کهواته ناوی منقوص بریتیه : لهو ناوه معربهیه که کۆتاییهکهی یایهکی ئەصلی و جیا نه بووه وه (لازم) ه و پیشی کسریه ، وهکو (المرتقی) ، کهواته خو پارێزرا^(١) به ناو له فعل وهکو یرمی^(٢) ، وه به (المعرب) له مبنی وهکو الذی^(٣) ، وه به ووته مان (پیشی کسره بیئت) لهو ناوهی پیشی سکونه وهکو (ظنی ورمی) ئەم دوو ناوه معتلن به لام إعرابیان وهکو ناویکی صحیح وایه له وهی مرفوع دهبن به ضمه ی ظاهره و منصوب دهبن به فتحه ی ظاهره و مجروریش دهبن به کسره ی ظاهره .

جا حوکمی ناوی منقوص ئەوهیه له حالهتی نصبدا فتحه کهی ظاهره و وهکو (رأیتُ القاضي) ، خوای گه وره دهفه رمویت ﴿يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ﴾^(٤) ، به لام حالهتی رفع و جری مقدره چونکه ضمه و کسره

(١) لێره وه ابن عقیل - رحمه الله تعالى - شرعی پێناسه ی منقوص دهکات .

(٢) یرمی : کۆتاییه کهی یای ئەصلیه به لام منقوص نیه چونکه فعله و اسم نیه .

(٣) الذی : کۆتاییه کهی یای ئەصلیه به لام منقوص نیه چونکه مبنیه و معرب نیه .

(٤) ئایهتی (٣١) ی سورهتی الاحقاف ، کورتهی ماناکه ی : جنۆکه کان که گوئیان له پیغه مبهری خوا بوو مسولمان بوون و گه رانه وه ناو قهومه کهیان و ووتیان - ئە ی قهومه که مان وه لامی بانگخوازی خوای گه وره بدهنه وه .

إعرابی ئەم ئایه ته بهم شیوه یهیه : یا / حرف نداء مبني على السكون لا محل لها من الاعراب ، قوم / منادی منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة وهو مضاف ، نا / ضمير متصل مبني على السكون في محل جر مضاف اليه ، اجيبوا / فعل أمر مبني على حذف النون لأنه من الافعال الخمسة ، واو الجماعة / في محل رفع فاعل ، داعي / مفعول به منصوب علامه نصبه الفتحة الظاهرة وهو مضاف ، الله / مضاف اليه مجرور

له سهه ریا قورسن وهکو (جاء القاضي ، ومررت بالقاضي) لهه دوو
پستهیه دا له یه که میاندا علامه تی رفعی ضمه تی مقدره له سهه ریا ، وه له
دووه دا علامه ی جری کسره ی مقدره له سهه ریا.

که واته زانرا له وهی باسکرا ناو نیه کۆتاییه که ی واو بیئت و پییشی ضمه
بیئت ، به لی مه گهر مبنی بیئت وهکو هُوَ ، به لام ناوی معرب نیه کۆتاییه که ی
واو بیئت و پییشی ضمه بیئت مه گهر شهش ناوه که (الاسماء الستة) له
حاله تی رفعیان دا وهکو (جاء أبوه) به لام کوفیه کان به دروستی ده زانن-
ناویکی معرب کۆتاییه که ی واو بیئت و پییشی ضمه بیئت له دوو جیگه ی
تردا :- یه که میان : ئهو فعلانه ی کراونه ته ناو وهکو یَغْرُو ، یَدْعُو^(١) ،
دووه م: ئهو ناوانه ی عه ره بی نین (أعجمی) ن وهکو (سَمْنَدُ ، قَمَنْدُ)^(٢).

* باسی فعلی معتل :

٤٩- وای فعل آخر منه الف او واو ، او یاء فمعتلا عرف^(٣)
ئاماژ ده کات بۆ ئه وهی که فعلی معتل ئه وانه ن حرفی کۆتاییان واو بیئت و
پییشی ضمه بیئت وهکو : یَغْرُو ، یان حه رفی کۆتایی یاء بیئت و پییشی
کسره بیئت وهکو : یرمی ، یان حه رفی کۆتاییان ئه لیف بیئت و پییشی فتحه
بیئت وهکو : یخشی.

وعلامه جره الكسرة الظاهرة . الشاهد في هذه الآية / ظهور علامة النصب (الفتحة) على
الاسم المنقوص (داعی).

^(١) واته ئه گهر ناو نرا کاک یغزو یان کاک یدعو.

^(٢) سمندو و قمندو ناوی شارن.

^(٣) مانای ئه م دیره ی ئه لفه ی : هه رفعلیک کۆتاییه که ی ئه لیف بیئت یان کۆتاییه که ی واو
بیئت یان یاء بیئت ئه وه به فعلی معتل ناسراوه.

* حوکمی فعلی معتل :

۵۰- فالألفَ انو فیه غیر الجـزم وابدِ نصبَ ما کیدعو یرمی

۵۱- والرفع فیهما انو ، واحذف جازما ثلاثهنّ تقضي حکما لازما^(۱)

لەم دوو دیڤەدا باسی چۆنیەتی ئێرایی فعلی معتل دەکات ، باسی ئێوەی کرد
ئەو فعلی کۆتاییەکە ی ئێلیف بێت حالەتی رفع و نصبی مقدرە وەکو (زیڤ
یخشی) مرفوعە و علامە ی رفعی ضمە ی مقدرە یە لەسەر ئێلیفەکە ، و (لَن
یخشی) لیڤەشدا یخشی : منصوبە و علامە ی نصبی فتحە ی مقدرە یە لەسەر
ئێلیفەکە ، بەلام حالەتی جزم حەرەکەکی ئاشکرایە چونکە لە حالەتی جزمدا
حەرفی کۆتایی ئێلیفەکە حذف دەکریڤت وەکو (لَمْ یخْش) .

هەرۆهە ئاماژە ی کرد بە ووتە ی (وابدِ نصبَ ما کیدعو یرمی) بۆ ئێوەی لە
حالەتی نصبدا حەرەکە ی (فتحە) دەرەکە ویت لەو فعلی کۆتاییەکە ی
واو و یاء بێت وەکو (لن یدعو ، ولن یرمی)^(۲) ، هەرۆهە ئاماژە ی کرد بە
ووتە ی (والرفع فیهما انو) بۆ ئێوەی کە لە حالەتی رفعدا ضمە مقدرە یە
لەسەر واو و یاء ، هەرۆهە ئاماژە ی کرد بە ووتە ی (واحذف جازماً
ثلاثهنّ) بۆ ئێوەی حەرفی کۆتایی هەر سی جۆرە معتلەکە کە بریتیە لە -
ئێلیف و واو و یاء - لە حالەتی جزمدا حذف دەکریڤت وەکو (لم یخْش) ،
ولم یغْز ، ولم یرم) کەواتە علامەتی جزم لیڤەدا حذفی ئێلیف و واو و یایە .

(۱) مانای ئەم دوو دیڤە (۵۰) جـا ئەو فعلی کۆتاییەکە ی ئێلیفە لە غەیری حالەتی
جزم حەرەکاتی مقدر بکە ، هەرۆهە ئاشکرا بکە حەرەکە ی نصبی ئەو فعلانە ی وەکو
یدعو و یرمی وان ، (۵۱) بەلام حالەتی رفع مقدر بکە لە وێنە ی یدعو و یرمی دا ،
علامەتی جزمی هەر سیکیان حذفی حەرفی کۆتاییە ، وایکە بپاریکی دامەزراوت داوہ .
(۲) یدعو و یرمی / هەردوو کیان فعلی مضارعن و (لن) لە پیشیانەوہ هاتووہ و
منصوبی کردوون و علامە ی نصبیان فتحە ی ظاهرە یە .

پوختهی ئه وهی باسی کرد : علامه‌ی حاله‌تی رفع - ضمه - مقدره له سه‌ر
ئه‌لیف و واو و یاء ، وه علامه‌تی جزم دهرده‌که‌وێت له کو‌تایی هه‌ر
سیکیانه‌وه به‌وه‌ی حه‌رفی عله‌که‌ه‌حذف ده‌بی‌ت ، هه‌روه‌ها علامه‌تی نصب
(فتحه) دهرده‌که‌وێت له سه‌ر یاء و واو ، به‌لام له سه‌ر ئه‌لیف مقدر ده‌بی‌ت.

(النكرة والمعرفة)

(ناوی نه‌ناسراو و ناوی ناسراو)

۵۲- نكرة : قابلُ ال ، مؤثرا او واقع موقع ما قَدْ ذُکِرَا^(۱)

ناوی نه‌ناسراو (النكرة) : بریتیه لهو ناوه‌ی ئه‌لیف و لام (ال) وهرده‌گریت و
ماناکه‌شی ده‌گۆریت و ده‌یکاته ناسراو ، یان ناویکه‌ داده‌نیشیت له جێی ئه‌و ناوه‌ی
(ال) وهرده‌گریت ، جا نمونه‌ی ئه‌و ناوه‌ی ئه‌لیف و لام وهرده‌گریت و به‌هۆیه‌وه
ده‌بی‌ته ناسراو (رجل) ده‌لییت : الرجل^(۲) ، جا خو پارێزرا به‌ و ته‌ی (ماناکه‌ی
بگۆریت له نه‌ناسراوییه‌وه بو ناسراوی) لهو ناوه‌ی ئه‌لیف و لام وهرده‌گریت به‌لام
به‌هۆی ئه‌لیف و لامه‌که‌وه نابی‌ته ناسراو وه‌کو (عباس) که ناوی که‌سیک بی‌ت
ده‌لییت (العباس) ئه‌لیف و لام ده‌چیتته سه‌ری و به‌لام نایکاته ناسراو ، چونکه
(عباس) بو خو‌ی ناویکی ناسراوه^(۳) پیش ئه‌وه‌ی ئه‌لیف و لام بجیتته سه‌ری ،

^(۱) مانای ئه‌م دێره : ناوی نه‌ناسراو ئه‌وه‌یه که ئه‌لیف و لام وهرده‌گریت و ماناکه‌ی
ده‌گۆریت بو ناسراوی ، یان ناویکه‌ بو خو‌ی ئه‌لیف و لام وهرناگریت به‌لام له جێی
ناویکی تره که ئه‌لیف و لام وهرده‌گریت.

جا ناوی نه‌ناسراو له زمانی کوردیدا به‌ پاشگری (هکه) ده‌کریتته ناسراو، وه‌کو: پیاو - پیاوه‌که .

^(۲) الرجل : ناسراوه واته پیاوه‌که . به‌لام رجل: نه‌ناسراوه واته پیاو.

^(۳) عباس : ئه‌گه‌ر علم بی‌ت بو که‌سیک ئه‌وه ناسراوه ، به‌لام ئه‌گه‌ر صه‌فه بی‌ت ئه‌وه
صیغه‌ی مبالغه‌یه‌و نه‌ناسراوه.

وهمونهی ئەو ناوهی که بۆ خۆی ئەلیف و لام وەرناگریت بەلام لە جیى ناویکە ئەلیف و لام وەردهگریت (دو) که بە مانای خاوەن (صاحب) بێت، وەکو (جامنى ذو مال) و اتا خاوەن مال، جا ذو ئەناسراو (نکرة) -یە بۆ خۆی ئەلیف و لام وەرناگریت بەلام لە جیى (صاحب) دادەنریت، وە (صاحب) ئەلیف و لام وەردهگریت وەکو صاحب^(۱).

۵۳- وَغَيْرُهُ مَعْرِفَةٌ : كَهُمْ ، وَذِي وَهْنَد ، وَابْنِي ، وَالْغَلَامِ وَالَّذِي^(۲) واته جگە لە ناوی ئەناسراو ناوی ناسراو (معرفة) -یە ، معرفەش شەش جۆرە (۱) جیناو (المضمّر) وەکو : هُمْ ، (۲) اسمی اشاره وەکو : ذی، (۳) ناوی عەلەم (العلم) وەکو : هندی ، (۴) ئەو ناوانەى ئەلیف و لامیان پێوەیە وەکو : الغلام ، (۵) اسمی موصول وەکو : الذي ، (۶) هەر ناویک إضافة کرابیت بۆ لای یەکیک لەو پێنجە وەکو ابني^(۳) جا لەمەو دوا باسی هەر یەك لەم شەش جۆرە دەکەین.

(۱) یان وەکو ناوی (مَنْ) ناویکی ئەناسراو و ئەلیف و لام وەرناگریت بەلام لە جیى ناویکی تر دادەنیشییت که ئەلیف و لام وەردهگریت.

(۲) پوختەى مانای ئەم دیڕەى ئەلفیە : غەیری نکرە معرفەى ، که ئەویش شەش جۆرە وەکو : هُمْ نمونەى بۆ ضمیر ، و ذی نمونەى بۆ اسمی اشاره ، و هندی نمونەى بۆ علم ، وە ابني نمونەى بۆ مَعْرِفٌ بالإضافة ، الغلام نمونەى بۆ معرف ب(ال) ، والذي نمونەى بۆ اسمی موصول.

(۳) ئەمەش پێی دەوتری (المَعْرِفُ بالإضافة) واته کراو بە ناسراو بەهۆی إضافةو، ابن بۆ خۆی ناویکی ئەناسراو بەلام که إضافة کراو بۆ لای جیناوی لکاوێ کەسى یەکەم (ی) بوو بە ناسراو.

* باسی جوړی یه که می معرفه که بریتیه له جیناو (الضمیر) یان (المضمّر)^(۱)

۵۴- فما لذي غيبةٍ او حضورٍ کأنتَ ، وهو- سمّ بالضمیر^(۲)
 ئامارّه دهکات به وهی که جیناو : یان بۆ که سی سییه- ئاماده- (غیبه)
 وهکو : هُو، یان بۆ ئامادهیه ئه میس دوو جوړه : یه که میان : جیناوی
 که سی دوو می تاک -دوویندراو- (مخاطب) وهکو : أنت ، دوو میس بۆ
 که سی یه که می تاک -قسه که ره- (متکلم) وهکو انا.

* باسی جیناوی لکاو :

۵۵- وذو اتصالٍ مِنْهُ مالا يُبتدا ولا یلی إلا اختیاراً ابدأ
 ۵۶- کالیاء والكافِ مِنْ (ابنی اکرمک) والیاء والهاء مِنْ (سَلِیه ما مَلْکَ)^(۳)

^(۱) ضمیر یان مضمّر به کوردی پیتی دهوتریت : پاناو یان جیناو ، جا له زمانی
 عهره بیدا ضمیر دوو جوړه (۱) ناشکرا (بارز) ئه وهیه که دهنوسریت و دهخوینریت هوه
 ئه میس ده بیت به دوو جوړه وه (۱) لکاو (۲) سه ره خو ، (ب) نادیار (مستتر) ئه وهیه
 ناخوینریت هوه ئه میس دوو جوړه (۱) واجب الاستتار (۲) جائز الاستتار ، دواتر
 باسیان ده کهین، إنشاء الله.

^(۲) مانای ئه د پیره ی ئه لویه: جا ئه ناوه ناسراوه ی به کار بیت بۆ ئاماده یان بۆ
 ئاماده وهکو انت وهو، ئه وه ناونه جیناو.

^(۳) ئه دوو د پیره ی ئه لویه باسی جیناوی لکاو دهکات : (۵۵) جیناوی لکاو
 ئه وهیه له سه ره تایی قسه وه نایات و ههروه ها ناکه ویت ه دواي (إلا) وه له
 قسه ی هه لبرژراوی زانایاندا. (۵۶) وهکو یاء و کاف له رسته ی (ابنی اکرمک)
 کوپری من پیزی گرتی، ههروه ها وهکو هاء و یاء له رسته ی (سَلِیه ما مَلْکَ)
 واته : تۆ داوای لیبکه ئه وه ی هه یه تی ، إعرابی ئه دوو رسته یه له په راویزی
 کتیبه که دا کراوه.

جیناوی ئاشکرا (الضمیر البارز) دابه‌ش ده‌بیئت بۆ لکاو (متصل)^(۱) ،
سه‌ربه‌خۆ (منفصل) جا جیناوی لکاو بریتیه له‌و جیناوه‌ی له‌سه‌ره‌تای
پرسته‌وه نایات وه‌کو کافی (اکرمک) و هاوینه‌ی ، هه‌روه‌ها نایبیت له‌ دوا‌ی
(الآ‌وه بیئت له‌سه‌ر قسه‌ی هه‌لبژێراوی زانا‌یان ، که‌ واته‌ دروست نیه
بو‌تریت : ما اکرمتُ إلّا‌ک ، به‌لام به‌ شادی^(۲) هاتوو له‌ شیعردا ، وه‌کو
ووته‌ی شاعیر ده‌لیت :

ش ۱۳ / اعودُ برَبِّ العرشِ مِنْ فَنَةٍ بَعْتُ عَلَيَّ فَمَالِي عَوْضُ إلّا‌هُ ناصِرٍ^(۳)
هه‌روه‌ها ووته‌ی شاعیریش که‌ ده‌لیت :

ش ۱۴ / وما علينا - إذا ما کُنْتُ جارِتنا - أن لا يُجاورنا إلّا‌ک ديارٍ^(۴)

(۱) جیناوی لکاو له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا سێ جو‌ره : (ا) جیناوی لکاو‌ی حاله‌تی رفع : ئەم جو‌ره
ته‌نها ده‌لکێته‌ فعله‌وه وه‌ ژماره‌یان ده‌ یه‌که‌ بریتین له‌ { ت ، ت ، ت ، نا ، تُم ، تما ، تَن ، الف
الاثنین ، واو الجماعة ، ن (نون النسوة) } هه‌موو کاتی‌ک‌ عه‌را‌بیان به‌م شیوه‌یه‌یه (ضمیر متصل
مبني فی محل رفع فاعل) . (ب) جیناوی لکاو‌ی حاله‌تی نصب : ئەم جو‌ره‌ش ده‌لکێته‌ فعله‌وه و
ژماره‌یان دوانزه‌یه { ی ، نا ، ها ، ک ، ک ، کما ، کُن ، ه ، ها ، هما ، هُم ، هُن } هه‌موو کاتی‌ک‌یش
به‌م شیوه‌یه‌ عه‌را‌ب ده‌کریت (ضمیر متصل مبني فی محل نصب مفعول به‌)

(ج) جیناوی لکاو‌ی حاله‌تی جر : ئەم جو‌ره‌ش یان ده‌لکێته‌ اسم‌وه یان حه‌رفی ج‌ره‌وه
ژماره‌شیان دوانزه‌یه بریتین له‌ { ی ، نا ، ک ، ک ، کما ، کُم ، کُن ، ه ، ها ، هما ، هُم ، هُن } جا
ئه‌گه‌ر لکابوون به‌ اسم‌وه ئه‌وه‌ عه‌را‌بیان (ضمیر متصل مبني فی محل جر مضاف الیه) وه‌
ئه‌گه‌ر لکابوون به‌ حه‌رفی ج‌ره‌وه (ضمیر متصل مبني فی محل جر اسم مجرور) .
(۲) شاذ / واته‌ پی‌چه‌وه‌انه‌ی یاسا (قاعدة) .

(۳) مانای ئەم دێ‌ره : په‌نا ده‌گرم به‌ په‌روه‌ردگاری عه‌رش له‌ تاقمێک سته‌م و ده‌ست
دریژیم لێ‌ده‌که‌ن ، هه‌یج په‌نا‌یه‌کم نیه‌ ته‌نها ئه‌و نه‌بیئت ، به‌لگه‌ (شاهد)ی : وشه‌ی
(الآ‌ه) جیناوی لکاو به‌ (الآ‌وه هاتوو به‌ شادی .

(۴) مانای ئەم دێ‌ره به‌ کورتی : ئه‌گه‌ر تۆ هاوسیمان بیت گو‌ی نا‌ده‌ین که‌سی تر هاوسیمان نه‌بیئت ،
به‌لگه‌ (شاهد)ی ئەم دێ‌ره : وشه‌ی (الآ‌ک) به‌کاره‌ینانی جیناوی لکاو به‌ (الآ‌وه به‌ شادی .

* حوکمی جیناوه‌کان له پووی معرب و مبنی بوونه‌وه :

۵۷- وکَلَّ مَضْمَرٍ لَه‌ البنا یجب ولفظ ما جَرَّ کلفظِ ما نُصِبَ^(۱)

جیناوه‌کان هه‌موویان مه‌بنین له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌هه‌رف ده‌چن له‌ پووی نه‌گۆڕییانه‌وه^(۲)، بۆیه نه‌بچووک (تصغیر) ده‌کرێن و وه نه‌ ده‌کرێنه دووان وه نه‌ ده‌کرێنه کۆ، که‌واته که زانراو دَلْنا بووین له‌وه‌ی مبنین، جا هه‌یانه هاوبه‌شه بۆ حاله‌تی جرو نصب به‌یه‌ک (لفظ) ئه‌ویش بریتیه له‌هه‌موو جیناویکی لکاوی حاله‌تی نصب و جرو وه‌کو: اکرمْتُک^(۳)، ومررتُ بک^(۴)، وإِنَّهُ وَلَهُ^(۵)، جا لیره‌دا کافی (اکرمْتُک) له‌ جیی ناویکی منصوبه که (مفعول به‌)یه، هه‌روه‌ها له‌ (بک)دا له‌ جیی ناویکی مجرور، هه‌روه‌ها جیناوی هه‌ له‌ (إِنَّه) له‌ جیی ناویکی منصوبه که اسمی (ان)یه، وه له‌ (لَهُ)دا له‌ جیی ناویکی مجروره.

(۱) کورتیه مانای ئهم دپژه‌ی ئه‌لفیه: هه‌موو جیناویک واجبه مبنی بیّت، ئه‌و جیناوه‌ی بۆ حاله‌تی جرو به‌کار دیت به‌هه‌مان شیوه‌ش به‌کار دیت بۆ حاله‌تی نصب.

(۲) نه‌گۆڕ واته (جامد) بوون وه‌کو چۆن هه‌رف هه‌موویان نه‌گۆڕن و ده‌ست کاری ناکرێن به‌وه‌ی بکرینه دووان یان کۆ یان هه‌ر شتیکی تر جیناوه‌کانیش وان، هه‌روه‌ها له‌ رووی دانانی شه‌وه (الوضع) وه‌کو پیشتر باسمان کرد.

(۳) عِراَبی ته‌واوی پسته‌یه به‌م شیوه‌یه (اکرمْتُک) به‌م شیوه‌یه —به‌باشی له‌به‌ری بکه—: اکرمُ: فعل ماضی مبنی علی السکون لاتصاله بضمیر رفع متحرک، ت: ضمیر متصل مبنی علی الضم فی محل رفع فاعل، ک: ضمیر متصل مبنی علی الفتح فی محل نصب مفعول به‌.

(۴) مررتُ بک: فعل و فاعل. بک/ ب: حرف جر. ک/ ضمیر متصل مبنی علی الفتح فی محل جر اسم مجرور.

که‌واته جیناوی لکاوی (ک) به‌یه‌ک شیوه به‌کارهاتوه بۆ حاله‌تی نصب له‌ (اکرمْتُک) وه بۆ حاله‌تی جریش له‌ (بک).

(۵) (إِنَّه، له) جیناوی لکاوی (هه‌) به‌کارهاتوه بۆ حاله‌تی نصب له‌ (إِنَّه) و بۆ حاله‌تی جریش له‌ (لَهُ).

ههروهه جیناوی لكاو ههیه بهكارديت بۆ حالهتی رفع و نصب و جر بهیهه
شیوه ، كه ابن مالك ئاماژهی بۆ دهكات به ووتهی :

۵۸- للرفع والنصب وجر (نا) صلح کاغرف بنا فإئنا نلنا المنح^(۱)
واته گونجاوه وشهی (نا) بۆ حالهتی رفع وهكو (نلنا)^(۲) وه بۆ حالهتی
نصب وهكو (فإئنا)^(۳)، بۆ حالهتی جر وهكو (بنا).

یهکیکی تر لهو جیناوانهی بهكارديت بۆ حالهتی رفع و نصب و جر بریتیه
له (یاء)^(۴)، نمونهی حالهتی رفع وهكو : اضربي^(۵) ، نمونهی حالهتی نصب
وهكو (اکرمني)^(۶) ، نمونهی حالهتی جر وهكو (مربي)^(۷) .

ههروهه جیناوی (هـ) بهكارديت بۆ ههرسی حالهتی رفع و نصب و جر ،

^(۱) پوختهی مانای ئەم دیڕه‌ی ئەلفیه : بۆ حالهتی رفع و نصب و جر جیناوی لكاوی
(نا) گونجاوه وهكو پرستهی (اعرف بنا فإئنا نلنا المنح) ، واته بمانناسه بئگومان ئییه
به دهستمان هیئاره بهخشندهیی.

^(۲) نلنا / پینکها تووه له فعلی (نل) كه له (نال ، ینال) وه وهرگنپراوه له گه‌ل فاعلیك كه
جیناوی لكاوی (نا)یه.

^(۳) إئنا / إعرابی ته‌واوی بهم شیوه‌یه : إنّ : حرف مشبه بالفعل -یان- حرف نصب
وتوكید ، /نا/ ضمیر متصل مبني على السكون في محل نصب اسم إنّ.

^(۴) مه‌به‌ست جیناوی لكاوی كه‌سی یه‌كه‌می تاكه كه (ی)ه.

^(۵) لیڤه‌دا (اضربي) فعلی امره‌و مبنیه له‌سه‌ر حذفی نون ، جیناوی (یاء) ده‌بیته
(ضمیر متصل مبني في محل رفع فاعل).

^(۶) اکرمني : اکرم : فعل ماضي مبني على الفتح وفاعله : ضمیر مستتر
تقدیره (هو) ، و النون : نون الوقایة ، والياء : ضمیر متصل مبني في نصب
مفعول به.

^(۷) مربي : مرّ : فعل ماضي مبني على الفتح وفاعله ضمیر مستتر تقدیره (هو) ، بي /
ب: حرف جر ، ي : ضمیر متصل مبني في محل جر اسم مجرور.

نمونه‌ی حاله‌تی رفع وه‌کو (هُم قَائِمُونَ)^(۱) نمونه‌ی حاله‌تی نصب وه‌کو (اَكْرَمْتَهُمْ)^(۲) ، نمونه‌ی حاله‌تی جریش (لهم).

جا دانەر بۆیه باسی جیناوی (یاء) و (هم) سی نه‌کرد چونکه ئه‌و دووانه له هه‌موو پوویه‌که‌وه له جیناوی (نا) ناچن له‌به‌ر ئه‌وه‌ی (نا) به‌کار دیت بۆ حاله‌تی رفع و نصب و جر به‌یه‌ک مانا^(۳) و له‌هه‌ر سی حاله‌ته‌که‌شدا جیناوی لکاوه به‌ پیچه‌وانه‌ی جیناوی (یاء) هه‌رچه‌نده به‌کار دیت بۆ حاله‌تی رفع و نصب و جر له‌هه‌ر سی حاله‌ته‌که‌شدا جیناوی لکاوه به‌لام به‌یه‌ک مانا نایات ، چونکه له حاله‌تی رفع دا بۆ دویندر او (خطاب) و اتا بۆ که‌سی دووهم به‌کار دیت ، وه له حاله‌تی نصب و جردا بۆ که‌سی یه‌که‌م (متکلم) به‌کار دیت^(۴) ، هه‌روه‌ها جیناوی (هُم) هه‌ر چه‌نده له‌هه‌ر سی حاله‌ته‌که‌دا به‌یه‌ک مانا به‌کار دیت - به‌لام وه‌کو جیناوی (نا) نیه چونکه (هُم) له حاله‌تی رفعدا جیناوی سه‌ربه‌خۆ (منفصل) و له حاله‌تی نصب و جردا لکاوه^(۵).

(۱) ئەم جملە یە جملە یەکی تەواوە و پێکھاتووە لە (هُم) کە (ضمیر منفصل مبنی فی محل رفع مبتدا) قائمون : خبر مرفوع و علامە رفعة الوار لانه جمع مذکر سالم.

(۲) اکرمتم : جملە یەکی فعلیە : اکرم : فعل ماضی مبنی علی السکون ، ت : ضمیر متصل مبنی فی محل رفع فاعل . هُم : ضمیر متصل مبنی فی محل نصب مفعول به .

(۳) کە بریتییە لە که‌سی یه‌که‌می کۆ (جمع متکلم).

(۴) واتا جیناوی (یاء) بۆ دوو مانای به‌کار دیت به‌ پیچه‌وانه‌ی جیناوی (نا) کە یه‌ک مانای هه‌یه .

(۵) واتا : جیناوی (هُم) جیاوازی له‌گه‌ڵ جیناوی (نا) دا له‌وه‌دایه‌ کە (نا) هه‌موو کاتی‌ک جیناوی لکاوه ، به‌لام جیناوی (هُم) له حاله‌تی رفع دا سه‌ربه‌خۆ (منفصل) و .

* باسی جیناوی (ئهلف و واو و نون)

۵۹- والَفَّ والِوَاو والنُّونُ لما غَابَ وَغَيْرِهِ كَقَامَا وَاَعْلَمَا^(۱)

جیناوی ئهلف و واو و نون جیناوی لکاون بۆ حالهتی رفع به کاردین^(۲) ، بۆ کهسی سییههم و بۆ کهسی دووهم ، جا نمونهی کهسی سییههم (غائب) وهکو (الزیدان قاما ، والزیدون قاموا ، والهندات قمن) ئهم قسهیهی دانهر که فهرمووی و (غیره) دهگریتهوه (مخاطب و متکلم)یش به لام ئهم قسهیه بهم شیویه جوان نیه^(۳) ، چونکه ئهم سی جیناوه هیچ کاتیک بۆ (متکلم) به کار نایات ، به لکو تهنها بۆ غائب و مخاطب به کاردین وهکو نمونه مان هیناویه.

* باسی جیناوی نادیار (الضمیر المستتر)

۶۰- وَمِنْ ضَمِيرِ الرَّفْعِ مَا يَسْتَتِرُ كَافْعَلُ اَوْافِقُ نَغْتَبِطُ اِذَا تَشْكُرُ^(۴)

(۱) مانای ئهم دیرهی ئهلفیه : جیناوی ئهلف مه بهست پینی (الف الاثنین)ه ، وه جیناوی واو مه بهست پینی (واو الجماعة)یه و جیناوی نون مه بهست پینی (نون النسوة)یه ، به کاردیت ئهم سی جیناوه بۆ کهسی سییههم - غیبه - و کهسی دووهم - خطاب - نمونهی کهسی سییههم وهکو قاما ، وه نمونهی کهسی دووهم وهکو (اعلما).

(۲) هر سی ناوه که بهم شیویه اعراب دهکریت (ضمیر متصل مبنی فی محل رفع فاعل) .

(۳) به لام نیمامی سیوطی - پهحمهتی خوی لیبیت - ده فهرمویت دانهر به هینانهوهی نمونهی (قاما و اعلما) جیناوی کهسی یه کهم (متکلم)ی جیا کردۆتهوه که وابوو هیچ پهخنهیه که نایه ته سهر قسهی دانهر.

(۴) واتای ئهم دیرهی ئهلفیه : هندی جیناوی حالهتی رفع نادیار دهبن و هیچ کات ئاشکرا نابن وهکو جیناوی فعلی (افعل) که (اُنْتُ)یهو جیناوی فعلی (اُوافِق) و که (انا)یهو جیناوی فعلی (نغتبط) که (نحن)وهو جیناوی فعلی (تشکر) که (اُنْتُ)یه ، جا مانای ئهم پرستهیه (افعل اوافِق نغتبَط اِذَا تشکر) بهم شیویهیه : ئه نجام بهو منیش هاو راتم و دلخۆش ده بین کاتیک سوپاسی ده کهیت).

جیناو دابهش دهبیئت بۆ نادیار (مستتر)^(۱) ، وه بۆ دیار (بارن)^(۲) ، ههروهها جیناوی نادیاریش دابهش دهبیئت بۆ نادیارى واجب و نادیارى جائز ، جا مهبهست له جیناوی نادیارى جائز ئهوهیه که دهکریت ناویک جینگه بگریتهوه^(۳) ، مهبهست له جیناوی نادیارى واجب ئهوهیه که ناکریت ناویک له جینی ئه و ناوه دابنیشیئت ، جا دانهر له م دیپردها باسی ئه و شوینانه دهکات که جیناوی نادیار تیاياندا واجبه چوارن :

یهکه م / فعلی امر بۆ کهسی دووه می تاک بیئت نیریش بیئت (المخاطب) وهکو افعل و اتا - انت - ئه م جیناوه نادیاره دروست نیه ئاشکرا بگریئت چونکه ناکریت ناو له جینی دانریت و ناوتریت : افعل زید ، بهلام پرستهی (افعل انت) جیناوی (انت) لیردها دهبیئته توکید بۆ جیناوه نادیاره کهی (افعل) و نابیئته فاعلی افعل^(۴) ، چونکه دروسته (افعل) بهبی (انت) و ماناشی هیه ، بهلام فعلی امر ئه گهر بۆ کهسی دووه می تاکی می (مخاطبة) بیئت یان بۆ دووان بیئت یان بۆ کو بیئت ئه وه جیناوه کهی ئاشکرا دهبیئت و نادیار نابیئت وهکو : اضربا ، اضربوا ، اضربن . دووه م / هه موو فعلیکی مضارع به همزه دهست پی بکات وهکو (أوافق)^(۵) و اتا : أوافق انا ، جا ئه گهر له پرسته کهدا له دواى فاعله که وه هات وهکو (أوافق انا) ئه و کاته (انا) دهبیئته توکیدى جیناوه شاراوه که .

(۱) مهبهست له نادیار ئه وهیه که نانوسریت و به چاوا نابینریت به لکو به عقل و علم دهبینریت .

(۲) مهبهست له دیار (بارن) ئه وهیه که دنوسریت و دهخوینریت وه .

(۳) و اتا : دهکریت بلین (قام) و فاعله کهی (هو) بیئت وه دهکریت بلین (قام زید) ، فاعله کهی (زید) بیئت .

(۴) چونکه هه موو فعلیکی امر بۆ کهسی دووه می تاکی نیر (مخاطب) بیئت فاعله کهی نادیار (مستتر) دهبیئت به هیچ شیوهیه که فاعله کهی ئاشکرا نابیئت .

(۵) إعرابی تهواوی (أوافق) و هاوشیوهکانی بهم شیوهیهیه : فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة ، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره انا .

سیّ یهه / هه موو فعلیکی مضارع که به (نون) دهست پێبکات وهکو (نغبتبُ)^(۱) واتا ئیمه دلّ خوش دهیین.

چوارهه / هه موو فعلیکی مضارع که به تائی دویندرای که سی دووه می تاکی نێر دهست پێبکات وهکو (تشکرُ)^(۲) واتا تو سوپاس دهکهیت به لام ئه گهر دوواندنه که بۆ که سی دووه می تاکی می یان بۆ دووان یان بۆ کو بوو ئه و کات جیناوه که ناشکرا ده بیئت و نادیار نابیئت وهکو : انت تفعیلن^(۳) ، وانتما تفعیلن^(۴) ، وانتم تفعیلون^(۵) ، وانتن تفعیلن^(۶).

ئهم چواره ئه و شوینانه بوون که جینا و تیاندا نادیار ده بیئت که دانهر باسی کرد^(۷).

نمونه ی جیناوی نادیار ی جائز : زید یقوم ، واته ئه و (هو) ئهم جیناوه نادیاریه که ی جائزه و واجب نیه چونکه ده توانیئت له جینی جیناوه که

^(۱) إعرابی تهواوی (نغبتبُ) و هه موو فعلیکی تری مضارعی هاوشیوه ی بهم شیوهیه یه : فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة ، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره (نحن).

^(۲) إعرابی تهواوی (تشکر) هه موو فعلیکی تری مضارع که به تائی مخاطب دهست پێبکات بهم شیوهیه یه : فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة و فاعله ضمیر مستتر تقدیره (انت) .. هه ولّ بده ئهم إعرابانه دیسپلین - ضبط - بکه ، چونکه گرنگن.

^(۳) له فعلی (تفعیلن) و هاوشیوه کانی : فاعل : یائی مخاطبه که یه که ناشکراو دیاره.

^(۴) له فعلی (تفعیلان) و هاوشیوه کانی : فاعل (الف الاثنین) که ناشکراو دیاره.

^(۵) له فعلی (تفعیلون) و هاوشیوه کانی : فاعل (واو الجماعة) یه که ناشکراو دیاره.

^(۶) هه روهها له فعلی (تفعیلن) و هاوشیوه کانی : فاعل (نون النسوة) یه که ناشکراو دیاره.

^(۷) دیاره شوینی تریش هه ن که جینا و تیاندا نادیاره له وانه : فاعلی اسمی فعلی امر وهکو : (صه ، نزال) هه روهها فاعلی فعلی (التعجب) وهکو : ما أحسنَ حمداً.

ناوێك دانرێت و بوترێت زید یقوم ابوه ، ههروهها هه موو فعلێك پالدرێت بۆ
 لای كهسی سییهه (غائب ، غائبة) وهكو : هند تقوم ، ههروهها ئه و ناوهش
 وهك فعل^(۱) وایه . وهكو : زید قائم^(۲) ، واته ئه و (هو).

.....

* باسی جیناوی سهربهخۆی حالهتی رفع (ضمائر الرفع المنفصلة)

۶۱- و ذو ارتفاع وانفصال : انا ، هو وانت ، والفروع لا تشته^(۳)

پیشتر باسکرا که جیناو دابهش دهبیئت بۆ نادیار و دیار ، وه باسی
 جیناوی نادیار کرا ، جا جیناوی دیار و ئاشکراش دابهش دهبیئت بۆ :
 لکاو (متصل) و سهربهخۆ (منفصل) ، وه جیناوی لکاویش حالهتی رفع و
 نصب و جری ههیه که پیشتر باسکرا ، ههروهها جیناوی سهربهخۆش
 تهها بۆ حالهتی رفع و نصب و ههیه و حالهتی جری نیه.

دانهر لهه دیهردا باسی جیناوی سهربهخۆی حالهتی رفع دهکات که
 دوازهن: (۱) من (انا) بۆ کهسی یهکهمی تاک (للمتکلم وحده) ، (۲) ئیمه
 (نحن) بۆ کهسی یهکهمی کو (للمتکلم المشارک) یان بۆ کهسی گهوره
 (المعظم لنفسه). (۳) تو (انت) بۆ کهسی دووهمی تاکی نیر (للمخاطب).
 (۴) تو (انت) بۆ کهسی دووهمی تاکی می (للمخاطبة) ، (۵) ئیوه (انتما) بۆ

(۱) مه بهست پینی اسمی فاعل و اسمی مفعوله و هاوشیوهکانیا نه.

(۲) (قائم) لهه رستهیهدا بۆ خۆی خبره و پێوستی به فاعلیشه چونکه اسمی فاعلهو
 هه موو اسمه فاعلیك پێوستی به فاعله، بۆیه دهلێن فاعله ضمیر مستتر تقدیره (هو).

(۳) پوختهی مانای ئهه دیهردی تهلییه : جیناوی سهربهخۆی حالهتی رفع وهكو : انا بۆ
 کهسی یهکهم (متکلم) وه (هو) بۆ کهسی سییهه (غائب) ، ههروهها (انت) بۆ کهسی
 دووهم (مخاطب) وه هاو شیوهکانیان ئاشکرا و دیاره مه بهست له هاوشیوهکانیان
 (نحن و انتما واتن و هي و هما و هم و هن) ... هتد.

دووانی دویندراو نیّر بن یان میّ (للمخاطبین او المخاطبتین)، (٦) ئیوه
 (انتّم) بۆ کهسی دووه می کۆی نیّر (للمخاطبین)، (٧) ئیوه (انتنن) بۆ کهسی
 دووه می کۆی میّ (للمخاطبات)، (٨) ئەو (هو) بۆ کهسی سییە می تاکی
 نیّر (للفائبات)، (٩) ئەو (هي) بۆ کهسی سیّ یە می تاکی من (الفائبة)، (١٠)
 ئەوان (هما) بۆ کهسی سییە می دووانی نیّر یان میّ (للفائبتین او الفائبتین)،
 (١١) ئەوان (همن) بۆ کهسی سییە می کۆی نیّر (للفائبتین)، (١٢) ئەوان (همن)
 بۆ کهسی سییە می کۆی میّ (للفائبات).

* باسی جیناوی سەر بە خۆی حالەتی نصب (ضمائر النصب المنفصلة)
 ٦٢- وذوا انتصاب في انفصال جعلا إياي والتفريع ليس مشکلا^(١)
 دانەر لەم دیڤەدا ناماژە دەکات بۆ جیناوی سەر بە خۆ لە حالەتی نصبدا ،
 که دوانزەن: (١) من (إياي)^(٢) بۆ کهسی یە که می تاک ، (٢) ئیمە (إيانا)
 بۆ کهسی یە که می کۆ یان بۆ کهسی گەورە و خۆ بە گەورە زان ، (٣) تۆ
 (إياك) بۆ کهسی دووه می تاکی نیّر ، (٤) تۆ (إياك) بۆ کهسی دووه می
 تاکی میّ ، (٥) ئیوه (إياكما) بۆ دووانی دویندراو نیّر بن یان میّ ، (٦)
 ئیوه (إياکم) بۆ کهسی دووه می کۆی نیّر ، (٧) ئیوه (إياکن) بۆ کهسی
 دووه می کۆی میّ ، (٨) ئەو (إياه) بۆ کهسی سیّ یە می تاکی نیّر ، (٩)

(١) مانای ئەم دیڤە ی ئەلفیە : جیناوە سەر بە خۆکانی حالەتی نصب بریتین لە (إياك)
 و بەشەکانی که زانیی پوون و ئاشکرایە ، مەبەست لە بەشەکانی بریتین لە (إياكما)
 (إياکم و إياه ، هتد ...)

(٢) و اتا جیناوی (انا) و (إياي) لە پووی ماناوە یەکن ، بەلام لە حالەتی عرابیدا
 جیاوازن (انا) بۆ حالەتی رفع بەکار دێت و (إياي) بۆ حالەتی نصب ، هەر و ها
 هەموو جیناوەکانی تر.

ئەو (إياها) بۆكەسى سىيەمى تاكى مى ، (١٠) ئەوان (إياهما) بۆكەسى سىيەمى دووانى نىريان مى ، (١١) ئەوان (إياهم) بۆكەسى سىيەمى كۆى نىر ، (١٢) ئەوان (إياهن) بۆكەسى سىيەمى كۆى مى.

.....

٦٣- وفي اختيارٍ لايحى المنفصل إذا تأتى أن يحى المتصل^(١)

هەر شوین و پرستیهك بگونجیت بۆی جیناوی لكاو جیناوی سەربەخۆی بۆ دانانریت ، مەگەر لە چەن حالەت و كاتیكدا نەبیت كە دواتر دانەر باسیان دەكات ، بۆ نمونە دروست نیه لە پرستەى (اكرمتك) ^(٢) بلییت (اكرمتُ إياك) چونكە جیناوی (ك) بە لكاوی دروست و گونجاو ، بۆیە دەلیت : (اكرمتك) . جا ئەگەر نەگونجا هیئانی جیناوی لكاو ئەو كات جیناوی سەربەخۆ بەكاردینین : إياك اكرمت ^(٣) بەلام لە شیعردا جیناوی سەربەخۆ هاتوو لە كاتیكدا دەگونجیت بەكارهیئانی جیناوی لكاو ، وەكو ووتەى شاعیر :

ش ١٥- بالباعث الوارث الاموات قد ضمنت

إياهم الأرض في دهر الدهارير^(٤)

(١) مانای ئەم دیڕە : لەسەر قسەى هەلبژێردراوی زانایان دروست نیه جیناوی سەربەخۆییت مادام بگونجیت جیناوی لكاو دانریت.

(٢) اكرمتك : پێكهاتوو لە فعل و فاعل و مفعول به : اكرم / فعل ماضي. ت/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. ك/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به.

(٣) إياك اكرمت : إياك جیناوی سەربەخۆیه (ضمير منفصل) چونكە پێشكەرتوو دروست نیه بە لكاوی (متصل) ی بەكارى بهینین چونكە جیناوی لكاو نابیت لەسەرەتاو بێت.

(٤) كورتەى مانای ئەم دیڕە شیعرە : سویند بەخواى زیندو كەرەوێى مردوان ، بێگومان زەوى هەموو مردوانى لە خۆگرتو.

٦٤- وَصِلْ أَوْ أَفْصِلْ هَاءُ سَلْنِيهِ ، وَمَا أَشْبَهَهُ ، فِي كُنْثُهُ الْخَلْفُ انْتَمَى

٦٥- كَذَاكَ خَلْتَنِيهِ ، وَاتَّصَلَا اخْتَارَ ، غَيْرِي اخْتَارَ الْإِنْفَصَالَ^(١)

لهم دوو دیڤه دا ئامار هه کات بو ئه و شوینانه ی که دروسته تیا یاندا جیناوی سهر به خو بیست له گه ل ئه وه ی که دروسته جیناوی لکاوی بو به کار بهینریت، جا ئامار هه ی کرد دانه ر به و ته ی (سَلْنِيهِ) بو ئه و فعلانه ی تیپه ر (متعدی) -ن بو لای دوو مفعول^(٢) و مفعولی دووهمیان له ئه صلدا خبر نیه، هه ر دوو مفعوله که ش جیناوان وه کو (الدَّرْهُمُ سَلْنِيهِ)^(٣) جا دروسته له جیناوی (هائی) (سَلْنِيهِ) به لکاوی بیست واته بَلَّيْنِ : (سَلْنِيهِ) ،

به لگه ی ئهم دیڤه شیعره : رسته ی (ضَمَنْتُ إِیَاهُمْ) لږه دا جیناوی (إِیَاهُمْ) ی سهر به خو به کاره ی ناوه و دهیتوانی به لکاوی به کاری بینیت و بلیت (ضَمَنْتَهُمْ) ئه مه ش تایبه ته به شیعره وه.

^(١) مانای ئهم دوو دیڤه به کوردی : (٦٤) به لکاوی یان سهر به خو ی جیناوی (هَا) له رسته ی (سَلْنِيهِ) وه او شیوه کانی به کار بهینه ، ههروه ها خیلاف هه یه له لکاو بوون و سهر به خو بوونی جیناوی (هَا) کاتیک خبری کان بیست.

(٦٥) ههروه ها هه مان خیلاف هه یه له مفعولی دووهمی (خَلْتَنِيهِ) که جیناوی (هَا) یه، من-واته دانه ر- لکاو بوون هه لئه برێرم و غهیری منیش - مه بهستی پنی شیخی سیبویه-ه سهر به خو بوونی هه لبرێاردوه.

^(٢) فعلی متعدی (فرمانی تیپه ر) له زمانی عه ره بیدا سی جۆره : (ا) تیپه ر بو لای یه که مفعول (متعدی إلی مفعول واحد) وه کو : کَتَبَ مُحَمَّدٌ الدَّرْسَ . (ب) تیپه ر بو لای دوو مفعول ئه میش دوو جۆره (١) جۆرێکیان له ئه صلدا دوو مفعوله که مبتدا و خبرن وه کو (ظَنَّ وَأَخَوَاتُهَا) نمونه : ظَنَنْتُ الدَّرْسَ سَهْلًا . (٢) جۆرێکیشیان دوو مفعوله که له ئه صلدا مبتدا و خبرن وه کو (سَلَّ ، اعطى ، کسی ...) .

(ج) تیپه ر بو لای سی مفعول (متعدی إلی ثلاثة مفاعیل) ئه میش آری و اعلم ...) که دواتر باسیان ده که یین إِنْشَاءُ اللَّهِ .

^(٣) عَرَبِي تَهَوَّاهُ ئَهْمُ رَسْتِيَهْ بَهْمُ شِيْوِيَهْ يَه : الدَّرْهُمُ : مَبْتَدَا مَرْفُوع . سَلَّ/فَعْلُ أَمْرُ

ههروهه دروسته به سه‌ربه‌خوویی بیئت و بلیین : سلنی ایاه ، ههروهه ها هه‌موو فعلیکی تری هاوشیوهی وه‌کو : الدرهم اعطیتکه ، واعطیتک ایاه^(۱) . جا به‌قسهی دانهر بیئت دروسته له‌م بابته‌دا^(۲) لكاو بوونی جیناوه‌كهو سه‌ربه‌خۆ بوونی وه‌كویهك ، ئەمەش قسهی زۆریك له زانایانی نحوه ، به‌لام به‌پیی قسهی زۆریك له زانایانی نحو ، وه به‌پیی دیاری قسهی سیبویه لكاو بوون (الاتصال) واجبه بۆ ئەم حاله‌ته وه سه‌ربه‌خۆ بوون تایبه‌ته بۆ شیعر.

ههروهه دانهر ئاماژهی كرد به ووتهی (في كُنْتَه انْتَمي) ، بۆ ئەوهی ئەگهر خه‌به‌ری كان و هاوشیوه‌كانی (اخواتها) جیناو بوو دروسته‌ئهو جیناوه به‌لكاوی بیئت ههروهه دروستیشه به‌سه‌ر به‌خۆی ، به‌لام زانایان پرایان جیاوازه له پای هه‌لبژێراو و په‌سه‌ند ، دانهر -واته ابن مالك- لكاو بوونی هه‌لبژێاردوه^(۳) ، به‌لام سیبویه سه‌ربه‌خۆ بوونی جیناوه‌كهی هه‌لبژێاردوه وه‌كو : كُنتُ إِيَّاهُ^(۴) ، ههروهه پای هه‌لبژێراو لای دانهر لكاو بوونه له

مبني على السكون وفاعله ضمير مستتر تقديره انت. ن/ نون الوقاية. ي/ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به اول. ه / ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به ثاني. والجملة الفعلية في محل رفع خبر.

(۱) اعطيتكه : پێكهاتوو له فعليك (اعطى) و فاعليك كه جیناوی لكاوی (ت)ه و له دوو مفعول كه هه‌ردووکیان جیناوی لكاون (ك) مفعولی یه‌كه‌مه‌ر (ه) مفعولی دوومه‌، به‌لام (اعطيتك إياه) هه‌مان مانای (اعطيتكه) ی هه‌یه به‌لام جیاوازیان له‌وه‌دایه مفعولی دووم له (اعطيتك إياه) سه‌ربه‌خۆیه.

(۲) واته : له بابته‌ی كۆبوونه‌وه‌ی دوو جیناوی لكاو كه هه‌ردووکیان مفعولن.

(۳) واتا : لكاو بوونی هه‌ردوو جیناوه‌كه و ده‌لێت : كُنتُهُ.

(۴) پرسته‌ی كُنتُ إِيَّاهُ : به‌م شیوه‌یه‌ی‌ عِراب ده‌كرێت : كُنْ / فعل ماضی ناقص مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. تْ / ضمير متصل مبني على الضم في محل رفع اسم كان. هُ / ضمير متصل مبني على الضم في محل نصب خبر كان.

وینە (خلتنیه) ئەویش بریتیه له هه‌موو ئەو فعلانە‌ی تێپە‌ڕن بۆ لای دوو مفعول دوو مفعوله‌که‌ش له ئە‌صلدا مبتدا و خبرن و هه‌ردوو کیانی‌ش جینا‌ون به‌لام بۆ‌چوونی سی‌بویه ئە‌وه‌یه که پای هه‌لبێژێ‌ردراو له‌مه‌شدا^(۱) سه‌ربه‌خۆ بوونه وه‌کو : خلتنی ایاه ، راوبۆ‌چوونی سی‌بویه به‌هێ‌زتره چونکه سه‌ربه‌خۆ بوون زۆ‌رتره له زمانی عه‌ره‌بیدا له‌سه‌ر گێ‌ڕانه‌وه‌ی سی‌بویه له عه‌ره‌به‌وه که بۆ خۆ‌ی له ناویاندا بووه و قسه‌کانیان‌ی نه‌قل کردوه ، شاعیریش قه‌رمووی :

ش ۱۶ / إذا قالتُ حذامُ فصدقوها فإنَّ القول ما قالت حذام^(۲)

.....

* ۶۶ – وقَدَّم الأَخَصَّ في اتصالٍ وقَدَّمْنُ ما شَتَّتَ في انفصال^(۳)

جینا‌وی که‌سی یه‌که‌م (ضمیر المتکلم) تایبه‌ت‌ره له جینا‌وی که‌سی دووه‌م (ضمیر المخاطب) ، هه‌روه‌ها جینا‌وی که‌سی دووه‌م تایبه‌ت‌ره له جینا‌وی که‌سی سێهه‌م (ضمیر الغائب) ، جا ئە‌گه‌ر دوو جینا‌وی منصوب کۆ‌بو‌نه‌وه له پرسته‌یه‌که‌دا و یه‌کێ‌کیان تایبه‌ت‌تر بوو ، ئە‌گه‌ر هه‌ردوو کیان لکا‌و بوون ئە‌وه پێ‌ویسته تایبه‌ت‌ره که پێ‌شخ‌ری‌ت و ده‌لێ‌یت : الدرهم اعطيتُکَ واعطيتنیه لی‌رده‌دا جینا‌وی کاف و جینا‌وی (یا) پێ‌ش جینا‌وی (ها) یه‌که‌که‌وتوون ، چونکه هه‌ردووکیان تایبه‌ت‌ترن له جینا‌وی (ها) ،

(۱) واتا : له‌و فعلانە‌ی که دوو مفعولیان هه‌یه و له ئە‌صلدا مبتدا و خبرن.

(۲) مانای ئە‌م دێ‌ره شیع‌ره به‌ کورتی : ئە‌گه‌ر خوشکه حذام – ناوی ئافره‌تێ‌کی راست‌گۆ‌و به‌نا‌ویان‌گه – شتێ‌کی ووت ئە‌وه راست ده‌کات چونکه قسه‌ قسه‌ی حذامیه. تێ‌بینی : ئە‌م شیع‌ره لی‌رده‌دا بۆ نمونه (مثال) هین‌راوه نه‌وه‌ک وه‌کو به‌ل‌گه (شاهد) مه‌به‌ست ئە‌وه‌یه قسه‌ قسه‌ی سی‌بویه.

(۳) مانای ئە‌م دێ‌ره‌ی ئە‌لفیه : پێ‌ش ب‌خه جینا‌وی تایبه‌ت‌تر له‌کاتی کۆ‌بو‌نه‌وه‌ی دوو جینا‌وی لکا‌و پێ‌که‌وه ، به‌لام بۆ جینا‌وی سه‌ربه‌خۆ کامیانت بو‌ی ئە‌وه پێ‌ش ده‌خه‌یت.

چونکه جیناوی کاف بۆ کهسی دۆوه مه ، جیناوی (یاء) کهکش بۆ کهسی یه که مه ، وه جیناوی (هاء) بۆ کهسی سییه مه ، جا دروست نیه پیشخستنی جیناوی کهسی سییه له کاتی لکاو بوونی جیناوه کاندایا ، بۆیه دروست نیه بلیت : اعطیتھوک وه دروست نیه بلیت : اعطیتھونی ، به لام کۆمه لیک به دروستیان زانیوه ، ئیمامی (ابن الاثیر) له کتیبی لیکدانه وی پافه کردنی وشه نامۆکانی فرموده کانی پیغه مبهردا (ﷺ)^(۱) ، گیراوه ته وه له و تهی ئیمامی (عثمان بن عفان) وه - رهزای خوا لئی بیت - که فرمودیه تی (اراهمنی الباطل شیطاناً)^(۲) ، به لام نه گهر یه کیك له دوو جیناوه که سه به خو بوو نه وه به ویستی خو ته پیش خستنی هه کامیان ، نه گهر ویستت تایبهت تر پیشخه و بلی : الدرهم اعطیتک ایاه ، واعطیتنی ایاه ، وه نه گهر ویستت غیری تایبهت تر پیشخه و بلی : الدرهم اعطیته إياک ، واعطیته إياي ، بۆ ئه مهش ئاماره ی کرد دانه به و تهی (وقدمن ما شئت فی انفصال) نه مهش که باسی کرد به په های نیه به لکو کاتیک دروسته غیری تایبهت تر پیشبخریت نه گهر لی تیکچوون پوو نه دات ، به لام نه گهر لی تیکچوون پوویدا نه وه دروست نیه ، که واته نه گهر بلیی :

(۱) کتیبه کهی (ابن الاثیر) ناوی (النهاية فی غریب الحدیث والأثر) فرمه نگیکی نایابه ده باره ی لیکدانه وه و پافه کردنی وشه نامۆکانی فرموده کانی پیغه مبهردا (ﷺ) . کتیبخانه و خوینه وار لئی بینیا ز نیه .

(۲) واتا: ناحق منی لیکردون به شهیتان. جا ئه مه و تهیه پیچه وانه ی یاسایه و شاده ، إعرابی ئه مه و تهیه به م شیوه یهیه : ارا : فعل ماض مبني على الفتحه المقدرة ، هم : ضمیر متصل مبني فی محل نصب مفعول به اول مقدم ، ن : نون الوقایه ، ی : ضمیر متصل مبني فی محل نصب مفعول به ثان ، الباطل : فاعل مرفوع علامه رفعه الضمه الظاهره ، شیطاناً : حال منصوب او هو مفعول به ثالث لأری . الشاهد فی هذا القول : جواز تقدیم ضمیر الغائب مع الإتصال وهذا شاذ .

زیدٌ اعطیتک إیاه دروست نیه جیناوی کهسی سیههم (غائب) پیشبختیت و نالیت : زیدٌ اعطیتهُ إیاک ، چونکه نازانریت ئایه زید وەرگیراوه یان وەرگره^(۱).

۶۷- وفي اتحاد الرتبة الزم فصلا وقد يُبيح الغيبُ فيه وصلا^(۲)

ئەگەر دوو جیناو کۆبونەوه و هەردووکیان منصوب بوون و یەک پلەیان هەبوو - وکو ئەوهی هەردووکیان بۆ کەسی یەکەم بن یان بۆ کەسی دووەم بن یان کەسی سیههم - ئەوه پێویستە یەکیکیان بەسەر بەخۆی بیئت^(۳) ، دەلییت : اعطیتني إیای^(۴) ، واعطیتک إیاک^(۵) ، واعطیتهُ إیاه^(۶) ، دروست نیه هەردوو جیناوهکە لکاو بن بۆیە نالیت : اعطیتنینی ، واعطیتک ، واعطیتیهوه بەئێ ئەگەر هەردوو جیناوهکە بۆ کەسی سیههم بن و لفظیان جیاواز بیئت^(۷) ، دەکریت هەردووکیان لکاو بن وەکو :

(۱) چونکه هەردوو ناوی (زید) و جیناوی کەسی دووەمی (ک) هەردووکیان گونجاون بۆ ئەوهی ببە فاعل و ببە مفعولیش.

(۲) واتای ئەم دیڕەیی ئەلفیه : ئەگەر دوو جیناو پلەیان وەک یەک بوو و پێکەوه هاتن پێویستە یەکیکیان سەر بەخۆ بیئت ناکریت هەردوو کیان لکاو بن ، بەلام هەندێ جار بۆ کەسی سیههم دروستە پێکەوه لکاو بوونیان..

(۳) واتا : منفصل بیئت.

(۴) واتا : تۆ بەخشیت بە من.

(۵) واتا : من بەخشیم بە تۆ.

(۶) واتا : من بەخشیم بەئێ.

(۷) واتا : یەکیکیان بۆ تاک (مفرد) بیئت و ئەوی تریان بۆ دووان (مثنی) یان

کۆ (جمع) بیئت ، یان یەکیکیان بۆ نێر (مذکر) بیئت ئەوی تر بۆ (مؤنث) بیئت.

الزیدان الدرهم أعطیتُهُما^(۱) ، بۆ ئەمەش ئاماژە دەکات دانەر لە کتیبی (الکافیة)^(۲) دا بە ووتە ی :

مع اختلاف ما ، ونحو (ضمانت إياهم الأرض) الضرورة اقتضت^(۳) هندی جار ئەم دێره شیعره^(۴) له هندی کوپی (نسخة) ی ئەلفیه دا هاتوو ، بەلام ئەم دێره شیعر ی ئەلفیه نیه ، جا ئاماژە ی کرد بە ووتە ی (ونحو ضمانت - تا کوتای) بۆ ئەوە ی که هینانی جیناوی سەربه خو له شوینیدا که پیویسته به لکاوی بیّت ضرورته^(۵) ، وهکو ووتە ی شاعیر :

بالباعث الوارث الأموات قد ضمانت إياهم الأرض في دهر الدهاریر

.....

^(۱) إعرابی تهواوی ئەم پرستیه بهم شیوهیه یه : الزیدان : مبتدا اول مرفوع وعلامة رفعه الالف لانه مثنی. الدرهم : مبتدا ثانٍ مرفوع وعلامة رفعه الضمة. اعطیه : فعل ماضي مبني على السكون. ت : ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . هما : ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به اول. ه : ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به ثاني ، والجملة الاسمية (الدرهم اعطيتهما) في محل رفع خبر للمبتدا الاول. ^(۲) کتیبی (الکافیة الشافیه) کتیبیکی زانستی نحو و صرفه، دانراوی (ابن مالک) - پرهمه تی خوا ی لیبیّت - له نزیکه ی سی ههزار دێره شیعر پیکهاتوو بۆ خو شێ شهرحی کردوه ، کتیبی ئەلفیه ش پوخته کراوی کتیبی (الکافیة الشافیه) یه.

^(۳) واتای ئەم دێره ی کافیه بهم شیوهیه یه : له گه ل جیاواز بوونی ههردوو جیناوه که وه وه وینه ی (ضمانت إياهم الأرض) که پیشتر باسکرا به پیتی ضرورة دروسته، واته : دروسته سەربه خو بوونی یه کیك له دوو جیناوه که.

^(۴) واتا دێری (مع اختلاف ما ونحو ضمانت إياهم هتد)

^(۵) مه بهست له ضرورة ئەوه یه که پێچه وانه ی یاسا بیّت و له بهر تیکنه چوونی وه زنی شیعره که ئەنجام ده دریت.

* باسی (نوونی وقایه)

٦٨- وقبل يا النفس مع الفعل التزم نون وقاية وليسى قد نظم^(١)

ئه‌گەر لکا به فعله‌وه جیناوی یای که‌سی یه‌که‌می تاک پیویسته نونیک
بلکیت به فعله‌که‌وه که پیی ده‌وتریت نونی وقایه^(٢) بویه ناو‌نراوه نونی
وقایه چونکه فعله‌که ده‌پاریزیت له کسره^(٣) ، وه‌کو (اکرم‌نی ، ویکرم‌نی ،
واکرم‌نی)^(٤) ، هه‌ندی جاریش ئەم (نونی وقایه) یه له‌گه‌ل فعلی (لیس)-ه‌دا
به شاذی حذف ده‌کریت^(٥) ، هه‌روه‌کو شاعیر ده‌لیت :

ش ١٧- عددت قومي كعديد الطيس إذ ذهب القوم الكرام ليسی^(٦)

^(١) پوخته‌ی مانای ئەم دی‌ره‌ی ئه‌لفیه : پیویسته کاتیک جیناوی (یا) ی که‌سی یه‌که‌م
لکا به فعله‌وه نونی وقایه بلکیت به فعله‌که‌وه پاشان جیناوی (یا) ی پیوه بلکیت ،
به‌لام فعلی لیس به‌بی نونی وقایه- له شیعردا به‌کار هاتوه- له‌گه‌ل جیناوی (یا) دا.
^(٢) وقایه : واتا پاراستن ، مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه ئه‌و نونه فعله‌که ده‌پاریزیت ، چونکه
جیناوی یا کاتیک بلکیت به وشه‌یه‌که‌وه ده‌بیئت پیتی کسره بیئت فعلیش نا‌کریت
مبنی بیئت له‌سه‌ر کسره یان مرفوع بیئت و علامه‌ی رفعی کسره بیئت بویه ئەم نونه
ده‌هین‌ریته نیوان فعله‌که‌و جیناوی یای که‌سی یه‌که‌می تاک.

^(٣) بۆ نمونه فعلی (ضرب) ئه‌گەر جیناوی یای پیوه بکریت به‌بی نوونی وقایه
ده‌بیته (ضربی) هه‌م له پ‌ووی ماناوه له فعل ده‌رده‌چیت و هه‌م له پ‌ووی مبنی
بونیشه‌وه له‌سه‌ر کسره.

^(٤) ئەم سی فعله نمونه‌ی بۆ هه‌ر سی جو‌ره‌کانی فعل (ماضی و مضارع و امر).

^(٥) چونکه (لیس) لای زۆربه‌ی زانایان فعله بویه ئه‌گەر جیناوی یای که‌سی یه‌که‌می
پیوه لکاوه ده‌بیئت نونی وقایه‌ی بۆ بینین وه‌کو سه‌رجه‌م فعله‌کانی تر.

^(٦) واتای ئەم دی‌ره : خزم و که‌س و کاره‌کانم زۆر بوون و ژماردیانم وه‌کو ژماره‌ی لمی
زۆر هه‌مویان مردن ته‌نها من نه‌بم.

ههروه‌ها زانایان پرایان جیا‌یه ده‌رباره‌ی فعلی تعجب^(۱) : ئایه نونی وقایه‌ی
پێوه ده‌لکێت یان نا ؟ ده‌لێیت : ما افقرنی إلى عفو الله ، یان ما افقری إلى
عفو الله لای نه‌وانه‌ی ده‌لێن پێویستی به نونی وقایه نیه ، پای راست
نه‌وه‌یه که فعلی تعجبیش نونی وقایه‌ی پێوه ده‌لکێت.

.....

٦٩- ولیتني فشا ، ولیتی ندرا ومع لعل اعكس ، وكن مخيرا
في الباقيات ، واضطراباً خففا مني وعني بعض من قد سلفا^(۲)
له‌م دوو دی‌پرده‌دا دانهر باسی حوكمی وقایه ده‌کات له‌گه‌ل حه‌رفدا ، باسی
ئه‌وه ده‌کات که حه‌رفی (لیت)^(۳) هه‌موو کات نونی وقایه‌ی پێوه ده‌لکێت^(۴)
و لیتی حذف نا‌کړیت مه‌گه‌ر به شاذی وه‌کو ووته‌ی شاعیر :

به‌لگه (شاهد)ی ئهم دی‌پره : حذف کردنی نونی وقایه یه له‌گه‌ل فعلی (لیس) دا
ئه‌مه‌ش لای زۆربه‌ی زانایان شاده.

^(۱) واتا : فرمانی سه‌رسوپمان ، جا له زمانی عه‌ره‌بیدا دوو جوړ تعجب هه‌یه : یه‌که‌میان پێی
ده‌وتریت تعجب سماعی واتا کو‌مه‌لی ووشه‌ن به‌کار دێن بۆ سه‌رسوپمان و یاسای تایبه‌تیا‌ن نیه
وه‌کو (لله دُرّه ، کیف ...) ، دووه‌میان پێی ده‌وتریت تعجب قیاسی ئهم جو‌ژه‌شیا‌ن فعه‌لو دوو
وه‌زنی هه‌یه (ما افعَلْ ، افعَلْ به) ئهم‌ه‌ش مه‌به‌سته لێ‌رده‌دا.

^(۲) پوخته‌ی مانای ئهم دوو دی‌پره‌ی ئه‌لفیه : (٦٩) له‌حهرفی لیت دا زۆره پێوه‌لکانی
نونى وقایه ، وکه‌مه پێوه نه‌بونى ، به‌لام حهرفی (لعل) به پێچه‌وانه‌وه‌یه واتا به زۆری
نونى وقایه‌ی پێوه نیه و که‌میشه پێوه بوونى ، (٧٠) وه له‌سه‌رجه‌م حه‌رفه‌کانی تر
واتا هاوشی‌وه‌کانی لیت و لعل که‌به (الحروف المشبهة) ناسراون- سه‌رپشکی له‌وه‌ی
نونى وقایه‌ی پێوه لکێتیت یان نا ، له‌حاله‌تى ناچارى دا هه‌ندى له زانایانى پێشوو
نونى وقایه‌یا‌ن له هه‌ردوو حهرفی (من و عن) حذف کردوه به شاذی

^(۳) (لیت) یه‌کێکه له‌و شه‌ش حه‌رفه‌ی که پێیا‌ن ده‌وتریت (الاحرف المشبهة بالفعل)
که له باب‌ه‌ته‌کانی دواتردا باسیان ده‌که‌ین، إن شاء الله .

^(۴) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه کاتیک جیناوی یای که‌سی یه‌که‌مى پێوه لکا بی‌ت (یاء المتکلم) .

ش ۱۸- کمنیة جابرٍ إذ قال : لیتی اُصادِفُهُ واتلف جُلّ مالی^(۱)
 زۆرتەر له زمانی عهره بیدا ئەوهیه که (لیت) کاتیک جیناوی یای کهسی
 یه که می پێوه ده لکیت- نوونی وقایه ی پێوه بێت و بهم شیوه یه ش
 له قورئاندا هاتووه ، خوای گه وره ده فره مویت ﴿يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ﴾^(۲) ،
 به لام حه رفی (لعل)^(۳) به پیچه وانهی (لیت) هوهیه ، ره وانتر وایه نوونی
 وقایه ی پێوه نه بێت وه کو خوای گه وره ده فره مویت ﴿لَعَلِّي أَبْلُغُ
 الْأَسْبَابَ﴾^(۴) ، وه که مه پێوه لکانی نوونی وقایه بۆی ، وه کو شاعیر ده لیت :

^(۱) ماناو به لگه ی ئەم دێره بهم شیوه یه یه : خۆزگه م خواست وه کو خۆزگه که ی جابر که
 ووتی : خۆزگه گه یشتبام پینی (مه به ست که سیکه) وه زۆربه ی ماله که م خه رج
 بکردایه . به لگه (شاهد) سی ئەم دێره : ووشه ی (لیتی) که به بی نوونی وقایه به کاری
 هیناوه له کاتیکدا جیناوی یای کهسی یه که می پێوه لکاوه ، ئەمه ش که مه .
^(۲) ئایه تی (۷۳) سی سوره تی (النساء) کورته ی ماناکه ی { خۆزگه له گه ل ئەواندا
 بوومایه - ئەمه قسه ی کهسی دوو پوو (منافق) به کاتیک که له جه نگدا دوا ده که ویت و
 وه ده بینیت مسولمانان سه رکه وتو ده بن } .

إعرابی ته راوی ئەم ئایه ته بهم شیوه یه یه : یا / حرف تنبییه . لیت / حرف مشبه بالفعل
 للتمنی . ن / نون الوقایه . ی / ضمیر متصل مبني في محل نصب اسم لیت . کنت : کُن
 / فعل ماضي ناقص . ت / ضمیر متصل مبني على الضم في محل رفع اسم کان . معهم / -
 - ظرف مبني على الفتح متعلق . محذوف خبر کان وهو مضاف . هم / ضمیر متصل
 مبني على السكون في محل جر مضاف اليه . ثبوت نون الوقایه مع لیت وهو کثیر .
^(۳) (لعل) یه کیکه له و شه ش حه رفه ی که پێیان ده وتریت (الحروف المشبهه بالفعل) له
 ئاینده دا باسیان ده که یه ، إن شاء الله .

^(۴) ئایه تی (۳۶) سی سوره تی غافر کورته ی ماناکه ی { به هیوا ی ئەوه ی بگه مه ئەو
 ریگایانه ی - ئەمه ووته ی فیرعه ونه له لووت به رزیدا ده یوت کۆشکیکی به رزم بۆ
 دروست بکه ن بۆ ئەوه ی بگه مه ئاسمان } .

ش ۱۹- فقلتُ : اعراني القدم لعلني اخطُ بها قبراً لأبيض ماجد^(۱)
 پاشان دانهر باسی ئه وهی کرد له سه رجهم حه رفه کانی تری هاوشیوه
 (اخوان) ی لیت و لعل که بریتین له : اِنَّ و اَنْ ، و کَانَ و لکنْ ، سه ریشکی
 له وهی نونی وقایه ی پیوه بلکینیت یان نا ده توانیت بلیی : اِنّی و اِنّی ،
 وائی و اِنّی ، و کائی و کائی و لکنّی و لکنّی . پاشان باسی ئه وهی کرد که
 ههردوو حهرفی (مِ و عَن) نونی وقایه و هه ده گرن و ده لیتیت : مِنی و عَنّی
 - به شده ی نوونه که^(۲) . وه هه ندی له زانایان نونی وقایه که حذف ده که ن و
 ده لیتین : مِنی و عَنّی به بی شده ی نوونه که - ئه مهش شاده ، شاعیر
 و وتویه تی :

ش ۲۰ / ایها السائلُ عنهم وعني لستُ من قيس ولا قيسُ مني^(۳)

.....

إعرابی تهواوی ئه مه ئایه ته به م شیوه یه یه : لعل / حرف مشبه بالفعل للترجي .
 ی / ضمیر متصل مبني على السكون في محل نصب اسم لعل . (ابلغ / فعل
 مضارع مرفوع علامة رفعه الضمة الظاهرة . و فاعله / ضمیر مستتر تقديره
 (انا) الاسباب / مفعول به منصوب علامة نصبه الفتحة والجملة الفعلية (ابلغ
 الاسباب) في محل رفع خبر لعل . الشاهد في هذه الآية : تجريد لعل من نون
 الوقاية وهذا هو الفصيح .

^(۱) مانای ئه م دپره : جا ووت به سپارده پیم به ن ته شوئ به هیوا ی ئه وهی کینانیک بو
 شمشیره سه نگینه که م دروست بکه م ، به لگه (شاهد) ی ئه م دپره : ووشه ی (لعلنی)
 نونی وقایه ی پیوه لکاوه ئه مهش که مه .

^(۲) شده : و اتا دووباره بوونه ی پیت ، که له زمانی عه ره بیدا ئه م هیمایه ی هیه () .
^(۳) کورته ی مانای ئه م دپره : ئه ی ئه و که سه ی پرسیار ده که کیت ده رباره ی ئه وان و من ،
 نه من له قه یسم و نه قه یسیش له من . به لگه (شاهد) ی ئه م دپره : به کاره ی نانی
 ووشه ی (عني و مني) به بی نوونی وقایه .

۷۱- وفي لَدُنِّي لَدُنِّي قَلَّ ، وَ فِي قَدْنِي وَقَطْنِي الحذف ايضاً قد يفي^(١)
 ئاماژە دەکات بۆ ئەوەی کە خویندنه‌وه‌ی په‌وانی ووشه‌ی (لدنی) ئەوه‌یه
 نونی وقایه‌ی هه‌بیت ، وه‌کو خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت ﴿قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي
 عَذْرًا﴾^(٢) به‌که‌میش خویندراوه‌ته‌وه‌ حذف کردنی نونه‌که‌ وه‌کو
 خویندنه‌وه‌ی ئەوه‌ی کە ئایه‌ته‌که‌ی به‌م شیوه‌یه‌ خویندو‌ته‌وه‌^(٣) ﴿من
 لدني﴾ به‌بی نونی وقایه‌، وه‌ پای زۆر له‌ خویندنه‌وه‌ی ووشه‌ی (قد و قط)^(٤)
 ئەوه‌یه‌ نونی وقایه‌ وه‌رده‌گرن^(٥) وه‌کو : قدنی و قطنی ، وه‌که‌مه‌ حذف

^(١) کورتە‌ی مانای ئەم دی‌په‌ی ئەلفیه‌ : ووشه‌ی لدنی به‌ زۆری وایه‌ نونی وقایه‌ی پیوه‌
 بیت - کاتیک جیناوی یای که‌سی یه‌که‌می پیوه‌ لکا - به‌که‌میش هاتوه‌ به‌بی نونی
 وقایه‌، هه‌روه‌ها له‌ هه‌ردوو وشه‌ی (قد و قط) وایه‌ واتا وه‌کو (لدنی) وایه‌.
^(٢) - سوره‌تی الکه‌ف ئایه‌تی (٧٦)، کورتە‌ی ماناکه‌ی { بینگومان له‌لایه‌ن منه‌وه‌
 بیانوت هه‌یه‌ بۆ ئەوه‌ی وازم لی‌بینیت }

إعرابی ته‌واوی ئەم ئایه‌ته‌ به‌م شیوه‌یه‌یه‌ : قد / حرف تحقیق. بلغت/ فعل ماضی مبني
 على السكون لاتصاله‌ بضمير رفع متحرك. تَ / ضمير متصل مبني على الفتح في محل
 رفع فاعل. من / حرف جر. لدني / لدنْ / ظرف مكان مبني على السكون في محل جر
 اسم مجرور. والنون للوقاية / و / ي / ضمير متصل مبني على السكون في محل جر
 مضاف اليه‌. عذراً / مفعول به‌ منصوب وعلامه‌ نصبه‌ الفتحة. إثبات نون الوقاية في
 لدني وهو الفصيح .

^(٣) مه‌به‌ست ئەوه‌یه‌ هه‌ندێ له‌ ئایه‌ته‌کانی قورئانی پی‌رۆز به‌ چه‌ند شیوازیکی جیاوا‌ز
 ده‌خویندنه‌وه‌ - ئەو خویندنه‌وانه‌ هه‌چ له‌ مانای ئایه‌ته‌کان ناگۆ‌ریت ، که‌ پی‌ی
 ده‌وتریت (القراءات السبع) یان (القراءات العشر) .

^(٤) واته‌ : قَدْ لێ‌زه‌دا اسم‌و حرف نیه‌ و به‌مانای (حَسْبُ) دیت ، هه‌روه‌ها (قط) یش
 به‌هه‌مان شیوه‌ و هه‌ردووکیان مبنین له‌سه‌ر سکون.

^(٥) واتا / کاتیک جیناوی یای که‌سی یه‌که‌می تاک (یاء المتکلم) پیوه‌ لکا.

کردنی وهکو : (قدي وقطي) که به واتای بهسمه (حسبي) دیت ، جا
 هەردوو خویندنه وهکه له ووتەى شاعیردا کۆ دەبنه وه :
 ش ۲۱- قدني من نصر الخبيبين قدي ليس الإمام بالشحيح الملحد^(۱)

^(۱) واتای ئەم دیڤه به کورتی : من بهسمه سه‌رخستنی دوو خوبه‌یبهکه و بهسمه ،
 چونکه ئیمام و پیشه‌وای موسلمانان که سێکی پۆڤ و بی دین نیه .
 به‌لگه‌ی ئەم دیڤه : به‌کاره‌ینانی وشه‌ی (قه‌ه که (یا)ی پاناوی پێوه لکاوه ، دووجار
 به‌کارهاتوو جارێک نونی وقایه‌ی پێوه‌یه (قدنی) جارێکیش (قدی) نونی وقایه‌ی پێوه
 نیه .

جوړی دووهم له ناوه ناسراوه‌کان

النوع الثاني من المعارف

(العلم)^(۱)

۷۲- اسم يُعَيَّن المسمّى مُطلقاً عِلْمُهُ كجعفرٍ ، وخرنقا

۷۳- وَقَرْنٍ ، وَعَدَنٍ ، وَلَا حِقَّ وَشَدَقَمٍ ، وَهَيْلَةٍ وَوَأَشَقَّ^(۲)

عەلم بریتیه لهو ناوه‌ی دیاری ده‌کات ناو‌نراوه‌کە‌ی به په‌های (مطلق)، واته به‌بێ کوټ و (قید)‌سی قسه‌کردن (تکلم) و دواندن (خطاب) و باس‌کردن (غیبه)^(۳)، جا که ده‌لێن ناو^(۴) : په‌گه‌زێکه له خو ده‌گریټ ناوی ناسراو و نه‌ناسراو ، هه‌روه‌ها که ده‌لێن (به‌بێ کوټ) ده‌رده‌کات هه‌موو جوړه‌کانی تری ناسراو وه‌کو پاناو ، چونکه پاناو دیاری ده‌کات ناو‌نراوه‌کە‌ی به کوټی قسه‌کردن وه‌کو من (انا) یان به‌هۆی دوواندن وه‌کو تو (انت) یان به‌هۆی باس‌کردنی که‌سی سی‌هه‌م وه‌کو نه‌و (هو) ، پاشان دانەر نمونه‌ی هینایه‌وه به‌ناوی عه‌له‌می مروؤف و غه‌یری مروؤفیش بو ئه‌وه‌ی ئاگادارمان بکاته‌وه که ناوی عه‌له‌م بو ئاقله‌کان و غه‌یری عاقلیش له‌و شتانه‌ی ناسراون ده‌گریته‌وه جعفر : ناوی پیاوه ، وه خرنق ناوی ئافره‌تێکه له شاعره‌کانی عه‌ره‌ب که

^(۱) وشه‌ی (العلم) له زمانی عه‌ره‌بیدا چەن مانایه‌کی هه‌یه له‌وانه : کێو (الجبل) هه‌روه‌ها ئالا که دروشمی ده‌وله‌تان و سوپاکانه، هه‌روه‌ها به مانای نیشانه (علامة)‌ش دێت.

^(۲) پوخته‌ی مانای ئهم دوو دی‌په‌ی ئه‌لفیه : عه‌له‌م بریتیه لهو ناوه‌ی دیاری ده‌کات ناوه‌نراوه‌کە‌ی به‌بێ هه‌یج کوټ (قید)‌یک وه‌کو ناوی (جعفر و خرنق و هتد) .

^(۳) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که ناوی عه‌له‌م له پاناو جیا بکاته‌وه ، چونکه پاناو به‌هۆی که‌سی یه‌که‌م و دووهم و سێ یه‌مه‌وه‌یه (التکلم و الخطاب و الغیبه) ناو‌نراوه‌کە‌ی دیاری ده‌کات ، به‌لام عه‌له‌م وانیه.

^(۴) لێ‌روه ابن عقیل رافه‌ی پیناسه‌ی عه‌له‌م ده‌کات و بڕگه به بڕگه شی ده‌کاته‌وه.

خوشکی دایکی طهرفه‌فهی کوپی عه‌بده ، قرن : ناوی هۆزه (قبیلة) ، وعدن : ناوی شوینه ، ولاحق : ناوی ئەسپه ، وشذقم : ناوی وشتره ، وهیلة : ناوی بز ، وه واشق : ناوی سه‌گه .

* باسی جوړه‌کانی عه‌له‌م (انواع العلم)^(۱)

٧٤- واسمأ اتی وكنیة ، ولقباً واخرن ذان ان سواه صحبا^(۲)

دابه‌ش ده‌بیئت عه‌له‌م بۆ سۆ جوړ : ناو (اسم) و کنیه و نازناو (لقب)^(۳) ، مه‌به‌ست له‌ناو لی‌رده‌ا ئەوه‌یه که نه‌ کنیه بیئت و نه‌ لقب بیئت وه‌کو ، زید و عمر ، وه‌ مه‌به‌ست له‌ کنیه : ئەوه‌یه سه‌ره‌تاکه‌ی وشه‌ی باوک بیئت یان دایک وه‌کو باوکی عبدالله و دایکی خیر ، مه‌به‌ست له‌ نازناو (لقب) : ئەوه‌یه که باسکردن به‌ چاکه (المدح) بیئت یان باسکردن به‌ خراپه (الذم) بیئت ، وه‌کو لووتی وشتر (انف الناقة)^(۴) .

^(۱) له‌ زمانی عه‌ره‌بییدا ناوی عه‌له‌م چەن دابه‌شکردنیکی هه‌یه : له‌وانه دابه‌ش بوون به‌ پێی اسم و کنیه و لقب ، هه‌روه‌ها دابه‌ش بوونی به‌ پێی : ئەصلی بوون و وه‌رگیرانی ده‌بیته‌ دوو به‌ش (منقول) و (مرتجل) ، هه‌روه‌ها دابه‌ش بوونی به‌ پێی دیاری کردنی ماناکه‌ی و دیاری نه‌کردنی : (تشخیص معناه وعدم تشخیصه) ده‌بیته‌ دوو جوړ (علم شخص) ، و (علم جنس) . دواتر باسی هه‌موو ئەم جوړانه‌ ده‌که‌ین ، ان شاء الله .

^(۲) پوخته‌ی مانای ئەم دی‌ژه‌ی ئەلفیه : ناوی عه‌له‌م یان اسمه یان کنیه‌یه یان لقبه ، جا لقب دوا بخه‌ ئەگه‌ر له‌گه‌ل اسمدا بوو ، واته‌ ئەگه‌ر له‌ پرسته‌یه‌کدا ناو و لقب به‌ دوا‌ی یه‌کدا هاتن ده‌بیئت لقبه‌که له‌ دوا‌ی ناوه‌که بیئت .

^(۳) له‌ زمانی کوردیدا به‌ لقب و کنیه ده‌وتریئت نازناو ، به‌لام له‌ عه‌ره‌بییدا جیاوازن و وه‌کو پێناسه‌ کراون .

^(۴) وشه‌ی (انف الناقة) نازناوی جعفری کوپی قریعه‌یه ، بۆیه‌ وای پی و تراوه‌ باوکی وشتریکی سه‌ره‌ریوه‌و دابه‌شیکردوه‌ به‌سه‌ر ژنه‌کانیدا و دایکی جعفریش جعفری

ههروهها ئاماژهی کرد به ووتهی (واخرن ذا - تا کو تاییی) بۆ ئه وهی که لقب
ئه گهر له گه‌ل اسمدا پیکه وه بوون ئه وه پیو یسته لقبه که دواخریت وه کو زید
انف الناقة ، وه دروست نیه لقبه که بیته پیشه وه و نابیت بلیت : انف
الناقه زید مه گهر به که می ، ئه م ووته یه ش له وه یه :

ش ۲۲/ بأن ذا الكلبِ عمراً خيراً حَسَباً ببطنِ شِرْيانَ يَغوي حوله الذيب^(۱)
جا به پیی قسه ی دانهر پیو یسته دواخستنی لقب ئه گهر له گه‌ل غه یری
خویدا بو ، که (له گه‌ل غه یری خویدا) ده گریته وه اسم و کنیه ش ، به لام
لقب ته نها پیو یسته دواخریت ئه گهر له گه‌ل اسمدا بیت ، به لام له گه‌ل کنیه دا
سه رپشکی له وه ی کنیه که پیش بخه یت و بلیت : ابو عبدالله زين العابدين^(۲) ،
یان لقبه که پیش بخه یت و بلیت : زين العابدين ابو عبدالله ، جا له هه ندی
چاپ-کۆپی-(نسخه) دا^(۳) له بهر ووته ی (واخرن ذا ان سواه صحبا) ئه مه هاتوه
(وذا اجعلْ آخراً إذا اسماً صحبا)^(۴) ، ئه مه ش جوانتره له بهر ئه وه ی دوور ده بیت

ناردوه بۆ به شه که یان کاتیك جعفر پۆیشتوه ته ماشا ده کات ته نها سه ری ووشتره که
ماوه و باوکی ووتیه تی (ئه مه به شتانه و هه ر ئه مه ماوه) جعفریش ده سی کردوه به
لووتی ووشتره که داو رایکینشاوه ، ئیتر پیی وتراوه (انف الناقة) لووتی ووشتر
ودواتر بۆته نازناو(لقب) بۆ هه موو که سیکی نه وسن و چلئیس .

^(۱) مانای ئه م دیڤه به م شیوه یه یه : پینان راگه یه نه که ییگومان ئه م سه گه که عه مره له
هه موویان چاکتره نه ژادی ، له ناو دۆلی شریاندا ده وه پێ و گورگیش ده وریان داوه ،
به‌ئگه (شاهد)ی ئه م شیعره : پیشخستنی لقبه (ذا کلب) به سه ر ناوه که یدا (عم)
ئه مه ش پیچه وانیه ی یاسایه .

^(۲) (ابو عبدالله) کنیه یه و (زين العابدين) یش نازناوی ئیمامی (علي كوفي حسینی
کۆپی ئیمامی عه لی کۆپی ئه بی طالیب) ه ، په زای خوايان لبیت .

^(۳) مه به ست نسخه ی ئه لفیه یه .

^(۴) واتا (کنیه بخه دواوه ئه گهر له گه‌ل اسم دا بوو) .

له رهخه هاتنه سه‌ری ، چونکه ئەمه‌یان ^(۱) پاسته‌وخۆ باسی ئەوه ده‌کات که پێویسته لقب دواخړیت ئەگەر له‌گه‌ڵ ناو (اسم) دا بوو ، ناوه‌پۆکه‌که‌شی وایه ئەگەر له‌گه‌ڵ کښه‌دا بوو پێویست نیه دواکه‌وتنی ، ئەمه‌ش وایه ، وه‌کو باسکرا ، خو ئەگەر ووتبای ^(۲) (واخړن‌دا) (ان سواها صحبا) ^(۳) . ئەوه ره‌خه‌ی نه‌ده‌هاته سه‌ر چونکه مانای ئەمه وایه : دوا بخه لقب ئەگەر له‌گه‌ڵ غه‌یری کښه‌دا بوو که اسمه ، ئەو کات وه‌کو ئەوه‌ی ووتویه‌تی : دوا بخه لقب ئەگەر له‌گه‌ڵ ناودا بوو .

* باسی چۆنیه‌تی ع‌ر‌ابی اسم و لقب.

۷۵- وإن یكونا مفردین فأضیف حتماً ، وإلا اتبع الذی ردف ^(۴)

ئەگەر ناو (الاسم) و نازناو (اللقب) کۆبونه‌وه له‌یه‌ک پرسته‌دا : ئەوه‌یان هه‌ردووکیان ساده‌ن (مفرد) ^(۵) ده‌بن ، یان هه‌ردووکیان لی‌کدراو (مرکب) ده‌بن ، یان ناوه‌که لی‌کدراو ده‌بی‌ت و نازناوه‌که ساده ده‌بی‌ت ، یان ناوه‌که

^(۱) وَاثَا (وذا اجعل اخرأ إذا اسماً صحبا)

^(۲) وَاثَا / ابن مالک

^(۳) چونکه (سواها) پ‌ان‌اوی م‌ی‌ینه (م‌ؤن‌ث‌ی) پ‌ی‌ویه که (ها)یه که ده‌گه‌ر‌یت‌وه‌ بۆ کښه.

^(۴) مانای ئەم د‌ی‌ره‌ی ئەلفیه : ئەگەر ناو و نازناو هه‌ردووکیان پ‌ی‌که‌وه بوون و (مفرد) بوون و (مرکب) نه‌بوون ئەوه یه‌که‌م که ناوه‌که‌یه إضافة ب‌که بۆ لای دووهم که نازناوه (لقب) که‌یه ، به‌ل‌آم ئەگەر هه‌ردووکیان مفرد نه‌بوون به‌وه‌ی لی‌کدراو (مرکب) بوون ، ئەو کات دووهم شو‌ی‌ن یه‌که‌م ده‌که‌و‌ی‌ت له‌ ع‌ر‌ابه‌که‌یدا.

^(۵) له زمانی عه‌ره‌ب‌یدا (مفرد) به‌کار‌د‌ی‌ت له به‌رامبه‌ر (م‌ث‌نی و جمع) دا ، هه‌روه‌ها به‌کار‌د‌ی‌ت له به‌رامبه‌ر (م‌ض‌اف) دا ، وه به‌کار‌د‌ی‌ت له‌به‌رامبه‌ر (ج‌م‌ل‌ة) دا ، هه‌روه‌ها به‌کار‌د‌ی‌ت له‌به‌رامبه‌ر لی‌کدراو (مرکب) دا ، ئەوه‌ی لی‌زه‌دا هاتوه له‌به‌رامبه‌ر لی‌کدراو دایه بۆیه له ر‌ی‌زمان‌ی کوردیدا پ‌ی‌ی ده‌وتر‌ی‌ت ساده.

ساده دهبیئت و نازناوه که لیكدراو دهبیئت، جا نهگهر ههردووکیان ساده (مفرد) بوون شهوه واجبه لای بهصریکان یه کهم إضافة بکریئت بو لای دووهم وهکو: هذا سعيد کرز^(۱)، ورايت سعيد کرز، ومررت بسعيد کرز، به لام لای کوفیه کان دروسته دووهم شوینی یه کهم کهوئت له إعرابدا^(۲) و دهلیت: هذا سعيد کرز، ورايت سعيدا کرزا، ومررت بسعيد کرز، دانه ریش - واته ابن مالک - هاوپایانه له غهیری شه کتیبه دا.

به لام نهگهر ههردووکیان ساده نه بوون - بهوهی ههردووکیان لیكدراو بن وهکو: عبدالله انف الناقة، یان یه کیکیان لیكدراو بیئت و یه کیکیان ساده بیئت وهکو عبدالله کرز، وسعيد انف الناقة - لهه کاته دا واجبه دووهم شوینی یه کهم کهوئت له إعرابه کهیدا ههروه ها دروستیشه داپریت له یه کهم بو لای حاله تی رفع یان نصب وهکو: مررت بزید انف الناقة، وانف الناقة جا که مرفوع دهبیئت مبتدایه کی بو داده نیین و راقه کهی دهبیته: هو انف الناقة^(۳)، وه که منصوبیش دهبیئت فعلیکی بو داده نیین و و راقه کهی دهبیته: اعني انف الناقة^(۴)، جا داپرانی دووهم له یه کهم له حاله تی مرفوع

(۱) إعرابی شه پرسته یه بهم شیوه یه یه: هذا / اسم إشارة مبني في محل رفع مبتدا. سعيد / خبر مرفوع وعلامة رفعه الضمة وهو مضاف . کرز / مضاف الیه مجرور وعلامة جزمه الكسرة. دوو رسته کهی تریش إعرابی ناشکرا (واضح) یه.

(۲) که پیی دهوتریت (الإتباع) / اتباع / شهوه یه ناویک له دواى ناویکی تروه بیئت و شه ناوهی دووهم یان سیفته به بو ناوی یه کهم وهکو ئیره - یان توکید ه یان عطفه یان بدله و هه مان إعرابی ناوی یه کهم وهدهگریت / واته / نهگهر ناوی یه کهم مرفوع بوو ناوی دووهمیش مرفوع دهبیئت وه نهگهر منصوب بوو منصوب دهبیئت، وه نهگهر مجرور بیئت مجرور دهبیئت.

(۳) کهواته / انف دهبیته (خبر لمبتدا محذوف).

(۴) اعني / فعل و فاعله و / انف / دهبیته مفعول به منصوب.

بوونی یه که مدا دووهم ده کهینه منصوب ، وه له حاله تی منصوب بوونی دا
دووهم ده کهینه مرفوع به لام له حاله تی مجرور بوونی یه که مدا دووهم
داده بریت بۆ حاله تی نصب و رفع وه کو : هذا زیدُ انفُ الناقة^(۱) ، ورايتُ
زیداً انفُ الناقة^(۲) ومرتُ بزیّد انفُ الناقة ، و انفُ الناقة^(۳).

* باسی جوړه کانی تری عه له م

۷۶- ومِنهُ مَنقُولٌ : کفضلِ و اسد و ذو ارتجالِ کسْعَاد و اُدَد
۷۷- و جملةٌ وما بمزجِ رُكْبًا ذا إِنْ بغيرِ ویه تَمَّ اُعْرِبَا
۷۸- وشاعَ في الاعلامِ ذو الإضافة کعبدِ شَمْسٍ و ابي قحافة^(۴)
دابهش ده بیئت عه له م^(۵) ، بۆ مرتجل وه بۆ منقول ، جا مرتجل بریتیه : له و
ناوهی که پیشتر به کار نه هاتوه بۆ مانا و شتیکی تر وه کو ناوی سعاد و

^(۱) له م پرسته یه دا / هذا / فی محل رفع مبتدا / زید / خبر مرفوعه . / انفُ / ده بیته مفعول به
بۆ فعل و فاعلیکی مقدره که / اعني له .

^(۲) رایتُ : فعل و فاعله و / زیداً / مفعول به . و / انفُ / ده بیته خبر لمبتدا محذوف .

^(۳) لیژده دا ده توانین بَلَّيْنِ / انفُ / به منصوبی ده بیته مفعول به ، بۆ فعل و فاعلیکی
تر ، وه ده توانین بَلَّيْنِ / انفُ / به مرفوعی ده بیته خبر بۆ مبتدایه کی مقدر .

^(۴) مانای ئەم سۆ دێژهی ئەلفیه : (۷۶) جوړیک له عه له م پینی دهوتریت (منقول) واته
گواستراو و نه قلکراو له شتیکی تره وه بۆ ناو ، ههروه ها جوړیکی تر پینی دهوتریت
(مرتجل) واته ناویکه له یه که م به کارهینانه وه به عه له می به کارهاتوه وه کو (سعاد و
ادد) که ناوی ئافره تن . (۷۷) جوړیکی تر له عه له م پرسته یه - واته پرسته یه ک کراوه به
ناوی که سینک ، جوړیکی تریان لیکدراوی تیکه لکیشراوه جا ئەگەر تیک
هه لکیشراوه که به بی (ویه) بوو ئەوه معرب ده بیئت . (۷۸) زۆره له ناو ناوه . عه له م کهان
عه له می لیکدراوو مضاف وه کو (عبد الشمس و ابي قحافة) .

^(۵) ئەمه دابهش بونیکی تره بۆ عه له م ، وه کو پیشوتر باسمان کرد عه له م چهن دابهش
بوونیکی هه یه .

ادد^(۱)، وه عهلهمی منقول : بریتیه لهو ناوهی که پیش بوونی به
 عهلهم بۆ که سیك یان شوینیک یان شاریک به کارهاتوه^(۲)، جا
 نه قلکردنیش یان له سیفه تیکه وه بووه وهکو حارث^(۳)، یان له چاوگ
 (مصدر) یکه وه وهکو ناوی فضل^(۴)، یان له ناویکی رهگهزی
 شتیکه وه وهکو اسد^(۵)، ئەم ناوه مه نقولانه هه مویان معربن ،
 وه یان نه قل کراوه له پرستهیه که وه (جمله) وهکو ناوی قام زید^(۶)
 یان زید قائم^(۷)، حوکمی إعرابی ئەمەش ئەوهیه که له پرسته دا
 دهگیردریتته وه ، بۆ نمونه دهلیت : جاءنی زید قائم^(۷)، ورايت زید
 قائم^(۸)، ومررت بزید قائم^(۹)، ئەمەش جوړیکه له عهلهمی لیکدراو.

(۱) ناون بۆ ئافرهت.

(۲) واته / نه قلکراو چونکه (منقول) واته نه قلکراو.

(۳) چونکه ووشه ی (حارث) اسمی فاعله و فاعلیش صفیه.

(۴) (فَضْل) مصدری (فَضَلَ يَفْضُلُ) ه.

(۵) واتا دهکریت که سیك ناوی (اسد) بیئت ، وه اسد له اصلدا ناوه بۆ جوژه درندهیهک.

(۶) له زمانی هه ره بیدا ناوی (تأبط شراً) یان (شباب قرناها) هاتوه که ناون بۆ که سیك

و له اصلدا جمله ی فعلین به لام ناو نه هاتوه جمله ی اسمی بیئت وهکو (زید قائم) به لام

شتی وا دروسته.

(۷) له پرستهیه دا (زید قائم) پیکه وه إعراب دهکریت و دهلین / فاعل مرفوع و علامه

رفعه الضمة المقدرة منع من ظهورها الحکایة.

(۸) هه ره ها لیره شدا إعرابی (زید قائم) : مفعول به منصوب و علامه نصبه الفتحة

المقدرة منع من ظهورها الحکایة.

(۹) له پرستهیه شدا إعرابی (زید قائم) : اسم مجرور و علامه جره الکسرة المقدرة منع

من ظهورها الحکایة.

ههروهه جۆریکی تر له عهلهه بریتیه له عهلهه می لیکدراوی تیکه لکراو^(۱)،
(مرکب مزجی) وهکو : بعلبک و معدی کرب^(۲) و سیبویه ، جا دانهه باسی
ئهوهی کرد که لیکدراوی تیکه لکراو : ئهگهر کۆتاییه کهی به (ویه) نه بیئت
ئهوه معربه ، که واته ناوه پۆکی قسه کهی وایه ئهگهر کۆتاییه کهی به (ویه)
بوو ئهوه معرب نیه ، به لکو مبنیه ، ههه وایشه ، بۆ نمونه ده لئیت : جاءنی
بعلبک ، ورايت بعلبک ، ومرت بعلبک^(۳)، إعرابی وهکو إعرابی ناویکی
(ممنوع من الصرف) ههروهه دروسته مبنیشی کهیت له سهه فتحه و
بلئیت : جاءنی بعلبک ، ورايت بعلبک ، ومرت بعلبک ، ههروهه
دروستیشه إعرابی کهیت وهکو إعرابی دوو ناوی (مضاف و مضاف إليه) و
بلئیت : جاءنی حَضْرُموت^(۴)، ورايت حَضْرُموت^(۵)، ومرت بحَضْرُموت^(۶)،

^(۱) عهلهه می مرکب سی جۆره (۱) مرکب اسنادی / که له جمله پیک دیت وهکو (تابط
شراً ، جاد الحق) . (ب) مرکب إضافی / که له دوو ناو پیک دیت وهکو (عبدالله
وعبدالرحمن و ابوبکر ..) . (ج) مرکب مزجی : ئهههه له دوو وشهه تیکه لکراو پیک
دیت چونکه وشهه (مزج) وات تیکه لکردن وهکو (بعلبک ، سیبویه ، حضر موت) .

^(۲) وشهه بعلبک ناوی شاریکه له شام پیکهاتهوه له (بعل) که ناوی بته ، وه (بک)
ناوی خاوهنی شاره کهیه ، ههروهه ناوی (معدی کرب) پیکهاتهوه له دوو ناو .

^(۳) لیژدها (بعلبک) له سی پرسته دا به کار هاتوه و له یه کهمدا فاعل و مرفوعه و علامهه
رفعی ضمهیه و له دووهمدا مفعول به منصوب و علامهه نصبه الفتحه الظاهره وه له
سییهمدا (اسم مجرور و علامه جره الفتحه بدل الکسره لأنه ممنوع من الصرف) .

^(۴) لیژدها / حَضْرُموت / فاعل مرفوع و علامه رفعه الضمه الظاهره وهو مضاف .
(موت) مضاف الیه مجرور علامه جره الکسره .

^(۵) لهم پرستهیه دا / حَضْر / ده بیته مفعول به منصوب و علامه نصبه الفتحه الظاهره
وهو مضاف (مضاف) مضاف الیه مجرور .

^(۶) بحَضْر / حَضْر لهم پرستهیه دا / اسم مجرور و علامه جره الکسره الظاهره وهو
مضاف (موت) مضاف الیه مجرور .

ههروهه دهلیت بۆ ئه وهه له مه لیكدراوهی كۆتاییهكهی (ویه)یه : جاءنی سیبویه ، ورايتُ سیبویه ، ومررتُ بسیبویه ، مبنی دهكهیت له سهه كسره^(۱)، وه ههندی له زانایان به درووستیان داناوه اعراب كردنی ئهه جوړه وهه^(۲)، وهكو اعرابی ناوی (ممنوع من الصرف) نمونهی : جاءنی سیبویه ، ورايتُ سیبویه ، ومررتُ بسیبویه^(۳).

جوړیکی تر له وهه له مه لیكدراو : بریتیه له ناویکی لیكدراو له دوو ناوی (مضاف و مضاف الیه) وهكو عبد الشمس ، ابي قحافة^(۴)، ئه مهش ناویکی معربه ، دهلیت : جاءنی عبد شمس و ابو قحافة^(۵)، ورايتُ عبد شمس و ابا قحافة ، ومررتُ بعبد شمس و ابي قحافة.

جا دانهه ناگاداری کردینه وه كه به هیئانه وهی دوو نمونه كهی^(۶) ، كه ئهه ناوه لیكدراوه له دوو ناو دهكریت ناومی یه كه میان معرب بیئت به حرکات

(۱) واته له پستهی یه كه مه دهلیت : سیبویه / اسم علم مركب مبنی علی الكسر فی محل رفع فاعل ، وه له پستهی (رايتُ سیبویه) دهلیت : سیبویه / اسم علم مركب مبنی علی الكسر فی محل نصب مفعول به ، وه له پستهی (مررت بسیبویه) دهلیت : سیبویه / اسم علم مركب مبنی علی الكسر فی محل جر اسم مجرور.

(۲) واته علمی مركب مزجي مختوم بـ (ویه) .

(۳) لهه سى رستهیه ده : سیبویه / له یه كه مه ده / مرفوع علامه رفعه الضمة / له دوو مه ده / مفعول به منصوب و علامه نصبه الفتحة ، وه له سى یه مه ده / اسم مجرور و علامه جره الفتحة بدل الكسره لأنه ممنوع من الصرف.

(۴) ابو قحافة / نازناوی باوکی ئه بوبكری صدیقه - په زای خویان لیبتت - ناوی عثمانی كوپی عامره سالی فتحی مه كهكه مسولمان بووه.

(۵) لهه دوو پستهیه ده : عبد / فاعل مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة وهو مضاف (شمس) مضاف الیه ، ههروهه (ابو) فاعل مرفوع و علامه رفعه الوار لأنه من الاسماء الخمسه وهو مضاف (قحافة) مضاف الیه مجرور و علامه جره الفتحة لأنه ممنوع من الصرف.

(۶) واتا ههردوو ناوی (عبد الشمس) و (ابو قحافة) .

وهكو (عبد) وه دهكریت به حروف^(۱) وهكو (ابي) ههروهه ناوی دووهم دهكریت ناویکی (منصرف) بیئت^(۲) وهكو (شمس) ههروهه دهكریت (غیر منصرف)^(۳) ، بیئت وهكو قحافة.

۷۹- وَوَضَعُوا لِبَعْضِ الْأَجْنَاسِ عِلْمَ كَعِلْمِ الْأَشْخَاصِ لَفْظًا وَهُوَ عَم

۸۰- مِنْ ذَاكَ : أُمُّ عَرِيْطٍ لِلْعَقْرِبِ وَهَكَذَا تُعَالَةُ لِلتَّعْلَبِ

۸۱- وَمِثْلُهُ بَـمِرَّةٌ لِلْمِرَّةِ كَذَا فَجَارِ عِلْمٌ لِلْفَجَرَةِ^(۴)

عهلهه دابهش دهبیئت بۆ دوو جوړ^(۵) : عهلهمی تاک (شخص) ، عهلهمی پهگهز (جنس)^(۶) ، جا عهلهمی تاک دوو حوکمی ههیه : له پووی ماناوه مهبهست پیی تاکیکه وهکو : زیّد واحمد ، وه له پووی ویژّه (لفظ) هوه ئهویش بریتیه له دروستی هاتنی حال بۆ لای کوّتاییهکهی^(۷) ،

(۱) پیشتر باسی ئهو ناوانه مان کرد که إعرایان به حروفه.

(۲) (منصرف) بهو ناوانه دهوتریت که تنوین و ضمه و کسره و فتحة وهردهگرن.

(۳) (غیر منصرف) واته (ممنوع من الصرف) ئهو ناوانه که تنوین و کسره وهرناگرن واتا حالهتی جریان به فتحه دهبیئت وهک پیشتر باسمان کرد.

(۴) پوختهی مانای ئهه سۆ دیژهی ئهلفیه : (۷۹) دایان ناوه زانایانی نحو بۆ هندی

پهگهز (جنس) ناویکی عهلهه ، ئهه عهلهمی جنسه له پووی لفظهوه وهکو عهلهمی

تاک (شخص) وایه ، بهلام له پووی ماناوه گشتیهو بۆ شتیکی تایبته نیه. (۸۰)

نمونهی عهلهمی جنس (ام عریط) که کراوته ناو بۆ پهگهزی دووپشک واته که

وتراوه (ام عریط) ههموو دووپشکێک دهگریتهوه ، ههروهه (تُعَالَةُ) کراوته ناو بۆ

پهگهزی پئوی. (۸۱) ههروهه عهلهمی جنس ههیه دانراوه بۆ ماناو واتاکان وهکو

(مبرة) کراوته پهگهزی چاکهکاری ، ههروهه (فجار) کراوته پهگهز بۆ خراپهکاری.

(۵) ئهههش جوړیکی تهر له دابهشهکانی ناوی عهلهه.

(۶) مهبهست له (علم جنس) ئهو ناوانه دانراون بۆ پهگهزی شتیک تایبته نیه بهتاکیکی دیاری کراو.

(۷) بۆیه دهلیت له کوّتاییهوه بۆ ئهوهی بزاین که حال له کوّتایی ناویکهوه هات ئهو

ناوه معرفیهو نکره نیه.

وهكو (جاءنى زيدٌ ضاحكاً)^(١)، ههروهه دهبیته^(٢) ممنوع من الصرف له گهال
هۆكاریکی تری جگه له عهله میهت^(٣)، وهكو (هذا احمدُ)^(٤)، ههروهه دروست
نه بوونی ئه لیف و لام پێوه بوونی ، دروست نیه بَلَّيْن (جاء العمرو)^(٥).
جا عهله می ره گهز (جنس) وهكو عهله می تاك وایه له پوو ی لفظه وه ، بۆ
نمونه ده لَیْنِت (هذا اُسامة مَقْبَلًا)^(٦)، لَیْرَه دَا ناوی (اسامة) ده بیته
(ممنوع من الصرف) و حالیش له دوایه وه هاتوه و ئه لیف و لامیش
وه رنا گریت ، كه واته دروست نیه بَلَّيْن (هذا الاسامة) ، به لام عهله می
جنس له پوو ی ماناوه وهكو (نكرة) وایه له و پوو وه ی مه به ست پێی
تا كَیْكَ نیه به ته نها ، بۆیه هه موو شَیْرَیْكَ دروسته پێی بو تریت اسامة ،
هه وروهه هه موو دوو پشكیك (عقرب) دروسته پێی بو تریت (ام عریط)^(٧)،
هه وروهه هه موو پَیْوه كه دروسته پێی بوو تریت ثعالة.

^(١) لهم پسته یه دا (ضاحكاً) ده بیته (حال) بۆ زید. (زید) نیش ناویکی عهله می تাকে.

^(٢) مه به ست پێی عهله می تাকে وهكو (احمد ، یزید ، عثمان).

^(٣) له زمانی عه ره بی دا ناویك كاتیک كه ده بیته (ممنوع من الصرف) كه دوو
هۆكار له هۆكاره كانی (ممنوع من الصرف) ی تی دا بی ت جگه له چه ند ناویکی كه م
نه بی ت كه به یه ك هۆكار ده بنه (ممنوع من الصرف) دواتر باسی ئه م باب ته
ده كه ی ن إِنْ شاء الله تعالى.

^(٤) لهم پسته یه دا : (احمد) خبره و تنوین وه رنا گری ت چونكه (ممنوع من الصرف)
له بهر (علمیه) و (وزن الفعل).

^(٥) چونكه (عمرو) ناوی عه له مه و معرفیه و پێویستی به ئه لیف و لام نیه چونكه
نا گری ت ناویك دوو نیشانه ی معرفیه ی تی دا بی ت مه گه ر له چه ن حال ته یکی تای به تدا.

^(٦) لهم پسته یه دا (اسامة) ناوه بۆ ره گه زی شَیْر ، واته عه له می جنسه و حال ی
لَیْدِراوه ته وه وهكو چۆن حال له عه له می تاك ده دری ته وه.

^(٧) وَا تَا / (ام عریط) بۆ هه موو دوو پشكیك به كا ر دی ت.

که واته عهله می جنس دهگونجیت بۆ تاکیک بیت وهکو باسکرا^(۱)، وه دهکریت بۆ مانا بیت وهکو ئه وهی نمونهی هینایه وه به ووتهی (بَرَّةٌ لِلْمَبْرَةِ، وفجار للفجرة)^(۲).

(۱) ئه وهی باسکرا مه بهست پیی (اسامة) و (ام عریط) که بۆ شیرو دوو پشک بهکار دین.

(۲) واته / بَرَّةٌ : چاکه کاره و (فجار) یش خراپه کاره. ئهم دووانه مانان و ناوی تاکیک نین.

جوړی سییه م له ناوه ناسراوهکان

النوع الثالث من المعارف

(اسم الإشارة)

۸۲- بذا لمفرد مذكر أشير بذى وذه تى تا على الأنثى اقتصر^(۱).
 ناماژه دهکړیت بۆ تاکی نیږ (المفرد المذكر) به ووشه ی (ذا) ، جا ږاو
 بۆچوونى زنا به صریکان وایه که نه لیلی (ذا) به شیکه له خودی ووشه که ،
 به لام زانا کوفیه کان پییان وایه نه لیلیف (ذا) زیاد کراوه و به شیک نیه له
 ووشه که ، وه ناماژه دهکړیت بۆ تاکی می به ووشه ی (ذی) و (ذه) به
 ساکن بوونی پیتی هایه که ی ، ههروها به ووشه ی^(۲) (تی) و (تا) و (ذه)
 به کسره ی پیتی هایه که به کورت دهرپرینی کسره که ، یان به ته و او
 دریژکړدنه وه ی کسره که^(۳) ، ههروها به ووشه ی (ته)^(۴) به ساکن بوونی
 پیتی هایه که و به کسره بوونی جا کسره که به کورتی دهرپریت و دریژ
 نه کړیته وه یان به ته و او ی دهرپریت و بکړیته یایه کی ته و او ، ههروها به
 ووشه ی (ذات)^(۵).

(۱) پوخته ی مانای نه م دپړه نه لیلیه : بۆ ناماژه کړدن بۆ شتیکی تاکی نیږ ووشه ی (ذا)
 به کار دیت ، ههروها بۆ ناماژه کړدن بۆ شتیکی تاکی می ذی و ذه و تی و تا به کار دیت.

(۲) واته : ناماژه دهکړیت بۆ تاکی می.

(۳) کاتیک پیتی (ها) دهکه ویته کو تایى ووشه وه و متحرك ده بیت و پیشیشی متحرك
 بیت نهو حرفی ها یه دهتوانین حه ره که که ی دریژ بکه ی نه وه نه م دریژکړدنه وه ی پیتی
 دهوتریت (إشباع) ، وه نه گهر دریژمان نه کړدنه وه پیتی دهوتریت (إختلاس).

(۴) - واتا : ناماژه دهکړیت بۆ شتیکی تاکی می به ووشه ی (ته).

(۵) - دهکړیت ناماژه بکړیت بۆ ناویکی تاکی می به ووشه ی (ذات).

۸۳- وِذَانِ تَانِ لِلْمَنْنَى الْمَرْتَفِعِ وَفِي سِوَاهِ ذَيْنِ تَيْنِ اِذْكَرُ تُطْعُ^(۱).
 ئاماژە دەکریت بۆ دووانی نیر لە حالەتی رفعدا بە وشە (زان) وە لە
 حالەتی نصب و جردا بە وشە (ذین) وە ئاماژە دەکات بۆ دووانی می بە
 وشە (تان) بۆ حالەتی رف و بە وشە (تین) بۆ حالەتی نصب و جرد.

۸۴- وَبِأُولَى اِشْرٍ لِّجَمْعٍ مُّطْلَقاً وَالْمَدُّ أُولَى ، وَلَدَى الْبُعْدِ اِنْطِقَا
 ۸۵- بِالْكَافِ حَرْفًا دُونَ لَامٍ ، أَوْ مَعَهُ وَاللَّامُ اِنْ قَدِمَتْ هَا مَمْتَنَعَةً^(۲).
 ئاماژە دەکریت بۆ ناوی کۆ (جمع) - نیر بیت یان می - بە وشە (اولی)
 بۆیە دانەر فەرمووی (ئاماژە بکە بە وشە (اولی) بۆ کۆ بە رەهای
 (مطلق) مانای وایە ئاماژە دەکریت بۆ عاقل و نا عاقل ، دیارە ئەمەش هەر
 وایە^(۳) ، بەلام زۆرتر وایە (اولی) بەکاربیت بۆ عاقل ، نمونە ئەوەی کە
 (اولی) بەکارهاتووە بۆ غەیری عاقل و تەبی شاعیرە :

(۱) - کورتەمانای ئەم دێرە بەم شێوەیە : بەکار دیت وشە (زان) و (تان) بۆ
 دووان لە حالەتی رفعدا ، بەلام لە غەیری حالەتی رفعدا - واتە لە حالەتی نصب و
 جردا (ذین) و (تین) بەکاربیننەو بایسبکەو ئەوە گوێرایەلی زانایانت کردووە.
 (۲) کورتەمانای ئەم دوو دێرە ئەلفیە (۸۴) بەکار دیت وشە (اولی) بۆ ئاماژە
 کردن بۆ شتی کۆ بە رەهای واتە نیربیت یان می عاقل بیت یان نا عاقل بیت ، وە
 باشتەر وایە (اولی) درێژ بکریتەو، بۆ ئاماژە کردن بۆ دوور بە کار بینە.
 (۸۵) حەرفی کاف بەبێ لام و اتا وشە (ذاك) بەکاربیننە بۆ ئاماژە دوور یان
 حەرفی کاف و لام بە کاربیننە وەکو (ذاك) ، بەلام ئەگەر حەرفی های تنبیه
 لەسەرەتای اسمی اشاره وە هات ئەو کات نابیت لام بەکار بیت.
 (۳) واتە : وشە (اولی) بەکار دیت بۆ ئاماژە کردن بۆ کۆ عاقل بیت یان نا عاقل نیر
 بیت یان می.

ش ۲۳- دُم المازل بعد منزلة اللوى والعيش بعد اولئك الايام^(۱)

جا ووشەى (اولى) بە دوو شیۆە دەخوینریتەوہ : بە درێژ کردنەوہى حەرفى کۆتایى (المد) ئەمەش خویندەوہى حىجازىیەکانە و لە قورئانیشتدا بەم شیۆەىە ھاتوہ^(۲) ، ھەرۆھا خویندەوہى دووہم : بە کورت کردنەوہى حەرفى ئەلیفى کۆتایى (القصر) ئەمەش خویندەوہى تمیمیکانە^(۳).

ھەرۆھا ئاماژەى کرد دانەر بە ووتەى (ولدى البعد انطقا بالكاف - تا کۆتایى دێرەکە) بۆ ئەوہى ئاماژە پیکراو دوو پلەى ھەيە : نزیک ، دوور ، ھەموو ئەوانەى باسکران ئاماژەیان بۆ نزیک پیکرا ، جا ئەگەر وویسترا ئاماژە بۆ دوور بکریت ئەوہ حەرفى کاف دەھینریت بە تەنھا وەکو (ذاك) یان حەرفى کاف و حەرفى لام دەھینریت وەکو (ذالك) جا ئەم حەرفى کافە حەرفى دوواندن (خطاب) ەو ھیچ جۆرە إعرابیك وەرناگریت ، ئەمەش خیلافى تێدا نیە.

جا ئەگەر حەرفى ئاگادار کردنەوہ (تنبيه) کە بریتىە لە پیتی (ها) کەوتە پێش اسمى إشارةکەوہ ئەوہ تەنھا حەرفى کاف بە کاردیت^(۴) و دەلێیت (هذاك) ووتەى شاعیریش کە دەلێت :

^(۱) مانای ئەم دێرە شیعرە بە کوردی : بە خراپ باسبکە ھەموو شوینیك جگە لە شوینی (اللوى) ناوی شوینیكە کە جۆرەھا خوڤشیت تێدا دیوہ ، ھەرۆھا ھەموو ژيانیکیش ناخۆشە جگە لەو کات و ژيانەى لەوئ بەسەرت برد، بەلگەکەى: بەکارھینانى ووشەى (اولئك) بۆ نا عاقل (کە ایام)ە.

^(۲) واتە لە قورئاندا ووشەى (اولئك) بەکارھاتوہ.

^(۳) تمیمیكان (تمیم) ھۆزیکن لە ھۆزەکانى عەرەبى عەدنانى و زمان و شیوازی خویندەوہیان بەلگەىە و جیئى بایەخە.

^(۴) واتە : حەرفى لام و کاف پیکەوہ کۆ نابنەوہ کاتیک اسمى إشارة ھای تنبیہى پێوہ بیت.

ش ۲۴ / رایتُ بنی غبراء لا ینکروننی ولا اهلُ هذاک الطرفِ المحدد^(۱).
وه دروست نیه لهم حاله تدا^(۲) ، حەرفی کاف و لام پیکه وه بن و نابیت بلیت
(هذا لك) .

جا به پیی قسهی ئاشکرای دانەر ئاماژە بۆ کراو تەنھا دوو پلەهی هەیه :
نزیك و دوور وەکو باسماں کرد ، بەلام زۆربهی زانایان لەسەر ئەوەن ئاماژە
بۆ کراو (مشار الیه) سێ پلەهی هەیه : نزیك ، ناوەند (وسط) ، دوور ،
جا ئاماژە دەکریت بۆ ئاماژە کراوی نزیك بە ناویک^(۳) ، نه حەرفی کاف و نه
حەرفی لام پیوه بیت وەکو : ذا ، وذي ، وه ئاماژە دەکریت بۆ ئاماژەیی مام
ناوەند بە ناویک کە تەنھا حەرفی کافی پیوه بیت : ذاك ، ههروهه ئاماژەیی
دەکریت بۆ ئاماژە بۆ کراوی دوور بە ناویک کە حەرفی کاف و حەرفی
لامیش پیوه بیت وەکو (ذالك) .

۸۶- وبهنا أو ههنا اشیرالی دانی المکان ، وبه الکاف صلا

۸۷- فی البعد ، أو بئم فیه أو ههنا (او بهنا لك انطقن ، أو ههنا^(۴))

(۱) مانای ئەم دیپره شیعره و بەلگهکەیی به کورتی : دلنایام که ههموو خهڵکی به ههژار
و دهوله مهندهوه من دهناسن (بنی غبراء) مه بهست خهڵکی ههژاره ، (الطرف
المحدد) مه بهست خهڵکی دهوله مهنده .

بەلگه (شاهد) ی ئەم دیپره : به کارهینانی وشهیی (هذاك) که هائی تنبیهی پیوهیه
وله کو تایشه وه تەنھا حەرفی کافی پیوهیه و لامی پیوه نیه .

(۲) و اتا له حاله تی هاتنی حەرفی های تنبیهی له سه ره تای ناوه که وه .

(۳) و اتا : ناوی ئاماژه (اسم الاشارة) .

(۴) کورتەیی مانای ئەم دوو دیپرهی ئەلفیه بهم شیوهیهیه : (۸۶) به وشهیی ههنا یان
ههنا ئاماژه بکه بۆ شوینی نزیك ، وه پیوهی بلکینه حەرفی کاف . (۸۷) له کاتی
ئاماژه کردن پیی واته (ههنا) بۆ شوینی دوور ، یان ئاماژه بکه به شوینی دوور به

ئامارە دەکریت بۆ شوینی نزیک بە وشە (هُنا) وە دروستە پیتی های
 ئاگادار کردنە وە (تنبیه) پیتی کە ویت ئەو کات دەوتریت (ههنا) ، وە
 ئامارە دەکریت بۆ شوینی دور - لەسەر بۆچوونی دانەر بە (هُناک ،
 وهنالک ، و هُنا) ئەم ناوەیان دەکریت بە (هُنا) بخوینریتە وە واتە پیتی
 هایەکە کسەر دار بیت وە دەکریت (تُم) و (هُنت) یش بەلام بە پیتی بۆ
 چوونی غەیری دانەر وشە (هُناک) بۆ ئامارە کردنە بۆ شوینی مام
 ناوەند (متوسط) وە ئەوانی تر ^(۱) ، بۆ شوینی دورە.

تیبینی : ئەسمای اشاره هەموویان مبنین جگە لە (هُنا و هاتان) کە بۆ
 دووان (مثنی) بە کاردین زانایانی (نحو) پایان جیاوە دەبرەیان ،
 هەندیکیان پێیان وایە (هُنا و هاتان) مەربن چونکە لایەنی (ثنیة)
 زالبووە بەسەریاندا ، وە هەندیکیان پێیان وایە (هُنا و هاتان) مبنین
 وەکو سەرجهەم ناوەکانی دیکە.

* لیڤرەدا کۆتایی بە بابەتی جوۆری سی یەمی ناوە ناسراوەکان هات کە
 بریتی بوو لە ئەسمای اشاره ، إن شاء الله له وانهی ئایندەدا دەچینه سەر
 جوۆری چوارەمی ناوە ناسراوەکان کە بریتیە لە ئەسمای موصولە.

وشە (تُم) یان بە هُنا ، یان بە هُناک یان بە هُنا ، واتە وشەکانی (هُناک و تُم و
 هُنا و هُناک و هُنا) هەموویان بە کاردین بۆ ئامارەکردن بۆ شوینی دور.
^(۱) مەبەست لەوانی تر بریتیە لە ناوەکانی (تُم و هُنا و هُناک و هُنا).

جوړی چوارهم له ناوه ناسراوهکان

النوع الرابع من المعارف (الموصول)^(۱)

- ۸۸- موصولُ الاسماء الذي، الانثى التي واليا إذا ما ثنيا لا تثبت
 ۸۹- بَلْ ما تليه أوله العلامة والنون إن تشدد فلا ملامه
 ۹۰- والنون من ذين وتين شُددَا (ايضاً ، وتعويضٌ بذاك قصد^(۲))
 دابهش دهبيت موصول بُو دوو جوړ : اسمی و حرفی .
 جا دانهر باسی موصولاتی حرفی نه کړدوه ، که پینجن :
 یه که میان : حرفی (اَنْ) ی مصدریه^(۳) ، ئه م حرفه له دوايه وه فعلی
 متصرف^(۴) دیت جا ئه و فعله رابردوو (ماضی) بیت وکو :

^(۱) ورشهی (موصول) اسمی مفعوله و له فعلی (وصل) وهرگیراوه ، واته گه یه نندراو، جا له زاراوه ی
 پړزمانی عه رمبیدا موصول به وروشانه دهلین که به تهنه مانا ناگه یه من به لکو پیوستیان به
 پرسته که ی دواي خوځیان هیه و به هوی پرسته که ی دواي خوځیانه وه مانا ده گه یه من .
^(۲) پوخته ی مانای ئه م دپړانه ی ئه لویه : (۸۸) ناوه موصوله کان بریتین له (الذي) بُو
 تاکي نیر ، بُو مِی (التي) ، پیتی یای الذي و التي کاتیک کران به دووان (تثنية)
 نامینی . (۸۹) به لکو ئه وه ی که پیتی یا به دوایدا هاتوه - که بریتیه له پیتی ذال له الذي
 و تا له التي پینان بده علامه ی مثنی - واتا پیتی ذال له الذي دا و پیتی تا له التي دا
 خوځیان مکسون - به لام کاتیک ده کرین به دووان (تثنية) مفتوح ده بن ، وه ئه گهر نونی
 (الذان و التان) شده دار بکهیت هیچ لومهت له سهر نیه واتا دروسته . (۹۰) هه روه ها
 پیتی نون له هه ردو ناوی (ذین و تین) که اسمی اشاره ن - شده دار کراون ، مه به ست له
 شه ده دار کړدنه که بری حرفی یای حذف کړاوه . واتا : یای الذي و التي .
^(۳) بویه پیتی ده و تریئت مصدریه چونکه له گهل پرسته که ی دواي خویدا تاویل ده کرین
 به مصدر وکو پوون ده بیت ه وه له نمونه کان .

^(۴) فعلی متصرف ئه و فعلانه که ماضی و مضارع و امر و اسمی فاعل و اسمی مفعولی ئی
 دروست ده بیت ، واته ده گورین و جیگیر نین پیچه وانه (عکس) ی فعل جامد .

(عَجَبْتُ مِنْ أَنْ قَامَ زَيْدٌ)^(۱) ، یان پانه بردوو (مضارع) بَیْتُ وهکو(عَجَبْتُ مِنْ أَنْ يَقُومَ زَيْدٌ)^(۲) ، یان فرمانی داخوازی (فعلی امر) بَیْتُ وهکو (اَشْرْتُ إِلَيْهِ بِأَنْ قُمْ)^(۳) ، جا ئه گهر حهرفی (أَنْ) له دوايه وه فعلیکی جامد^(۴) هات وهکو فهرموده که ی خوی گه وره ﴿ وَانْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ﴾^(۵) ، یان

^(۱) إعرابی تهواوی ئهم پستهیه بهم شیویهیه : عَجَبْتُ : فعل و فاعل. / من / حرف جر. / ان / حرف موصول مصدری. / قام / فعل ماضی مبني على الفتح. / زَيْدٌ / فاعل مرفوع. والجملة الفعلية (قام زَيْدٌ) مع ان المصدرية في محل جر اسم مجرور والتأويل (عَجَبْتُ مِنْ قِيَامِ زَيْدٍ).

^(۲) ئهم پستهیهش وهکو پستهی پیشوو تر وایه ، تهنه جیاوازیان ئه وهیه ئه میان فعله که ی مضارعه.

^(۳) / اَشْرْتُ / فاعل و فاعل . / إِلَيْهِ / جار و مجرور. / ب / حرف جر. / ان / حرف موصول مصدری. / قُمْ / فعل امر مبني على السكون و فاعله ضمير مستتر تقديره (انت). وان وما بعده في تأويل المصدر في محل جر اسم مجرور والتأويل (اَشْرْتُ إِلَيْهِ بِالْقِيَامِ).

^(۴) فعلی جامد ئه و فعلانن که دهست کاری ناکرین و نه گوین . و اتا / تهنه به یه ک شیوه (صیغه) دین و ناکرینه مضارع و امر.

^(۵) ئایه تی (۳۹) ی سورهی (النجم) کورته ی ماناکه ی : بیکومان مروژ جگه له ههول و کوششی خوی خاوهنی هیچی تر نه.

إعرابی ئهم ئایاته پیروژه بهم شیویهیه : و : حسب ما قبلها. ان : مخففة من (أَنْ) وهی حرف مشبه بالفعل و اسمه ، ضمير الشأن المحذوف تقديره (وانه) . / ليس / فعل ماضی ناقص مبني على الفتح. / للإنسان / جار و مجرور متعلق بمحذوف خبر ليس مقدم. / إِلَّا / أداة حصر واستثناء. / ما / حرف مصدری مبني على السكون. او هو اسم موصول مبني في محل رفع اسم ليس مؤخر. / سعى / فعل ماضی مبني على الفتح المقدر ، و فاعله ضمير مستتر تقديره (هو). وجملة (سعى) مع ما المصدرية في تأويل المصدر في محل رفع اسم ليس. او صلة الموصول. إذا كان ما موصوله. . به ئه گه (شاهد) ی ئهم ئایه ته : أَنْ مخففة لأنه وقع بعده فعل غير متصرف (جامد).

فهرموده‌ی: ﴿وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدْ أَقْتَرَبَ أَجْلُهُمْ﴾^(۱) لهم حاله ته‌دا^(۲) ،
(أَنْ) ده‌بیته (مخفف من الثقيلة)^(۳) و نابیته مصدری.
دووه‌م / حرفی (أَنْ)^(۴) ده‌گه‌ینریته اسم و خبره‌که‌ی وه‌کو (عجبتُ من أَنْ
زیداً قائم)^(۵) ، وه‌کو فهرموده‌ی خوای گه‌وره ﴿أَوْ لَمْ يَكْفِهِمْ أَنَا أَنْزَلْنَاهُ﴾^(۶)

(۱) نایه‌تی (۱۸۵) ی سوره‌ی الاعراف. کورته‌ی ماناکه‌ی : له‌وانه‌یه نزیک بویته‌وه
کو‌تای ژیانیان بیگومان.

إعرابی ته‌واوی ئەم نایه‌ته پی‌روژه به‌م شیوه‌یه‌یه : و / حسب ما قبلها. / أَنْ / مخففة
من الثقيلة. واسمه ضمير الشأن المحذوف. / عسى / فعل ماضی مبني على الفتح -
=المقدر للتعذر (وهو فعل جامد). / أَنْ / حرف نصب ومصدر واستقبال. / يكون /
فعل مضارع ناقص منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة. واسمه : ضمير مستتر
تقديره (هو) وَأَنْ وما بعده (يكون) في محل رفع فاعل عسى. / قد / حرف تحقيق. /
أقرب / فعل ماضی مبني على الفتح. / أجل / فاعل مرفوع وعلامة رفعه الضمة
الظاهرة وهو مضاف. / هُم / ضمير متصل مبني على السكون في محل جر مضاف
إليه. وجمله (قد أقرب أصلهم) في محل نصب خبر يكون.

الشاهد في هذه الآية / ان المخففة لأنه وقع بعده فعل جامد وهو (عسى).

(۲) واته / کاتیک فعلی جامدی به دوا‌دا‌هات.

(۳) مخفف من المثقل / مه‌به‌ست نه‌وه‌یه له نه‌صلدا (أَنْ) شده‌ی هه‌یه به‌لام شده‌که‌ی
لا ده‌دریت و به سوکی ده‌خوینریته‌وه بویه پی‌ی ده‌وتریت (مخفف من المثقل) دواتر
به تفصیل باس ده‌کریت إن شاء الله له باسی إن واخواتها.

(۴) حرفی (أَنْ) یه‌کیکه له‌و شه‌ه‌رفه‌ی پی‌یان ده‌وتریت (الحروف المشبهة بالفعل)
دواتر باس ده‌کرین.

(۵) / عجبتُ / فعل و فاعل. / مِنْ / حرف جر. / أَنْ / حرف مشبه بالفعل. / زیداً / اسم أَنْ منصوب. /
قائم / خبر ان مرفوع. وَأَنْ وما بعدها في محل جر اسم مجرور و التقدير (عجبتُ من قيام زيد).

(۶) نایه‌تی (۵۱) سوره‌ی (القصص) کورته‌ی ماناکه‌ی : نایه بۆ ئەوان - ئەوانه‌ی
داوا‌ی به‌لگه ده‌که‌ن - به‌س نیه که ئی‌مه قورئانمان نار‌دۆته خواره‌وه بۆ تو.

جا (ان) ی مخفیش وهکو (مثقل) وایه دهگهیه نریتته اسم و خبره که ی ، به لام له مخفف دا اسمه که ی محذوفه و له مثقلدا اسمه که محذوف نیه ومذکوره^(۱).

سی یم / حهرفی (کی)^(۲) له دوایه وه تهنها فعلی مضارع دیت وهکو (جنت لکی تکریم زید)^(۳).

چوارهم / (ما)^(۴) ئه میش ده بیته مصدری ظرفی وهکو : (لا اصحبک ما ذمت منطلقاً) واته { هاره لیت ناکهم ماوهی ئه ونده ده پۆم } وه ده کریت ما مصدری بیت و ظرفی^(۵) نه بیت وهکو (عجبتُ مما ضربتُ زیداً) جا حهرفی

إعرابی تهراوی ئه م نایه ته به م شیوه یهیه : / ا / حرف استفهام إنکاری تقریری مبني على الفتح لا محل له من الاعراب. / و / حرف عطف. / لم / حرف نفي وجزم وقلب. / يكف / فعل مضارع مجزوم ب / لم / وعلامة جزمه حذف الياء لانه معتل الآخر. / هم / ضمير متصل مبني على السكون في محل نصب مفعول به. / انا / ان : حرف نصب وتوكيد مصدری / نا / ضمير متصل مبني على السكون في محل نصب اسم ان. / انزلنا / فعل ماضي مبني على السكون لاتصال ب (نا) الفاعل. / نا / ضمير متصل - مبني على السكون في محل رفع فاعل (انزل) وان و ما دخل عليه في محل رفع فاعل (يكف) والتقدير (اولم يكفهم انزلنا).

الشاهد في هذه الآية : استعمال (ان) كموصول حرفي ، وهي توصل باسمها وخبرها.

(۱) دواتر له باسی (ان و اخواتها) باسی ئه م بابه ته به تفصیلی ده که یین انشا الله.

(۲) (کی) له زمانی عه ره بیدا چهند مانایه کی هیه ، یه کیکیان ئه مهیه که ده بیته (حرف مصدری واستقبال) به مانای هو (سبب) دیت.

(۳) تقدیری ئه م رسته یه به م شیوه یهیه (جنت لاکرام زید).

(۴) (ما) له زمانی عه ره بیدا چهن مانایه کی هیه یه کیکیان ده بیته مصدری (ظرفی)

جا بویه ده وتریت مصدری چونکه له گه ل دواي خویدا ده بنه مصدریک ، وه بویه پیی ده وتریت (ظرفی) ظرف واته کات و ماوه چونکه به مانای ماوه دیت.

(۵) واتا / باسی کات و ماوهی تیدا نه بیت.

ما دهگهینریتته فعلی ماضی وهکو نمونه مان هینایه وه ، وه دهگهیهنریتته فعلی مضارع وهکو (لا اصحبك ما يقوم زيد^(۱) ، وعجبتُ مما تضربُ زيداً^(۲)) لهم جوړهیه^(۳) فهرموده ی خوای گه وره ﴿بما نسوا يوم الحساب﴾^(۴) ، ههروه ها ما دهگهیهنریتته جمله ی اسمی وهکو (عجبتُ مما زيد قائمٌ و لا اصبحك ما زيد قائمٌ)^(۵) ئەمهش كه مه^(۶) ،

(^۱) إعرابی ئەم پرستیه : / لا / نافية غير عاملة. / اصحبُ / فعل مضارع مرفوع ، وفاعله ضمير مستتر تقديره انا. / كَ / ضمير متصل مبني على الفتح في محل نصب مفعول به / ما / حرف موصول مصدري ظرفي. / يقومُ / فعل مضارع مرفوع. / زيدُ / فاعل مرفوع وتقدير هذه الجملة (لا اصبحك مدة قيام زيد).

(^۲) لهم پرستیه شدا (ما) فعلی مضارع ی به دوا دا هاتوه به لام لیژهدا (ما) ناییتته ظرفی واتا باسی ماوه و کاتی تیدا نیه
(^۳) واتا (ما) ی گهیندراو به فعل.

(^۴) نایه تی ژماره (۲۶) ی سوره ی (ص) کورته ی ماناکه ی : ئەوانه ی له پیتی خوا لاده دهن گومران سزای سهختیان بو هیه - چونکه پوژی لپرسینه وه یان له بیرکردبوو. إعرابی ئەم نایه ته پیروژه به مه شیوهیه : /ب/ حرف جر. /ما/ مصدرية مبني على السكون مؤولة مع ما بعدها بمصدر تقديره (بسبب نسيانهم) والجار و المجرور (بما) متعلقان بمحذوف حال /نسوا/ فعل ماضي مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة. / وا / ضمير متصل مبني على السكون في محل رفع فاعل. والالف: فارقة. / يومَ / مفعول فيه (ظرف زمان) منصوب وعلامة نصبه الفتحة وهو مضاف. / الحساب / مضاف إليه مجرور وعلامة جره الكسرة. (الشاهد في هذه الآية) استعمال (ما) المصدرية غير الظرفية كموصول حرفي ، وقد وصلت هنا بالفعل الماضي.

(^۵) لهم درو پرستیه دا (ما) مصدری به دوایدا جمله ی اسمی هاتوه ، له یه که میاندا (ما) مصدرية غير ظرفية ، وه له دووه میاندا مصدرية ظرفية ، تقديری پرستی یه که م (عجبتُ من قيام زيد) وه تقديری پرستی دووه م (لا اصبحك مدة قيام زيد).
(^۶) واته / هاتنی جمله اسمی له دوا ی (ما) ی مصدری.

زۆرتەر وایه (ما) ی مصدری ظرفی بگهینریتته فعلی ماضی و مضارعیک که نفی کراییت بههوی حەرفی (لم) وهکو (لا اصبحک ما لم تضرب زیداً) وه کهمتر وایه مای مصدری بگهینریتته مضارعیک که نهفی نهکرا بیئت به (لم) وهکو :

(لا اصبحک ما یقوم زید) و وهکو ووتهی شاعیر :

ش ۲۵ / اطوف ما اطوف ثم اوی إلى بیت قعیدته لکاع^(۱).

پینجهم / حەرفی (لو)^(۲) که دهگهینریتته فعلی ماضی وهکو (ودنت لو قام زید)^(۳) ههروهها دهگهینریتته فعلی مضارعیش وهکو (ودنت لو یقوم زید)^(۴).

جا که دانەر فهرمووی (موصول الاسماء) خوی پاراست له حەرفه موصولهکان که بریتین له (ان وان وکی وماولو) نیشانهی موصول بوونی ئەم حەرفانهش ئهوهیه پاست و دروست بیئت مصدر له جییان دانیشیئت و ماناکهشی تهواو بیئت وهکو (ودنت لو تقوم) واته قیامک^(۵) ، وه وهکو

^(۱) کورته مانای ئەم دپره شیعره : بهم پۆژگارە دهگهپریم و دهسوپریمهوه بۆ پهیداکردنی بژیوی ژیان - پاشان دیمهوه بۆ مالتیک که خانمهکی بی پیزو هیچ و پوچه . بهلگه (شاهد) ی ئەم شیعره : (ما اطوف) (ما) ی مصدری به دوایدا فعلی مضارع هاتوو و فعلهکهش منفی نیه به (لم) .

^(۲) (لو) له زمانی عه ره پیدا پینج مانا و بهکارمینانی ههیه : یهکیکیان بریتیه له (مصدری) به زۆری وایه لهم حالتهدا (لو) له دوا ی فعلی (رد) و هاوماناکانی (ود) هوه دیت .

^(۳) تقدیری ئەم جملهیه (ودنت قیام زید) .

^(۴) ئەم پرستهیهش به هه مان شیوهی پیش خوی تقدیر دهکریت واته دهبیته (ودنت قیام زید) .

^(۵) مه بهستی ئهوهیه حەرفی (لو) له گهل فعله مضارعهکی دوا ی خوی دهکریته مصدریک وه دهبیته (قیامک) .

(عجبتُ بما تَصنعُ^(۱) ، وجئتُ لكي أقرأ^(۲) ، ويُعجبني أنك قائم^(۳) ، وأريدُ أنْ تقومَ^(۴))
پیشتر باسکرا.

جا ناوه موصوله کان بریتین له (الذي) بۆ تاکی نیر، وه (التي) بۆ تاکی می جا
ئه گهر ئه م دوو ناوه بکه یته مثنی ئه وه پیتی کۆتاییان که (ياء) که لا ده بهیت و له
جینگه ی ئه و یائه حه رفی ئه لیف دینیت له حاله تی رفعدا وه کو :

(الذانِ واللتانِ) وه له حاله تی نصب و جردا یانی مثنی دینیت و ده لیت
(اللّٰذینِ ، اللّٰتینِ) . وه ده توانیت ئه م نونه^(۵) شه ده دار که یته - له بری یایه
حذف کرا وه که^(۶) - ده لیت (الذانُ واللتانُ) ئه م ئایه ته پیرۆزه
خویندرا وه ته وه ﴿ وَاللّٰذَانَ يَأْتِيَانَهَا مِنْكُمْ ﴾^(۷) ، هه وروه ها دروسته شه ده
بدریته نونه که له گه ل حه رفی یاشدا^(۸) - ئه مه ش بۆ چوونی کوفیه کانه

(۱) تقدیری ئه م رسته یه ش به م شیوه یه (عجبتُ من صنْعِكَ) .

(۲) ئه م رسته یه ش به م شیوه یه تقدیر ده کړیت (جئتُ للقراءة) .

(۳) ئه م رسته یه ش تقدیر ده کړیت به (يعجبني قيامُكَ) .

(۴) وا ته (أريدُ قيامَكَ) .

(۵) وَا / نونى اللتان والذان.

(۶) وَا تا حه رفی یای ووشه ی (الذي و التي) کاتیک ده کړینه مثنی حه رفی یایه که یان
حذف ده کړیت.

(۷) ئایه تی (١٦) ی سوره تی النساء . کورته ی ماناکه ی { ئه و دوانه ی - مه بهست
کو و کچه - ئه و کاره پیسه (زینا) ده که ن ئه وه سزایان بده ن }

إعرابی ته وای ئه م ئایه ته به م شیوه یه { / و / حسب ما قبلها . / الذانُ / مبتدا
مرفوع و علامه رفعه الالف لانه مثنی . وقيل / اسم موصول مبني في محل رفع مبتدا . /
ها / ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به . / منكم / جار و مجرور . والجملة
الفعلية (يأتیانها) في محل رفع خبر * الشاهد في هذه الآية هو : تشديد النون عوضاً
عن الياء المحذوفة من المفرد .

(۸) وَا / له حاله تی نصب دا که بریتین له (اللّٰذینِ ، اللّٰتینِ) .

دهلّیت (اللّزین و اللّتین) وه خویندراوه ته وه ئهم ئایه ته ﴿ رَبَّنَا ارْنَا
اللّزین ﴾^(۱) به شه دهی حه رفی نونه کهه .

جا ئهم شه ده دارکردنی نونه دروست بۆ مثنای (ذا و تا) که دوو ناوی اشاره ن ،
دهلّیت (ذان ، تان) ههروه ها له گه ل حه رفی یا شدا دروسته و دهلّیت (ذین و تین)
ئهمه ش بۆ چوونی کوفیه کانه - وه مه به ست له م شه ده دار کردنه له جیاتی
ئه لیفه حذف کراوه که یه^(۲) وه کو پیشتر باس کرا له (الذی و الّتی)^(۳) .

۹۱- جمع الذی الألی الذین مطلقاً و بعضهم بالواو رفعاً نطقاً

۹۲- باللات واللاء - الّتی قَدْ جُمِعَا واللاء کالذین نَزَرَا وقعا^(۴) .

^(۱) ئایه تی (۲۹) ی سورهی فصلت . کورتی ماناکه ی به م شیوه یه یه { ئه وانهی بی
باوه ن له دۆزه خدا ده لّین ئهی پهروه دگارمان نیشانمان بده ئه و دووانهی گومپریان
کردین - جنۆکه و مروّءة } .

إعرابی ته وای ئهم ئایه ته پیرۆزه : رَبَّنَا / منادی - بحرف نداء محذوف - منصوب
وعلامه نصب الفتحة وهو مضاف (نا) ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف إليه . /
ارْنَا / ار : فعل امر مبني على حذف حرف العلة لأنه معتل الآخر ، وفاعله ضمير مستتر
تقديره (انت) / نا / ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به اول . / اللّزین / اسم
موصول في محل نصب مفعول به ثان .

الشاهد في هذه الآية : جواز تشديد النون مع وجود الياء ، وهذا مذهب الكوفيين .

^(۲) واتا ئه لفی (ذا و تا) کاتیک ده کرینه دووان (مثنی) .

^(۳) ههروه کو چۆن (الذی و الّتی) کاتیک ده کرینه مثنی یایه که یان حذف ده بیّت ، (ذا
و تا) ش کاتیک ده کرینه دووان ئه لیفه که یان حذف ده کریت .

^(۴) پوخته ی مانای ئهم دوو دیژه ی ئه لفییه : (۹۱) کو ناوی (الذی) بریتییه له (الألی)
و (الذین) بۆ حاله تی رفع و نصب و جر ، وه هه ندی له عه ره ب بۆ حاله تی رفع ده لّین
(الذون) . (۹۲) ههروه ها کو ناوی (الّتی) بریتییه له (الّلاء و اللّات) ، وه به که می الّلاء
- که بۆ مؤنثه - وه کو الذین به کاردیت .

بۆ جمعی مذكر ناوی (الی) به کاردیت به په‌هایی واته عاقل بیّت یان نا عاقل بیّت ، وه‌کو (جاءنی الی فعلوا)^(۱) ، وه به‌که‌می به‌کاردیت (الی) بۆ جمعی مۇنث ، کۆبۆته‌وه هه‌ردووکیان^(۲) له ووته‌ی شاعیر :

ش ۲۶ / وتبلي الی يستلثمون على الی تراهنّ يوم الروح كالحدا القبل^(۳).
جا شاعیر ووتی (يستلثمون) پاشان ووتی (تراهنّ)^(۴) ، وه ده‌وتریت بۆ جمعی مذكری عاقل (الذین) به په‌هایی واتا : بۆ حاله‌تی رفع و نصب و جر ، ده‌لیت : (جانی الذین اکرموا زیداً ، ورايتُ الذین اکرموه ، ومررتُ بالذین اکرموه)^(۵) ، وه هه‌ندی له عه‌ره‌ب ده‌لین (الذین) بۆ حاله‌تی رفع و (الذین) بۆ حاله‌تی نصب و جر ، ئه‌وانیش (بنو هُذیل) ن ، جاووته‌ی شاعیر به‌لگه‌یه^(۶)
ش ۲۷ / نحنُ الذون صَبَحُوا الصَّبَاحا يوم النخيل غارةً ملحاحاً^(۷).

^(۱) لیڤه‌دا (الی) به‌کارهاتوه بۆ جمعی مذكر له‌به‌ر ئه‌وه‌ی واوی جماعه له پرسته‌ی (اکرموا) ی بۆ ده‌چیته‌وه.

^(۲) واتا : به‌کارهینانی (الی) بۆ جمعی مذكر و وه بۆ عاقل و نا عاقل.

^(۳) مانای ئهم دێڤه شیعره به کوردی : ئه‌رزینێ مردن ئه‌و جه‌نگاوهرانه‌ی زڕێیان ئه‌پۆشی له کاتی جه‌نگدا و ده‌یان بێنی له‌سه‌ر ئه‌سه‌په‌کانن وه‌کو کۆلاره‌ی خێل خێرا و سه‌ریعن.

به‌لگه‌ی ئهم شیعره : به‌کارهینانی ناوی (الی) ی یه‌که‌م بۆ جمعی مذكری عاقل به‌کارهاتوه و (الی) ی دووه‌م بۆ جمعی مۇنثی سالم نا عاقل به‌کارهاتوه.

^(۴) يستلثمون : واتا زڕینی جه‌نگی ده‌پۆشین. تراهنّ : ئه‌و ئه‌سه‌پانه ده‌بێنی.

^(۵) لهم سى پرسته‌یه‌دا (الذین) هاتوه له پرسته‌ی یه‌که‌مدا (الذین) فی محل رفع

فاعله. وه له پرسته‌ی دووه‌مدا له دواى (رايتُ) هاتوه كه‌واته ده‌بیته اسم موصول مبني فی محل نصب مفعول. وه له پرسته‌ی سێ یه‌م دا (الذین) له دواى حه‌رفی

جروه هاتوه بۆیه ده‌بیته اسم موصول مبني فی محل جر اسم مجرور.

^(۶) واتا به‌لگه‌یه بۆ ئه‌و ڤایه‌ی ده‌لیت بۆ حاله‌تی رفع (الذون) به‌کاردیت.

^(۷) مانا و به‌لگه‌ی ئهم دێڤه شیعره به کوردی : ئێمه ئه‌وانه بیوین كه له‌به‌ره‌به‌یاندا هه‌ستاین به هێرشێکی گه‌وره بۆ سه‌ر دووژمنان له پۆژی نوخه‌یلدا - النخيل - ناوی شوێنێكه كه جه‌نگه‌کی لیڤوه.

ههروهها بۆ جمعی مؤنث دهوتریت (اللآت ، واللآء) به حذف کردنی یای
کۆتایی^(۱) ، دهلییت (جاءنی اللآت فَعَلْنِ^(۲) ، واللآء فَعَلْنِ ، ههروهها
دروستیشه جیگیر کردنی یائهکهی ، دهلیت (اللآتی واللآئی) ههروهها
هاتوه (اللآء) به واتای الذین ، شاعیریش دهلیت :

ش ۲۸ / فما ابأؤنا بأمن منه علينا اللآء قد مهدوا الحجورا^(۳)

ههروهکو چۆن (الاولی) به واتای (اللآء) دیت ، وهکو ووتهی شاعیر :
فأما الاولی یسكن غور تهامة فكل فتاة تترك الحجل اقصما^(۴).

* باسی (مَنْ و ما و ال) ی موصوله.

۹۳- وَمَنْ ، وما ، وال ، تُساوي ما ذکر وهكذا (ذو) عند طيبي شهر

بهلگهی ئەم دێره : ناوی (الذون) به واو هاتوه بۆ حالهتی رفع.

(۱) مه بهست نهوهیه ههردوو ناوی (اللآتی و اللآئی) دهتوانین یای کۆتاییان باس
کهین و دهتوانین حذفی کهین. دروسته

(۲) إعرابی تهواوی ئەم پرستهیه بهم شیوهیهیه : / جاء / فعل ماضي مبني على الفتح.
/ن/ نون الوقاية/ی/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به مقدم /اللآت/ اسم
موصول مبني في محل رفع فاعل/ فَعَلْنِ/ فَعْلٌ : فعل ماضي مبني على السكون لاتصاله
بضمير رفع متحرك. /ن/ نون النسوة ضمير متصل مبني على الفتح في محل رفع
فاعل،والجمله الفعلية(فعْلن)لامحل لها من الاعراب(صلة الموصول)

(۳) واتای ئەم دێره شیعره : باوكانمان كه بهخێویان كردين و باوشیان بۆ كردين به
لانكه لهو - مه بهست كهسێكه - چاكترینین بۆمان . بهلگهی ئەم دێره : بهكارهێنانی (
اللآء) بۆ جمعی مذكر كه ووشهیی (اباء)ه.

(۴) ئەم دێره شیعره له ههندی نسخهکانی شرحی ابن عقیل دا هاتوه و له ههندیکی
تردا نههاتوه بۆیه ژمارهیی بۆ دانهنراو ، و ماناکهی { بێگومان نهوانهیی نیشتهجینی -
غورهی تهامهیی - ناوی شوینیکه - ، ههموو کچولهیهك كه گهوره دهبیئت خرخالهکانی
دهشکیت { مانای ئەم دێره پهيوهندی به دێرهکانی تری شیعرهکهوه ههیه.

۹۴- وَكَالَّتِي اَيْضاً لَدِيْهِمْ ذَاتُ وَمَوْضِعِ اللَّاتِي اَتَى ذَوَاتُ.^(۱)
 ناماژهی کرد به ووتهی (تساوی ما ذکر) بۆ ئەوێ که ناوی موصولی (من و ما) ههروهها ئەلیف و لامی موصول^(۲)، بهیهک شیوه دین بۆ مذكر و مۇنث و مفرد و مثنی و جمعیش^(۳)، دهلیت : جاءني مَنْ قام^(۴)، وَمَنْ قَامَتْ^(۵)، وَمَنْ قَامَا^(۶)، وَمَنْ قَامَا^(۷)، وَمَنْ قَامَا^(۸)، وَمَنْ قَمْن^(۹)، واعجبني مَارْكِبَ، وَمَارْكِبَتَ، وَمَا رُكِبَا، وَمَا رُكِبَتَا، وَمَا رُكِبْن^(۱۰)، و جاءني القائم^(۱۱)، والقائمة، والقائمَان، والقائمَتَان، والقائمون، والقائمات.

^(۱) پوختهی مانای ئەم دوو دێرهی ئەلفیه : (۹۳) ههرسی ناوی (من و ما و ال) هاتای ئەوانەن باسکران - واتا بهکار دین بۆ ههموو ئەسمای موصولە له مفرد و مثنی و جمع . و ههروهها لای طائیهکان ووشهی (ذو) به موصولی بهکار دیت. (۹۴) ههروهها بهکارهاتوه ناوی (ذات) له جێی الی وه ناوی (ذوات) له جێی اللاتی.
^(۲) ئەلیف و لامی موصول خێلافی تێدایه لهوێ که ههرفه یان ناوه دواتر باسی دهکەین إن شاء الله.

^(۳) واته من و ما و ال - بۆ ههموویان بهیهک شیوه بهکار دیت و ناگۆڕین.
^(۴) لیڤه دا (من) بۆ مفردی مذكره، به پێی ئه و پاناوهی له فعله کدا ههیه که پێی دهوتریت (عائد) دهزانین بۆ مفردی مذكره.

^(۵) بۆ مفردی مۇنثه.

^(۶) بۆ مثنی مذكره.

^(۷) بۆ مثنی مۇنثه.

^(۸) لیڤه دا من بۆ جمعی مذكر بهکارهاتوه.

^(۹) لیڤه شدا بۆ جمعی مۇنث.

^(۱۰) دهبینین شهش جار (ما) بهکارهاتوه، سیانیان بۆ مذكر و سیانیان بۆ مۇنث ههمووی بهیهک شیوه هاتوه.

^(۱۱) لیڤه دا (القائم) ئەلیف و لامهکهی موصولو به واتا (الذي قام) دیت، جا زانیان خێلافیان ههیه له اعراب کردنی (ال)ی موصول ههندیکیان پێیان وایه (ال)

جا به زۆری به کار دیت (ما) بو غیری عاقل، هندی جاری به کار دیت بو عاقل، وهکو فرموده ی خوی گهره ﴿فا نکحوا مطاب لکم من النساء مثنی﴾^(۱)، وهکو ووتهی عهره ب ﴿سبحان ما سخرکن لنا﴾^(۲)، ههروه ها ﴿سبحان ما یسبح الرعد بحمده﴾^(۳). به لام ناوی (من) به پیچه وانهوه، واتا زور به کار دیت بو عاقل و کهم جاریش بو غیری عاقل به کار دیت، وهکو

دهبیته { اسمی موصول مبني على السكون في محل رفع او نصب او جر - حسب موقعه من الجملة }، وه هندیکیان پییان وایه ئهلیف و لامه که له گه ل صلعه کیدا پیکیوه إعراب دهکرین، ئهم رایهش جواتره، کهواته (القائم) لهم پرسته یه دا دهبیته فاعل مرفوع وعلامه رفعه الضمة الظاهرة. به لام به پیی پای یه کهم (القائم) (ال) دهبیته اسم موصول مبني على السكون في محل رفع فاعل. (قائم) صله ال.
(^۱) نایه تی (۳) ی سوره ی النساء.. کورته ی ماناکه ی { ماره بکه نه و ئافره تانه ی حه لآن بو تان دوو دوو }

إعرابی تهواوی ئهم نایه تی پرۆزه بهم شیوه یه یه : فانکحوا / فا / واقعه فی جواب شرط فی بداية الآية. / انکحوا / فعل امر مبني على حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة. / وا / واو الجماعة : فی محل رفع فاعل. / ما / اسم موصول مبني على السكون في محل نصب مفعول به. / طاب / فعل ماضي مبني على الفتح. والفاعل ضمير مستتر تقديره (هو) / لکم / جار و مجرور متعلق ب (طاب) / من النساء (جار و مجرور متعلق ب (طاب) / مثنی / تمییز منصوب وعلامه نصبه الفتحة المقدرة منع من ظهورها التعذر.

* الشاهد في هذه الآية / استعمال (ما) الموصولة في العاقل مع كونها تستعمل في غير العاقل غالباً.
(^۲) ئهم پرسته یهش گێردراوه تهوه له هندی عهره ب کاتیک گوئیان له دهنگی هه وره بووه و ماناکه ی { پاک و بیگهردی بو ئه و خویه ی هه وری بو پام کردوین }.
(^۳) مانای ئهم پرسته یه بهم شیوه یه یه { پاک و بیگهردی بو ئه و خویه ی هه وره گرمه تسبیحات و ستایشی دهکات } له کتێبه کانی فرموده دا ئهم نزایه دانراوه بو نزای هه وره گرمه.

فهرمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مِنْ يَشَاءُ ﴾^(۱) ،
هه‌روه‌ها ووتە‌ی شاعیر که ده‌لێت :

ش ۲۹/ بکیتُ على سِرْبِ القطا إذ مررن بي فقلتُ ومثلي بالبكاء جدیر
اسرْبَ القطا هلْ مَنْ يُعیر جناحه لعليّ إلى مَنْ قد هويتُ اطیر^(۲)

هه‌روه‌ها ئه‌لیف و لام^(۳) بۆ عاقلْ به‌کار دیت و بۆ غه‌یری عاقلیش ، وه‌کو (جاءنی القائم ، والمركوب)^(۴) ، جا زانا‌یان خلا‌فیان هه‌یه له ئه‌لیف و لام ، هه‌ندیکیان پێیان وایه اسمی موصوله ئه‌مه‌ش پای راسته ، وه‌هه‌ندیکیان ده‌لێن : حه‌رفی موصوله ، وه‌وتراوه : ئه‌لیف و لام حه‌رفی تعریفه‌و موصول نیه.

(^۱) ئایه‌تی (۴۵)ی سوره‌ی النور ، کورتە‌ی ماناکه‌ی { ... وه‌هه‌شیانه له‌سه‌ر چوار پی‌ ده‌پوات ، خوای گه‌وره‌ هه‌رچی بویت دروستی ده‌کات { إعرابی ته‌واوی ئه‌م ئایه‌ته‌ پێرژه به‌م شیوه‌یه‌یه : و / حرف عطف / منهم / جار و مجرور متعلق بخبر محذوف. / مَنْ / اسم موصول مبني على السكون في محل رفع مبتدا مؤخر. / يمشي / فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة المقدرة للثقل. والفاعل : ضمير مستتر تقديره هو . والجملة الفعلية لا محل لها من الاعراب صلة الموصول. على أربع : جار و مجرور متعلق ب(يمشي) .

الشاهد في هذه الآية : استعمال (مَنْ) في غير العاقل.

(^۲) مانای ئه‌م دوو دێره‌ شیعره‌ به‌ کوردی : گریام کاتێک پۆلێک قه‌تێ - جوژه‌ بالنده‌یه‌که - که تێپه‌ربوون به‌لامدا ووتم هاوشیوه‌ی منیش شایسته‌ی گریانه‌ ! هۆ کۆمه‌له‌ قه‌تێ ئایا یه‌کیکتان بالی خۆیم ده‌داتێ به‌ ئه‌مانه‌ت به‌ هیوا‌ی ئه‌وه‌ی بفرم بۆ لای خۆشه‌ویستم .

به‌لگه‌ (شاهد)ی ئه‌م دێره‌ شیعره‌ : به‌ کاره‌ینانی ناوی موصولی (من) ه‌ بۆ ناعاقلْ که بریتین له‌ بالنده‌.

(^۳) واتا ئه‌لیف و لامی موصوله‌.

(^۴) له‌م دوو رسته‌یه‌دا دوو جار ئه‌لیف و لامی موصول هاتووه‌ جارێک بۆ عاقلْ که بریتیه‌ له‌ (القائم) وه‌ جارێکیش بۆ ناعاقلْ که بریتیه‌ له‌ (المركوب) واتا سواری.

به لام (من و ما) ی غهیری مصدری به یه کدهنگی ناون ، وه (ما) ی مصدری^(۱) ، پای راست وایه حهرفه و به لام نه خفهش پیی وایه اسمه . ههروهه لای طائیهکان ووشه ی (ذو)^(۲) به موصولی به کاردیته بۆ عاقل و غهیری عاقل و باوترین بۆ چوون و خویندنه وه ی طائیهکان بۆ ناوی (ذو) نه وهیه که به کاربیته به یه که شیوه بۆ نیرو می و تاک و دووان و کو ، دهلیت : (جاءنی ذو قام ، وذو قامت ، وذو قاما ، وذو قامتا ، وذو قاموا ، وذو قمن) ، وه هه یانه^(۳) بۆ تاکمی می دهلیت (جاءنی ذات قامت)^(۴) ، وه بۆ کو ی می (جاءنی ذات قمن)^(۵) ، نه مهیه ناماژه بۆ کراو به ووته ی دانهر که ووتی (وکالتی ایضاً تا کو تای دیر (ههروهه هه شیانه^(۶) ذو دهکاته دووان و کو و دهلیت : (ذوا ، وذو) له حاله تی رفع و (ذوی ، وذوی) له حاله تی نصب و جردا ، ههروهه (ذواتا بۆ حاله تی رفع و ، وه (ذواتی) بۆ حاله تی نصب و جر^(۷) ، و (ذوات) بۆ

(۱) مه بهست نه وهیه (من و ما) به چهند شیوازی که به کاردین له زمانی عه ره بیدا ، جا نه گهر من و ما له گهل دوا ی خو یاندا کرانه مصدریک نه وه ی پنیان دهوتریت (مصدریه) به لام نه گهر له گهل دوا ی خو یاندا نه کرانه مصدر نه وه ده بنه - غیر المصدریه .

(۲) له زمانی عه ره بیدا ناوی (ذر) دوو جو ره : (ا) (ذر) به مانای خاوهن (صاحب) که ده بیته یه کی که له شهش ناوه که (الاسماء الستة) و معربه پنیشر با سمان کرد . (۲) به مانای (نه وه ی) یان نه وانه ی (الذی ، الذین ..) نه می ش ده بیته اسمی موصول و مبنیه و پیی دهوتریت (ذو الطائیه) .

(۳) واتا / له ناو طائیهکاندا ههیه .

(۴) له م پرسته یه دا (ذات) به مانای (التي) هاتووه و (مبنی علی الضمة فی محل رفع فاعل) .

(۵) له م پرسته یه شدا (ذات) به واتای (اللاتی) هاتووه و هه مان عرابی (ذات) ی ههیه .

(۶) واتا / له ناو طائیهکان .

(۷) نه گهر دووانی می (مثنی مؤنث) بیته .

جمع جا ذوات مبنیه له سهر ضمه ، شیخ بهالدین ابن النحاس ئه وهی گێڤراوته وه که (ذوات) عرابی وه کو عرابی جمعی مۆنثی سالمه^(۱).

جا پای باو و زانراو ئه وهیه (ذو) - ی موصوله - مبنیه ، به لām له هه ندی له عه رب معره بی ده کات به وار له حاله تی رفع و به ئه لیف له حاله تی نصب و به یایش له حاله تی جردا ، ده لّین (جاءنی ذو قام ، ورائتُ ذا قام ، ومرت بذی قام)^(۲) ، که واته وه کو عرابی (ذی) به واتای خاوه ن ده بیّت^(۳) ، جا گێڤردراوته وه ووته ی شاعیر :

فإما کرامٌ موسرون لقیثهم فحسبی من ذی عندهم ما کفانی^(۴)
به (ذی) که ده بیّته معرب ههروه ها به (ذو) ده بیّته مبنی^(۵) .

به لām ناوی (ذات) پای به هیز و په وان ئه وهیه مبنیه له سهر ضمه له حاله تی رفع و نصب و جردا وه کو ناوی (ذوات) وه هه ندی له عه رب عرابی^(۶) ده کات وه کو عرابی مسلمات : رفعی ده که ن به ضمه و نصب و جریشی ده که ن به کسره .

(۱) واتا رفعی به ضمه و نصب و جری به کسره یه .

(۲) لێزه دا (ذو) ی طایه به کارهاتوو به معربی و عرابیشی به حروفه ، ئه مه ش بۆ چوونی هه ندی له طایه کانه .

(۳) (ذو) که به مانای خاوه ن بیّت یه کێکه له شه ش ناوه که (الاسماء الستة) پیشتەر باسمان کرد .

(۴) پیشتەر له شاهیدی ژماره (۴) دا ئه م دێڤه مان باسکرد ، به لām هه ندیکیان به (ذی) خوێندویه ته وه .

(۵) واتا / ئه و دێڤه شیعه به دوو شیوه گێڤردراوته وه لای زۆربه یان به (ذو)

که مبنیه هه ندیکیشان به (ذی) که ده بیّته معرب .

(۶) واتا / ناوی (ذوات) معرب ده که ن ، به لām لای زۆربه یان مبنیه له سهر ضمه .

۹۵- ومثلُ ما (ذا) بَعْدَ ما استفهام او مَنْ إِذَا لَمْ تُلْغَ فِي الْكَلَامِ^(۱).
 وَا / (ذا) ی اسمی اشاره تایبته له ناو هه موو اسمه اشاره کان به وهی به
 کاردیت وهکو ناویکی موصول ، وه وهکو (ما) ی موصوله دهییت لهو
 پرووه وهی بهیه که شیوه به کاردیت بۆ نیر و می و تاک و دووان و کو ،
 دهلیت : (مَنْ ذَا عِنْدَكَ) و (ما ذَا عِنْدَكَ)^(۲) جا یه کسانه نهو شته ی لای
 نهو^(۳) تاکی نیر بیئت یان غهیری تاک و نیر بیئت^(۴) . جا مهرجی به کارهینانی
 ذا به موصولی نهو هیه که (ما) یان (مَنْ) ی پرسیار (استفهام) ی له
 پیشه وه بیئت ، وهکو (مَنْ ذَا جَاءَكَ ، وماذا فعلت) جا مَنْ : اسمی
 استفهامه و له محلی مبتدایه ، و (ذا) دهییته اسمی موصول و به واتای
 (الذی) دیت و له محلی رفعی خبر دایه بۆ (مَنْ) ، وه پرسته ی (جَاءَكَ)^(۵)
 دهییته صله ی موصول^(۶) ، ماناکه ی^(۷) دهییته (مَنْ الذی جَاءَكَ ؟)

(۱) کورتی مانای نهو دیرپی نهلفیه : هاوینهی (ما) ی موصولیه ناوی (ذا) ی
 اسمی اشاره به مهرجیک (ما) و (من) ی پرسیار له پیشه وه بیئت - واته بلین -
 (ماذا) و (مَنْ ذَا) ، به مهرجیک هه نهو هه شینته وئیش و مانای (ذا) یه که .
 (۲) لیره دا (ذا) له دوو پرسته دا به کارهاتوه و له ههردووکیاندا (من و ما) ی پرسیار
 له پیشه وهیه و بۆیه دهییته اسمی موصول .
 (۳) وَا لای نهو که سه ی دوانده که ی له گهل کراوه ، که دهلیت (ما ذَا عِنْدَكَ) ؟
 مهرچیه کی لابیئت تاک بیئت یان دووان یان کو نیر یان می .
 (۴) وَا / می بیئت یان دووان یان کو .
 (۵) جَاءَكَ / پرسته یه کی تهواوه و پیکهاتوه و له فعلیکی ماضی (جاء) و فاعلیکی
 مستتر و مفعولیک که جیناو (ضمیری) ی (كَ) .
 (۶) هه موو موصولیک اسم بیئت یان حهرف پیوستی به پرسته یه یان نیمچه پرسته (شبه جمله) یه که هیه که ماناکه ی تهواو دهکات و پیی دهوتریت (صلة الموصول)
 که له دیرپی (۹۶) ی نهلفیه دا باسی دهکین - إن شاء الله - .
 (۷) وَا / مانای (ذا) وهکو مانای (الذی) وایه .

ههروه‌ها (ما)^(۱) ده‌بیته مبتدا و (ذا) اسمی موصوله و به واتای (الذي) و ده‌بیته خبری (ما) وه پرسته‌ی (فَعَلْتَ)^(۲) ده‌بیته صله‌ی (ذا) ، عائدی^(۳) صله‌که‌ش حذف کراوه و تقدیره‌که‌ی ده‌بیته (ماذا فعلته)؟ واتا : ما‌الذي فعلته. چ کاریکت نه‌نجام دا.

جا خۆی پاراست به ووته‌ی (إذا لم تُلْغَ في الكلام) له‌وه‌ی کـیـهـ (ما) ی پرسیار و (ذا) یه‌که یان (من) ی پرسیار و (ذا) یه‌که پیکه‌وه بکریته ووشه‌یه‌که بۆ پرسیار^(۴)، وه‌کو (ماذا عندك ؟) واته چ شتیکت لایه ؟ هه‌روه‌ها (مَنْ ذا عندك ؟) لی‌رده‌دا ماذا : ده‌بیته مبتدا و (عندك) ده‌بیته خبری^(۵) ، هه‌روه‌ها (مَنْ ذا) ده‌بیته مبتدا و (عندك) ده‌بیته خبری ، لهم دوو نمونه‌یه‌دا^(۶) ذا هه‌لوه‌شاه‌وته‌وه و چونکه ناویکی سه‌ربه‌خۆ نیه‌و به‌لکو بۆته به‌شیکی ووشه‌که چونکه ووشه‌که پیکه‌وه^(۷) بۆ پرسیار (استفهام) هـ.

*

*

*

(۱) واتا / ما له پرسته‌ی (ماذا فعلت).

(۲) مه‌به‌ستی (فعلت) ی (ماذا فعلت ؟) یه.

(۳) مه‌به‌ست له عائدی صله ئه‌وه‌یه هه‌موو ناویکی موصول ده‌بیته له دوایه‌وه پرسته‌یه‌که یان نیمچه پرسته‌یه‌که (شبه الجملة) بیته بۆ ته‌واو کردنی ئه‌و موصوله و پیتی ده‌وتریته (صلة) جا له‌ناو صله‌دا ده‌بیته جی‌ناو (ضمیر) یك هه‌بیته بگه‌رپه‌ته‌وه بۆ اسمه موصوله‌که به‌و ضمیره ده‌وتریته عائد ، دواتریش باسی ده‌کات له دی‌پری ۹۶.

(۴) واتا / (ماذا) یان (من ذا) پیکه‌وه بکریته یه‌که ناو بۆ پرسیارکردن.

(۵) مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه (ماذا) پیکه‌وه وه‌که یه‌که ناو‌مامه‌له‌ی له‌گه‌ل ده‌کریته و جیا ناکریته‌وه و (عندك) ده‌بیته (ظرف مکان مبني على الفتح في محل رفع خبر).

(۶) واتا له هه‌ردوو نمونه‌ی (ماذا عندك ؟) یان (من ذا عندك)؟.

(۷) مه‌به‌ست ووشه‌ی (ماذا) یان (من ذا عندك)؟.

۹۶- وَكُلُّهَا يَلْزَمُ بَعْدَهُ صَلَهِ عَلَى ضَمِيرٍ لَائِقٍ مُشْتَمِلَةٍ^(۱)

موصولەکان هەموویان - حەرفی بن یان اسمی = پێویستە لە دایانەوه
صلەیهک^(۲) بیئت بۆ تەواو کردنی ماناکە ی جا مەرجه بۆ صلە ی موصول
اسمی لە خو بگریت جیناویکی گونجاو بۆ خو^(۳). ئەگەر ناوهکە مفرد بوو
ئەوه دەبیئت جیناوهکەشی مفرد بیئت ، وه ئەگەر مذكر بوو دەبیئت
جیناوهکەشی مذكر بیئت ، وه ئەگەر اسمە موصولەکە مفرد یان مذكر نەبوو
ئەوه دەبیئت جیناوهکەش وابیئت ، بۆ نمونە (جاءنی الذي ضربته)^(۴) ،
هەروەها ئەگەر دووان یان کو ، وهکو (جاءنی اللذان ضربتهما)^(۵) ، والذین

(۱) مانای ئەم دیڤە ی ئەلفیە: هەموو موصولەکان پێویستیان بە - صلە یه - که لە
دایانەوه باس دەکریت و مانای موصولەکە بە هۆی صلەکەوه تەواو دەبیئت ، وه
دەبیئت صلە لە خو بگریت پاناویکی گونجاو لەگەڵ موصولەکە که پینی دەوتریئت (عائد)
واتە / گەراوه بۆ موصولەکە.

(۲) پیناسە ی (صلە) بەم شێوەیە { هي الجملة التي تذكر بعد الاسم الموصول لتتم
معناه } جا ئیمە لە باسی مبنی و معربدا باسمان کرد اسمی موصول بۆیە مبنیه
چونکه پێویستی بە دوا ی خوێەتی بۆ تەواو بوونی ماناکە ی واتا بە هۆی شتیکیه
ماناکە ی تەواو دەبیئت و ئەو شتەش پینی دەوتریئت صلە.
(۳) واتا بۆ اسمە موصولەکە.

(۴) لەم ڕستە یه دا (الذي : اسم موصول مبني في محل رفع فاعل) و جملە ی (ضربته)
دەبیئتە (صلە الموصول) و جیناوی (ه) لە جملە ی (ضربته)
دەبیئتە عائد واتا دەگەریتەوه بۆ (الذي) چونکه الذي بۆ مفردی مذكره و
جیناوی (ه) بۆ مفردی مذكره. ئەمەش پینی دەوتریئت (ضمير لائق) واتا
جیناوی گونجاو بۆ اسمە موصولەکە.

(۵) لەم ڕستە یه دا (اللذان) اسمە موصولەکیه جملە ی (ضربتهما) دەبیئتە صلە ی و
جیناوی (هما) دەبیئتە عائد چونکه مثنی یه.

ضَرِبْتُهُمْ^(۱) ههروهه بۆ مۆنثیش دهلیت (جاءَتْ الَّتِي ضَرِبْتُهُمَا^(۲)) ، وَاللَّتَانِ ضَرِبْتُهُمَا ، وَاللَّتِي ضَرِبْتُهُنَّ^(۳) .

جا ههندی جار موصوله که لفظه که ی مفردی مذکره به لام مانا که ی بۆ دووان یان بۆ کوویه ، ئەمەش وهکو ناوی (من و ما) ئەگەر به کاریان بینیت و مه به ست پێیان غهیری مفردی مذكر بیّت ، له م کاته دا دروسته ره چاوی لفظه که بکهین^(۴) ، ههروهه دروستیشه ره چاوی مانا بکهین ، دهلیت (اعجبني من قام^(۵) ، ومن قامت^(۶) ، ومن قاما^(۷) ، ومن قامتا^(۸)) ، ومن قاموا^(۹) ، ومن قمن^(۱۰)) به پێی ئەو مانا و مه به سته ی دهویستریّت .

*

*

*

(۱) لێره شدا (الذين) اسمی موصولو له جملهی (ضربتكم) دهبیته صله ی و جیناوی (هم) دهبیته عائد چونکه جمعه .

(۲) له م پرستهیه دا (التي) اسمی موصولو بۆ تاکی می بۆ تاکی مییه و جملهی (ضربتها) دهبیته صله ی و جیناوی (ها) دهبیته عائدی موصوله که .
(۳) له م پرستهیه دا (اللاتي) اسمی موصولو بۆ جمعی مۆنثه و جملهی (ضربتهن) دهبیته صله ی و جیناوی (هن) دهبیته عائد .

(۴) و اتا لفظی (من و ما) بۆ تاکی نێر (مفرد مذكر) ن ، به لام له مانا دا بۆ غهیری مفرد و مذكریش به کاردین .

(۵) له م پرستهیه دا (من) اسمی موصولو بۆ مفردی مذکره و جملهی (قام) صله یه ، جا (قام) فاعله که ی ضمیر مستره و دهگه رێته وه بۆ (من) ده که .

(۶) له م پرستهیه شدا (من) به کارهاتوه بۆ مفردی مۆنث به پێی (قامت) دهزانریّت .

(۷) لێره شدا (من) به کارهاتوووه بۆ دووانی نێر به پێی (قاما) وه ئەلفی (قاما) دهبیته عائد .

(۸) (من) به کارهاتوووه بۆ دووانی می به پێی (قامتا) .

(۹) (من) به کارهاتوووه بۆ جمعی مذكر و واوی جماعه (قاموا) دهبیته عائد ده که ی .

(۱۰) (من) به کارهاتوووه بۆ جمعی مۆنث و نونی نسوه ی (قمن) دهبیته عائد ده که ی .

۹۷/ وَجُمْلَةُ او شَبَّهَهَا الَّذِي وَصَلَ بِهِ ، كَمَنْ عِنْدِي الَّذِي ابْنُهُ كُفْلٌ^(۱)
 صلهی موصول ده بیئت یان جملهی ته‌واو بیئت یان نیمچه جمله (شبه
 جمله) بیئت ، مه‌به‌ست له نیمچه جمله ظرف و جار و مجروره^(۲) ، دیاره
 ئه‌مه‌ش^(۳) بۆ غه‌یری صلهی ئه‌لیف و لامه^(۴) ، که دواتر باسی دیت ، جا
 مه‌رجه جملهی صلهی سى مه‌رج له خو گریخت: یه‌که‌م
 ده‌بیئت جملهی خبری^(۵) بیئت ، دووه: ده‌بیئت مانای
 سه‌رسووپمان (التعجب) ی تیدا نه‌بیئت^(۶) ، سى یه‌م : ئه‌و جمله‌یه
 پیووستی به پى خوئ نه‌بیئت بۆ ته‌واو کردنی ماناکه‌ی ، جا^(۷) خو پارێزراو
 به مه‌رجی (الخبریة) له غه‌یری خبری که بریتیه له جملهی داخوازی و

^(۱) پوخته‌ی مانای ئه‌م دێره‌ی ئه‌لفیه : صلهی موصول - ده‌بیئت یان پرسته‌ی ته‌واو بیئت
 یان نیمچه پرسته بیئت ، وه‌کو له نمونه‌ی (كَمَنْ عِنْدِي الَّذِي ابْنُهُ كُفْلٌ) لیژده‌دا دوو اسمی
 موصول هاتوو یه‌که‌میان (مَنْ عِنْدِي) صله‌که‌ی بریتیه له (عند) ظرفه‌و ده‌بیئته
 نیمچه پرسته ، دووه‌میان (الَّذِي ابْنُهُ كُفْلٌ) صله‌که‌ی (ابنه کفل)
 جمله‌ی اسمیه. ماناکه‌شی (ئه‌وه‌ی لای منه ئه‌و که‌سه‌یه‌ کوپه‌که‌ی کفیلی کراوه).

^(۲) هه‌موو کات مه‌به‌ست له (شبه جمله) ظرف یان جار و مجروره.

^(۳) واتا / ئه‌وه‌ی که صله ده‌بیئت پرسته‌ی ته‌واو بیئت یان نیمچه پرسته بیئت.

^(۴) مه‌به‌ست ئه‌لیف و لامی موصوله ، که دیاره صله‌که‌ی نه‌ پرسته‌یه‌و نه‌ نیمچه
 پرسته‌یه‌ به‌لکو به زۆری وایه مفرد بیئت ، وه‌کو خوئ فهرمووی دواتر باسی ده‌کات.

^(۵) له زمانی عه‌ره‌بیدا جمله یان (خبریه) که بریتیه له‌و پرسته‌یه‌یی پراست و درۆ
 هه‌نگریت (ما یحتمل الصدق أو الکذب) ، جا جمله‌ی إنشائیه دوو جوړه : (۱) طلبی
 که داخوازی له خو ده‌گریت وه‌کو (امر و نهی و استفهام و تمنی و نداء) ، (ب) غیر
 طلبی داخوازی تیدا نیه وه‌کو (مدح و ذم و قسم و رجاء).

^(۶) زانایانی نحو خیلافیان هه‌یه ده‌رباره‌ی ئه‌وه‌ی جمله‌ی تعجب خبریه یان إنشائیه ؟

به‌لام هه‌ردوو لایان پێیان وایه جمله‌ی تعجب دروست نیه بکریته صله‌ی موصول.

^(۷) لیژره‌هه‌ ابن عقیل - په‌حمه‌تی خواى لیبیئت - ئه‌و سى مه‌رجه پوون ده‌کاته‌وه.

کردنی کاریک ، که واته دروست نیه بلییت (جاء الذي اضربه)^(۱) به پیچهوانه‌ی بۆ
چوونی کسانئ^(۲) ، هه‌روه‌ها دروست نیه بلییت (جاءنى الذي ليته قائم)^(۳) ،
به پیچهوانه‌ی هشام^(۴) ، هه‌روه‌ها خۆ پارێزرا به مهرجی (خالى بوونى جملهى صله
له مانای سهرسوهرمان (التعجب) له جمله‌ی سهرسوهرمان ، که واته دروست نیه
بلییت (جاءنى الذي ما احسنه)^(۵) ، هه‌رچه‌نده بلیین جمله‌ی سهرسوهرمان
خبریشه^(۶) ، هه‌روه‌ها خۆ پارێزرا به مهرجی (پیویستی نه‌بیّت به پینش خۆی) له
وینه‌ی (جاءنى الذي لکنه قائم) بیگومان ئهم جمله‌یه ده‌خوازیت جمله‌یه‌کی تر له
پیشیوه بیّت ، وه‌کو (ما قعد زيد لکنه قائم)^(۷) .
هه‌روه‌ها مهرجه له ظرف و جار و مجرور^(۸) که مانایان ته‌واو بیّت (تام) ،

(۱) لهم پرسته‌یه‌دا (اضربه) امره‌و جمله‌یه‌کی إنشائی طلبیه‌یه بۆیه دروست نیه ببیته
صله‌ی موصول.

(۲) شیخی که‌سانئ یه‌کیکه له پیشه‌وايانئ زانسته‌کانئ زمانئ عه‌ره‌بئ و یه‌کیکه له
حه‌وت قورئان خوینه‌که (القراء السبع) و سالی ۱۸۹ ک کۆچی دوا‌یی کردوه ، جا
کسانئ پئی وایه دروست جمله‌ی إنشائی ببیته صله‌ی موصول.

(۳) لهم پرسته‌یه‌دا (ليته قائم) جمله‌یه‌کی إنشائی طلبیه‌یه چونکه تمنیه ، بۆیه
دروست نیه ببیته صله‌ی موصول.

(۴) هشامئ کوپئ معاویه‌یه‌کیکه له زانایانئ نحوی مدرسه‌ی کوفیکان و فه‌قیئ
پیشه‌وا کسانئ بووه و سالی ۲۰۹ کۆچی دوا‌ی کردوه ، - خوا‌ی گه‌وره لیئ پازی
بیّت - جا ئهم زانایه پئی وایه دروسته جمله‌ی إنشائی ببیته صله‌ی موصول.

(۵) لهم پرسته‌یه‌دا (ما احسنه) جمله‌ی تعجبه و دروست نیه ببیته صله‌ی موصول.

(۶) چونکه وه‌کو ووتمان خیلاف هه‌یه ده‌رباره‌ی ئه‌وه‌ی جمله‌ی تعجب خبریه‌یان
إنشائییه ؟ جا ئه‌گه‌ر بلیین خبریشه هه‌ر دروست نیه ببیته صله‌ی موصول.

(۷) چونکه (لکن) ئه‌گه‌ر که‌وته نیوان دوو جمله‌وه حه‌رفئ استدراکه ، (استدراک)

یش واته پرکردنه‌وه‌ی قسه‌ی پیشووتر.

(۸) واتا / ظرف و جار و مجرور کاتیك ده‌بنه صله‌ ده‌بیّت مانایان ته‌واو بیّت.

مه بهست له مانا ته واویان : ئه وهیه کاتیك کرانه صلهی موصول قسه که ته واو کهن و مانا بگه یئن ، وهکو (جاء الذي عندك ^(۱) ، والذي في الدار) جا ئه وهی عه مه لی کردوه له م ظرف و جار و مجروره فعلیکی حذف کراوه و تقدیری جمله که بهم شیوهیهیه (جاء الذي استقر عندك) یان (الذي استقر في الدار) جا ئه گهر ظرف و جار و مجرور ته واو (تام) نه بوون ئه وه دروست نیه بکرینه صلهی موصول ، که واته دروست نیه بلییت (جاء الذي بك) یان (جاء الذي اليوم) ^(۲).

*

*

*

*

۹۸ / وصفة صريحة صلة ال / وكونها بمعرب الافعال قل ^(۳).
ئهلپف و لامی موصول صله کهی ته نها ده بیئت صیفه ی راسته وخو (صریحه) ^(۴) بیئت ، دانهر فهرموویه تی له هه ندی له کتیبه کانیدا : مه بهستم له صیفه ی صریحه اسمی فاعله وهکو (الضارب) ^(۵) و اسمی مفعول وهکو

^(۱) إعرابی ته واوی ئه م پرستهیه بهم شیوهیهیه : جاء : فعل ماضی. الذي / اسم موصول مبني في محل رفع فاعل. عند / ظرف مكان مبني على الفتح متعلق بمحذوف والتقدير (استقر عندك) وعند مضاف. /ك / ضمير متصل مبني على الفتح في محل جر مضاف إليه.

^(۲) چونکه مانای ته واوی نیه.

^(۳) پوختهی مانای ئه م دیڤه ی ئه لڤیه : صله ی ئهلپف و لامی موصول ده بیئت صلهیه کی راسته وخو بیئت ، وه که مه لکاندن ی ئهلپف و لامی موصول به فعلی معریه وه - واته فعلی مضارع وه .

^(۴) مه بهست له صیفه ی صریحه ئه ناوانه ن وهکو فعل وان له پووی عمل و له پووی مانا وه ، که واته صیفه ی صریحه ته نها اسمی فاعل و اسمی مفعول و صیفه ی مبالغهیه ، به لام له صیفه ی مشبهه دا خیلاف هیه وهکو ابن عقیل باسی کرد.

^(۵) الضارب. واته / الذي ضرب.

(المضروب) ^(۱) و صفه‌ی مشببه ^(۲) وه‌کو (الحسن الوجه) ^(۳) که‌واته ده‌ده‌چیت وینه‌ی (القرشی والفضل) ^(۴) ، به‌لام له بوونی صفه‌ی مشبه به صله‌ی ئەلیف و لام خیلای هیه ، پای پی‌شه‌وا ئەبولحسنی کوپی عصفور دانەمه‌زراوه له‌م باره‌وه ^(۵) ، جارێک ووتویه‌تی صفه‌ی مشبه ده‌بیته صله‌ی ئەلیف و لام ، و جارێکی‌ش ووتویه‌تی نابیت و دروست نیه .

هه‌روه‌ها به‌شادی هاتوو هه‌یانندی ئەلیف و لام به‌ فعلی مضارع‌وه ^(۶) ، بۆ ئەمه‌ش ئاماژه‌ی کرد دانـه‌ر به‌ ووتـه‌ی (بوونی ئەلیف و لام به‌ فعلی معربه‌وه – واتا فعلی مضارع‌وه – که‌مه) ووتـه‌ی شاعیریش به‌ گه‌یه‌ که‌ ده‌لیت :

(۱) المضروب. واتا / الذي ضرب.

(۲) صیفه‌ی مشبه / بریتیه له‌ ناوه‌ی که‌ وه‌ر ده‌گیریت له‌ فعلی ثلاثی لازم و بۆ جیگیر بوونی ئه‌و صیفه‌ته‌یه‌ له‌ که‌سه‌دا ، که‌واته‌ صفه‌ی مشبه له‌ ئەهلدا اسمی فاعله به‌لام جیاوازی له‌ گه‌ل اسمی فاعل له‌ وه‌دایه‌ که‌ صفه‌ی مشبه بۆ جیگیر (ثبوت) بوونی صیفه‌ته‌که‌یه .

(۳) ئەگه‌ر ئەلیف و لامی (الحسن) موصوله‌ بیته‌ ئه‌وه‌ ماناکه‌ی ده‌بیته (الذي حسن وجهه) .

(۴) القرشی صفه‌ نیه‌ چونکه‌ پالدارا (منسوب) بۆ لای (قریش) بۆیه‌ له‌ بنچینه‌دا له‌ صفه‌ نیه‌ ، هه‌روه‌ها (الفضل) اسمی تفضیله‌ و صفه‌یه‌ به‌لام صفه‌یه‌کی هه‌ریح نیه‌ چونکه‌ له‌ هه‌موو په‌ویه‌که‌وه‌ له‌ فعل ناچیت .

(۵) واتا / له‌ باره‌ی ئه‌وه‌ی که‌ ئایه‌ صفه‌ی مشبه ده‌گونجیت بۆ ئه‌وه‌ی ببیته‌ صله‌ی ئەلیف و لام یان نا .

(۶) دیاره‌ مه‌به‌ست له‌ ئەلیف و لامی موصوله‌ ، چونکه‌ وه‌کو له‌ سه‌ره‌تاره‌ باسمان کرد ئەلیف و لام یه‌کیکه‌ له‌ نیشانه‌کانی اسم .

ش ۳۰/ ما ائت بالحکم الترضی حکومته

ولا الأصيل ولاذي الرأي والجدل^(۱)

ئەمەش^(۲) لای زۆرینه‌وه‌ی زانا بە‌صریگان تایبەتە بە‌شیر ، بە‌لام دانەر - لە
غەیری ئەم کتییەدا^(۳) - ووتویەتی : تایبەت نیە بە‌شعر ، بە‌لکۆ لە‌ حالەتی غەیری
شیریدا دروستە^(۴) ، هەروەها هاتوووە گەیانندی ئەلیف و لام بە‌جملە‌ی اسمیە‌وه‌ ،
هەروەها بە‌ (ظرف) ە‌وه‌ بە‌ شادی ، نمونە‌ی یە‌کە‌م^(۵) ووتە‌ی شاعیرە :

ش ۳۱ / مِنْ الْقَوْمِ الرِّسُولُ اللَّهُ مِنْهُمْ لَهُمْ دَانَتْ رِقَابُ بَنِي مَعَدٍ^(۶)

و‌ه نمونە‌ی دووهم^(۷) ، ووتە‌ی شاعیر :

ش ۳۲ / مَنْ لَا يَزَالُ شَاكِرًا عَلَى الْمَعَةِ فَهُوَ حَرٌّ بِعَيْشَةِ ذَاتِ سَعَةٍ^(۸)

^(۱) ماناو بە‌لگە‌ی ئەم شاهی ژمارە (۳۰) یە بە‌م شیوە‌یە‌یه : تۆ کە‌سیک نیت ب‌ریارت
و‌ه‌گیراو ب‌یت و جینی پ‌ه‌زامە‌ندی ب‌یت ، هەروەها کە‌سیکی خاوە‌ن نە‌ژاد و خاوە‌ن
ژیری و گ‌فتو گۆی جوان نیت تا ب‌تکە‌ن بە‌ حاکم و دادوەر .
بە‌لگە‌ (شاهد) ە‌کە‌ی : ووشە‌ی (الترضی) فعلی مضارع و ئەلیف و لامی پ‌یکە‌وه
لکاوه ، ئەمەش زۆر کە‌مه .

^(۲) و‌اتا / لکاندنێ ئەلیف و لام بە‌ فعلی معرە‌به‌وه .

^(۳) و‌اتا / لە‌ غەیری کتییێ ئەلیفە‌دا و لە‌ کتییێ (التسهیل) دا فەرموویە‌تی .

^(۴) و‌اتا / لە‌ قسە‌ی ئاسای و غەیری شیردا دروستە ئەلیف و لام ب‌لک‌یت بە‌ فعلی مضارع‌وه .

^(۵) و‌اتا / نمونە‌ی لکاندنێ ئەلیف و لام بە‌ جملە‌ی اسمیە‌وه .

^(۶) ماناو بە‌لگە‌ی ئەم شیرە بە‌م شیوە‌یە‌یه : لە‌و گە‌لە‌یه‌ کە‌ پ‌یڤە‌مبە‌ری خوا ﷺ

لە‌وانە ، بۆیان ملکە‌چ بوووە گ‌ە‌ردە‌نی نە‌وه‌کانی مە‌عد - کە‌ نە‌وه‌کانی عدنانە - بە‌لگە‌ی
ئەم د‌ی‌پ‌رە : (الرسول الله منهم) ئەلیف و لام چۆتە‌ سەر جملە‌ی اسمی و ئەمەش شانە .

^(۷) و‌اتا / نمونە‌ی لکاندنێ ئەلیف و لام بە‌ ئاوه‌لفەرمان (ظرف) ە‌وه .

^(۸) مانای ئەم د‌ی‌پ‌رە شیرە بە‌م شیوە‌یە‌یه : هەرکە‌سیک ب‌ە‌رده‌وام شوکرانە و ستایشی
خوا ب‌کات لە‌سەر ناز و نە‌عمە‌تە‌کانی ، ئە‌وه‌ شایە‌نی ژیا‌نیکی خۆشە ، ئەم د‌ی‌پ‌رەش
و‌ه‌گیراوه لە‌ فەرموو‌ده‌ی خوا ی گ‌ە‌وره ﴿ لَنْ شُكِرْتُمْ لَا زِيدْنَكُمْ ﴾ -

* باسی ناوی موصولی (ای)^(۱)

۹۹ / ای کما وأعربت ما لم تُضَفْ وَصَدُرَ وَصَلها ضمیر انحذف^(۲).

واتا / (ای) وهکو (ما) ی موصول وایه لهو پرووهی بهیهک شیوه دیت بو
نیرو می تاک بن یان دووان یان کو ، نمونهی (یعجبني ایهم هو قائم)^(۳) ،
جا (ای)^(۴) چوار حالهتی هیه : یهکه میان : نهویه اضافه کریت و
سهرهتای صلهکهی باس کریت وهکو (یعجبني ایهم هو قائم)^(۵) ، دووهم :

- بهلگهی ئەم دێره : (المعه) ئهلیف ولام چۆته سهراوه لفرمان (ظرف) ئەمەش شاذه.

(۱) له زمانی عه ره بیدا (ای) پینچ ماناو بهکارهینانی هیه : (ا) ای الشرطیة :
معربو ماناکهشی به پیتی ئەو ناوهی دواى خۆی ده بیئت. (ب) ای الاستفهامیة : بو
پرسیار کردن به کار دیت و معربو پرسپاری پیده کریت له عاقل و غیری عاقلیش و
هه موو کاتیکیش مضافه. (ج) ای : الوصلیة : که دلکیت به حهرفی (ها) ی ناگادار
کردنه وه (التنبيه) و له پیشه وه حهرفی نداء دیت و له دوایه وه ناویکی ناسراو به
ال (دیت وهکو (یا ایها الانسان) لیژرهدا مبنیه و معرب نیه.

(ە) ای الکمالیة : بو گه یشتن بهو په پی جوانی و چاکی شتیک به کار دیت و معربو
وهکو (محمداً عاملٌ ای عامل) .

(هـ) ای الموصولة : که به مانای الذی دیت و مه بهستان لیژرهدا ئەم جوژه به که باسی ده کهین.
(۲) کورتەى مانای ئەم دێره ی ئهلفیه : ای به کار دیت وهکو ما به لام ای معربه به
مهرجیک اضافه نه کری و سهرهتای صلهکهی جیناو (ضمیر) یکی حذف کراو بیئت.

(۳) لهم پرستیه دا : يعجبُ : فعل مضارع مرفوع. ن/ نون الوقایة. ی/ ضمیر متصل
مبنی فی محل نصب مفعول به. ایهم / فاعل مرفوع وهو مضاف. هم / ضمیر متصل
مبنی فی محل جر مضاف إليه. (هو قائم) ده بیئت جمله ی صلهو (هو) سهرهتا
صدر ی صلهکهیه.

(۴) مه بهست له (ای) موصولیه.

(۵) لهم پرستیه دا : (ای) اضافه کراوه بو لای جیناوی (هم) ، وه سهرهتای صلهکهی
باس کراوه که بریتیه له (هو).

نه إضافة کریت و نه سه‌ره‌تای صله‌که‌ی باس کریت و ه‌کو (یعجبني اي قائم)^(۱) ، سى يه : إضافة نه‌کریت به لام سه‌ره‌تای صله‌که‌ی باس ده‌کریت و ه‌کو (یعجبني اي هو قائم) ، جا له م سى حاله‌ته‌دا (اي) معربه و إعرابی به حه‌ره‌کاتى ظاهر ده‌بیئت - له حاله‌تى رفع به ضمه و حاله‌تى نصب به فتحه و جریش به کسره - و ه‌کو (یعجبني ايهم هو قائم ، ورايت ايهم هو قائم ، ومرت بايهم هو قائم)^(۲) ، ه‌روه‌ها (اي قائم ، وایا قائم ، وای قائم)^(۳) ، ه‌روه‌ها (اي هو قائم ، وایا هو قائم ، وای هو قائم)^(۴) ، چواره‌م : إضافة کریت و سه‌ره‌تای صله‌که‌ی حذف کریت و ه‌کو (یعجبني ايهم قائم) له حاله‌ته‌دا مبنیه له‌سه‌ر ضمه ، بویه ده‌لنیست (یعجبني ايهم قائم ، ورايت ايهم قائم ، ومرت بايهم قائم)^(۵) له‌رمووده‌ی خ‌وای گه‌وره‌شى له‌سه‌ره که ده‌فه‌رموویت :

﴿ ثُمَّ لَنَنْزَعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا ﴾^(۶) ،

(۱) له‌م پرسته‌یه‌دا : اي إضافة نه‌کراوه و سه‌ره‌تای صله‌که‌ش باس نه‌کراوه . بویه (لایم) ده‌بیته خبر بؤ مبتدا محذوف والتقدير (هو قائم) .

(۲) لی‌زه‌دا (اي) له سى پرسته‌دا به ه‌مان شیوه‌ی پیش‌وو إعرابی (اي) به حه‌ره‌کاتى ظاهریه ، چونکه نه إضافة کراوه و نه سه‌ره‌تای صله‌که‌ی باس‌کراوه .

(۳) له‌م سى پرسته‌یه‌ش‌دا به ه‌مان شیوه‌ی پیش‌وو إعرابی (اي) به‌هرکاتى ظاهریه چونکه نه إضافة کراوه و نه صله‌که‌ی باس‌کراوه

(۴) له‌م سى پرسته‌یه‌ش‌دا به ه‌مان شیوه‌ی دوو حاله‌ته‌که‌ی پیش‌وتره .

(۵) به‌لام له‌م سى پرسته‌یه‌دا (اي) مبنی له‌سه‌ر ضمه نه‌گ‌و‌پ‌اوه چونکه إضافة نه‌کراوه و صله‌که‌ی باس نه‌کراوه .

(۶) نایه‌تى (۶۹) ی سورته‌ی مریم . کورته‌ی ماناکه‌ی { پاشان بیگومان ده‌ری دینین (و ده‌یخینه دۆزه‌خه‌و) له‌هر پی‌روو ده‌سته‌یه‌ک کامیان تاوانبارتر بووه له‌برامبه‌ر خ‌وای میهره‌بان } .

إعرابی ته‌وای نه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه : / ثم / حرف عطف . لَنَنْزَعَنَّ / لَ : حرف توكید . نَنْزَعَنَّ : فعل مضارع مبني على الفتح لاتصاله بنون التوكيد وفاعله ضمير-

ههروهه ووتهی شاعیریش :

ش ۲۳ / إذا ما لقيت بني مالك / فسلم على أيهم أفضل^(۱)

ئه مهش^(۲) وهرگیراوه له ووتهی دانهر (واعریت مالم تضاف - تا کووتایی دێره که) واتا : معربه ای ئه گهر اضافه نه کریت له کاتی حذف کردنی سه رهتای صله کهی ، که واته ئه م قسه یه ده گریته وه ئه و سێ حاله ته ی پیشوو که بریتی بوون له وهی (ای) اضافه کریت و سه رهتای صله کهی باس کریت، یان اضافه نه کریت و سه رهتای صله کهی باس نه کریت، یان اضافه نه کریت و سه رهتای صله کهی باس کریت، چواره م بریتیه له وهی اضافه کریت و سه رهتای صله کهی باس نه کریت له م کاته د معرب نابیت و مبنی ده بیت

*

*

*

= مستتر تقدیره (نحن). / من کل / جار و مجرور متعلقان ب (ننزعن). / شیعه / مضاف إليه مجرور. / أيهم / اسم موصول مبني على الضم في محل نصب مفعول به للفعل (نزعن) وهو مضاف / هم / في محل جر مضاف إليه. / اشد / مبتدا لخبر محذوف. / على الرحمن / جار و مجرور متعلقان ب (اشد). / عتيا / تمييز منصوب وعلامة نصبه الفتحة بهلگه ی ئه م ئایه ته : به کارهینانی (ای) به مبنی بوون له سه ر ضمه چونکه اضافه کراوه و سه رهتای صله کهشی حذف کراوه.

^(۱) ماناو بهلگه ی ئه م دێره شیعره به م شیویه یه : هه ر کات گه یشتیته نه وه کانی مالک، نه وه سلاوکه له وه یان بکه که چاکتریانه.

بهلگه ی ئه م دێره : (ایهم) ی به کارهیناوه به مبنی چونکه له دوا ی حه رفی جره وه ئه گه ر معرب بوایه ده یوت (ایهم).

^(۲) ئه وه ی که باس مان کرد که (ای) چوار حاله تی هیه و له سیانیاندا معربه و له حاله تیکیشیاندا مبنیه.

* باسی حذف کردنی عائد^(۱)

- ۱۰۰ - وَبَعْضُهُمْ أَغْرَبُ مُطْلَقاً ، وَفِي
 ۱۰۱ - إِنْ يَسْتَطِلَّ وَصَلَ ، وَإِنْ لَمْ يَسْتَطِلَّ فَالْحَذَفُ نَزْرًا وَابْوَا أَنْ يَغْتَزَلَ
 ۱۰۲ - إِنْ صَلَحَ الْبَاقِي لَوْصَلَ مُكْمَلٍ
 ۱۰۳ - فِي عَائِدٍ مُتَّصِلٍ إِنْ انْتَصَبَ
 بِفَعْلٍ أَوْ وَصَفٍ كَمَنْ نَرْجُوهُمْ^(۲)
 وَاثَا هِنْدِيّ لَهْ عَرَب^(۳) به‌ره‌های (مطلقاً) معرب ده‌کن ناوی (ای) ،
 وَاثَا / ئه‌گەر / إِضَافَةُ شِ كَرِيْتْ و سهره‌تای صله‌که‌ی باس نه‌کریت بۆ نمونه
 دهلینیت (يعجبني أَيُّهُمْ قَائِمٌ ، وَرَأَيْتُ أَيُّهُمْ قَائِمٌ ، وَمَرَرْتُ بِأَيُّهُمْ قَائِمٌ)^(۴) ، وه

(۱) ئه‌م چوار دی‌پره‌ی ئه‌لفیه جگه له نیوه دی‌پری یه‌که‌می که په‌یوه‌ندی به‌باسی (ای) هوه هه‌یه ، ئه‌وی تر باسی حذف کردنی (عائد) وَاثَا ئه‌و جیناوه‌ی له جمله‌ی صلدا هه‌یه ده‌گه‌پێته‌وه بۆ اسمه موصوله - ده‌کات بۆیه سه‌رباسه‌که‌مان ناو ناوه (حذف کردنی عائد). که‌واته سیّ دی‌پ و نیوی په‌یوه‌ندی به‌هه‌موو موصولاته‌وه هه‌یه ئاگادار به‌.

(۲) کورتی مانای ئه‌م چوار دی‌په ئه‌لفیه به‌م شیوه‌یه‌یه : (۱۰۰) هندیّ له عهره‌ب که - کوفیه‌کانن - به‌ په‌ره‌ای معرب ده‌کن (ای) ، ناوه موصوله‌کانی تر جگه له - ای - شوینی (ای) ده‌که‌من له حذف کردنی عائده‌که‌یان - وَاثَا موصوله‌کانی تریش ده‌کریت عائده‌که‌یان حذف کریت به‌لام به‌ مه‌رج . (۱۰۱) به‌ مه‌رجیک دروژ بیت صله‌که‌یان - جا ئه‌گەر صله‌که‌یان دروژ نه‌بوو - دروژ ئه‌وه‌یه جمله‌ی صله‌که له دور ووشه زیاتر بیت - ئه‌وه حذف کردنی عائده‌که که‌مه ، هه‌روه‌ها زانایان پێگه‌یان نه‌داوه عائد حذف کریت . (۱۰۲) ئه‌گەر دوا‌ی حذف کردنی عائده‌که - ئه‌وه‌ی مایه‌وه بۆ خۆی بگونجیت ببیته جمله‌یه‌کی ته‌واو و عاندیش له خۆ بگریت - چونکه له‌م کاته‌دا نازانین عائد حذف کراوه یان نا - ، هه‌روه‌ها حذف کردنی عائد له زمانی عهره‌بیدا زۆر و ئاشکرایه . (۱۰۳) له عائدیکدا که لکاو بیت و منصوب بیت به‌ فعلیک یان سیفیه‌یک وه‌کو فعل - وَاثَا اسمی فاعل و اسمی مفعول - نمونه‌ی (مَنْ نَرْجُوهُمْ) یه‌ب (واته (ئه‌و که‌سه‌ی ئومیدمان پێیه ده‌به‌خشیت) له‌م نمونه‌یه‌دا من : اسم موصول و / نرجو / فعل و فاعل و مفعوله‌که‌ش که ده‌بیته عائد - حذف کراوه و ئه‌صله‌که‌ی (من نرجوه) بووه .

(۳) که‌ کو‌مه‌لیک له زانا کوفیه‌کان ، پێیان وایه ایّ هه‌موو کاتیك معربه و مبني نیه .

(۴) له‌م سیّ پرسته‌یه‌دا (ای) اضافه کراوه و سهره‌تای صله‌که‌شی باس نه‌کراوه و حذف کراوه ، به‌لام نه‌بوته مبني به‌لکو به‌ معربی به‌کارهاتوه و له‌یه‌که‌میاندا فاعل و -

خویندراوه ته وه فهرموده ی خوای گه وه ﴿ثم لننزعن من كل شعبة إيهام اشد على الرحمن عتياً﴾ به منصوب بوونی (ای) ^(۱) ، ههروه ها دیڤره شیعره که ش ^(۲) گیردراوه ته وه به (فسلم علی ایهم) به مجرور بوونی ای. ههروه ها ئاماژه ی کرد دانه ر به ووته ی ^(۳) (وفي ذا الحذف تا کو تایی) بۆ ئه و شوینانه ی عائدی موصولی ^(۴) تیدا حذف ده کریت ، جا ئه و عانده : یان مرفوعه ^(۵) یان غهیری مرفوعه ، جا ئه گه ر مرفوع بوو ئه وه دروست نیه حذف کریت مه گه ر مبتدا بییت و خبره که شی مفرد بییت وه کـ و ﴿وهو الذي في السماء إله﴾ ^(۶) وه ،

-علامه ی رفعی ضمه یه له دووه مدا مفعول به و علامه ی نصبی فتحه ظاهره یه له سی یه میشدا اسمی مجروره و علامه ی جری کسره ظاهره یه.

^(۱) پینشت مانا و اعرابی ئه م ئایه ته مان کرد ، جا لای هه ندی له خوینهران (القراء ای) له م ئایه ته دا به منصوبی خویندراوه ته وه چونکه ده بیته مفعول به و معربه. ^(۲) مه به ست شاهیدی ژماره (۲۳) یه.

^(۳) لیره وه باسی حذف کردنی عائد ده کات.

^(۴) پینشت باسمان کرد هه موو اسمیکی موصول پنیوستی به جمله یه ک یان شبه جمله یه که پنی ده وتریت (صله) بۆ ته و او کردنی ماناکه ی ، جا له ناو جمله ی صلدا جیناویک هه یه ده گه پیته وه بۆ اسمه موصوله که ئه و جینا و (ضمیر) ه پنی ده وتریت عائد.

^(۵) و اتا له محلی رفع یان نصب یان جردایه ، چونکه جینا و (ضمیر) بۆ خو ی مرفوع و منصوب و مجرور نیه به ئکو له محلدا ده بییت.

^(۶) ئایه تی (۸۴) ی سوره ی (الزخرف) کورته ی ماناکه ی { ئه و (خوایه) زاتیکه په رستراوه له ئاسماندا }

اعرابی ته و او ی ئه م ئایه ته به م شیوه یه یه: هو : ضمیر منفصل مبني على الفتح في محل رفع مبتدا. / الذي / اسم موصول مبني في محل خبر. / في السماء / جار و مجرور متعلقان. ب (اله) لانه بمعنى معبود. / اله / خبر لمبتدا محذوف والتقدير (هو إله) والجملة صلة موصول الذي.

(اِيْهَمْ اَشْدُ)^(۱) ، که واته دروست نیه بَلِيَّت (جاعني اللذان قام)^(۲) یان (اللذان ضرب)^(۳) ، چونکه یه که میان^(۴) مرفوعه و فاعله و دوه میان^(۵) نائب فاعله به لَـ کو ده بیئت بوتريت (قاما ، وضربا) ، به لَام مبتدا^(۶) حذف ده کريت له گه لَ ناوی (اَيّ) هه رچه نده جمله ی صلـ که شی دريژ نه بیئت^(۷) ، وه کو پیش تر ووتـ مان له وهی ده لَيِّت (يعجبني ايهم قائم)^(۸) وینه ی ئه مانه ش ، به لَام سه ره تای صله که حذف نا کريت لـ که لَ غه یـ ری (اَيّ) مه گـر صله که

لهـ م نایه تـدا عا ندی اسمـه موصوله که (الذي) حذف کراوه چونکه له محلی رفعی مبتدایه و صله که ش دريژه.

(۱) ايهم اشد : ليژه شدا عا ندی (اَيّ) حذف کراوه چونکه له محلی رفعی مبتدایه ، هه رچه نده صله که ش دريژ نیه ، چونکه مه رج نیه بۆ حذف کردنی عا ندی (اَيّ) صله که ی دريژ بیئت ، هه روهـ ها عا ندی (اَيّ) به رده وام له محلی رفعدایه.

(۲) ئهـ م پرستیه بهـ م شیوه یه یه دروست نیه چونکه عا نده که فاعله بۆیه ده بیئت بَلِيْن (جاعني اللذان قاما).

(۳) لهـ م پرستیه شدا عا نده که ی نائب فاعله و حذف کراوه بۆیه دروست نیه و ده بیئت بَلِيْن (جاعني اللذان ضربا).

(۴) واتا جیناو (ضمیر) ی لکا و به (قاما).

(۵) واتا جیناوی لکاوی به (ضربا).

(۶) جیاوازی عا ندی (اَيّ) و عا ندی اسمـه موصوله کانی تر له وه دایه که عا ندی (اَيّ) حذف ده بیئت صله که ی دريژ بیئت یان کورت بیئت ، وه عا ندی (اَيّ) هه موو کاتیک له محلی رفعی مبتدایه ، به لَام عا ندی اسمـه موصوله کانی تر کاتیک دروسته حذف بیئت صله که ی دريژ بیئت و عا نده که ش له محلی رفعی مبتدا بیئت ، به لَام ئه گـر صله که ی دريژ نه بیئت ئه وه حذف کردنی عا ند که مه وه کو باسی ده که یـ ن.

(۷) مه به ست له دريژی صله ئه وه یه له دوو ووشه زیاتر بیئت.

(۸) لهـ م پرستیه تـدا عا ندی (اَيّ) حذف بووه هه رچه نده صله که ش دريژ نیه.

دریژ بیّت وهکو (جاء الذي هو ضاربٌ زيداً)^(۱) لیژهدا دروسته حذف کردنی (هو) دهلیت (جاء الذي ضاربٌ زيداً) ووتهی عهره بيش به شیکه له مه که دهلین (ما انا بالذي قائلٌ سوءاً)^(۲) تهقدیری ئەم پستهیه (بالذي هو قائلٌ لك سوءاً) ، جا ئەگه ر صله که دریژ نه بیّت ئەوه حذف کردنی عانده که که مه و کوفیه کانیش به دروستی دهزانن به قیاس کردن^(۳) ، وهکو (جاء الذي قائمٌ)^(۴) تقدیره که ی (جاء الذي هو قائمٌ) فهرموده ی خوای گه ورهش له مهیه که ده فهرمویت ﴿ تماماً علی الذي احسنٌ ﴾^(۵) له خویندن هوهی ئەوانه (احسنٌ) به مرفوعی ده خویننه وه ، تقدیره که هشی (هو احسنٌ) .

^(۱) له پستهیه دا (هو ضاربٌ زيداً) ده بیته صله و دریژه چونکه چوار وشهیه بویه به بی خیلای دروسته عانده که حذف کریت .

^(۲) له ووتیه شدا (هو قائلٌ لك سوءاً) صله ی موصوله دریژه بویه دروسته عانده که ی حذف کریت .

^(۳) لای به صرێکان حذف کردنی عانده ی غهیری (ای) دروسته مادام صله که دریژ بیّت ، به لām ئەگه ر صله که کورت بوو ئەوه به سماعی - واتا به بی یاسا و قیاس کردن غهیری ئەوه ی بیسراوه - دروسته ، به لām لای کوفیه کان به قیاس دروسته واته له هه موو پستهیه کدا ده توانی .

^(۴) له پستهیه عانده حذف کراوه له گه ل ئەوه ی صله که کورتیشه .

^(۵) ئایه تی (۱۵۴) ی سورهی (الاعراف) ه ، کورته ی ماناکه ی { ... بۆ ته وای کردنی چاکه و به هره مان به رامبه ر به که سیك که به چاک ی پنی هه ستاوه ... }

إعرابی ئەم ئایه ته پیرۆزه به م شیوه یهیه : / تماماً / حال منصوب . علی الذي / جار و مجرور متعلقان ب (تماماً) . / احسنٌ / خبر لمبتدا محذوف والتقدير (هو احسنٌ) إن قرى (احسنٌ) بالرفع . وإن قرئ بالنصب (احسنٌ) فانه فعل ماضی مبني علی الفتح وفاعله ضمير مستتر تقدیره (هو) .

به لگه ی ئەم ئایه ته : احسنٌ : إن قرئ بالرفع ، وفیه جواز حذف صدر الصلة تياساً وهذا مذهب الكوفيين .

وه به دروستیان داناوه له پرستهی (لا سیما زید)^(۱) کاتیک (زید) مرفوع بیئت:
 ما^(۲) موصوله بیئت و (زید) یش خبر بیئت بۆ مبتدایه کی محذوف
 و تقدیره که شی (لا سیّ الذي هو زید) عائده که مبتدایه و بریتیه له - هو -
 به واجبی حذف کراوه^(۳) نه مه^(۴) شوینیکه سهره تای صله که حذف کراوه
 له گهل غهیری (ای) به واجبی و صله که ش در یژ نیه ، که واته نه مه
 قیاسیه و شاذ نیه.

ههروه ——— ئاماژهی کرد دانهر بـــــه ووتهی (وابوا ان یختزل ان
 صلح الباقي لوصول مکمل) بۆ نه وهی که مه رجی حذف کردنی سهره تای
 صله نه وهیه دواي حذف کردنه که ئـــــه وهی ده مینیتته وه
 گونجاو نه بیـــــت بۆ نه وهی ببیتته صله ی ته واو ، وه کـــــو
 نه وهی له دواي عائده که وه^(۵) جمله یه کی ته واو هه بیئت وه کو (جاء الذي هو

(۱) له زمانی عه ره بیدا ووشه ی (لاسیما) زۆر به کار دیت ، جا نه گهر له دواي (لاسیما)
 ناوینکی ناسراو (معرفة) هات نه وه نه و ناوه سیّ اعرابی تیدا دروست ده بیئت: (ا)
 مرفوع بیئت و ببیتته خبر لمبتدا محذوف له م کاته دا (ما) ی (سیما) ش ده بیئت
 موصول وه کو لیژه به نمونه هینراوه ته وه.

(ب) منصوب بیئت و بۆ فعلینکی محذوف له م کاته دا (ما) ی (سیما) ده بیئتته مای زائده.
 (ج) مجرور بیئت و بیتته بدل یان عطف یان بۆ (ما) ی سیما و له م کاته دا (ما)
 تامه یه و له محلی جری (مضاف إليه) دایه.

(۲) واتا / (ما) ی لکاو به (سیّ) هوه وه کو ووتمان دروسته موصوله بیئت.

(۳) واتا / دروست نیه عائده که باسکریت و بلیت (لا سیما هو زید).

(۴) مه به سستی حذف کردنی عائده له جمله ی (لاسیما زید).

(۵) هه ندی جار له جمله ی صله دا دوو جیناو یان زیاتر هیه له م کاته دا دروست نیه
 عائده که حذف کریت چونکه نازانریت حذف کراوه یان نا ؟ چونکه له جمله که دا
 جیناوی تر هیه و ده گونجیت ببیتته عائی صله.

ابوہ منطلق) ^(۱) یان (هو ينطلق) ^(۲) ، یان ظـ_____رف بیّت ، یان
جار و مجروری تـهـواو بن ، وهـکو (جاء الذي هو عندك) ^(۳)
ییان (هو في الدار) ^(۴) ، لـهـم نمونانـهـدا
دروست نیه سهره تای صله که ی حذف کریّت ، که واته دروست
نیه بلیّت (جاء الذي ابوہ منطلق) نه گـر مه به سـت (جاء
الذي هو ابوہ منطلق) بیّت ^(۵) ، چونکه قسه که به بیّ نه و عائده ش ^(۶) ته واه
و ماناداره ، بویه نازانریّت ثایه شتیکی لیّ حذف کراوه یان نا ؟ هـروهـا
هموو نمونه کانی دیکه ش که باسکران ، له مهـدا ^(۷) جیاوازی نیه له نیوان
(ای) و غیری (ای) ش ، که واته دروست نیه عائد حذف کریّت له پرسته ی
(يعجبني اُهم هو يقوم) ^(۸) چونکه نازانریّت حذف کراوه ، هـروهـا نهـم

(^۱) له پسته‌ی‌دا (هو ابوهُ منطلق) ده‌بیته صله‌ی موصول و عانده‌که (هو) یه دروست نیه حذف کریږت چونکه جیناوینکی تریش له پسته‌که‌دا هیه که بریتیه له جیناوه لکاوه‌که‌ی (ابوهُ) چونکه نه‌گهر (هو) حذف کریږت نازانین حذف کړاوه یان نا.

(^۲) له‌م پرسته‌یدا (هو ينطلق) ده‌بیته صله چونکه فعلی مضارع‌وه و فاعلیکی مستتری هه‌یه که (هُوَ) یه ، جا لیږده‌دا نه‌گه‌ر (هو) ی سهره‌تای صله‌که حذف کریت نازاریت حذف کراوه چونکه له پرسته‌که‌دا جیناویکی تری هه‌یه جینی بگریت.

(^۳) له‌و پرسته‌یدا ناتوانین (هو) حذف بکه‌ین چونکه (عندک) ظرفیکی ته‌واوه و به‌ ته‌ن‌ها خوی ده‌گو‌نجینیت بییته صله چونکه شبه جمله‌یه.

(⁴) فی الدار : شبه جملہ یہ و دہگونجیت بیٹہ صلہ بویہ ناتوانین (ہو) حذف بکہین۔

(۵) چونکہ لہم رستہ یہ دا دوو جیناؤ (ضمیر) ھہ یہ.

(۶) وَاِذَا / يَهِيْ (هُوَ) ي سهرهتای صله که.

(۷) وَاِذَا لَرِهٰی كِهْ عَانْدِ دِرُوسْتِ نِيَهْ حَذَفْ كَرِيْتْ نِهْگَرِ دَوَايْ حَذَفْ كَرْدَنِ عَانْدَهْ كِهْ جِيْنَاوِيكِيْ تَرِهْ بُووْ گُونْجَاوِ بِيْتْ بُوْ عَانْدِ بُوونْ.

(^۸) له‌ پرسته‌یه‌دا (هو یقوم) دوو جیناوه (هو) و جیناویکی نادیار (مستر) له فعلی یقوم دا ، بۆیه دروست نیه (هو) سه‌ره‌تای صله‌که حذف کریت.

حوکمه^(۱) تایبەت نیه بهو جیناوهی (عائدهی) مبتدا بیئت ، به لکو پیوهی ئەم حوکمه ئەوهیه هەر کاتیك قسه که حذف کردن و نه کردنی هه لده گرت ئەوه دروست نیه عائده که حذف کریئت ئەمهش کاتیك ده بیئت له ناو صله که دا جیناویك هه بیئت - جگه لهو جیناوهی حذف کراوه - گونجاو بیئت بو ئەوهی بگه ریته وه بو موصوله که ، وه کو (جاء الذي ضربته في داره) لیره دا دروست نیه جیناوی (ها) له (ضربته) حذف کریئت ، ناتوانییت بلییئت (جاء الذي ضربت في داره) چونکه نازنرایئت حذف کراو کامهیه .

جا به مه^(۲) بوئت دهرده که ویئت که قسهی دانه نا پوونیه کی تیڤایه ، چونکه پوونی نه کردو ته وه چ کاتیك گونجاو بیئت دواي جیناوه که^(۳) بو ئەوهی بییته صله حذف نا کریئت ، ئایه ئەو جیناوه له محلی رفعا بیئت یان نصب یان جردا بیئت ، ههروه ها ئەو موصوله ی عائده که ی حذف ده کریئت (ای) بیئت یان غهیری (ای) ، به لکو هه ندیک جار قسه کانی وای لیده فامریته وه که ئەم حوکمه^(۴) تایبەت به جیناوی حاله تی رفع ، وه تایبەت به جگه له (ای) له ناوه موصوله کانی تر ، چونکه قسه کانی^(۵) له باسی حذف کردنی عائدی (ای) دا بوو ، به لام خوئی باسی هه موو موصولاته نه که ته نها (ای) ، به لکو عائدی موصول حذف نا کریئت له گه ل (ای) و غهیری (ای) ش

(۱) واتا / دروست نه بوونی حذف کردنی عائد له پرستیه کدا که جیناوی تر له پرسته که دا هه بیئت و گونجاو بیئت بو ئەوهی بییته عائد.

(۲) مه بهستی ابن عقیل ئەوهیه که پوون کردنه وهیه کی وردی کرد له سهر عائد و حذف کردنی.

(۳) واتا / ئەو جیناوهی ده بیته (عائد) ی موصوله که و حذف ده کریئت.

(۴) واته / حوکمی حذف کردنی عائدی موصوله که.

(۵) واتا / قسه کانی ابن مالک لهو چوار دپره دا که باسی حذف کردنی عائدی موصولاتی کرد به شیوهیه که له شیوه کان تیکه لاری له قسه کانی ابن مالک - په حمه تی خوای لی بیئت - نا پوونیه کی تیڤایه.

هر کاتیک گونجاو بیټ دواى حذف کردنى عانده که پرسته که ببیته صلوه عاندى ترى هه بیټ وهکو باسکرا ، ، نمونه ی (جاء الذي هو ابوه منطلق) ، ويعجبني ائهم هو ابوه منطلق ^(۱) هروه ها نهو جیناوهش له حاله تی نصب و جردایه وهکو (جاءنى الذي ضربته في داره ^(۲)) ، ومررت بالذي مررت به في داره ^(۳)) و (يعجبني ائهم ضربته في داره ، ومررت بائهم مررت به في داره ^(۴)) .

هروه ها ئاماره ی کرد به و ته ی (والحذف عندهم كثيرٌ - تا کو تایی دیپره که) بۆ عاندى حاله تی نصب جا مهرجی حذف کردنى عاندى منصوب نهو هیه : لكاو (متصل) بیټ ، منصوب بیټ به فعلیکى تهواو (تام) ^(۵) یان به وه صفیک ^(۶) وهکو (جاء الذي ضربته ^(۷)) ، والذي انا معطیکه درهم ^(۸) که واته دروسته حذف کردنى جیناوی (ها) له پرسته ی (ضربته) و

^(۱) لهم دوو نمونه یه دا عانده که جیناوی (هو) یه و دروست نیه حذف کرنت چونکه له پرسته ی صلوه که دا جیناوی تر هیه و گونجاوه ببیته عاند.

^(۲) لهم پرسته یه دا عانده که جیناوی (ه) ی لكاوه به فعلی (ضربته) له محلی نصبی مفعول به دروست نیه حذف کرنت چونکه له پرسته که دا جیناوی تر هیه و گونجاوه بۆ نهوه ببیته عاند.

^(۳) لهم پرسته یه شدا عانده که جیناوی (ه) ی لكاوه به حرفی جری با (به) که واته جیناوه عانده له محلی جری اسمی مجرور دایه.

^(۴) لیږده دا دوو نمونه ی هیناوه ته وه بۆ عاندى (ای) یه که میان (يعجبني ائهم ضربته في داره) عانده که بریتیه له جیناوی (ه) ی به (ضربته) وه ، دوه میشیان (مررت بائهم مررت به في داره) لیږده شدا عانده که بریتیه له جیناوی (ه) ی لكاو به حرفی جری (به) .

^(۵) فعلی تهواو (الفعل التام) به پیچه وانه ی فعلی ناتمهواوه (الفعل الناقص) .

^(۶) وه صف : له زانستی نحو دا واته سیفهت بۆ ناویک یان بۆ هر شتیک ، به لام وه صف له زانستی صرفدا واته : اسمی فاعل و اسمی مفعول و صیغه ی مبالغه وه ... جا لیږده که ده لیت وه صف مه به ست پتی اسم فاعل یان اسم مفعوله.

^(۷) لهم پرسته یه دا عانده که جیناوی لكاوه به (ضربت (ه)) .

^(۸) لهم پرسته یه شدا عانده که جیناوی (ه) ی لكاوه به اسمی فاعل که (مغطیى) ه.

دهلّییت (جاء الذي ضربتُ) فهرموودهی خوای گه وردهش - له مهیه - ﴿ذرني ومن خلقتُ وحيداً﴾^(۱) ههروهه فهرموودهی ﴿هذا الذي بعثَ الله رسولا﴾^(۲) تقدیری ئەم دوو ئایه ته (خلقتُ ، بَعَثُ) ههروهه دروسته حذف کردنی جیناوی (ها) له (معطیکه) و دهلّییت (الذي انا معطيك درهم)^(۳) ، وه ووتهی شاعیریش :

(۱) ئایه تی (۱۱) ی سورەتی (المدثر) کورتە ی ماناکە ی { واز له من ونه کەسه بینه کە دروستم کردوه به ته نهـ } جوړیکه له هه ره شه {

إعرابی ته واوی ئەم پرستیه بهم شیوه یهیه: ذرُ : فعل امر مبني على السكون. وفاعله ضمير مستتر تقديره (انت) ، / ن / نون الوقاية. /ی/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. /ومن / و : للمعية. مَنْ : اسم موصول مبني في محل نصب مفعول معه. / خلقتُ / فعل و فاعل. /وحيداً / حال منصوب.

الشاهد في هذه الآية / جواز حذف عائد الاسم الموصول وهو الضمير المحذوف من الفعل (خلقت) والتقدير (خلقتة).

(۲) ئایه تی (۴۱) ی سورەتی الفرقان. کورتە ی ماناکە ی { بئى باوه پان ووتیان - ئا ئە مهیه خوا ناردوویه تی به پیغه مبه ر } إعرابی ته واوی ئەم ئایه ته پیروژه بهم شیوه یهیه: / ا / حرف استفهام. / هذا / اسم إشارة مبني في محل رفع مبتدا / الذى / اسم موصول مبني في محل رفع خبر. / بَعَثَ : فعل ماضي مبني على الفتح / الله / فاعل مرفوع. / رسولا / مفعول به منصوب والجملة الفعلية (بعث الله رسولا) صلة الموصول الشاهد فيها : الذي بعث الله : فيه جواز حذف عائد الاسم الموصول وهو الضمير المحذوف من الفعل (بَعَثَ) والتقدير (بَعَثَهُ الله).

(۳) لەم پرستیه دا (معطي) اسم فاعله و پێویستی به دوو مفعوله ، یه کێیان جیناوی لکاوی (كَ) و دوو میان جیناوی (ه) ی حذف کراوه چونکه عائد لکاوه به وه صفتیکه وه تقدیره که شی (مُعْطِيْكَ).

ش ۳۴ / ما الله موليكَ فَضْلٌ فاحمدنه به فما لدى غيره نَفْعٌ و لا ضرر^(۱)
تقدیری ئەم شیعره : الذي الله موليكه^(۲) فضل ، جیناوی (ه) ی لكاو به
(موليك) حذف كراوه.

جا قسهی دانەر وا دهخوازیت ئەمه^(۳) زۆر ، بهلام وانیه بهلكو زیاتر وایه عائد حذف
کریت لهگهل ئەو جوړه فعلی باسکرا^(۴) ، بهلام حذف کردنی عائد لهگهل وصفدا کهمه.
جا ئەگەر جیناوهکه^(۵) سهربهخۆ (منفصل) بوو ئەوه دروست نیه حذف
کریت ، وهکو (جاء الذي إياه ضريت)^(۶) ، دروست نیه لیژهدا جیناوی
(ایاه) حذف کریت ، ههروهه دروست نیه حذف کردنی عائد ئەگەر لكاو و
منصوب بوو به جگه له فعل و وهصف - کهواته به حرف - وهکو (جاء
الذي إنه منطلق)^(۷) دروست نیه جیناوی (ه) حذف کریت ههروهه

^(۱) مانای ئەم دیژه بهم شیوهیهیه : ئەو ناز و نیعمهتانهی خوای گهروه دوت داتی سوپاس و
ستایشی بکه ، چونکه سود و زیان تهها لای خوای گهروهیه و به دهستی کس نیه.
بهلگهی ئەم دیژه : (ما الله موليك) لیژهدا جیناوی (ه) لكاوی که عائدی (ما) ی
موصولهکهیه حذف کراوه ، چونکه منصوبه به وهصفیک که بریتیه له (موليك)
^(۲) مولى : اسمی فاعلی (اولی یولی) ه (ما) ی سهرهتای دیژهکەش موصولیهیه به
مانای الذی دیت.

^(۳) واته / حذف کردنی عائدی منصوب به وصف ، قسهی دانهریش مهبهست پینی (
والحذف عندهم کثیر منجلی فی عائد متصل ..)
^(۴) واتا / فعلی تهواو.

^(۵) واتا / ئەو جیناوهی دهبیته عائدو له حالهتی نصب دهبیته.
^(۶) ئەم پرستهیدا / (الذي) اسمه موصولیهیه جملهی (إياه ضريت) صلهکهیهو (إياه)
جیناوی سهربهخۆیه عائدی اسمه موصولهکهیهو له محلی نصبی مفعول به مقدمه.
^(۷) ئەم پرستهیدا / عاندهکه بریتیه له جیناوی (ه) ی لكاو به (إن) وه دروست نیه
حذف کریت ههه چهنده له محلی نصبی اسمی (إن) دایه ، چونکه منصوب نیه به
فعل یان به وهصف ، بهلكو منصوبه به حرف که (إن) یه.

دروست نیه حذف کردنی عائد نه‌گهر منصوب و لکاو بوو به فعلیکی
 ناتەواو (ناقص)^(١) ، وه‌کو (جاء الذي كانهُ زيدٌ)^(٢)

* باسی حذف کردنی عائد له حاله‌تی جردا

١٠٤ - كذاك حذف ما بوصف خفضا كانت قاضٍ بعد امرٍ من قضي
 ١٠٥ - كذا الذي جرّ بما الموصول جرّ كَ (مُرّ بالذي مررت فهو برّ)^(٣)
 كاتيك ليّبوويه وه له قسه‌کردنی له‌سه‌ر جیناوی حاله‌تی رفع و نصب ده‌ستی
 کرد به قسه‌کردن له‌سه‌ر جیناوی حاله‌تی جر نه‌ویش یان مجروره به هۆی
 إضافه وه ، یان مجروره به هۆی هه‌رفی جره‌وه^(٤).

^(١) فعلی ناقص بهو فعلانه ده‌لین که له دوايانه‌وه جمله‌ی اسمی (مبتدا + خبر) دیت،
 واتا له دوايانه‌وه فاعل نایه ، بۆیه پنیان ده‌وتریت (ناقص) چونکه به ته‌نها ناویکی
 مرفوعی دواى خوڤیان مانایان ته‌واو نابیت ، دواتر به تفصیل باسی فعله ناقصه‌کان
 ده‌که‌ین إن شاء الله.

^(٢) له‌م پرسته‌یه‌دا / عانده‌که جیناوی (ه) ی لکاو به (کان) وه وه له محلی نصبی
 خبری (کان) یه‌و دروست نیه حذف کریت چونکه منصوب بووه به فعلیکی ناقص.
^(٣) کورته‌ی مانای ئەم دوو دی‌په‌ی ئەلفیه به‌م شی‌وه‌یه‌یه : (١٠٤) هه‌روه‌ها دروسته
 حذف کردنی جیناوی (عائد) له حاله‌تی جردا نه‌گهر مجرور بیت به وه‌صف ، وه‌کو
 (انت قاضٍ) بیت له دواى فعلی امری (قضی) وه ئەمه ئاماژه‌یه بۆ فرموده‌ی
 خواى گه‌وره ﴿ فاقض ما انت قاضٍ ﴾ له شه‌رحه‌کدا باسی ئەم نایه‌ته ده‌که‌ین. (١٠٥)
 هه‌روه‌ها دروسته حذف کردنی عاندى مجرور به مهرجیک مجرور بیت به هه‌رفه
 جه‌ریک که اسمه موصوله‌که‌ی مجرور کردوه وه‌کو (مُرّ بالذي مررت فهو برّ) دواتر
 باسی ئەم نمونه‌یه‌ش ده‌که‌ین إن شاء الله.

^(٤) له باسی نیشانه‌کانی اسمدا جو‌ره‌کانی (جر) مان باسکرد که سى جو‌ر بوون ،
 به‌لام لی‌زه‌دا ته‌نها دووانیان له‌گه‌ل (عائد) دا به‌کار دین.

جا ئەگەر مجرور بیئت بههۆی إضافهوه ئەوه حذف ناکریت^(۱) مهگەر مضافهکه اسمی فاعل بیئت و بهمانای ئیستا و داهاتوو (الحال والاستقبال)^(۲) بیئت ، وهکو (جاء الذي انا ضاربُه : الآن ، او غداً)^(۳) دروسته بلییت : جاء الذي انا ضاربٌ) به حذف کردنی جیناوی (ه) .

وه ئەگەر مجرور بیئت به غیری اسمی فاعل یان به اسمه فاعلیک بۆ حال واستقبال نه بیئت وهکو (جاء الذي انا غلامه^(۴) ، او انا مضروبه^(۵) او انا ضارب به امس^(۶)) ئەوه دروست نیه جیناوه عاندهکه حذف کریت، جا ئاماژە دی کرد دانهر به ووتە ی (كانت قاضٍ) بۆ فهرمووده ی خوای

(۱) واتا / عاندهکه ی لکاوه به مضافهکه وه .

(۲) اسمی فاعل له زمانی عهره پیدا هه مان عملی فعلی مضارع دهکات ، جا ئەگەر اسمی فاعل (ال) ی پێوه بوو وهکو (الذاهب ، الضارب ..) ئەوه به بی مهرج عمل دهکات ، به لām ئەگەر ئەلیف و لامی پێوه نه بوو – وهکو ئەوه ی لیژهدا باس دهکریت – ئەوه به مهرجیک عمل دهکات به مانای ئیستا و داهاتوو (حال و استقبال) بیئت ، به لām ئەگەر به مانای پابردوو (ماضی) بووه ئەوه عمل ناکات .

(۳) لیژهدا (الآن) پرستهکه دهکاته (حال) و (غدا) یش دهیکاته (استقبال) بۆیه دروست نیه جیناوه عاندهکه حذف کریت .

(۴) لهم پرستهیه دا جیناوهکه مجروری (غلام) ه و غلامیش اسمی فاعل نیه بۆیه ناتوانین عاندهکه حذف بکهین .

(۵) لهم پرستهیه دا جیناوهکه مجروری (مضروب) ه و مضروبیش اسمی فاعل نیه و اسمی مفعوله بۆیه دروست نیه عاندهکه حذف بکهین .

(۶) لهم پرستهیه شدا هه ر چهنده جیناوهکه لکاوه و مجروری (ضارب) ه ، وضاربیش اسمی فاعله له بهر ئەوه ی بۆ پابردوووه بۆیه دروست نیه جیناوه عاندهکه ی حذف کریت .

گه‌وره ﴿فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ﴾^(۱) تقدیره‌که‌ی (ما أَنْتَ قَاضٍ) و جیناوی (ه‌) ی لکاو به (قاض) حذف کراوه ، جا دانەر به هینانه‌وه‌ی ئەم نمونه‌یه^(۲) بێنیاژ بوو له‌وه‌ی بَلَّيْتُ ده‌بیّت ئەو وصفه‌ی عانده‌که‌ی مجرور ده‌کات اسمی فاعل بیّت و بۆ (حال و استقبال) ی بیّت.

هه‌روه‌ها ئە‌گه‌ر عانده‌که‌ی مجرور بوو به‌ حرف^(۳)، ئە‌وه‌ دروست نیه‌ حذف کریت مه‌گه‌ر هه‌مان ئە‌و حه‌رفه‌ جه‌ره‌ی عانده‌که‌ی مجرور کردوه‌ اسمه‌ موصوله‌که‌ش مجرور کات و ئە‌و دوو حه‌رفه‌ جه‌ره‌ش^(۴) له‌ (لفظ و معنی) دا وه‌کو یه‌ک و ابن و عاملی هه‌ر دوو حه‌رفه‌که‌ش^(۵) وه‌کو یه‌ک و ابن له‌په‌وه‌ی

(۱) نایه‌تی (۷۲) ی سوره‌تی (طه) کورته‌ی مانا‌که‌ی : ئە‌م پرسته‌ قورئانیه‌ ووته‌ی ساحیره‌کانی فیرعه‌ونه‌ کاتیک موسلمان بوون و باوه‌ریان به‌ پیغه‌مبه‌ر موسی - علیه‌ السلام - هینا ، له‌به‌ر ئە‌وه‌ فیرعه‌ون هه‌ره‌شه‌ی توندی لیکردن ئە‌وانیش ووتیان هه‌رچیت له‌ ده‌ست دیت بیکه‌و بریار بده‌ .

إعرابی ته‌واوی ئە‌م پرسته‌یه‌ به‌م شیوه‌یه‌یه‌: ف : استئنافية. اقض : فعل (امر مبني على حذف حرف العلة لأنه معتل الآخر وفاعله : ضمير مستتر تقديره (أنت). ما : اسم موصول مبني على السكون في محل نصب مفعول به. اَنْتَ : ضمير منفصل مبني في محل رفع مبتدا. قاضٍ / خبر مرفوع وعلامة رفعه الضمة المقدرة على الياء المحذوفة واصله (قاضٍ) .

الشاهد في هذه الآية / حذف الضمير - الهاء - وهو عائد الاسم الموصول لأنه مجرور بإضافة اسم فاعل إليه، والتقدير (قاضيه).

(۲) مه‌به‌ست له‌ نمونه‌ی (فاقض ما أنت قاض) یه‌ ، جا ژۆر جار ابن مالک له‌ جیاتنی باسکردنی مه‌رجی شته‌کان نموونه‌یه‌ک ده‌هینیته‌وه‌ و ئە‌و نمونه‌یه‌ مه‌رجه‌کان له‌ خو‌ ده‌گرت. (۳) مه‌به‌ستی حرفی جره‌.

(۴) و اتا / حرفی جری سه‌ر اسمه‌ موصوله‌که‌و حرفی جری سه‌ر جیناوه‌که‌ لکاوه‌که‌ ده‌بیته‌ عاند. (۵) وه‌کو پێشتر ئاماژه‌مان پێیکرد (جار و مجرور) ده‌بیّت (متعلق) بیّت به‌ فعل یان شتیک وه‌کو فعل وا بیّت جا ئە‌و شته‌ ده‌بیته‌ عاملی (جا رو مجرور) ه‌که‌.

پینکاته‌ی پیته‌کانیا نه وه، وه‌کو (مررتُ بالذی مررتُ به^(۱))، یان اَنْتَ مارُّ به^(۲))
 لیڤه‌دا دروسته‌ حذف کردنی جیناوی (ه) و ده‌لَیت (مررتُ بالذی
 مررتُ)^(۳)، خوای گه‌وره‌ش ده‌فه‌رموِیت ﴿وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ﴾
^(۴) واتا تشریبون منه، هه‌روه‌ها ده‌لَیت (مررتُ بالذی اَنْتَ مارُّ
)^(۵)، واتا : مارُّ به. ووت‌ه‌ی شاع‌یریش ده‌لَیت :

ش ۳۵ / وَقَدْ كُنْتَ تَخْفِي حُبَّ سَمْرَاءَ حَقْبَةً فَبُحَّ لَانَ مِنْهَا بِالذِّي أَنْتَ بَائِحٌ.^(۶)

^(۱) لیڤه‌دا دوو حرفی جر هه‌یه و هه‌ردووکیان هه‌رفی بیی جه‌رن بو (الصاق) ن وه
 عاملی هه‌ردووکیان فعلی (مَرَّ) هه‌یه.

^(۲) لیڤه‌دا (به) جار و مجروره‌و متعلقه‌ به (مارُّ) که اسمی فاعله‌و له فعلی (مَرَّ) هوه
 دروست کراوه ، بۆیه دروسته جیناوه‌که عائده‌که‌ی حذف کریت.

^(۳) چونکه مه‌رجه‌کانی تیدا‌یه.

^(۴) ئەم پسته قورئانیه به‌شیکه له نایه‌تی (۲۲) ی سوره‌تی (المؤمنون) کورته‌ی
 ماناکه‌ی { وه ده‌خواته‌وه له‌وه‌ی ئیوه ده‌یخۆنه‌وه } ئەم په‌خنه‌ی بی باوه‌پانی گه‌لی
 عاده (که ده‌یانگرت له پیغه‌مبه‌ره‌که‌یان (هود) سه‌لامی خوای له‌سه‌ر بی‌ت.

إعرابی ته‌واوی ئەم پسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه : و: حرف عطف. يشرب / فعل مضارع
 مرفوع وعلامة رفعه الضمة. وفاعله ضمير مستتر تقديره (هو). ممّا : (اصله من+ما :
 جارو مجرور متعلقان ب (يشرب). تشریبون : فعل مضارع وعلامة رفعه ثبوت النون
 لأنه من الافعال الخمسة و واو الجماعة في محل رفع فاعل الشاهد في هذه الآية : حذف
 العائد المجرور والتقدير (مما تشریبون منه) لأنه دخل عليه حرف كالذي دخل على
 الموصول لفظا ومعنى.

^(۵) چونکه (مارُّ) و (مَرَّ) ئەصلی ماناکه‌یان یه‌که و هه‌ردوو هه‌ره‌فه جه‌ره‌که‌ش بو (الاصاق) ه.

^(۶) مانای ئەم دپژه شیعره : بیگومان تو ده‌تشارده‌وه خۆشه‌ویستی (سمراء)
 ماوه‌یه‌کی زۆر ، ده‌ی ناشکرای بکه ئەوه‌ی ده‌تویست ناشکرای بکه‌ی ئیستا کاتیه‌تی.

واتا : انت بائح به.

جا ئەگەر دوو حرفه جیهواز بوون ئەوه دروست نیه عائدهکه حذف کریت وهکو (مررت بالذی غضبت علیه) لیژهدا دروست نیه حذف کردنی (علیه) ههروهه (مررت بالذی مررت به علی زید) لیژهدا دروست نیه (به) حذف کریت چونکه دوو حرفهکه^(١) مانایان جیاوازه چونکه ههرفی جری (ب) ی سهر اسمه موصولهکه بو (الالصاق)^(٢) و ههرفی جری (ب) ی سهر ضمیرهکه بو (السببیه) ، ههروهه ئەگەر عاملی دوو جار و مجرووهکه جیاواز بوون ئەوه دروست نیه عائدهکه حذف کریت وهکو (مررت بالذی فرخت به) لیژهدا دروست نیه حذف کردنی (به) .

ئهوانهی باسکران^(٣) ههموویان ئاماژه بو کراوه به ووتی (کذا الذی جر بما الموصول جر) واتا : حذف دهکریت جیناوی عائد که مجرور بیت بهو شتهی موصولهکه ی پی مجرور کراوه ، وهکو (مررت بالذی مررت فهو بر) واتا (بالذی مررت به) جا دانهر بیتیاژ بوو بهم نمونهیه^(٤) له باسکردنی مهرجهکانی^(٥) باسکران.

بهلگهی ئەم دیڤه : (بالذی انت بائح) حذف کردنی عائدی اسمه موصولهکهیه چونکه مجرووه به حرفی جری هاوینهی حرفه جری اسمه موصولهکه.

^(١) مه بهست دوو حرفه جیهکهیه که یه کیکیان دهچیته سهر اسمه موصولهکهو ئهوی تریان دهچیته سهر جیناوه عائدهکه.

^(٢) له زمانی عهره بیدا حرفه جیهکان - زۆربهیان - ههریهکی چهن مانایهکیان ههیه ، جا حرفی جری (ب) چهند مانایهکی ههیه لهوانه (الالصاق) واتا پیوهلکان. ههروهه (السببیه) واتا : هوکاربوون هتد.

^(٣) واتا مهرجهکانی حذف کردنی عائدی مجرور.

^(٤) واتا نمونهی (مررت بالذی مررت فهو بر) .

^(٥) واتا مهرجهکانی حذف کردنی جیناوی عائدی مجرور. لیژهدا کوتایی بهباسی جووری چوارهمی ناوه ناسراوهکان هات إن شاء الله له وانهی داهاتوودا دهچینه سهر جووری پینجهم

جوړی پینجه م له ناوه ناسراوه کان

النوع الخامس من المعارف

(المعارف بأداة التعريف)^(۱)

۱۰۶ - أَل حَرْفُ تعريفٍ ، أو اللام فقط فَنَمَطٌ عَرَّفَتْ قُلُ فِيهِ (النمط)^(۲).
 زانایانی پینهمانی عهره بی پریان جیا یه ده ربارهی حهرفی ناساندن
 (التعريف) له ناوی (الرجل) و هاوشیوه کانی ، شیخی خلیل^(۳) ده فهرموی:
 نه وهی ناوه که^(۴) ده کاته ناسراوه بریتیه له ئه لیف و لامه که ، به لام شیخی

^(۱) واتا نه ناوانه ی که کراون به ناسراو به هو ی حهرفی ناساندن ، که واته (مُعَرَّف) له
 نه صلدا نه ناسراوه (نكرة) یه به هو ی ئه لیف و لامه وه ده بیته ناسراو (معرفه).
 جا له زمانی عهره پیدا ئه لیف و لام سی جوړه : (ا) حهرفی تعریف (ناساندن) نه وهی
 لیژدها باسی ده که یین. (ب) حهرفی زیاد کراو (زائد) دواتر باسی ده که یین. (ج)
 اسمی موصول که پیشتر باسما ن کرد ، جا زوړترین به کاره یانانی ئه لیف و لام له
 جوړی یه که نه واته (حهرفی تعریفه) که نه میش ده بیته دوو جوړ وه کو ابن عقیل
 باسی ده کات { أَل العهديه ، و أَل الجنسية }.

^(۲) پوخته ی مانای هم دیږه ی ئه لویه : ئه لیف و لام حهرفی ناساندنه ، یان لامه که به
 ته نها ، جانه گهر ناوی (نمط) که ناوی فهرشه ، یان جوړه قوماشیکه بکه یته ناسراو
 بل ی (النمط) واته هر ناویکی نه ناسراو به هو ی ئه لیف و لامه وه ده بیته ناسراو.
^(۳) شیخی خلیل ناوی ته و او (خلیل بن احمد بن عمرو الفراهیدی) سالی (۱۰۰)
 کوچی له دایک بووه که ده کاته (۷۱۸) زاینی و سالی (۱۷۰) ک کوچی دوا ی کردووه و
 یه کیکه له پینشه و ناوداره کانی زمانی عهره بی و دانهر و داهینه ری زانستی (عروض
) وه یه که م فهره نگی زمانی عهره بی داناوه به ناوی (کتاب العین) وه ماموستای
 سیبویه بوو ... په حمه تی خوا یان لی بیت.

^(۴) واتا : نه ناوه ی له بنه رته دا نه ناسراو بووه.

سیبویه ده‌قه‌رموی : ته‌نها لامه‌که ناوه‌که ده‌کاته ناسراو که‌واته همزه‌که^(۱)
لای خلیل همزه‌ی قطعه^(۲) ، ولای سیبویه همزه‌ی وه‌صله و هینراوه بۆ
ئه‌وه‌ی بتوانین ووشه ساکنه‌که^(۳) ده‌ربهرین.

جا ئه‌لیف و لامی ناساندن (المَعْرِفَةُ) هه‌ندی جار بۆ شتیکی باسکراو و
زانراوه (العهد) وه‌کو (لَقِيتُ رَجُلًا فَاکَرَمْتُ الرَّجُلَ)^(۴) ، وه‌فه‌رمووده‌ی
خوا‌ی گه‌وره ﴿ کما اَرْسَلْنَا اِلٰی فِرْعَوْنَ رَسُوْلًا ، فَعَصٰی فِرْعَوْنُ الرَّسُوْلَ... ﴾^(۵) ،

(۱) مه‌به‌ست له همزه ئه‌لیفی سه‌ره‌تای ئه‌لیف و لامه ، دیاره لای زَوْرِيك له زانا‌یان
همزه‌و ئه‌لیف یه‌کن.

(۲) همزه‌ی قطع به‌م شیوه‌وه پیناسه کراوه (هي التي في اول الكلمة ، وينطق بها في
الابتداء والوصل) واتا : له‌سه‌ره‌تای ووشه‌وه دیت و هه‌موو کات ده‌خوینرتیه‌وه به‌لام
هه‌مه‌زی وصل له سه‌ره‌تاوه ده‌خوینرتیه‌وه له ناوه‌پاسته‌وه ناخوینرتیه‌وه.

(۳) چونکه له زمانی عه‌ره‌بیدا سه‌ره‌تای ووشه نا‌بیت ساکن بیت ، جا هه‌ر ووشه‌یه‌ک
له‌سه‌ره‌تاوه ساکن بیت ئه‌وه همزه‌ی وه‌صلی بۆ ده‌هینرتیت بۆیه پیشی ده‌لێن همزه‌ی
وه‌صل چونکه به‌هۆیه‌وه ده‌گه‌ینه سه‌ر حه‌رفه ساکنه‌که‌و ده‌یخوینینه‌وه.

(۴) ئه‌لیف و لامی (الرجل) بۆ (عهد) ، پێوه‌ری ئه‌م جو‌زه ئه‌لیف و لامه‌ش ئه‌وه‌یه
ئه‌و ناوه‌ی ئه‌لیف و لامه‌که‌ی پێوه‌یه پیشتر باسکرا‌بیت له‌پسته‌که‌دا.

(۵) ئه‌م دوو پسته‌یه به‌شیکه له‌ ئایه‌تی (۱۵ و ۱۶) و سو‌ره‌ی (المزمل) مانا‌که‌ی { هه‌روه‌ک
پێغه‌مبه‌رێکمان نا‌رد بۆ فیره‌ون ، ئینجا فیره‌ون سه‌ه‌پنجی - ئه‌و پێغه‌مبه‌ره‌ی کرد ... }

إعرابی ته‌واوی ئه‌م پسته‌یه به‌م شیوه‌یه‌یه : کما : ک : حرف جر للتشبيه . ما /
مصدرية . اَرْسَلْنَا / فعل و فعل ، وما مع ما دخل عليه في تاويل مصدر مجرور
بالکاف والتقدير (ک‌ا‌رسالنا) ، إلی فِرْعَوْنَ : جار و مجرور متعلقان بالفعل
اَرْسَلْنَا ، رَسُوْلًا / مفعول به منصوب . فعصى : ف : استثنائية . عصی / فعل
ماضي مبني على الفتحة المقدرة للتعذر . فرعوُ : فاعل مرفوع وعلامة رفعه
الضمة . الرسول : مفعول به منصوب .

وجه الاستشهاد بهذه الآية : قوله (الرسول) فان الالف واللام فيه معرفة للعهد الذكري.

وه هندی جار بۆ گشتگیری ئه و شته دیت که ئه لیف و لامه که ی پێوهیه (استغراق الجنس) _ وه کو ﴿ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴾^(۱) نیشانه ی ئه م جوړه ئه لیف و لامه ئه وه یه بگونجیت له جیی ئه لیف و لامه که وشه ی (کل) دانریت و ماناکه شی ته و او بیت ، ههروه ها^(۲) بۆ ناساندنی حقیقه ت و ناوه پۆکی شتیک دیت وه کو (الرجل خیر من المراه) واته : حه قیقه تی پیاو باشته ره له حه قیقه تی ئافره ت^(۳).

جا وشه ی (النمط)^(۴) جوړیکه له فهرش و کو (جمع) که ی (انماط) ه وه کو - سبب و اسباب - ههروه ها وشه ی (النمط) به مانای کو مه لیک خه لک که کاروباریان یه ک بیت ، شیخی جوهری وای فهرمووه^(۵).

*

*

*

^(۱) ئایه تی ژماره (۲) ی سورهی (العصر) کورتی ماناکه ی { بێگومان هه مسو خه لکی له زیاندا یه ... } { إعرابی بهم شیوه یه : إِنَّ : حرف مشبه بالفعل . الإنسان : اسم إن منصوب و علامه نصبه الفتحة الظاهرة ، لفي / ل / حرف توكید . في : حرف جر . خسر : اسم مجرور ، والجارو والمجرور متعلقان بمحذوف خبر إن والتقدير (إِنَّ الْإِنْسَانَ وَالْقَ لَفِي خُسْرٍ) .

الشاهد في هذه الآية : (الإنسان) الالف واللام فيه معرفة لاستعراق الجنس.

^(۲) واته مانایه کی تر له ماناکانی ئه لیف و لامی ناساندن.

^(۳) که واته مانای وا نیه هه مسو پیاویک چاکتره له هه مسو ژنیک ، چونکه ژنی وا هه یه (۱۰۰) پیاو دینیت.

^(۴) که ابن مالک به نمونه هینایه وه.

^(۵) شیخی جوهری ناوی ته وای (اسماعیل بن حماد) ه و ناسراوه به (الجوهری) یه کی که له پێشه و ناوداره کانی زانسته کانی زمانی عه ره بی سالی (۳۹۲) کوچی له دایک بووه ، خاوه نی کتیبی (الصحاح) که فهرمه نگینکی به ناوبانگه له زمانی عه ره بیداو شیخی پازی پوختی کردو ته وه به ناوی (مختار الصحاح) جا ابن عقیل مانای وشه ی (النمط) ی له کتیبی (الصحاح) وه نه قل کردوه.

* باسی ئه‌لیف و لامی زیادکراو

١٠٧- وَقَدْ تُزَادُ لَازِمًا : كَاللَّاتِ وَالْآنَ ، وَالذِّينَ ، ثُمَّ اللَّاتِ
١٠٨- وَلَا ضَرَارَ : كِبْنَاتِ الْأَوْبَرِ كَذَا (وَطَبَتَ النَّفْسُ يَا قَيْسُ) السَّيْرِي^(١)
دانه‌ له‌م دوو دێره‌دا باسی ئه‌لیف و لامی زیاد کراو ده‌کات ، ئه‌ویش -
واتا ئه‌لیف و لامی زیاد کراو- دوو جووره‌ : زیاد کراوی جیگیر (زائده‌
لازمة)^(٢) ، و زیادکراوی نا جیگیر (غیر لازمه)^(٣) ، پاشان نمونه‌ی
هینایه‌وه‌ بۆ زیاد کراوی جیگیر به‌ وشه‌ی (اللات)^(٤) که‌ ناوی بتيك بوو له‌
شاری مه‌که‌ی پیروز ، هه‌روه‌ها وشه‌ی (الْآن)^(٥) که‌ ئاوه‌لفرمانی کاتی
(ظرف زمان) ه‌ و مبنیه‌ له‌سه‌ر فتحه‌ ، زانایان خیلایان هه‌یه‌ ده‌رباره‌ی
ئه‌لیف و لامی (الان) ، هه‌ندیکیان پێیان وایه‌ بۆ ناساندنی کاتی حازر

^(١) پوخته‌ی مانای ئه‌م دوو دێره‌ی ئه‌لفیه‌ به‌م شیوه‌یه‌یه‌ : (١٠٧) هه‌ندی جار ئه‌لیف
و لام زیاد کراوه‌ به‌ جیگیر (لازم) ی وه‌کو ئه‌لیف و لامی (اللات و الْآن و الذین و اللَّاتِ).
(١٠٨) وه‌ هه‌ندی جاریش زیاد کراوی جیگیر نیه‌ و بۆ ناچاریه‌یه‌ وه‌کو ئه‌لیف و لامی
ووشه‌ (الاوبر) هه‌روه‌ها ووشه‌ی (النفس) .

^(٢) مه‌به‌ست له‌ زیاد کراوی جیگیر (زائده‌ لازمه) ئه‌وه‌یه‌ که‌ ئه‌و ئه‌لیف و لامه‌ هیچ
کاتیك له‌و ئاوه‌ جیا نابێته‌وه‌ .

^(٣) مه‌به‌ست له‌ زیاد کراوی نا جیگیر (غیر لازمه) ئه‌وه‌یه‌ که‌ ده‌کرێت له‌و ئاوه‌ جیا
ببێته‌وه‌ و ئاوه‌که‌ش به‌بێ ئه‌لیف و لام به‌کار دێت .

^(٤) (اللات) ئه‌گه‌ر لامه‌که‌ی (شده‌) نه‌بێت ئه‌وه‌ ناوی بته‌ ، به‌لام ئه‌گه‌ر لامه‌که‌ی
شده‌ی هه‌بێت (اللَّاتِ) ئه‌وه‌ کو (جمع) ی (التي) ه‌و اسمی موصوله‌ که‌ پێشتر
باسمان کرد .

^(٥) زانایان خیلایان هه‌یه‌ ده‌رباره‌ی ئه‌لیف و لامی ناوی (الان) وه‌کو ابن عقیل باسی
کرد ، هه‌روه‌ها خیلایه‌شیاان هه‌یه‌ ده‌رباره‌ی ئه‌وه‌ی (الان) معربه‌ یان مبنیه‌؟ زۆربه‌ی
زانایان پێیان وایه‌ مبنیه‌ و هه‌ندیکیان پێیان وایه‌ معربه‌ .

دیت وهکو (مررت بهذا الرجل)^(۱) چونکه (الان) به واتای ئەم کاته (حالی حازر) دیت ، جا له سەر ئەم بۆ چوونه^(۲) ئەلیف و لامهکهی زیاد کراو نیه ، وه هه‌ندیکی تر له زانایان - له‌وانه‌ دانه‌ر - پیتی وایه‌ ئەلیف و لامی (الان) زیاد کراوه ، وه مبنیه‌ چونکه‌ مانای حه‌رف له‌ خو‌ ده‌گریت که‌ بریتیه‌ له‌ (لام الحضور)^(۳) ، هه‌روه‌ها نمونه‌ی هینایه‌وه‌ دانه‌ر به‌ناو (الذین) و (اللات) مه‌به‌ست پێیان ئەلیف و لامی سهر اسممه‌ موصوله‌کانه‌ ئەم قسه‌یه‌ش له‌سهر ئه‌وه‌ی بلی‌ن ناساندنی اسمی موصول به‌هۆی (صلة) وه‌یه‌ و ئه‌و کات ئەلیف و لامه‌که‌ی^(۴) ده‌بیته‌ زیاد کراو ، ئەمه‌ش^(۵) بۆ چوونی کۆمه‌لیکه‌و دانه‌ریش ئەم بۆ چوونه‌ی په‌سه‌ند ک‌ردوه ، به‌لام هه‌ ن‌دی‌کیان پێیان وایه‌ که‌ ناساندنی موصول به‌هۆی ئەلیف و لامه‌وه‌یه‌ ئەگه‌ر موصوله‌که‌ ئەلیف و لامی پێوه‌ بوو وه‌کو (الذي) به‌لام ئەگه‌ر ئەلیف و لامی پێوه‌ نه‌بووه‌ ئه‌وه‌ وا داده‌نێین که‌ ئەلیف و لامی پێوه‌یه‌ وه‌کو (من وما)^(۶) ته‌نها

(۱) له‌م پرسته‌یه‌دا (الرجل) واتا ئه‌و پیاوه‌ی ئیستا حازره‌.

(۲) واتا بۆ چوونی ئه‌وانه‌ی ده‌لێن ئەلیف و لامی (الان) زیاد کراو نیه‌.

(۳) چونکه‌ هه‌ر ناویک مبنی بیته‌ ده‌بیته‌ لیکچونیکی هه‌بیته‌ له‌گه‌ڵ حه‌رفدا ، جا ناوی (الان) له‌ حه‌رفی لامی ئەلیف و لامی حضوریه‌ ده‌چیت بۆیه‌ مبنیه‌ ، هه‌ندیکی تریش پێیان وایه‌ هۆی مبنی بوونه‌که‌ی ئه‌وه‌یه‌ مانای ئاماژه‌ (اشاره) کردنی تێدایه‌ واتا ئاماژه‌ بۆ ئەم کاته‌ (هذا الوقت) .

(۴) واتا / ئەلیف و لامی اسمی موصول

(۵) واتا / ئه‌و بۆ چوونه‌ پیتی وایه‌ ناساندنی اسمی موصول به‌هۆی صله‌که‌وه‌یه‌ نه‌ک به‌هۆی ئەلیف و لامه‌وه‌.

(۶) (من و ما) اسمی موصول و ئەلیف و لام وه‌رناگرن ، به‌لام وا داده‌نریت به‌ (مقدری) ئەلیف و لامیان پێوه‌یه‌.

(ای) نه بئیت که ناساندنه که ی به هۆی إضافه کردنه وهیه ، که واته به پئیی ئهم بۆ چوونه^(۱) ئه لیف و لامی موصول زیاد کراو نیه ، جا حذف کردنی ئه لیف و لامی له خویندنه وهی ئه وانهی ئهم ئایه ته یان ﴿ صراط لَذین انعمت علیهم ﴾^(۲) به بی ئه لیف و لام (الذین) خویندۆته وه به لگه نیه له سه ره وهی که ئه لیف و لامه که زیاد کراوه ، چونکه ده کریت حذف کرابیئت به شاذی هه رچه نده بۆ ناساندیشه^(۳) و هه ره کو چۆن حذف کراوه ئه لیف و لام له قسه یان^(۴) (سلام علیکم) به بی تنوینی (سلام) و مه به ستیان (السلام علیکم) .

هه ره ها ئه لیف و لامی زیاد کراوی ناجیگیر (غیر اللازمة) ئه وهیه که - به ناچاری - ده چیته سه ره ناوی عه له م وه کو ووته یان له ووشهی (بنات اوهر) که جوړیکه له دو مه لآن (بنات الاوهر)^(۵) وه کو ووته ی شاعیر :

(۱) ئه و بۆ چوونه ی پئیی وایه ناساندنی اسمی موصول به هۆی ئه لیف و لامه وهیه نه وه که به هۆی صله وه .

(۲) ئایه تی ژماره (۷) ی سورهی (الفاتحه) کورته ی ماناکه ی { پینگای ئه وانهی چاکه ت له گه ل کردون }

إعرابی ته وای ئهم رسته قورئانیه به م شیوه یه یه : صراط : بدل من (الصراط) - الواردة في الآية السابقة - منصوب وعلامة نصبه الفتحة وهو مضاف. لذين / اسم موصول مبني في محل جر مضاف إليه. انعمت / انعم / فعل ماضي مبني على السكون. ت / ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل ، والجملة الفعلية (انعمت) صلة الموصول .

الشاهد في هذه الآية / (لذين في قراءة من قراء بحذف (ال) منها ، وعدم اعتبار (ال) ، المحذوفة هنا زائدة ، إذ يُحتمل أن تكون حذفت شذوذاً .

(۳) واتا ئه لیف و لامه که مادام بۆ ناساندن بئیت نابیئت حذف بکریت و به لام به شاذی حذف بووه .

(۴) واتا / قسه ی عه ره ب .

(۵) ووشهی (بنات اوهر) له بنچینه دا ئه لیف و لامی نیه و پێویستی شیی پێ نیه چونکه خۆی ناسراو (معرفه) ه .

ش ۳۶ - وَلَقَدْ جَنَيْتُكَ اَكْمُوًا وَعَسَاقِلًا وَلَقَدْ نَهَيْتُكَ عَنْ بَنَاتِ الْاَوْبَرِ^(۱)
جا نه‌صلی ووشه‌که (بنات اوبر)ه و نه‌لیف و لامی بو زیاد
کراوه و به‌لام شیخی مبرد^(۲) ووتویه‌تی (بنات او اوبره‌له‌م نه ، که‌واته
- نه‌لیف و لامه‌که‌ی - لای مبرد زیاد کراو نه‌.

مه‌روه‌ها نه‌لیف و لامی زیاد کراوه - به‌ناچاری - ده‌چیتته‌سه‌ر ناوی
جیاکه‌روه (التمیمین)^(۳) ، وه‌کو ووته‌ی شاعیر :

ش ۳۷ - رَأَيْتُكَ لَمَّا اَنْ عَرَفْتَ وَجْهَنَا هَدَدْتَ ، وَطَبْتَ النَفْسَ يَا قَيْسُ عَنْ عَمْرٍو^(۴)
نه‌صلی (طَبْتَ النَفْس) (طَبْتَ نَفْسًا) بووه و نه‌لیف و لامی زیاد کراوی
چۆته‌سه‌ر ، نه‌مه‌ش له‌سه‌ر نه‌و بو چۆونه‌ی که ده‌لّیت تمییز ده‌بیّت

(۱) مانای نه‌م دپّره به‌م شیوه‌یه‌یه : بنگومان بۆم چینیوی دۆمه‌لانی چاک و ناوازه ، وه
لیم قه‌ده‌غه‌کردی دۆمه‌لانی خراپ.

به‌لگه (شاهد)ی نه‌م دپّره : ووشه‌ی (بنات الاوبر) نه‌لیف و لامی زیاد کراو چۆته
سه‌ری و چونکه‌خۆی ناویکی ناسراوه و عه‌له‌مه.

(۲) شیخی مبرد ناوی ته‌واوی (محمد بن یزید بن عبدالاکبر) یه‌کینکه له‌پیشه‌وا
ناوداره‌کانی زمانی عه‌ره‌بی و زانسته‌کانی ، سالی ۲۱۰ ک له‌شاری بصره له‌دایک
بووه و سالی ۲۸۶ له‌شاری بغداد وه‌فاتی کردووه و کۆمه‌لیک کتیبی ناوازه‌ی له‌دوای
خۆی جی هینشتووه ، خۆای گه‌وره‌لیی خوشبیّت و دهره‌جی عالی بکات.

(۳) التمیمیز : بریتیه له‌ناویکی نه‌ناسراو (نکره) که دیت بو پرونکردنه‌وه‌ی
نادییاریه‌ک که هه‌یه ، بۆیه به‌کوردی ووتومه (ناوی جیاکه‌روه) چونکه‌شتیکی
پیش خۆی پوون و جیا ده‌کاته‌وه له‌شتی تر.

(۴) ماناو به‌لگه‌ی نه‌م دپّره شیعه‌ به‌م شیوه‌یه‌یه : شاعیر سه‌رکۆنه‌ی که‌سیک ده‌کات
به‌ناوی قیس و ده‌لّیت : بینیتم کاتیک ئیمه‌ت ناسی پشتت هه‌لکرد له‌هاوه‌له‌که‌وت که
عه‌مه‌رو دلت خو‌ش کرد به‌ده‌ست که‌وتی جه‌نگ و تۆلّه‌ت سه‌نده‌وه.

به‌لگه‌ی نه‌م شیعه‌ : (طبت النفس) نه‌لیف و لامی زیاد کراو چۆته‌سه‌ر ووشه‌ی
(النفس) و تمییزه ، دیاره‌تمییزیش ده‌بیّت نکره‌بیّت.

نه ناسراو (نكرة) بیئت و نابیئت معرفه بیئت ئەمەش بۆ چوونی بە صریکانه،
 بەلام لای کوفیهکان دروسته تمییز ناوی ناسراو (معرفة) بیئت ، کهواته
 ئەم ئەلیف و لامه^(۱) لای کوفیهکان زیاد کراو نیه ، جا بۆ ئەو دوو دێرهی^(۲)
 هینامانهوه ، ئاماژەیی کرد دانەر به ووتەیی (کنبات الاوبر) و ووتەیی
 (وطبت النفس یا قیسُ السّری)^(۳).

* * *

۱۰۹- وبعض الاعلام عليه دخلا للمح ما قد كان عنه ثُقلا
 ۱۱۰- كالفضل ، والحارث ، والنعمان فذكرُ ذا وحذفه سیان^(۴)
 پێشتر دانەر باسی ئەوهی کرد که ئەلیف و لام بۆ ناساندن دەبیئت و هەندی
 جاریش زیادکراوه و قسەو باس دەبارەیی ئەو دووانه پێشتر کرا ، پاشان
 لەم دوو دێرهدا باسی ئەوه دەکات که ئەلیف و لام هەندی جار دیت^(۵) بۆ

(۱) واتا ئەلیف و لامی سەر (تمییز).

(۲) واتا شاهیدی ژماره ۳۶ و ژماره ۲۷ی مەبەسته.

(۳) ووشەیی (السّری) به واتای ئەجیب و پیاوی بەرپێز دیت و ابن مالک دێره
 شیعرهکهی خۆی پێی تهواو کردووه.

(۴) پوختهی مانای ئەم دوو دێرهی ئەلفیه بهم شیوهیهیه (۱۰۹) هەندی له ناوه
 عەله‌مه‌کان ئەلیف و لام دەچێته سەری بۆ ئاماژەکردن بەوهی که ئەو ناوه وەرگیراو
 (منقول) له سیفەتیکهوه. (۱۱۰) وه‌کو نموونهی (الفضل) و (الحارث) و (النعمان)
 و جا باسی ئەم ئەلیف و لامه‌و باس نه‌کردنی وه‌ک و یه‌کن (واتا ناوه‌که به‌بێ ئەلیف و
 لامه‌که‌ش ناسراوه).

(۵) زانایان خیلافیان ههیه دهرباره‌ی ئەم جوژه ئەلیف و لامه - واتا ئەلیف و لامی
 ناوه‌کانی (الفضل و الحارث و النعمان) - زۆربه‌یان پێیان وایه که زیادکراوی
 ناجیگیر (زائده غیر لازمه) یه ، به‌لام هه‌ندیکیان پێیان وایه زیاد کراو نیه له‌وانه - ابن
 عقیل - وه‌کو له شەرحه‌که پوون ده‌بیته‌وه.

ئامازەکردن بە سیفەت مەبەست پێی ئەر ئەلیف و لامیە دەچیتە سەر ئەر ناوێ
 عەلمەمانەیی کە وەرگیراون (الاعلام المنقولة)^(۱) لەو شتەکانی بگونجیت ئەلیف و لام بچیتە
 سەری ، وەک (حَسَن) دەلییت (الحسن)^(۲) ، جا زۆرتر وایە ئەم ئەلیف و لامە
 دەچیتە سەر ئەر ناوانەیی وەرگیراون لە سیفەتەو وەک (حارث) دەلییت (الحارث)^(۳) ،
 وە هەندی جار دەچیتە سەر ئەر ناوێ وەرگیراوە لە چاووگ (مصدر) وەکو ، وەک
 (فَضْل)^(۴) دەلییت (الفضل) هەر وەها دەچیتە سەر ئەر ناوێ وەرگیراوە لە ناوی پەرگەز
 (اسم جنس) کە چاووگ (مصدر) نەبییت وەک (نعمان) دەلییت (النعمان)^(۵) کە لە
 بنچینەدا ناوی خوێنە ، کەواتە دروستە ئەلیف و لام بچیتە سەر ئەم سیانە^(۶) بە پێی
 ئەصل و بنەرەتەکیان وە دروستیشە حذف کریت بە پێی ئیستایان^(۷) .
 جا ئامازەیی کرد بە ووتە (للمح ما قَدْ كَانَ عِنْدَ نَقْلًا) بۆ ئەوێ کە سوودی
 ئەم ئەلیف و لامە بۆ ئەوێ کە بزانریت ئەم ناوانە وەرگیراون و نەقل کراون
 لە صفە یان شتێک مانای صفەیی تێدا ییت^(۸) .

(۱) پێشتر لە باسی (العلم) دا باسی علمی منقولمان کرد .

(۲) ووشە (الحسن) صفەیی مشبە هەیه .

(۳) (الحارث) اسم فاعلی (حرث) بە مانای کێڵان و کاری کێڵاندن دیت .

(۴) فضل : چاووگ (مصدری) ی فعلی (فَضَّلَ - يَفْضُلُ) ه ، بە مانای پێژ و بەخشش دیت .

(۵) واتا : ووشە نعمان لە ئەصلدا ناوێ بۆ خوێن و دواتر کراوەتە ناو بۆ کەسی
 سوورە ، دواتریش بەکارهاتووێ بۆ غەیری سوورەش .

(۶) واتا : سەر هەر سێ ناوی (الفضل و الحارث و النعمان) .

(۷) واتا : ئەمانە لە بنەرەتدا ناوی عەلم نین بەڵکو صفەتن کە صفەتیش بن دروستە
 ئەلیف و لام بچیتە سەریان ، بەلام دواتر کراونەتە ناوی عەلم کە عەلمیش دروستە
 ئەلیف و لامیان پێوێ نەبییت چونکە عەلم بۆ خوێ ناسراوە .

(۸) صفە وەک (فضل و حارث) ئەوێ کە ماناکەیی صفەیی تێدا یە وەک (نعمان) کە
 مەبەست پێی صفەتی سوورەیی (الحمرة) .

پوختهی قسان: ئەگەر مەبەست لەو ناو وەرگیراوە لە سیفەت و هاوینەیی
 بۆ ئەو بیئت کە کراون بە ناو بە مەبەستی گەشبینی بە ناوەرپۆک و مانای
 ئەو صفەتە ئەو ئەلیف و لامی زیاد کراوی بۆ دینێ وەک دەلییت
 (الحارث) بە پوانین بۆ ئەوەی کە ناوانراو پێی گەشبینی بوو بە
 مەبەستەیی برژیت و کێڵان بکات^(۱)، ھەروەھا ھەموو ئەو ناوانەیی تر کە
 مانایەکی لەخۆ دەگرن کە بەزۆری صفەن، وەک (فضل) و هاوینەیی فضل
 ، بەلام ئەگەر مەبەست ئەمە نەبوو^(۲)، بەلکو مەبەست ئەو بوو کە ئەم
 ناوانە عەلەمن ئەو ئەلیف و لام ناخەیتە سەری، بەلکو دەلییت: فضل و
 حارث و نعمان، کەواتە ئەلیف و لام چوونە سەریان مانایەکی دەگەینەن کە
 بەبێ ئەو ئەلیف و لامە ئەو مانایانە نیە، بۆیە ئەم ئەلیف و لامە زیاد کراو
 نیە بە پێچەوانەی قەسە ئەوانەیی وایان ووتوو^(۳) ھەروەھا باس کردن و
 باس نەکردنی (حذف) ی یەکسان نین ھەروەکو دانەر وای فەرموو،
 بەلکو باس کردن و باس نەکردنی (الحذف والاثبات) پەیوەندی ھەیە بە
 دوو حالەتەیی کە باسکران کە بریتین لەوەی ئەگەر ناماژە بکریت بۆ ئەصل
 و بنەرەت ئەو ئەلیف و لام دینین بەلام ئەگەر ناماژە (لمح) نەکریت بۆ
 ئەصل و بنەرەتیان ئەو ئەلیف و لام ناھینین^(۴).

۱۱۱- وَقَدْ يَصِيرُ عِلْمًا بِالْقَلْبَةِ مضافاً أو مصحوباً ال كالعقبة

(۱) چونکە وەک ووتمان (الحارث) اسمی فاعلی (حَرَثَ يَحْرُثُ) ه.

(۲) واتا / مەبەست گەشبینی و لەبەر چاو گرتنی مانای ئەو صفەتانە بوو.

(۳) واتا / قەسە زۆربەیی زانیان کە فەرموویانە ئەم ئەلیف و لامە زیاد کراوە، لەوانە

ابن مالک - پەحمەتی خوايان لیبیئت .

(۴) تێبینی / ئەم جوژە ناوانەیی کە ئەلیف و لام وەرەگرن (سماعی) ن و قیاسی نین،

واتا ئەوەی کە عەرەب بەکاری ھێناوە ھەر ئەوەندە بەکار دێت بۆیە دروست نیە بچیتە

سەر ھەموو ناویکی عەلەمی تر.

۱۱۲- وحذف ال ذي- إنْ تُنادِ أوْ تُضِنْ أوجب ، وفي غيرهما قَدْ تَنْحَذِفُ^(۱)
جۆرێك له جۆرهكانی ئهلیف ولام^(۲) ئهوهیه كه بۆ زالكردنی ئهواناوه بیئت
كه له دوایهوه دیئت بۆ كهس و شتیکی تایبته وهكو (المدینه) و (الكتاب)
ئهم دوو ناوه له راستیدا دهبیئت مه بهست پێیان هه موو مه دینهیهك و هه موو
كتیبهك بیئت ، بهلام زال بووه بهكارهینانی ناوی (المدینه) بۆ مه دینهی
پێغه مبه ر ﷺ ، ههروهها ناوی (الكتاب) بۆ کتیهكه ی سیبویه^(۳) -
رهحه تهی خوا ی لیبیئت - ته نانهت وای لیها توه كه ئهم دوو ناوه^(۴)

^(۱) کورتە ی مانای ئهم دوو دێره ی ئهلفیه بهم شیوهیهیه (۱۱۱) هه ندی جار ناویك
ده بیئه ته هه لم به هۆی تایبته بهكارهینانی بۆ یهك شت و زالبوونی به سه ر ئه وشته دا ،
جا ئه می ش وا تا (العلم بالغلبه) دوو جۆره یه کیکیان به هۆی اضافه وه - وه كو ابن
عمرو ابن مسعود وابن مالك ... ، ئه و ی تریشیان به هۆی ئه لیف و لام وه وه كو (العقبه)
كه له ئه صلدا ناوه بۆ هه موو رێگه یه کی سه خت به لام تایبته به و جیگه ی كه نزك
شاری مه كه كه یه . (۱۱۲) جا حذف كردنی ئهم ئه لیف و لامه له كاتی بانگ كردن و
إضافه دا واجبه و به لام جگه له م دوو حا له ته ده كریت له حا له ت و جیگه ی تریش
حذف كریت ... وه كو نمونه ی هینا وه ته وه له سه ره وه .

^(۲) وا تا ئه لیف و لامی زیاد كراو .

^(۳) لای هه مووان ئاشكرایه كه دانهری زانستی نحو (ابر الاسود الذلي) ه ، به لام دواتر
خلیلی كوپی ئه حمدی فراهیدی علمی نحوی رێكخست و بابه ته كانی كۆكرده وه ،
دوا ی ئه ویش خویندكاری بلیمه ت و زیره کی (سیبویه) علمی نحوی له مامۆستا كه ی
كه (خليل) ه وه رگرت و دواتر توانیتی ئهم علمی نحوه پێك خات و به لگه و نمونه بۆ
هه موو بابه ته كان دانیت له كتیه كه یدا (كتاب سیبویه) دواتر هه ر زانایه ك زانستی
نحوی نوو سیبیت سه رچا وه ی نو سینه كه (كتاب سیبویه) بووه .

^(۴) وا تا ناوی (المدینه) و ناوی (الكتاب) .

بووتریت جگه له مه‌دینه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ و کتیبی سیبویه هیچی تر نایاته خه‌یائی بیسه‌ردا.

جا حوکمی ئەم ئەلیف و لامه^(۱) ئەوه‌یه که حذف ناکریت مه‌گه‌ر له‌کاتی بانگ کردن (النداء) یان له‌کاتی إضافة‌کردن وه‌کو (یا صعق) له‌ ناوی (الصعق)^(۲) دا ، وه‌ وه‌کو (هذه مدينة رسول الله ﷺ) وه‌ هندی جاریش حذف ده‌کریت له‌ غه‌یری بانگ‌کردن و اضافه‌دا به‌ شادی ، بیسراوه‌ له‌ قسه‌ی عه‌رب (هذا عیوق طالعا)^(۳) ئەصله‌که‌ی (العیوق) که‌ ناوی ئەستیره‌یه.

وه‌ هندی جار ناوی عه‌له‌می زۆر به‌کارهات و زالبوونی به‌سه‌ر شتی‌کدا به‌هۆی إضافة‌کردنه‌وه‌ په‌یدا ده‌بیئت ، وه‌کو ابن عمرو ابن عباس و ابن مسعود ئەم ناوانه‌ زالبووه‌ به‌سه‌ر عه‌بدولاکاندا (العبادلة)^(۴) نه‌وه‌کو کوپانی تری عمرو عباس و مسعود ، هه‌رچه‌نده‌ ئەوانی تریش کوپیانن ،

(۱) – واتا ئەلیف و لامی ناوی (المدينة والکتاب) و هاو وینه‌کانیان.

(۲) – (الصعق) له‌ ئەصلی زماندا واته‌ که‌سی‌ک که‌ هه‌روه‌ تریشقه‌ی به‌رکه‌و تییئت ، دواتر تاییبەت کراوه‌ به‌ (خویلدی کوپی نوفه‌یل) که‌ عاده‌تی وابووه‌ نانی خه‌لکی ده‌داو رۆژێک با هه‌لده‌کاته‌ ناو مه‌نجه‌له‌کانی و جنیو به‌ باکه‌ ده‌دات ، خوای گه‌وره‌ش هه‌وره‌ تریشقه‌یه‌کی لی‌ده‌دات دواتر ناوی (الصعق) زالبووه‌ و بووه‌ به‌ عه‌لم بۆ خویلدی کوپی نوفه‌یل.

(۳) – واتا / ئەوه‌ ئەستیره‌ی (عیوق) دهرچووه‌ ، جا لی‌رده‌ا (عیوق) ئەلیف و لامه‌که‌ی لی‌کراوه‌ته‌وه‌ و بانگ کراو نیه‌ و اضافه‌ش نه‌کراوه‌ ئەمه‌ش شازه‌.

عیوق : ناوه‌ بۆ هه‌رشتیک که‌ پێگر و به‌ربه‌ست بیئت ، به‌لام دواتر تاییبەت کراوه‌ بۆ ناوی ئەستیره‌یه‌کی گه‌روره‌.

(۴) – ووشه‌ی (عبادلة) کو (جمع)ی (عبدل) که‌ وه‌رگیراو داتا‌شراوه‌ له‌ نا (عبدالله) وه‌ ، یان له‌ ئەصلدا (عبد) بووه‌ و لامیکی بۆ زیاد کراوه‌.

به لām نه مانه^(۱) زالبووه به کارهینیان به وان و ته نانهت نه گهر بوتریئت (ابن عمر) جگه له عبدالله کهسی تریانه نایه ته خه یالی ههروه ها (ابن عباس) و (ابن مسعود) یش - په زای خویان لیبیت - جا نه م إضافة کردنه بو نه م ناوانه لیی جیا نایبته وه نه له بانگکردن (النداء) وه له هیچ کاتیکی تردا وه کو (یا ابن عمر)^(۲).

(۱) - واتا (ابن عمرو ابن عباس وابن مسعود) دهکریئت به هه موو کوپیک له کوپانی عمر بوتریئت (ابن عمر) به لām به هوی زالبوون (غلبه) تایبته بوو به به (عبدالله) وه ههروه ها نه وانی تریش.

(۲) - لیږدها ابن عمر بانگکراو (منادی) یه و هیچی ئی حذف نه بووه، لیږدها کۆتایی به عباسی ناوه ناسراوه کان هات، إن شاء الله وانهی ئاینده دهچینه سر مبتدا و خبر

الابتداء^(۱)

باسی مبتدا و جوره کانی:

۱۱۳. مبتدا زید ، وعاذر خبر
 اِنْ قُلْتَ (زید عاذر من اعتذر)

۱۱۴. واول مبتدا ، والثاني
 فاعل اغنى في (اسارذان)

۱۱۵. وقس ، وكاستفهام النفي ، وقد
 يجوز نحو (فائز اولوا الرشدا)^(۲)

^(۱) زانایانی نحو عاده تیان وایه دواى نهوهی باسی جوره کانی کلام دهکن و یهکم جوریش که اسمه باسمان کرد ، دواتر باسی ناوه ناسراوه کان دهکن ، دواى نهوه دینه سهر نهو ووشانهی پنیان دهوتریت (المرفوعات) زۆربه یان له ناو مرفوعاتدا باسی (مبتدا) یان (الابتدا) پیش دهخن و ههندیکیشیان باسی (الفاعل) پیش دهخن = جالیره دا (ابن مالک) شوین دهستوری شیخی سیبویهی که وتوره برهحه تهی خویان لیبیت . لهوهی مبتدای پیش فاعل باس کردوه .

جا ووشه ی (الابتداء) چاوگ (مصدر) به واتای دهست پیکردن ، وههندی له زانایان ووتویانه (باب المبتدا و الخبر) . ووشه ی مبتدا اسمی مفعوله به واتای دهست پیکراو دیت و (خبر) یش واتا هه وال یان سیفه تیک که دیت بۆنه ناوه دهست پیکراوه و له یزمانی زمانی کوردیدا دهوتریت (نیهاد و گوزاره) به لام ئیمه له کاتی وهرگیران و لیکدانه ودا ده لاین مبتدا و خبر .

تیبینی : نهو باسانه ی پیشووتر دهرباره ی ناو (اسم) بوو به پیی ساده ی (افرادى) به لام لیره به دواوه باسی ناوه به پیی لیکدراوی (ترکیبی) له گه ل غهیری خۆیدا .

^(۲) کورته ی مانای ئهم سى دیره ی ئهلفیه بهم شیویه : (۱۱۳) ناوی زید مبتدایه و ناوی (عاذر) یش خبریتی ئهگهر بلبیت (زید عاذر من اعتذر) واته زید قبول دهکات پاساو (عذر) ی نهو کهسه ی پاساو دینیتوه ، ئهمهش نموونهیه بۆ جورى یهکه می مبتدا وهکو ابن عقیل پووینی دهکاتهوه (۱۱۴) یهکه م ووشه ی پرسته که مبتدایه و دووه می فاعلی مبتدایه و له جیى خبری مبتداکه داده نیشیت وهکو نموونه ی (اسار ذان) ئایا نهو دووانه شهو رهون ؟ ئهمهش نموونهیه بۆ جورى دووه می مبتدا .

دانەر باسی ئەوە دەکات که مبتدا دوو جوړه : مبتدایه که خبری هیه و مبتدایه که فاعلی هیه و ئەو فاعله له جیی خبره که داده نیشی ، نمونه ی یه کهم وهکو (زید عاذر من اعتذر) مه به ست له م جوړه ش ئەوهیه که مبتدا که وه صفیک نیه له خو ی گرتبیت ئەوهی له جوړی دووه مدا باسی ده که ی ن ، که واته (زید) : مبتدایه (عاذر) خه به ریتی و (من اعتذر) ده بیته مفعول بو (عاذر)^(۱) . نمونه ی جوړی دووه م (اسار دان) هـ مزه که بو پرسیار کردن (استفهام) هـ ، (وسار)^(۲) : مبتدایه و دان : فاعلی ساریه و له جیی خه به ره که یه تی ، جا قیاس ده کړیته سه ر ئەمه^(۳) ، هر شتیک وهکو ئەم وابیت ئەویش بریتیه له : هه موو وه صفیک^(۴) که (استفهام)

(۱۱۵) جا قیاس که هاو وینه ی (اسار دان) واته : هه رکاتیک مبتدا وصف بوو . واته اسمی فاعل یان اسمی مفعول بوو . استفهامی له پیشه وه بوو ، وه وهکو استفهام وایه نه ی واته دروسته له پیش وه صفه که وه نفی بیت ، وه هندی جار دروسته به بی هاتنی استفهام ونفی له پیش وه صفه که وه وهکو (فائز اولوا الرشد) واته براوه ن خاوه نی ژیرییه کان . لیره دا (فائز) اسمی فاعل و مبتدایه و ((اولوا)) فاعلیتی و جیی خه به ره که ی گرتووه .

(۱) چونکه عاذر اسمی فاعله و اسمی فاعلیش عملی فعله که ی ده کات ، واته وهکو (يعذر) وایه ، يعذر فعله و پښووستی به (فاعل و مفعول به) یه چونکه فعلیکی تیپه ر (معتدی) هـ . که واته (مَنْ) له پرسته که دا اسمی موصوله و فی محل نصب مفعول به ل (عاذر) .

(۲) وشه ی (سار) له ئەسلدا (ساری) بووه واسمیکی منقوصه بۆیه دروسته یایه که ی حذف کړیت و بکړیته تنوینی کسر ، له کاتی اعرابیشدا ده لێن : مبتدا مرفوع و علامه رفعه الضمة المقدرة على الياء المحذوفة .

(۳) واته سه ر پرسته ی (اسار دان) .

(۴) پشتر باسمان کرد وه صف بریتیه له اسمی فاعل و اسمی مفعول و صفه ی مشبه و صیغه ی مبالغه که وه رگراو (مشتق) ن له مصدره وه

یان (نفی) لە پێشێوه بیئت^(۱) وەکو : اقام الزیدان^(۲) ، وما قائم الزیدان^(۳) ، جا ئەگەر وەصفەکە استفهام یان نفی لە پێشێوه نەبوو ئەو نا بیئتە مبتدا لای بەصریکان جگە لە ئەخفەش^(۴) ، هەروەها دەبیئت ئەو وەصفە فاعلەکی ناوی ئاشکرا (ظاهر)^(۵) بیئت وەکو نمونە هینرایەوه ، یان جیناوی سەرپەخۆ (ضمیر منفصل) بیئت وەکو (اقام انتما)^(۶) ، هەروەها دەبیئت^(۷)

(۱) ئەمە مەرجی یەکەمە بۆ جوۆری دووهمی مبتدا .

(۲) لیڕەدا : ا: حرف استفهام . قائم : مبتدا مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة .

الزیدان : فاعل ل (قائم) مرفوع وعلامة رفعه الالف لانه مثنی . وقد سد مسد الخبر .

(۳) ما قائم الزیدان : وەکو پستە پێشووتر إعراب دەرکێت ، جیاوازییەکی ئەویە لە

پێش مبتداکەوه نفی هاتوو

(۴) واتا / مبتدا ئەگەر وەصف بیئت مەرجی یەکەمی ئەویە استفهام یان نفی لە

پێشێوه بیئت ، بەلام ئەمە لای ئەخفەش و کوفییەکان مەرج نیە .

(۵) مەبەست لەناوی (ظاهر) ئەویە کە جیناوا (ضمیر) نەبیئت .

(۶) إعرابی تەواوی ئەم پستەیه بەم شێویە : ا: حرف استفهام لا محل لها من الإعراب .

قائم : مبتدا مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة . انتما : ضمیر منفصل مبني في

محل رفع فاعل ل (قائم) وقد سد مسد الخبر .

(۷) ئەمەش مەرجی چوارەمە . کەواتە جوۆری یەکەمی مبتدا هیچ مەرجی نیە ، بەلام

جوۆری دووهم چوار مەرجی هەیە کە بریتین :

ل دەبیئت مبتداکە وەصف بیئت

ب . دەبیئت مبتداکە پشت ببهستێت بە استفهام یان نفی واتا استفهام ونفی لە پێشێوه

بیئت ، ئەوێش مەرجە لای بەصریکان جگە لە ئەخفەش وەلای کوفیکانیشت مەرج نیە .

ج . دەبیئت فاعلی ئەم مبتدایە اسمیکی (ظاهر) یان جیناویکی سەرپەخۆ بیئت واتا

نابیئت جیناویکی نادیار (مستتر) یان لکاوا (متصل) بیئت

ء . دەبیئت بە مبتداکە و فاعلەکی مانای پستەکە تەواو بیئت و پێویستی بەناوی تر

نەبیئت .

مانای پرسته کهش به هوئی فاعلی ئه و مبتدایه وه ته و او بیئت ، جا ئه گهر
مانای پرسته که ته و او نه بوو ئه وه وه صغه که نابیته مبتدا وه کو (اقام ابواه
زید) لیژدها

زید : مبتدایه و دواکه وتوو قائم : خبره و پیش که وتوو ، ابواه : فاعلی
قائمه ، لیژدها دروست نیه (قائم) بییته مبتدا چونکه به ته نها له گهل
فاعله که ی ماناکه ته و او نابیئت و ناوتریئت (اقائم ابواه) وقسه که ته و او
بیئت^(۱) ، ههروه ها دروست نیه وه صغه که بییته مبتدا ئه گهر فاعله که ی
جیناویکی نادیار بیئت ، که واته ناوتریئت (ما زید قائم ولا قاعد) له م
پرسته یه دا (قاعد) نابیته مبتدا و جیناوه نادیاره کهش^(۲) بییته فاعل جینی
خبر بگریئت ، چونکه جیناوه که سه به خو نیه ، هه رچه نده ئه م بابه ته^(۳)
خیلافی تیدایه ، ههروه ها هیچ جیاوازی نیه ئه گهر استفهامه که^(۴) به حرف
بیئت وه کو نمونه مان هیئایه وه ، یان به ناو (الاسم) بیئت وه کو (کیف جالس
العرمان)^(۵) ؟ ، ههروه ها جیاوازی نیه ئه گهر نه فییه که به به حرف بیئت وه کو

(۱) ماناکه ی ده بیته (نا یا دایک و باوکی به پیوهن) دیار نیه دایک و باوکی کی مه بهسته
و ئه و که سه ی جیناوی (ابواه) ی بۆ ده چیته وه باس نه کراوه ، ئه میش دروست نیه .
(۲) چونکه (قاعد) له جینی (یعقد) ه و فاعلیکی مستتری هیه تقدیره که ی (هو) یه .
(۳) و اتا/ بابه تی ئه وه ی فاعلی اسم فاعله که جیناوی نادیار (ضمیر مستتر) بیئت ،
دواتر ابن عقیل باسی ده کات .

(۴) ئه مه قسه کردنه له سه ر مه رچی دووه می جوړی دووه له مبتدا ، که بریتی بوو
له وه ی استفهام یان نفی له پیش وه صغه که وه بیئت .

(۵) له م پرسته یه دا : کیف : اسم استفهام مبني على الفتح في محل نصب حال . جالس :
مبتدا مرفوع و علامه رفعة الضمة . العرمان : فاعل له (جالس) مرفوع و علامه رفعة الالف
لأنه مثني . وقد سد مسد الخبر . له م پرسته یه دا (کیف) اسمی استفهامه وه کو حرفی
استفهام هه مان عه مه ل ده کات .

نمونه هینرایه وه ، یان به فعل بیئت وهکو (لیس قائم الزیدان) لیژدها
 لیس : فعل ماضی (ناقص) وه قائم : اسم (لیس) یه وه ، الزیدان : فاعلی
 (قائم) وه له جینی خبری (لیس) یه ، ههروه ها ده لئیت : (غیر قائم الزیدان)
 غیر : مبتدایه ومضافه بۆ لای (قائم) قائمیش مضاف إليه مجروره ،
 والیزیدان فاعلی قائمه وه له جینی خبری (غیر) وه ، چونکه مانای ئەم
 پستهیه^(۱) (غیر قائم) وهکو (ما قائم) وایه وه وهکو ووتهی شاعیریش :
 ش ۳۸ / غیر لاه عداک فاطرح اللھو ولا تفتقر بعارض سلم^(۲)
 ئەم دیزه شعره دا (غیر) مبتدایه و (لاه)^(۳) ومضاف الیه مجروره و وعداک
 فاعلی (لاه) وه له جینی خه بهری (غیر) ههروه ها وهکو ووتهی
 ش ۳۹ / غیر ماسوف علی زمن ینقضي بالهم والحن^(۴)

(۱) واته پستهی (غیر قائم الزیدان) له گه ل پستهی (ما قائم الزیدان) له پووی ماناوه
 وهکو یه کن به لام (غیر) اسمه و بۆ نفی به کارهاتوره .

(۲) پوختهی مانای ئەم دیزه شعره بهم شیوهیهیه : بنگومان بی ناگا نین دوژمنه کانت
 کهواته بی ناگا مه به و واز له بی ناگیی بینه فریو مه خو به ناشتییه کی کاتی . به لگهی
 ئەم دیزه شعره (غیر لاه عداک) لیژدها (لاه) اسمی فاعله و (عداک) فاعلیتی و جینی
 خه بهری (غیر) ی گرتوه .

(۳) ووشه (لاه) اصله کی (لاهی) بووه و ناویکی منقوصه له فعلی (لها . یلھو) وه
 وه رگیاره و به واتای غافل بوون و بی ناگا بوون دیت ، واعراییشی بهم شیوهیهیه :
 لاه : مضاف الیه مجرور و علامه جره الکسرة المقدرة علی الیاء المحذوفة .

(۴) ماناوا به لگهی ئەم دیزهش بهم شیوهیهیه : نابیت کهسی ژیر و عاقل . په شیمان
 بیئت له سهر پۆژگارێک که ساته کانی به غم و خهفته کۆتایی هاتوون . به لگه کی :
 (غیر ماسوف علی زمن) لیژدها (علی زمن) (نائب فاعلی) (ماسوف) ه . چونکه ماسوف
 اسمی مفعوله و پیویستی به نائب فاعله جینی خبری (غیر) گرتوتهوه .

لیڤه‌دا (غیر) مبتدایه و ماسوف : مجرور به‌هۆی إضافه‌وه واته (مضاف الیه)یه علی زمن : جار و مجروره له‌شوینی (نائب فاعل)ی ماسوف^(۱) وه جینی خبری (غیر) هی گرتوته‌وه .

جا شیخی له‌بو الفتی ئیبن جنی^(۲) پرسپاری اعرابی ئەم دیڤه‌ی له‌کوڤه‌که‌ی کرد نه‌ویش دلنیا نه‌بوو له‌ اعراب کردنه‌که‌ی و به‌گومان بوو لئی و سه‌ری سوڤما^(۳) .

پاو بۆچونی به‌هه‌ریکان . جگه‌ له‌ نه‌خه‌ش . نه‌وه‌یه ئەم وه‌صفه^(۴) نابیته‌ مبتدا مه‌گه‌ر پشتی به‌ستبیت به‌ نفی یان استفهام ، به‌لام نه‌خه‌ش و کوفیکان^(۵) نه‌مه‌یان به‌مه‌رج نه‌گرتوه ، بۆیه‌ پییان دروسته‌ بلّیت (قائم‌ الزیدان)

قائم : مبتدایه و الزیدان : فاعلی قائمه‌ وه له‌ جینی خه‌به‌رکه‌یه‌تی ، جا بۆ ئەم پایه‌ش^(۶) ئاماژه‌ی کرد دانهر به‌وته‌ی (وقد يجوز نحو : فائز اولوا الرشد) واته : هه‌ندی جار دروسته‌ به‌کاره‌ینانی ئەم وه‌صفه‌ به‌ مبتدا بی‌ نه‌وه‌ی له‌ پیشه‌وه‌ی نفی یان استفهام هه‌بیت ، وه دانهر ووتویه‌تی که‌ سیبویه‌ ئەمه^(۷) به‌ دروست ده‌زانیت به‌ لاوازی ، نه‌وه‌ی که‌ هاتوه‌ له‌ باره‌وه‌ ووته‌ی شاعیر :

(۱) چونکه‌ ووشه‌ی (ماسوف) اسمی مفعوله‌ و پیویستی به‌ نائب فاعله‌ .

(۲) ابن جنی ناوی ته‌واوی عوسمانی کوڤی جنی یه‌ و له‌شاری موصل له‌ دایک بووه‌ له‌ سالی ۳۳۰ ک ، یه‌گیکه‌ له‌ پیشه‌واکانی زانسته‌کانی زمانی عه‌ره‌بی و سالی ۳۹۲ ک له‌ شاری به‌غدا کوچی دوا‌یی کردوه‌ . خوا‌ی گه‌وره‌ لئی خو‌ش بیت .

(۳) مه‌به‌ستی نه‌وه‌ بووه‌ زیره‌کی کوڤه‌که‌ی . که‌ ناوی (غالی) بووه‌ و زۆر زیره‌ک و وریا بووه‌ . تاقیده‌کاته‌وه‌ نه‌ویش تووشی دوو دلی بووه‌ .

(۴) مه‌به‌ست پینی جو‌ری دروه‌می مبتدایه‌ که‌ له‌ سه‌ره‌تای (مبتدا و خبر) وه‌ه‌ باسما‌ن کرد .

(۵) واته‌ به‌ مه‌رجیان گرتوه‌وه‌ (وصف) که‌ مبتدا بیت نفی یان استفهام له‌ پیشه‌وه‌ بیت .

(۶) واته‌ پای کوفیکان و نه‌خه‌ش .

(۷) واته‌ نه‌وه‌ی که‌ وه‌صفه‌که‌ نفی یان استفهام له‌ پیشه‌وه‌ نه‌ بیت .

ش. ۴۰ / فخير نحن عند الناس منكم اذا الداعي المثوب قال : يالا^(۱)
ليُرهدا خير مبتداه ونحن : فاعلى (خير)^(۲) نهو له جيى خه به ره كه يه تى و له
كاتيكدا (خير) نه نفى ونه استفهام له پيشيوه نه هاتروه ، ههروه ها ووتهى
شاعيريش له م بابته دانراوه كه دهليت :

ش. ۴۱ / خبير بنو لهب ، فلا تك ملغيا مقالة لهبي اذا الطير مرت^(۳) .
ليُرهدا (خير) مبتداه و بنو لهب ، فاعله و جيى خه به ره كه ي گرتوته وه^(۴)
۱۱۶. والثاني مبتداً ، وذا الوصف خبر ان في سوى الافراد طبقاً استقر^(۵)

(^۱) مانای ئەم دپره شيعره بهم شيويهيه : نيمه چاکتر و باشتري نای خەلکى له نيوه ،
کاتیک ليَقهوماو هاوار دهکات و يه خەى خۆى دادهرنت و داواى فرياکه و تن دهکات و
دهليت فريای فلان کهون

به لگه ي ئەم دپره شيعره : (فخير نحن) ليُرهدا خير وه صله و بووه به مبتدا و
فاعله که شى جيى خبرى گرتوته وه به بى نه وهى نفى يان استفهام له پيشيوه هاتبيت .
(^۲) چونکه ووشه ي (خير) له نه صلدا (اخير) ه واسمى تفضيله و پيوستى به فاعله
چونکه وه صله .

(^۳) ماناو به لگه ي ئەم دپره شعرهش بهم شيويهيه : ليژان و شارهزان نه وهى لهب .
به ده ور و خولى بالنده كان . كه واته به راست بزانه قسه يان کاتیک بالنده رەت بوو و ده ور
و خولى کرد .

به لگه كه ي : (خير) وه صله و كراوه به مبتدا و فاعلى هيه كه بريتيه له (بنو) و له
جيى خه به ره كه يه تى ، بهبى نه وهى نفى يان استفهام له پيشيوه هاتبيت .

(^۴) اعرابى ته وای ئەم دپره شيعره و سهرجم دپره شيعره گانى تر له حاشيه ي
کتیبه كدا . واته شرحى ابن عقيل . كه دانراوى (محمد محى الدين عبد الحميد) به
تفصيل كراوه و پيوسته ته ماشاكرنت بويه نيمه اعرابى ناكهين .

(^۵) كورته ي مانای ئەم دپره ي ئه لفيه بهم شيويهيه : دووهم بکه به مبتدا . و اتا فاعلى
وه صله كه . ، وه وه صله كه بکه به خبر . واته خبرى مقدم . نه گهر له جگه له تاك بون
(الافراد) دا واته له دووان (تثنیه) وه کو (جمع) دا . وه کو يه و ابن .

وهصف له گه ل فاعله کهیدا^(۱) یان وهکو یه کن له پووی تاک بوون یان دووان بوون یان کو بوون^(۲) یان وهکو یه کیکن نین^(۳) ئه ویش^(۴) دوو جوړه : دروست و نادروست .

جا ئه گهر وهصفه که و فاعله که وهکو یه کن بوون له تاک بوون (افراد) دا وهکو (قائم زید)^(۵) ئه وه دوو اعرابی تیدا دروسته : یه که میان ئه وه یه وهصفه که (قائم) مبتدا بیئت و دواى وهصفه که شی (زید) فاعلی بیئت و جیی خه بهری گرتبیئت .

دووه مـیان : ئه وه یه دواى وهصفه که مبتدای (مؤخر)^(۶) بیئت و وهصفه که شـ خبری مقدم بیئت له سهـر ئهـم اعرابـه شه^(۷)

^(۱) چونکه وهکو ووتمان وهصف بریتییه له (اسم الفاعل ، اسم المفعول ، صفة المشبهة ، صیفة المبالغة ، (فعل التفضیل) ئه مانه هه موویان عملی فعله که یان دهکن وهکو نه حویکان ده لئین (يعمل عمل فعله) واته : چۆن فعل پیویستی به فاعل یان نائب فاعل هه یه و ژۆر جاریش پیویستی به مفعول هه یه ئه مانیش به هه مان شیوه .

^(۲) واته هه ردوکیان تاک بن وهکو (قائم محمد) یان دووان بن وهکو (قائم محمدان) یان کو بن وهکو (قائمون محمدون)

^(۳) واته یه کیکیان تاک بیئت و ئه وی تریان دووان یان کو بیئت ، به ژۆریش وایه وهصفه که تاک بیئت وهکو له شهرحه که دا پوون ده بیته وه .

^(۴) واته : ئه وه ی وهک یه کن (غير المطابق).

^(۵) لیره دا (قائم) وهصفه که یه چونکه اسمی فاعله و (زید) یش فاعله که یه تی

^(۶) ئه صل وایه مبتدا له سهـر هـتا وه بیئت . چونکه مبتدا واته دهست پیکراو . به لام هه ندی جار له زمانی عه ره بیدا دوا ده که ویت و پیی دهوتریت (مبتدا مؤخر) دواتر باسیان ده که یین به تفصیل ان شاء الله تعالی .

^(۷) واته اعرابی دووه م .

فهـرمـوودهـی خـوای گهـوره ﴿ اراغِبْ اَنْتَ عَنْ اَلِهَتِي يَا اِبْرَاهِيمَ ﴾^(۱)
 لیـرهـدا دروسته (أَرَاغِبْ)^(۲) مبتدا بیـت و (اَنْتَ)^(۳) فاعلی بیـت و جیی خبری
 گرتبیته وه ، هـروهـا دروسته (اَنْتَ) مبتدا بیـت و دواکه وتبیـت و (اراغِبْ)
 خبر بیـت و پیـش که وتبیـت .

جا لهـم ئایه تهـدا إعرابی یه کهـم^(۴) باشتر و چاکتره ، چونکه ووتهـی (عن
 اَلِهَتِي) معمولی (راغِب)ه^(۵)، که واته له سهر إعرابی یه کهـم بهین نه کراوه ته

(۱) ئایه تی (۴۶) سوره تی (مریم) مانا و اعرابی ئهم ئایه ته پیژژه بهم شیوه یه
 (باوکی ئیبراهیم له وه لامی کوپه کهیدا ووتی . ئایا تۆ واز له په رستراوه گانی من دینی
 نه ی ئیبراهیم) -

- إعرابی ته وای ا: حرف استفهام مبني على الفتح لا محل لها من الإعراب . راغِبْ :
 خبر مقدم مرفوع . اَنْتَ : ضمير منفصل مبني في محل رفع مبتدا مؤخر . عن اَلِهَتِي :
 جار و مجرور . وآلهة : مضاف . ي ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه . يا
 حرف نداء . ابراهيم : منادی مبني على الضم في محل النصب . بهلگهی ئهم ئایه ته
 لیـرهـدا : له پسته ی (اراغِبْ اَنْتَ) دروسته نه وه ی ووتمان و نه وه ش بلئی (راغِب)
 مبتدایه و (اَنْتَ) فاعلیتی و جیی خه به ره که ی گرتوه . چونکه وه صه که و فاعله که
 هه ردوکیان مفردن . هه رچه نه لای زۆربه یان له پووی مانه وه ئهم اعرابی دووه مه
 ده بیـت بکریـت بۆ ئایه ته وه کو ابن عقیل پوونی ده کاته وه .

(۲) ووشه ی (راغِب) اسمی فاعله و له فعلی (رَغِبَ) وه رگراوه ، ئهم فعله نه گهر له
 دوایه وه حرفی جری (عن) هات نه وه به مانای پشتینکردن و وازهینان دیت ، به لام
 نه گهر له دوایه وه حرفی جری (فی) هات (رَغِبَ) یه نه وه به مانای حز لیـبوون دیت .

(۳) اَنْتَ بۆ خۆی جیناوی سه ره خۆیه و مبنیه له محلی رفعدا .

(۴) واته إعرابی نه وه ی وه صه که که (راغِب) ه مبتدا بیـت و (اَنْتَ) فاعلی بیـت و جیی
 خبری گرتبیـت .

(۵) پیـشتر باسی نه وه مان کرد له زمانی عه ره بییدا (جارو مجرور) په یوه ندی (تعلق)
 ده به ستیـت به فعل یان هاوشیوه ی فعل (وه کو اسمی فاعل و اسمی مفعول ... هتد) وه

نیوان عامل و معمول به شتیك كه په یوهندی بهم عامل و معموله وه نیه ،
چونكه (انت) به پئی ئهم إعرابه دهبیته فاعلی (راغب) و ئه و كاته په یوهندی
به راغبه وه هیه و نابیته ووشه ی بیگانه بۆی ^(۱) ، به لام له سهر إعرابی
دووم ^(۲) دروست دهبیته بوونی ووشه ی بیگانه له نیوان عامل و
معموله كه دا ، چونكه (انت) په یوهندی به (راغب) ه وه نامینیت له سهر ئهم
إعرابه له بهرته وه ی دهبیته مبتدا و (راغب) هیچ عملیكى تیدا نه كړدوه ،
چونكه (راغب) دهبیته (خبر) و خبریش عمل له مبتدا ناكات له سهر پای
به هیژ و راست ^(۳) .

جا ئه گهر وه صفه كه و فاعله كه ی وه كو یه ك بن له دووان بوون (تثنیه) دا
وه كو (اقائمان الزیدان) یان له كو (جمع) دا وه كو (اقائمون الزیدون) له م
حاله ته دا ئه وه ی دواى وه صفه كه ^(۴) دهبیته مبتدا ^(۵) وه وه صفه كه ش دهبیته
خبری مقدم ، ئه مه یه مانای ووته ی دانه ر (دووم ناوی دوومه ی پرسته كه .

ئه و شته ی جار و مجروره كه تعلقی پیوه یه دهبیته عاملی جارو مجروره كه ش ، جا
لیزه دا جارو مجرور (عَنْ اَلْهَتِي) متعلقه به (راغب) چونكه راغب اسمی فاعله و دهبیته
عاملی (عن اَلْهَتِي) و ئه ویش دهبیته معمولی .

^(۱) ووشه ی بیگانه (اجنبی) ئه وه یه ك دور ووشه له پرسته كه یدا بن و هیچ په یوهندی
كار له یه ك كردن (عمل) له نیوانیاندا نه بیته .

^(۲) واتا إعرابی ئه وه ی (انت) مبتدای موخر بیته (راغب) خبری مقدم بیته .

^(۳) پوخته ی قسه كه ئه وه یه : بۆیه پای دووم دروست نیه له ئایه تی (راغب انت)
چونكه (راغب) عامله و معموله كه ی دووشته (انت) فاعلیتی و (عن اَلْهَتِي) جارو
مجروره و مفعول به غیر صریحه بۆی ، كه واته دهبیته (أَنْتَ) جگه له فاعلی (راغب)
إعرابی تری بۆ نه كړیت كه له مه عملیاتی راغبی بخات.

^(۴) ئه وه ی دواى وه صفه كه واتا (الزیدان) یان (الزیدون) .

^(۵) واتا مبتدای مؤخر

مبتدایه و وهصفهکەشی . که ناوی یه که می پسته که یه خبره . تاکوتای
 دیپره که) واته : دووم که ناوی دوومه می دواي وهصفه که یه . مبتدایه و ،
 وهصفه که شی خبریتی و پیش که وتوو . ئەگەر هەردووکیان وهکو یه ک بن له
 جگه له تاک بوون (الافراد) واته له دووان بوون و کۆبوون دا (التثنیه و
 الجمع) ئەمەش ^(۱) پای زۆر و باوی زمانی عەرەبییه ، وه دروسته له سهه پای
 (اکلونی البراغیث) ^(۲) وهصفه که مبتدا بیئت و دواي خۆی فاعلی بیئت و جیی
 خۆی بگریئت .

به لām ئەگەر وهصفه کهو فاعله که ی وهکو یه که نه بن ئەوه ده بیئتە دوو جۆر :
 نادروست و دروست وهکو پیش و وتتمان ، نمونه ی نادروسته که (اقائمان
 زید) و (اقائمون زید) ئەم جۆره پستانه راست نیه و دروست نیه ^(۳) ، وه

^(۱) واتانه وهی که دواي وهصفه که مبتدای مؤخر بیئت و وهصفه که شی خبری مقدم بیئت .
^(۲) ئەم پسته یه (اکلونی البراغیث) کیچەکان خوارد میان کراوته نازناویک بۆ رایه که لهو
 پایانه ی که پئی دروسته فعل کاتیک فاعله که ی دووان (مثنی) یان وهکو (جمع) بیئت ،
 جیناوی دووان یان کۆ بلکینی به فعله که وه و بلی (قاما الرجال) یان (قاموا الرجال)
 ئەمەش راویوچوونی طائیه کانه که پیچه وانه ی پای زۆرینه (جمهوری عەرەبه ، چونکه
 فعل فاعله که ی مفرد بیئت یان مثنی یان جمع ده بیئت به یه که شیوه به کاریبیئت و ده لییئت
 (قام الرجل) و (قام الرجال) و (قام الرجال) و نابیئت ده ستکاری بگریئت و بگریئتە
 دووان یان کۆ ، جا ئەگەر وای ئی هات ئەوکات دروست نیه اسمی فاعله که عمل بکات
 لهو ناوه ی دواي خۆی بۆ نمونه (قائمان الزیدان) الزیدان نابیئتە معمولی قائمان
 چونکه قائمان ده ستکاری صیغه که ی کراوه و کراوته دووان ، بۆیه ده بیئت (قائمان)
 خبری مقدم بیئت و (الزیدان) مبتدای مؤخر بیئت .

^(۳) بۆیه دروست نیه چونکه ناتوانریئت وهصفه که (قائمان) و (قائمون) بگریئتە خبری
 مقدم چونکه جیاوازه له مبتدا که له پوی تاک و دووان و کۆ بوونه وه ، هروه ها
 دروست نیه وهصفه که ببیئتە مبتدا چونکه وهصف ده بیئت وهکو فعل بیئت نابیئت
 نیشانه ی دووان و کۆی پیوه بیئت له سهه قسه ی زۆرینه وهکو باسکرا .

نمونه‌ی دروسته که (اقائم الزیدان) و (اقائم الزیدون) لهم حاله‌ته‌دا پیویسته وه‌صفه‌که مبتدا بیّت و ناوه‌که‌ی تری دوا‌ی خویشی فاعل بیّت و جیی خبری گرتبیّت.

* باسی عاملی مبتدا و خبر

۱۱۷. ورفعوا مبتدا بالابتداء كذاک رفع خبر بالمبتدا^(۱)

پا‌بو‌چوونی سیبویه و زۆرینه‌ی به‌صریکان ئه‌وه‌یه که مبتدا مرفوعه به‌هۆی ده‌ست پیکردن الابتدا^(۲) وه و خبریش مرفوعه به مبتداکه . که‌واته عاملی مبتدا مانایه (معنوی)^(۳) ئه‌ویش بریتیه له‌وه‌ی که ناوه‌که^(۴) خالیه له عاملیه لفظیه ئه‌صلیه‌کان^(۵) که زیادکراو نین و هاوشیوه‌ی زیادکراویش

(۱) کورتی مانای ئهم دی‌په‌ی ئه‌لفیه به‌م شیوه‌یه : مرفوعیان کردووه عه‌ره‌ب مبتدا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له سه‌ره‌تای رسته‌وه دیّت . واتا ئه‌وشته‌ی مبتدای مرفوع کردووه مانایه‌و لفظ نییه . هه‌روه‌ها مرفوع بوونی خبریش به‌هۆی مبتداوه‌یه واتا عاملی خبر مبتدایه ، وه‌کو له‌شه‌رحه‌که‌دا ابن عقیل پوونی ده‌کاته‌وه .

(۲) مه‌به‌ست له ده‌ست پی کردن ووشه‌ی یه‌که‌می هه‌موو رسته (جمله) یه‌که .

(۳) پیشتر باس‌مان کرد که زۆربه‌ی ووشه‌کان: زۆربه‌ی ووشه‌کان پیویستیان به عامله و عاملیش دوو جوړه: لفظی : ئه‌وه‌یه که ده‌نوسریت و ده‌خوینریت‌وه ئه‌مه‌ش زۆرت‌رین عامله‌کانه ، جا عاملی لفظی ده‌بیته‌وه به دوو جوړ : یاسادار (قیاس) ه که ئه‌مانیش (۷) عاملن ، بی یاساو بیستراو (سماعی) ئه‌مانیش (۹) عاملن دووهم جوړی عامل (عامل معنوی) یه ئه‌مه‌ش بریتیه له‌وه‌ی که نانوسریت و ناخویندریت‌وه ، جا عاملی معنوی له زمانی عه‌ره‌بییدا دووانن ۱ . عاملی مبتدا لیته‌دا باسی ده‌که‌ین ب عاملی فعلی مضارع‌ی مرفوع که له باسه‌کانی هاتووه‌دا باس ده‌که‌ین . إنشاء الله .

(۴) ناوه‌که مبتدا بیّت .

(۵) له زمانی عه‌ره‌بییدا عاملی لفظی دابه‌ش ده‌بیّت بۆ سی جوړ (له پووی ئه‌صل بوون و زیادکراو بوون) له عاملی اصلی : ئه‌وه‌یه که عمل ده‌کات له‌دوا‌ی خو‌ی و ماناشی

نین^(۱) جا خۆ پارێزراو له به (زیادکراو نهبی له هاو وینهی (بحسبک درهم)^(۲) لیژهدا حسبک : مبتدایه چونکه خالیه له عاملی ئەصلی هەرچهنده عاملی زیادکراوی پێوهیه ، ههروهها خۆ پارێزرا به ((هاوشیوهی زیادکراو)) له وینهی (رَبَّ رَجُلٍ قائم) لیژهدا رَجُل : مبتدایه و قائم خه به ره بۆی ، به لگهی ئەمهش ئەوهیه که ناویک عطف کرێته وه سه ری^(۳) مرفوع ده بیئت وه کو : (رَبَّ رَجُلٍ قائم وامرأة)^(۴)

ههروهها عاملی خبر لفظیه ، ئه ویش بریتیه له مبتدا^(۵) و ئەمهش پراوی چوونی سیبویه - په حمه تی خوای لی بیئت - پای کۆمه لیکی تر^(۶) وایه

ههیه : ب . عاملی زیاد کراو ئەوهیه که مانای نیه به لām عمل ده کات له ناوه که ی دوا ی خۆی ده کات له لفظه کهیدا . ج . هاو وینهی زیادکراو (شبییه بالزائد) مانای ههیه و عمل له دوا ی خۆی له لفظه کهیدا به لām (تعلق) نا به ستیئت به شتیکه وه ، ئەم - جوژهش تایبه ته بۆ حه رفی جری (رَبُّ و لَعْلٌ ولولا) . دواتر له باسی حه رفی جردا به تفصیل باس ده کرین .

(۱) هاوشیوهی زیادکراو (شبییه بالزائد) مه به ست پێی ئه و حه ره ده جه ره یه که مانای ههیه و تعلق نا به ستیئت به عامله وه ، به زۆریش حه رفی جری (رَبُّ) بۆ ئەمه به کار دیت ، هه ندی جاریش به که می حه رفی (لَعْلٌ ولولا) ئەگه ر بکریته حه رفی جر .
(۲) له م پرسته یه دا (حسبک) مبتدایه و عاملی پێوه یه که حه رفی جری (ب) به لām ئەم عامله ه یچ ده ورێکی نیه چونکه زیاد کراو (زائد) ه .

وه (حسبک) إعرابی ته واوی به م شیوه یه : مجرور لفظاً مرفوع محلاً وهو مبتدا .
(۳) واتا : سه ر اسم ه مجروره که ی دوا ی (رَبُّ) .

(۴) له م پرسته یه دا وشه ی (امرأة) عطف کراوه بۆ ناوی (رجل) هه رچهنده ناوی (رجل) به لفظ مجروره به لām له محلدا مرفوعه و مبتدایه بۆیه ناویک عطف کرێته وه سه ری مرفوع ده بیئت به پێی محله که ی .

(۵) واتا : مبتدا خبری مرفوع کردوه ، دیاره مبتدا که ش عاملیکی لفظیه .

(۶) ئەو کۆمه له زانایه ش بریتیه له (اخفش و ابن السراج و الرماني)

کە عاملی مبتداو خبر بریتیه لە دەست پێکردن (الابتداء) کە واتە عاملی هەردووکیان معنویه . هەروەها ووتراوە : مبتدا مرفوعە بە دەست پێکردن (الابتداء) ، خبریش مرفوعە بە ابتداء و مبتداکە .

هەروەها ووتراوە : یەکتەرییان مرفوع کردووە ، واتا خبر مبتدا مرفوع دەکات و مبتداهش خبر مرفوع دەکات^(۱)، جا پاست تەزین و جوائتەزینی ئەم بۆچوونانە بۆچوونی سیبویه - کە پای یەکەم بوو -^(۲) ئەم خیلافەش^(۳) هیچ سوودی نیە .

*

*

*

(۱) بە پێی ئەم بۆچوونە مبتداو خبر هەردووکیان عاملی یەکتەرن و معمولیشن بۆ یەکتەر ، ئەمەش پراو بۆچوونی کوفیه کەنە .
(۲) ئەوەی کە ووتمان عاملی مبتدا معنویه و عاملی خبریش لفظیە کە بریتیه لە مبتدا .
(۳) واتا / خیلاف لە عاملی مبتداو خبردا ، پوختەى خیلافەکەش چوار بۆچوون بوو کە باس کرا .

* پیناسه‌ی خبر

۱۱۸- والخبرُ : الجزء المتمُّ الفائدة كَاللَّهِ بَرُّ وَالْأَيَادِي شَاهِدَةٌ^(۱)

دانه‌ر پیناسه‌ی خبری کردوه به‌وه‌ی که بریتیه له به‌شی ته‌واوکه‌ری مانای قسه‌و پرسته‌که^(۲)، جا ره‌خنه دیته سه‌ری به‌وه‌ی فاعلیش وایه^(۳) وه‌کو (قَامَ زَيْدٌ) لی‌ردها پرسته بلّیین زیدّ ماناو قسه‌ی پرسته‌که‌ی ته‌واو کردوه ، هه‌روه‌ها ووتراره له پیناسه‌ی خبردا : بریتیه له‌و به‌شی که له‌گه‌ل مبتدادا قسه‌و پرسته‌ی ته‌واو پیکده‌خن ، ئەم پیناسه‌یه‌ش ره‌خنه‌ی فاعل نایاته سه‌ری ، چونکه فاعل له‌گه‌ل مبتدادا حمله‌و قسه پیک ناهینیت به‌لکو له‌گه‌ل فعلدا جمله پیکدینیت ، پوخته‌ی ئەمه ئەوه‌یه که دانه‌ر پیناسه‌ی خبری کرد به شتیک که له خبر و غیری خبریشدا هه‌یه ، دیاره پیناسه‌ش تایبەت بێت به پیناسه‌کراو .

^(۱) پوخته‌ی مانای ئەم دی‌ره‌ی ئەلفیه : خبر : بریتیه له به‌شی ته‌واوکه‌ری ماناو مه‌به‌ستی قسه‌و پرسته‌که - وات خبر له‌گه‌ل ناوه مبتداه‌دا مانایه‌ک ته‌واو ده‌که‌ن و- =هه‌ردوکیان ده‌بنه قسه‌یه‌کی ته‌واو ، وه‌کو نمونه‌ی : (اللّهُ بَرٌّ) واتا - خوا چاکه‌کاره - ئەم پرسته‌یه پیکاهاتوو له مبتدایه‌ک (الله) و خبریک (بَرٌّ) ، هه‌روه‌ها نمونه‌ی (الأیادی شاهده) واتا - نازو نیعمه‌ته‌کانی خوای گه‌وره‌ش به‌لگه‌ن له‌سه‌ر چاکه‌کاری خوای گه‌وره . له‌م پرسته‌یه‌شدا (الأیادی) مبتدایه و (شاهده) خبره . تییینی : ووشه‌ی (الأیادی) کو (جمع) ی (یَدٌ) ، جا ووشه‌ی (یَدٌ) ئەگه‌ر جمعه‌که‌ی (ایادی) بێت ئەوه به مانای نیعمه‌ته‌کان دیت ، به‌لام ئەگه‌ر جمعه‌که‌ی (ایدي) بێت ئەوه به مانای هیژ (قوة) و ده‌سته‌کان دیت.

^(۲) واتا / ناو به‌ته‌نها مانای نیه تاوه‌کو خبریکی بۆ ده‌هینریت ، جا به‌هۆی خبره‌وه قسه‌و پرسته دروست ده‌بیت.

^(۳) واتا / فاعلیش بریتیه له به‌شی ته‌واوکه‌ری قسه‌و مانا ، بۆیه پیناسه‌که ره‌خنه‌ی هاتۆته‌سه‌ر.

* باسی جوړه کانی خبر و مهرجه کانیان

۱۱۹- ومفرداً یأتي، ویاتی جمله حایة معنی الذي سیقت له
 ۱۲۰- وَإِنْ تَكُنْ إِيَّاهُ مَعْنَى اِكْتَفَى بِهَا كُنْطَقِي: الله حسبي وَكَفَى^(۱)
 خبر دابهش ده بیئت بۆ^(۲): تاك (مفرد) و پرسته(جمله)، جا دواتر باسی مفرد ده کهین.
 خبری جمله یان له ماندا له گهل مبتدا یه کن یان یه کن نین^(۳). جا نه گهر خبره که له
 مانادا مانای مبتدای تیا نه بوو ئهوا پیویسته له ناو جمله ی خبره که دا (رابط)^(۴) يَكْ
 هه بیئت، بۆ ئه وهی ئه و جمله یه بیه ستیته وه به مبتدا که وه، جا (رابط) یش چهند

^(۱) کورتهی مانای ئهم دوو دیږه: (۱۱۹) خبری مفرد هه یه و خبری جمله ش هه یه ، جا
 ئه وهی جمله یه له خو ده گرت مانای ئه و شته ی بۆ هاتووه - واتا ئه و خبری جمله یه
 له خو ده گرت شتیك ده گهریته وه بۆ مبتدا که و پیی دهوتریت رابط.

(۱۲۰) به لām نه گهر ئه و جمله ی خبری مانای له گهل مبتدا که یه کن بیئت ئهوا پیویستی
 به - رابط - نیه، وهکو پرسته ی (نطقي: الله حسبي وَكَفَى) واتا قسه ی من: خوام
 به سه، دواتر اعرابی ئهم پرسته یه ده کهین انشاء الله.

^(۲) له زمانی عهره پیدا خبر به شیوه یه کی گشتی سی جوړه: (ا) مفرد وهکو: الله غفور.
 (ب) جمله: ئه میش دوو جوړه: ۱- جمله ی اسمی. وهکو(الإسلام رَأَيْتُهُ عَالِيَةً). لیږه دا
 پرسته ی (رَأَيْتُهُ عَالِيَةً) جمله یه کی اسمی یه و ده بیته خبر بۆ مبتدای یه که م که
 (الاسلام) ه. ۲- جمله ی فعل وهکو ﴿وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾.

(ج) شبه جمله: ئه مهش دوو جوړه: ۱- جار و مجرور. وهکو (الحمد لله). ۲- ظرف.
 وهکو (القلم فوق الكتاب). دواتر باسی ئهم جوړانه ش ده کهین انشاء الله.

^(۳) واتا/ نه گهر خبر جمله بیئت، ئه و جمله یه جاری وا هه یه له گهل مبتدا که دا یه کن شته،
 وهکو دواتر نموونه ی بۆ دینینه وه، وه جاری واشی هه یه - که ئه مهش زۆرتره -
 مانای جمله که له گهل مبتدا که جیاوازه.

^(۴) وشه ی (الرابط) اسمی فاعله و به مانای (په یوه نیکار) دیت واتا شتیك په یوه ندی له نیوان دوشندا دروست
 ده کات، جا لیږه دا مه به ست ئه وه یه هه کاتیک خبر جمله بوو -اسمی یان فعلی- پیویسته ئه و جمله یه شتیکی
 تیدا بیئت بیه ستیته وه به مبتدا که وه، جا ئیغه وشه ی (الرابط) به کار دینن له کاتی شرح کردندا.

شتیکه: (۱) یان جیناویکه دهگه پیتته وه بۆ مبتداهه وهکو (زیدُ قامَ ابوه)^(۱)، وهههندی جار جیناوهکه نادیاره وهکو (السَّمْنُ مَنَوَانِ بدرهم)^(۲) تقدیرهکهی (منوان منه بدرهم)^(۳). (۲) یان ئاماژه (اشاره) کردنه بۆ مبتداهه وهکو فهرموودهی خوای گهوره ﴿وَ لِبَاسُ التَّقْوَى ذَٰلِكَ خَيْرٌ﴾^(۴). له خویندنه وهی (قراءه) ی ئهوانه ی که وشه ی (لباس) به مرفوعی ئه خویننه وه^(۵).

(۱) ئهم پرستهیه دا: زیدُ/ مبتدا مرفوع. قام/ فعل ماضی. ابوه/ فاعل مرفوع و علامه رفعه الواو لانه من الافعال الخمسة، وهو مضاف. ه/ فی محل جر مضاف الیه. لیره دا جمله ی (قام ابوه) ده بیته خبری (زیدُ)، له ناو جمله که دا جیناوی (ه) رابطة و دهگه پیتته وه بۆ زید.

(۲) ئهم پرستهیه بهم شیوهیه اعراب ئه کرنت: السمن/ مبتدا اول مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة. منوان/ مبتدا ثاني مرفوع و علامه رفعه الالف لانه مثنی. بدرهم/ جار و مجرور متعلق بمحذوف، خبر لمبتدا الثاني. والمبتدا الثاني وخبره فی محل رفع خبر لمبتدا الاول. والرابط بینهما محذوف والتقدير (منوان منه). واتای ئهم پرستهیه (پۆن دوو هۆقه ی به درهه میکه). ووشه ی (منوان) دووان (مثنی) یه و مفرده که ی (منأ) جوړه کیشانه یه که له کۆندا به کار هاتوه. (۳) - واتا لهم پرستهیه دا خبری مبتداهه جمله یه کی اسمیه و رابطی نیوانیان بریتیه له ضمیریکی حذف کراو.

(۴) ئهم پرسته قورئانییه به شیکه له نایه تی (۲۶) ی سوره تی (الأعراف) ه، ماناکه ی (.....) به لام پۆشاک ی پارێزکاری و ترسان له خوا ئه وه چاکتره (.....) اعرابی ئهم پرستهیه: لباس/ مبتدا اول مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة، وهو مضاف. التقوی/ مضاف الیه مجرور و علامه جره الکسرة المقدرة على الالف منع من ظهورها التعذر. ذلک/ اسم إشارة مبني فی محل رفع مبتدا ثان. خیر/ خبر المبتدا الثاني مرفوع بالضمة. وجمله (ذلک خیر) فی محل رفع خبر للمبتدا الاول. به لگه ی ئهم پرستهیه: لیره دا خبر بریتیه له جمله یه کی اسمی (ذلک خیر) وه پینویسته رابطیکی هه بیئت و بگه پیتته وه بۆ مبتداهه ی، (رابطه) که شی بریتیه له اسمی اشاره (ذلک)

(۵) چونکه ههندی له خویننه رانی قورئان (القراء) ووشه ی (لباس) یان به مرفوعی خویندوته وه، بهو شیوهیه ی باسما ن کرد، ههندیکی تریان به منصوب خویندویانه ته وه

(۳) یان دووباره بوونهوهی مبتدাকে به هه مان لفظی خو، ئەمەش زیاتر بۆ ئەو شوێنانەیه که باسه که ناره‌حه‌ت و قورس بی‌ت وەکو فەرمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿الْحَاقَّةُ مَا الْحَاقَّةُ﴾^(۱) وە ﴿القَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ﴾^(۲)، وە هه‌ندی جاریش به‌کار دی‌ت^(۳) بۆ غه‌یری باسی ناره‌حه‌تی و قورسی، وەکو (زید ما زید). (۴) یان خبره‌که گشتیه‌و مبتدাকে‌ش له‌خۆ ده‌گریت، وەکو (زید نَعَمْ الرجل)^(۴). به‌لام ئەگه‌ر ئەو جمله‌یه‌ی ده‌بیته‌ خبر له‌گه‌ل مبتدাকে مانایان یه‌ك بی‌ت ئەوا پیویستی به‌ رابط نییه. ئەمەیه مانای ووتە‌ی (ئەگه‌ر جمله‌که له‌گه‌ل مبتدাকে مانایان یه‌ك بی‌ت تا کو‌تایی دی‌په‌که)^(۵)، واتا: ئەگه‌ر ئەو جمله‌یه‌ی ده‌بیته‌ خبر بۆ مبتدایه‌ك هه‌مان شت بی‌ت له‌گه‌ل مبتدাকে ئەوا

= و عطفیان کردۆته‌وه بۆ سه‌ر ووشه‌ی (لباساً) که له‌سه‌ره‌تای نایه‌ته‌که‌وه هاتوه، ﴿قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا يُوَافِي...﴾

(۱) الحاقّة: ناویکه له‌ ناوه‌کانی پۆژی قیامه‌ت، و ناوی سه‌په‌تیکه له‌ قورئان، مانای ئەم دور نایه‌ته‌ی سه‌ره‌تای سه‌په‌ته‌که‌ش (الحاقّة: پۆژی دوا‌یی که حه‌قو راستی تیدا ده‌چه‌سپینت، چی بی‌ت ئەو پۆژه؟! اعرابی به‌م شیوه‌یه‌یه: الحاقّة/ مبتدا اول مرفوع بالضمه. ما/ اسم استفهام مبني في محل رفع خبر المبتدا الثاني المكرر. الحاقّة/ مبتدا ثاني مكرر مرفوع بالضمه. وجمله (ما الحاقّة) في محل رفع خبر للمبتدا الاول. الشاهد في هذه الآية: لي‌رده‌ا خبری مبتدাকে جمله‌یه‌کی اسمیه که بریتیه له (ما الحاقّة) و رابطی نیوانیان بریتیه له‌ دووباره بوونهوه‌ی لفظی مبتدাকে.

(۲) ئەم پرسته‌یه‌ش وەك پێش خو‌ی وایه، (القارعة) واتا پۆژی داچله‌کینه‌ر، یه‌کیکی تهر له‌ ناوه‌کانی پۆژی دوا‌یی.

(۳) واتا: دووباره‌بوونهوه‌ی لفظی مبتدাকে.

(۴) اعرابی ئەم پرسته‌یه‌ش به‌م شیوه‌یه‌یه: زید/مبتدا مرفوع. نعم/ فعل ماضي جامد مبني على الفتح. الرجل/ فاعل مرفوع. والجملة الفعلية (نعم الرجل) في محل رفع خبر ل(زید). لي‌رده‌ا خبری مبتدাকে جمله‌یه و رابطی نیوانیان بریتیه له‌وه‌ی که زید به‌ شیکه له (الرجل)، چونکه (الرجل) واتا: هه‌رچی پیاو هه‌یه، زیدیش به‌شیکه له‌ پیاوان.

(۵) واتا دی‌پری ژماره (۱۲۰) ی ئەلفیه‌که پێشتر مانا مان کرد.

پیویست به رابط ناکات له نیوانیان، وهکو ووتهی (نطقی الله حسبی)، لیږدها نطقی: مبتدای یه که مه. ناوی پیروزی (الله): مبتدای دوو مه. حسبی: خبره بۆ مبتدای دوو مه. وه مبتدای دوو مه و خبره که ی پیکه وه ده بنه خبر بۆ مبتدای یه که مه، بینیا زیشه له رابط، چونکه ووتهی (الله حسبی) بریتیه له مانای (نطقی)^(۱)، ههروهها (قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)^(۲)

* باسی خبری مفرد

۱۲۱- والمفرد الجامدُ فارغ، وَإِنْ يُشْتَقُّ فَهُوَ ذُو ضَمِيرٍ مُسْتَكِنٍ^(۳).
پیشتر قسه کرا ده باره ی خبر نه گهر جمله بیئت، به لام نه گهر خبر مفرد بیئت نه وه: یان جامده یان مشتقه^(۴)، جا نه گهر جامد بوو نه وه دانهر باسی نه وه

(۱) واتا: قسه ی من بریتیه له خوای گه وره به سه (الله حسبی) که واتا (الله حسبی) له گهل (نطقی) یه که شتن، بۆیه له رسته ی (الله حسبی) که ده بیته خبر بۆ (نطقی) هیچ رابط ێک نییه.
(۲) ئەم پرستیه بهم شیوهیه اعراب نه کریت: قَوْلُ / مبتدا مرفوع و علامه رفعه الضمة المقدرة على الياء للمناسبة. وجمله (لا اله الا الله) فی محل رفع خبر. جمله ی (لا اله الا الله) بهم شیوهیه اعراب نه کریت: لا / نافية للجنس. إله / اسم لا مبني على الفتح في محل النصب. وخبر (لا) محذوف تقديره موجود. الا / حرف استثناء. الله / بدل من الضمير المستكن في الخبر المقدر. دياره جمله ی (لا اله الا الله) له پوی اعرابه وه قسه ی زۆر له سه ره و دواتر له باسی (لا النافية للجنس) شتیکی لیباس نه که یان انشاء الله. لیږه شدا (قولی) له گهل (لا اله الا الله) یه که شتن.

(۳) پوخته ی مانای ئەم دیږه ی الغیه بهم شیوهیه یه: خبری مفرد نه گهر جامد بیئت - واتا ناویک بیئت صله نه بیئت و مرنه گیارو (غیر مشتق) بیئت - ئەوا ئەو خبره خالیه له جیناو (ضمیر)، به لام نه گهر و مرگیارو (مشتق) بیئت، ئەو له خو ده گرت جیناویکی نادیار که ده گهر یته وه بۆ مبتداه.
(۴) پیشتر باسمان کرد جامد ئەو ناوانه ن نه گوین و له فعل و مصدر وه و مرنه گیارو، به لام مشتق به پیچه وانه وه، جا ناوه مشتقه که کان لیږدها تنه ا بریتین له (اسم الفاعل و اسم المفعول و الصفة المشبهة و اسم التفضیل و الصیغة المبالغة).

دهكات كه خاليه له جیناو (ضمیر) وهكو (زیدْ اخوك)^(۱). به لام ههريهك له شیخی (الكسائی و الرماني)^(۲) پییان وایه خبری مفردی جامد جیناو لهخۆ دهگریت و تقدیری پرستهی (زیدْ اخوك) لای ئهوان^(۳): (زیدْ اخوك هو)، به لام به صریهكان دهلێن: مفردی جامد یان مانای مشتق له خۆ دهگریت یان نا، جا ئهگەر مانای مشتقی له خۆ گرتبوو وهكو (زیدْ اسد)^(۴) واتا، شجاع: ئازایه، ئهوه جیناو لهخۆ دهگریت، به لام ئهگەر مانای مشتقی لهخۆ نهگرتبوو ئهوا جیناویش هه لئاگریت وهكو ئهوه نموونهیهی هینرایهوه^(۵)، به لام خبری مفرد ئهگەر مشتق بێت ئهوا دانهر باسی کرد كه جیناو له خۆ دهگریت وهكو (زیدْ قائم)^(۶) واتا: ئهوه (هو)، ئهوهش به مهرجێك خبره مشتقهكه ناویکی ئاشکرا (ظاهری مرفوع نهکردبێت)^(۷). ئهم حوكمهش^(۸)

(^۱) لیرهدا: اخوك/ خبر مرفوع و علامه رفعه الواو لانه من الاسماء الستة. جا (اخو) ناویکی جامده بۆیه هیچ جیناویکی لهخۆ نهگرتوه كه بگهڕێتهوه بۆ مبتداكه.
(^۲) الرماني: ناوی تهواوی (علی بن عیسی بن علی) و ناسراوه به (الرماني) یهكێكه له زانا ناودارهكانی زانستهكانی پێزمانی عهڕهبی، سالی ۲۹۶ك له دایك بووه، و سالی ۳۸۴ك كۆچی دواپی کردووه، خاوهنی نزیکه (۱۰۰) کتیب و دانراوه.
(^۳) واتا لای کسائی و رماني.

(^۴) لهم پرستهیهدا (اسد) خبره و جامده به لام به مانای شتیك دیت كه مشتقه كه ئهویش (شجاع) ه، دیاره ناوی (شجاع) صفهیه مشبهیه.
(^۵) مه بهست له نموونهی (زیدْ اخوك) كه ناوی (اخو) جامده و مانای مشتق له خۆ ناگریت.

(^۶) لهم پرستهیهدا (قائم) خبره و اسمی فاعله، كهواتا پێویستی به فاعله، بۆیه جیناویك مرفوع دهكات كه (هو)یه
(^۷) دواتر ابن عقیل بۆ خۆی باسی ئهم حالهته پوون دهكاتوه، وه مه بهست له ناوی ئاشکرا، واتا: جیناو نه بێت.

(^۸) واتا: حوكمی ئهوهی كه خبری مفرد ئهگەر مفرد بێت جیناو لهخۆ دهگریت.

تهنها بۆ ئەو ناوه مشتقانهیه که وهک فعل وان، وهکو (اسم الفاعل و اسم المفعول و صفة المشبهة و اسم التفضيل)، به لām ئەو ناوه مشتقانهی وهکو فعل نین^(۱)، ئەوه جیناو (ضمیر) له خۆ ناگرن، ئەوانیش وهکو (اسماء الاله)^(۲) وهکو ناوی (مفتاح) که وهرگیراو (مشتق) له (الفتح) وه، به لām جیناو له خۆ ناگریت، جا ئەگەر بلییت (هذا مَرْمَى زید) ئەوا جیناوی تیدا نییه، ههروهها ئەو ناوه مشتقانهش له سهر وهزنی (مَفْعَل) ن و مه بهست پییان کات و شوین (الزمان و المكان) ه وهکو (مَرْمَى) که وهرگیراو له (الرَّمَى)^(۳) جیناو له خۆ ناگریت، جا ئەگەر بلیین (هذا مَرْمَى زید)^(۴) و مه بهست شوین یان کاتی هاویشتنه که ی بیئت ئەوه خبره که^(۵) لیژهدا مشتقه، به لām جیناو له خۆ ناگریت، ههروهها ناوی مشتق که وهکو فعل وابیت، کاتیک جیناو له خۆ ده گریت، ئەگەر ئەو ناوه ناویکی ئاشکرای

(۱) مه بهست ئەوهیه لهو پوهوه وهکو فعل نین، که عملی فعل ئاکەن، چونکه ناوه مشتقه که کان، له زمانی عه ره بیدا هه موویان عملی فعل ئاکەن، به لکو تهنها (اسم الفاعل و اسم المفعول و صفة المشبهة و اسم التفضيل و صيغة المبالغة) عملی فعل ده کهن، و اتا پیوستان به فاعله و هه ندی جاریش به مفعولیش.

(۲) اسماء الاله: به کوردی و اتا: ناوی ئامیژه کان، جا له زمانی عه ره بیدا، اسم الاله دوو جوژه: یه کیکیان: جامده، و اتا سماعین و یاسای دیاریکراویان نییه وهکو (القلم، السیف، السکین،). دووهمیان: ئەوهیه مه بهسته لیژهدا، مشتقه و اتا قیاسیه و یاسای دیاریکراوی ههیه و ههوت وهزنی ههیه که ئەمانه (مِفْعَال، مَفْعَل، مَفْعَلَة، فاعلة، فاعول، فَعَالَة، فَعَال).

(۳) (الرَّمَى) چاووکه و به مانای (هاویشتن) دیت.

(۴) لهم پرسته یهدا (مَرْمَى) اسمی مکان یان زمانه و مشتقه به لām جیناوی له خۆ نه گرتوه، چونکه اسمی زمان و مکان عملی فعله که یان ئاکەن.

(۵) مه بهست پیی (مَرْمَى) یه له پرسته ی (هذا مَرْمَى زید).

مرفوع نه کرد بیئت، جا نه گهر ناویکی ناشکرای مرفوع کرد بووئهوا جیناو له خو ناگریت، نه مهش وهکو (زید قائم غلاماه) ^(۱) لیژدها غلاماه/ مرفوعه به (قائم) بویه (قائم) جیناو له خو ناگریت.

پوختهی نه وهی باسکرا: خبری مفرد نه گهر جامد بیئت نهوا، به پردها (مطلق) ی جیناو له خو دهگریت لای کوفیه کان، به لام لای به صرییه کان، جیناو له خو ناگریت مه گهر به مشتق لیـکـبـدریته وه (تاویل بـکـریـت) ^(۲)، ههروهه خبری مفرد نه گهر مشتق بیئت نهوا جیناو له خو دهگریت و ههله دهگریت، به مه رجیک نهو خبره مشتقه ناویکی ناشکرا مرفوع نهکات و لهو جووره مشتقانهش بیئت که عملی فعل دهکهن، وهکو (زید منطلق) ^(۳) واتا: نهو (هو)، جا نه گهر مشتقه که له وانه بوو که وهکو فعل وان نهوا جیناو له ناگریت وهکو (ههنا مفتاح) و (ههنا مرمی زید).

^(۱) اعرابی ته وای نه پستهیه بهم شیوهیهیه: زید/ مبتدا مرفوع و علامه رفعه الضمة. قائم/ خبر مرفوع. غلاماه/ فاعل له (قائم)، مرفوع و علامه رفعه الالف، لانه مثنی وهو مضاف. ه/ ضمیه متصل مبنی فی محل جر مضاف الیه. لیژدها (قائم) خبره و مشتقه به لام جیناو له خو ناگریت، چونکه ناویکی ناشکرای مرفوع کردووه که (غلاماه) به.

^(۲) وهکو (زید اسد) که به شجاع لیک دهدریته وه.

^(۳) لیژدها (منطلق) اسمی فاعله و مشتقه بویه عملی فعله که (انطلق) دهکات و پیویستی به فاعله و فاعله کهشی (مو) هیه.

۱۲۲- وابرزنه مطلقا حیث تلا ما لیس معناه له مُحَصِّلًا^(۱)
 ئەگەر خبری مشتق هات بۆ مبتدایه خۆی^(۲) ئەوه واجبە جیناوهکه نادیار
 ((مستتر)) بیئت وهکو ((زید قائم)) وتا ((هو)) جا ئەگەر ئەو جیناوهت
 ناشکرا کردوو ووتت ((زید قائم هو)) ئەوه سیبویه دوو عرابی تێدایه^(۳)
 به دروست دهزانیت : یه که میان : ((هو)) ده بیئت توکی دی جیـناوه
 نادیاره که ی له ((قائم)) دایه^(۴)، دوو میان : ((هو)) بیئت فاعلی
 ((قائم))^(۵) ئەمه بۆ حاله تیکه که خبره که بۆ مبتدایه هاتبیت.

به لام ئەگەر خبره مشتقه که بۆ مبتدایه نه هاتبیت^(۶) - ئەمهش به مه بهستی
 ئەم دێره -^(۷) لهم کاته دا واجبە جیناوهکه ناشکرا بکریت به په هایی و
 ئەگەر د لێیا بووین له لیتیکه چون ، یان د لێیا نه بووین^(۸) جا نمونه ی

^(۱) کورتی مانای ئەم ئەم دێره ئەلفیه : واجبە جیناوهکه - واتا جیناوی مرفوعی
 خبره مشتقه که - ناشکرا بکهیت به په هایی ئەگەر خبره که هات ، بۆ غهیری مبتدایه ،
 واتا ئەگەر خبره که صهتی مبتدایه نه بوو به لکو صهتی شتیکی تر بوو له
 پرسته که دا وه نمونه دینینه وه.

^(۲) واتا ئەگەر خبره مشتقه که صهتی مبتدایه بوو وه صهتی ناویکی تر نه بوو.
^(۳) واتا / جیناوی (هو) ئەگەر ناشکرا (إبراز) کریت له پرسته که دا ئەوه دوو عرابی تێدا دروسته.
^(۴) واتا / لهم کاته دا فاعلی (قائم) (هو) یه کی مستره و (هو) ناشکراش ده بیئت
 توکید بۆی.

^(۵) واتا / لهم حاله ته دا (قائم) فاعل مستری نیه.
^(۶) به لکو بۆ ناویکی تر هاتبیت له پرسته که دا ، واتا لهم حاله ته دا پرسته که دوو ناوی تێدایه و
 خبره که ش گونجاوه بۆ ههردووکیان به لام مه بهست ئەوهیه بۆ ناوی یه که مه نه هاتوه.
^(۷) واتا / دێره ژماره (۱۲۲).

^(۸) واتا / ئەو جیناوه (هو) ده گه پێته وه بۆ پێش خۆی جا ئەگەر له پێش خۆی دوو ناوی نێر
 (مذکر) هه بوون ئەوه لیتیکچوون (التباس) پوو ده دات ، به لام ئەگەر له پێش (هو) ناویکی
 مذکر هه بوو له گه ل ناویکی مۇنث ئەوه لیتیکچوون پوو نادات ، وهکو نمونه دینینه وه.

ئەوێ دانیـاین له پوو نـهـداين لیتـیک چـوون ((زید هـند ضاربـها هـو))^(۱) ، وه نمونه‌ی ئەوێ دانیـا نین له لیتـیکچوون ئەگەر جیناوه‌که نه‌بیـت ((زید عمرو ضاربـه هـو))^(۲) و که‌واته له هـردوو حاله‌ته‌که‌دا واجبه جیناوه‌که ئاشکرا بکـریت لای به‌صریکان ، ئەمه‌یه مانای ووتـه‌ی دانـهـر ((جیناوه‌که ئاشکرا بکه به په‌هایـی)) واتـا : ئەگەر دانیـا بووین له لیتـیکچوون یان دانیـا نه‌بووین ، به‌لام لای کوفیه‌کان ده‌لین ئەگەر دانیـا بووین له لیتـیک نه‌چوون ئەوا هـردوو حاله‌ته‌که^(۳) دروسته وه نمونه‌ی یه‌که‌م که بریتـیی بوو له ((زید هـند ضاربـها هـو)) جا ئەگەر ویستت ((هـو)) ئاشکرا ده‌که‌یت و باسی ده‌که‌یت ، وه ئەگەر ویستت ((هـو)) ناهینیت و ئاشکرای ناکه‌یت ، به‌لام ئەگەر دانیـا نه‌بووین له لیتـیک

(۱) مانای ئەم پرستیه بهم شیویه‌یه : زید له هندی داوه ، لیژدها لیتیکچوون پوونادات چونکه فاعلی (ضارب) (هو) یه بۆ (زید) ده‌گه‌ڕێته‌وه نه‌وه‌ك بۆ (هند) .
(۲) ئەم پرستیه‌ش واتا : زید له عمری داوه ، جا ئەگەر جیناوی (هو) نه‌بوايه ئه‌ر کات نه‌مان ده‌زانـی (زید) له عمری داوه یان عمر له‌زیدی داوه ، به‌لام به‌هۆی جیناوی (هو) ده‌زانـین (زید) له عمری داوه جا عـرـابی ته‌واوی ئەم پرستیه بهم شیویه‌یه :

زید : مبتدا اول مرفوع. عمرو : مبتدا ثانٍ مرفوع. ضاربُ : خبر ل (عمرو) مرفوع وهو مضاف. / هـ / ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه و الجملة الاسمية (عمرو ضارب) في محل رفع خبر مبتدا لأول. هو : ضمير منفصل مبني في محل رفع فاعل لـ (ضارب) له‌م پرستیه‌دا (ضاربُ) خبری عمرو صفته بۆ (زید) واتا (زید) لیژدهو (عمرو) لیژدراوه ، ئەمه‌ش به‌هۆی جیناوی (هو) ده‌زانـین. که‌واته لیژدها صفه‌که (ضارب) خبره بۆ غه‌یری مبتداکه و ئەمه‌یه مانای (جری علی غیر مَنْ هـو له) واتا صفه‌که بووه به‌خبر بۆ غه‌یری مبتداکه.

(۳) هـردوو حاله‌ت واتا / ئاشکراکردنی جیناوی (هو) و ئاشکرا نه‌کردنی.

چوون ئەو وە واجبه جیناوه که ئاشکرا بکهین وەکو نمونە ی دووم^(۱) چونکه ئەگەر جیناوه که نه هینیت و بلینیت ((زید عمر ضارب)) دهکریت بکه (فاعل) ی لیدانه که (زید) بیئت ، وە دهکریت (عمرو) بیئت ، جا کاتیك جیناوه که ت هینا و ووت ((زید عمرو ضارب ه)) لیڕه دا بکه ری لیدانه که تایبەت ده بیئت بو ((زید)) .

جا دانەر لەم کتیبەدا^(۲) پراو بوچوونی بەصریکانی هەلبژاردوو و پەسەند کردوو ، بۆیه ووتی ((وابرزنه مطلقا)) و اتا / ئەو جیناوه باس و ئاشکرا بکه بە پەهایێ ترسی لیتیکچوون هەبوو یا نا ، بەلام لە غەیری ئەم کتیبەدا^(۳) پراو بوچوونی کوفیکانی هەلبژاردوو ، وە ئەو هی لە عەرەبدا بیستراوه و هاتوو بوچوونی کوفیه کانه له وانه ووتە ی شاعیر که ده لیت : ش ٤٢ / قومي ذرا المجد بانوها وقد علمت بكنه ذلك عدنان وقحطان^(۴) ته قدیری پرسته که : بانوها م ، لیڕه دا جیناوی (هم) حذف کراوه لەبەر ئەو هی دلنیا یین له لیتیکنه چوون .

(۱) نمونە ی دووم و اتا (زید عمرو ضارب ه) .

(۲) له کتیبی ئەلغیه دا .

(۳) له کتیبی (الکافیه) دا مه به سته .

(۴) مانای ئەم دێره شیعره : گه له کم گه شتونه ته چله پۆیه ی به رزی و گه وری بنیاتیان ناوه بیگومان بهم راستیه ده زانن هه موو عه ربه عه دنانه کان و عه ربه قحطانیه کانیش به لگه ی ئەم دێره : (بانوها) خبره بو مبتدای دووم که وشه ی (ذرا) یه ، جا (بانوها) خبریکی مشتقه چونکه اسمی فاعله ، وه (بانوها) بۆته خبر بو غیری مبتداه ، جا بۆیه جیناوه که ی ئاشکرا نه کردوو و نه یوتوو (بانوها م) چونکه (بانو) صفت ه بو قومه که نه وک بو (ذرا المجد) چونکه قومه که بنیات نه ری گه وری و به رزین نه وک چه له پۆیه که (ذرا) ئەمه ش پراو بوچوونی کوفیکانه .

* باسی خبری ((شبه جمله)).

۱۲۳- واخبروا بظرف او بحرف جر ناوین معنی ((کائن)) او ((استقر))^(۱)

پیشتر باسکرا که خبر دهکرت تاك ((مفرد)) بیئت ، وه دهکرت پرسته ((جمله)) بیئت ، جا دانه لهم دیږدا باسی نه وه دهکات که خبر دهکرت ناوه لفرمان ((ظرف)) جار و مجرور بیئت^(۲) ، وهکو ((زید عندک)) و ((زید فی الدار)) جا هه ریه که له ظرف و مجرور په یوه ست ((متعلق)) ن به حذف کراویکی واجب^(۳) کو مه لیک له زانایان - له وانه دانه - پییان دروسته نه وه حذف کراوه^(۴) دهکرت ناو ((اسم)) بیئت یان کردار ((فعل)) بیئت

(۱) کورتهی مانای لهم دیږه نه لویه : خبریان داوه ته وه له مبتدا به ظرف و جارو مجرور و له کاتیکدا تقدیریان کردوه مانای ناوی (کائن) یان پرستهی (استقر) و اتا : دهکرت نه و ظروف و جارو مجروره متعلق بن به یه که ناوی مفرده وه که (کائن) یان (مستقر) یان (موجود) یان (حاصل) ه ، وه دهکرت متعلق بن به جمله یه کی فعلیه وه که (استقر) یان (یستقر) یان (کان) یان (یكون) بیئت.

(۲) وهکو پیشتر ووتمان (خبر) سی جوړه (ا) مفرد (ب) جمله (ج) شبه جمله جا شبه جمله واته ظرف و جار و مجرور.

(۳) زانایان ده رباره ی لیکدانه وهی خبری (ظرف و جار و مجرور) سی بۆ چوونیان هیه : (ا) هه ندیکیان ده لاین ظرف و جار و مجروره که بۆ خویان خبرن و پیوستان به وه نیه بلنن (متعلق) ن به حذف کراویکه وه

(ب) هه ندیکیشیان ده لاین ظرف و جارو مجرور بۆ خویان خبر نین به لکو په یوه ست (متعلق) ن به حذف کراویک نه و حذف کراوه ده بیته خبر. (ج) هه ندیکی تریان پییان وایه ظرف و جارو مجرور له گه ل حذف

کراوه که دا هه دووکیان پیکه وه ده بنه خبر ، جا پای به میزیش بریتیه له پای دووهم وهکو ابن مالک نا ماژده ی پیکردوه.

(۴) نه مه له سهه پای دووهم. وهکو باسمان کرد.

وهكو ((كائن)) يان ((استَقَرَّ)) جا نهگەر بَلَيى ظرف و جارو مجرور كه متعلقه به ((كائن)) وه وه دهبيته جوړى خبرى مفرد ، وه نهگەر بَلَيى متعلقه به ((استَقَرَّ)) وه وه دهبيته جوړى خبرى جمله.^(۱)

جا زانايانى نحو خيلافيان ههيه دهربارهى ئه مه^(۲) ، نه خفهش پيى وايه كه ئه م جوړه به شيكه له خبرى مفرد ، وه ههريهك له ظرف و جار و مجرور متعلق به حذف كراويك ، ئه و حذف كراوهش اسمى فاعله وه تقديره كەشى دهبيته ((زيدٌ كائنٌ عندك ، يان ، مُستَقَرٌّ عندك ، يان ، في الدار)) ئه م پايهش دراوه ته پال شىخى سيبويه.

ههروهها ووتراوه^(۳) كه ظرف و جارو مجرور به شيكن له خبرى جمله وه ههريهكه يان متعلقه به حذف كراويك كه بريتيه له فعل ، تقديره كەشى دهبيته ((زيدٌ اُسْتَقَرَّ ، يان يستَقَرُّ - عندك ، يان في الدار)) ئه م پايهش پال دراوه بو لاي زورينهى ((جمهور)) ي به صريكان ههروهها بو لاي سيبويهيش^(۴) ، ههروهها ووتراوه^(۵) : دروسته ئه م جوړه خبره دانرئيت له جوړى مفرد وه وه كاته حذف كراوهكه ((مستقر)) و هاوينهكانى بيت^(۶) ، وه دروسته دانرئيت

(۱) وَاِتا / نهگەر حذف كراوهكه تقدير كرئت به ناويكى مفرد ئه وه دهبيته خبرى مفرد ، وه نهگەر تقديرى كرئت به جمله ئه وه دهبيته خبرى جمله.

(۲) وَاِتا دهربارهى ئه وهى كاتيك له دواى مبتداه وه ظرف يان جارو مجرور بيت.

(۳) ئه مه بو چوونى دووه مه.

(۴) وَاِتا / بو چوونى دووه م و بو چوونى يه كه ميش ههردوو كيان پاكهى خويان پال دراوه بو لاي شىخى سيبويه.

(۵) ئه مهش دهبيته پاي سيته م دهربارهى خبر كاتيك ظرف و جارو مجرور بيت.

(۶) مه بهست له هاوشيوهكانى (مستقر) بريتيه له (كائن) و (موجود) و (حاصل) كه وهر گيراون له فعلهكانى (استَقَرَّ و كان وجد وحصل) كه پييان دهوترئت (الافعال العامة) واته ماناي ئه م فعلا نه گشتين و تاييهت نين بويه حذف كراون.

له جوړی خبری جمله نهو کات حذف کړاوه که ده بیته ((یستقر)) و هاوما ناکانی^(۱) نه مه ش پړاووچوونی دانه ره که فهرمووی ((ناوین معنی کائن او استقر))^(۲). ههروها شیخی ((ابوبکر بن السراج))^(۳) پښی وایه که ظرف و جارو مجرور به شیخی سهر به خوځن و نه له جوړی مفردن وه نه له جوړی جمله ن و نه م بؤ چوونه ی ((ابن السراج)) فقیکه ی ((ابو علی الفارسی))^(۴) لینی گیراوه ته وه له کتیبی ((الشیرازیات)) دا^(۵) جا قسه و پای پاست پیچه وانه ی نه م بؤ چوونه ی ه^(۶) وه ظرف جارو مجرور متعلقن به حذف کړاو ی که ((واجب الحذف)) ه^(۷) ، وه هه ندی جاریش نهو حذف کړاوه به شادی باسکراوه ، وه کو ووته ی شاعیر :

- (۱) که بریتی بوون له چوار فعله که { استقر وکان وحصل و وجد } .
- (۲) واتا ابن مالک پښی دروسته حذف کړاو مفرد بیته وه کو (کائن) یان جمله بیته وه کو (استقر) که پیکهاتووه له فعل و فاعلیکی مستتر.
- (۳) ناوی ته وای : ((محمد بن السری)) وه ناسراوه به ابوبکر ابن السراج یه کیکه له که له پیاوانی زانسته کانی نه دهب و زمانی عهره بی و خاوه نی کتیبی (الاصول فی النحو) ه سالی ۲۱۶ کوچی وه فاتی کردووه . خوی گه وره دهره جهیان عالی بکات.
- (۴) ناوی ته وای : ((الحسن بن احمد بن عبدالغفار)) و ناسراوه به ((ابو علی الفارسی)) سالی ۲۸۸ ک له ولاتی فارس له دایک بووه ، وه یه کیکه له فقی زیره که کانی (ابن السراج) ، دواتر چوته شاری به غداو بووه به یه کیکه له گه وره زانایانی زانسته کانی زمانی عهره بی ، سالی ۲۷۷ ک له بغداد کوچی دوی کردووه . خوی گه وره لینیان خوشبیته .
- (۵) ابو علی الفارسی چند کتیبیکی نویسه وه و ناوی ناوه به ناوی نهو شارانه ی لینی بووه له وانه کتیبی (المسائل الشیرازیات) که له شاری شیراز نویسیوتی ، ههروها کتیبه کانی { الحلبيات و البغداديات و البصريات و الدمشقيات و العسكريات } ی داناه .
- (۶) واتا پیچه وانه ی بؤ چوونه که ی (ابن السراج) که پښی وایه ظرف و جارو مجرور بؤ خوین دهنه خبر.
- (۷) (واجب الحذف) مه به ست پښی نه وه یه که دروست نیه ناشکرا بکرت به هیچ شیوه یه که مه گهر به شادی ، به لām (جائز الحذف) نه وه یه که ده توانی ناشکرای بکهیت و ده توانین حذفی بکهیت.

ش ۴۳ / لَكَ الْعِرْ إِنْ مَوَلَاكَ عَزَّ وَإِنْ يَهْنُ فَأَنْتَ لَدَى بَحْبُوحَةِ الْهَوْنِ كَائِنٌ^(۱)
 جا ههروهكو چۆن واجبه عاملی ظرف و جارومجرور حذف كریت - نهگهر
 خبر بن - نهوه بههه مان شیوه واجبه حذف كریت - نهگهر ((صفه ش)) بن
 وهكو ((مررت بر جل عندك ، او في الدار))^(۲) ، ههروهه نهگهر ((حال))
 یش بن وهكو ((مررت بزید عندك ، او في الدار))^(۳) ، ههروهه نهگهر
 ((صله)) ش بن وهكو ((جاء الذي عندك ، او في الدار))^(۴) ، بهلام واجبه له
 كاتیكا دهبنه (صله) حذف كراوهكه یان فعل بیئت ، تقدیرهكهشی دهبیته
 ((جاء الذي استقر عندك ، او في الدار)) بهلام كاتیك صفه و حال بن نهوه
 حوكمیان وهكو حوكمی خبر وایه كه پیشتر باسكرا.^(۵)

* * *

^(۱) مانای ئەم دێره شیعره به کوردی : تۆ سه‌ربه‌رزى مادام گه‌وره و نزیكى تۆ سه‌ر
 به‌رز بیئت ، به‌لام نه‌گهر ئەو بى ریزو سووك بیئت نه‌وه تۆش له‌ناو جه‌رگه‌ی سه‌ر
 شو‌پیدا ده‌بیئت.
 به‌لگه‌ی ئەم دێره / ووشه‌ی (كائن) باسكراوه كه ظرفی (لدى) متعلقه پێوه‌ی و بووه
 به خبری (انت) ، ئەم باسكردنه‌ش بۆ عاملی (ظرف) شانه‌و پێچه‌وانه‌ی یاسایه.
^(۲) لی‌ره‌دا (عند) - ظرفه‌و (في الدار) جارومجروره هه‌ردووکیان ده‌بنه صفه بۆ رجل ،
 چونكه (رجل) ناویكى نه‌ناسراوه و (نكره) یه.
^(۳) له‌م پرسته‌یه‌دا (عند و في الدار) ده‌بنه (حال) بۆ زید چونكه (زید) ناویكى
 ناسراو (معرفه) یه.
^(۴) پیشتر باسمان كرد كه (صله) ده‌كریت جمله بیئت یان شبه جمله بیئت له دێری
 ژماره (۹۳) ی ئەلفیه‌دا.
^(۵) واتا ده‌كریت (متعلق) بن به‌ناویكى مفرد (كائن) وه ده‌كریت (متعلق) بن به
 جمله كه (استقر) .

۱۲۴- ولا یكونُ اسمُ زمانٍ خبراً عن جُتَّةٍ ، وإنْ يُفدَ فأخبراً^(۱)
 ئاوه لفرمانی شوین ((ظرف مکان)) ده بیته خبر بۆ لاشه ((الجُتَّة))^(۲) وهکو
 ((زیدٌ عندک)) ههروهه ده بیته خبر بۆ مانا ((المعنى))^(۳) وهکو ((القتالُ
 عندک)) به لām ئاوه لفرمانی کاتی ((ظرف الزمان)) ده بیته خبر بۆ مانا جا
 ظرفه که منصوب بیته یان مجرور بیته به حرفی جری ((فی)) وهکو :
 ((القتالُ یومَ الجمعة ، او فی یوم الجمعة))^(۴) ، به لām ظرفی زمان نابیته خبر
 بۆ لاشه ((الجُتَّة)) دانهر فه رموویه تی : ئه گهر مانا نه دات ئه وه دروست نیه
 وهکو ((زیدٌ الیوم))^(۵) ، ئه مهش بۆ چوونی کۆمه لیک زانایه له وانه دانهر ،
 به لām جگه له مان پییان وایه به هیچ شیوه یه که دروست نیه ظرفی زمان
 بیته خبر بۆ لاشه ، جا ئه گهر شتیکی وا هاتیته^(۶) ئه وه ده بیته تاویل

^(۱) کورتیه مانای ئه م دیره ی ئه لفییه به م شیوه یه : دروست نیه ناویک که بۆ زمان و
 کاته بیته خبر بۆ شتیکی که لاشه (الجُتَّة)یه - واتا / شتیکی قه باره دارو ههست
 پیکراو ، به لām ئه گهر مانای هه بوو ئه وه دروسته خبری پییدریته ، واته : ئه گهر مانای
 ده دا ئه و ظرفی زمانه ئه وه دروسته بکریته خبر.

^(۲) مه بهست له (الجُتَّة) واته شتیکی که بهر ههست (ملموس) بیته و قه باره ی دیاری
 کراو بیته (الجسم) ، وهکو : محمد وزید و خۆر و مانگ و گۆل و هتد.
^(۳) مه بهست له مانا شتیکی نادیارو معنویه و بهر ههست نیه و قه باره ی دیاریکراوی
 نیه وهکو : القتال ، العلم ، المال ، ...

^(۴) ئه م پرسته یه عرابی به م شیوه یه : القتال : مبتدا مرفوع. یوم / ظرف زمان
 منصوب علی الظرفیه متعلق بمحذوف خبر ، وهو مضاف. الجمعة : مضاف إليه
 مجرور. ههروهه ((فی یوم الجمعة)).

^(۵) له م پرسته یه دا (الیوم) بوه به خبری (زید) زیدیش ناوی لاشیه بۆیه دروست
 نیه و ماناشی نیه.

^(۶) واتا / ئه گهر پرسته یه که هاتیته له زمانی عه ره بیداو خبره که ی ظرفی زمان بیته بۆ
 ناویکی لاشه ئه وه ده بیته تاویل کریته.

کریست^(۱) ، وهکو قسه یان^(۲) : اللیلة الهلال ، والرطب شهرى ربيع ،
تقدیره که یان ده بیته : طلوع الهلال اللیلة^(۳) ، وجود الرطب شهرى ربيع^(۴) ،
ئه مهش پاو و بۆچوونی زۆرینه ی به صریکانه ، به لام کۆمه لیک له زانایان -
له وانه دانەر - پییان دروسته ظرفی زمان بیته خبر بۆ لاشه به بی هیچ
شادییه که به مهرجیک مانای هه بیته^(۵) ، وهکو (نحن في يوم طيب ، وفي شهر

(^۱) تاویل : واتا / لادانی مانای ئه و ناوه بۆ شتیکی تر (صرف اللفظ عن معناه
الظاهر إلى معنى آخر).

(^۲) واتا / قسه ی عهره ب.

(^۳) واتا / پرسته ی اللیلة الهلال : له سه ر قسه ی هه ندی له زانایان - له وانه دانەر - ده لێن
پرسته یه کی ته واره و مانای هه یه واللیله : ده بیته (ظرف زمان منصوب علی الظرفیه
الزمانیه وهوشبه جمله متعلق بمحذوف خبر مقدم) والهلال : ده بیته (مبتدا مؤخر مرفوع)
به لام زۆربه ی زانایان ده لی ئه م پرسته یه به م شیویه ته وای نیه ئه صله که ی بریتیه له (
طلوع الهلال الیلة) لێره دا (الیله) که ظرفی زمانه ده بیته خبر بۆ (طلوع) که لاشه نیه و
نابیته خبر بۆ (الهلال) چونکه (هلال) لاشه یه و مانا نیه .

(^۴) له م پرسته یه شدا (شهرى) که ظرفی زمانه بۆته خبر بۆ (وجود الرطب) نه وه که
بو بیته خبر بۆ (الرطب) چونکه رطب قه باره ی هه یه و به ر ههسته واتا (جثة) یه
دروست نیه خه به ره که ی ظرفی زمان بیته .

(^۵) زانا کان ده لێن له سێ حاله تدا دروسته ظرفی زمان بیته خبر بۆ لاشه (الجثة)
ئه وانیش بریتین له :

ا - نه گهر ظرفه زمانه که وصف کراو بیته یان اضافه کراو بیته وهکو : نحن في يوم
طيب ، ونحن في زمن خير وبركة .

ب - نه گهر مبتدا که (مضاف الیه) بیته بۆ مضافیکى حذف کراو ، وهکو : اللیلة
الهلال ، الرطب شهرى ربيع .

ج - نه گهر ئه و ناوی لاشه (جثة) یه له ناوی مانا (اسم المعنى) بجیت له و پوه وه
کاتی که هه بیته و کاتیکی تر نه بیته یان وه رزیک هه بیته و وه رزیکى تر نه بیته وهکو :
الورد (مبتدا) صیفاً (خبر) ، القطن (مبتدا) سبتمبر (خبر) .

کذا^(۱) بۆ ئەمەش ئاماژەى کرد دانەر به ووتەى (ئەگەر مانای هەبوو ئەو دەکریته خبر) کهواته ئەگەر مانای نەبوو ئەو دروست نیه وهکو (زید یوم الجمعة)^(۲)

* * *

* مبتدا پێویسته ناسراو (معرفة) بیّت به لām له هەندىّ حاله تدا دروسته نه ناسراو (نکره) بیّت :

۱۲۵- ولا يجوز الابتدا بالنكرة مالم تُفد : كعند زید نمره
 ۱۲۶- وهل فتى فيكم ؟ فماخل لنا ورجل من الكرام عندنا
 ۱۲۷- ورغبة في الخير خير ، وعمل بریزين ، وليقس مالم یقل.^(۳)
 ئەصل و بنچینه له (مبتدا) دا ئەو هیه که ناسراو (معرفة) بیّت ، وه هەندى جار دەکریت نه ناسراو (نکره) بیّت ، به لām به مەرجیک که مانا

^(۱) لهم دور پرستیه دا خبره که ظرفی زمانه بۆ شتی که لاشیه ، به لām بهر حاله تی یه که می سی حاله ته که ده که ویت که باسما ن کرد.

^(۲) لێره دا (زید) مبتدایه و ناوی لاشیه ، (یوم الجمعة) ظرفی زمانه و دروست نیه بیهته خبر.
^(۳) مانای ئەم سی دێره ی ئەلفیه بهم شیوه یه یه : (۱۲۵) دروست نیه مبتدا ناوی نه ناسراو بیّت و مەگەر مانا بگه یه نیّت : وهکو ئەم حاله تانه ی باسی ده کهم (۱) وهکو (عند زید نمره) و اتا لای زیده پۆشاکا که . و اتا - مبتدا دوا ده که ویت و خبره که ظرف و جارو مجرور بیّت و پیش که ویت.

۱۲۶- ههروه ها حاله تی دووه می وهکو (هل فتى فيكم ؟) و اتا نایا گه نجیکتان تیدایه ؟ ههروه ها حاله تی سی یه وهکو (ما خل لنا) و اتا : دۆستمان نیه ، ههروه ها حاله تی چواره م وهکو (رجل من الكرام عندنا) و اتا پیاویکی به ریز لای ئیمه .

۱۲۷- ههروه ها حاله تی پینجه م وهکو (رغبة في الخير خير) و اتا : حمز بوون له چاکه چاکه یه ، ههروه ها حاله تی شه شه م وهکو (عمل بریزين) و اتا : کرداری چاک خاوه نه که ی جوان ده کات . جا ابن عقیل باسی ئەم نموونانه ی ابن مالک ده کات.

بگه یه نیت ، جا مانا گه یاندنیش پهیدا ده بیئت به یه کیک لهو شتانه ی که دانهر باسی شه شی کرد :

یه کهم : نه گهر خبر پیشی که ویت ، له کاتیکدا نهو خبره ظرف یان جارو مجرور بیئت وهکو (فی الدار رجل)^(۱) وه وهکو (عند زید نمرة)^(۲) ، جا نه گهر خبر پیشکه ویت و به لام ظرف و جار و مجرور نه بیئت نهووه دروست نیه وهکو (قائم رجل)^(۳).

دووهم : نه گهر نهو ناوه نه ناسراوه^(۴) له پیشیه وه پرسیارکردن (استفهام) هاتیبت ، وهکو (هل فتی فیکم)^(۵).

سی یهم : نه گهر له پیش ناوه نه ناسراوه که (نفی) هاتیبت وهکو (ما خل لنا)^(۶) چوارهم : نه گهر ناوه نه ناسراوه که ی که بوته مبتدا وه صف کراو بیئت وهکو (رجل من الکرام عندنا)^(۷).

^(۱) لهه پرسته یهیدا (رجل) مبتدایه نه ناسراوه بویه دروسته چونکه خبره که ی جارو مجروره و پیشکه وتوه که (فی الدار).

^(۲) لیژهدا (نمره) مبتدای مؤخره و نه ناسراوه ، چونکه خبره که ی (عند) یه ظرفه.

^(۳) لیژهدا نهه پرسته یه دروست نیه چونکه (قائم) خبره و پیشکه وتوه نه ظرفه و نه جارو مجروره.

^(۴) واتا : نهو ناوه نه ناسراوه که ده بیته مبتدا ده بیئت له دوا ی پرسیار کردنه وه هاتیبت.

^(۵) لهه پرسته یهیدا ، ووشه ی (فتی) نکره یه و بووه به مبتدا له بهر نهووه ی حرفی استفهام (هل) له پیشیه وه هاتوه.

^(۶) لهه پرسته یهیدا ، (خل) نه ناسراوه و بووه به مبتدا چونکه له دوا ی نفی (ما) وه هاتوه.

^(۷) لیژهدا (رجل) نکره یه و بووه به مبتدا چونکه وه صف کراوه به (من الکرام) جا زانایان ده لیژ مه بهستی ابن مالک له پرسته ی (رجل من الکرام عندنا) ئیمامی نهووه یه که یه کیک بووه له فقهی زیرهک و چاکه کانی ابن مالک - په حمه تی خویان لی بیئت -

پینجهم : ئەگەر ناوه نەناسراوه مبتدایە کە عامل بێت وەکو (رغبةٌ في الخير خیر)^(۱)

شەشەم : ئەگەر زیادە کراو بێت وەکو (عملٌ برّ یزین)^(۲)
 ئەم شەش حالتە ئەوە بوو کە دانەر لەم کتیبەدا^(۳) باسی کردووە ، بەلام
 غەیری دانەر^(۴) ئەم حالتەیان گەیاندۆتە نزیکە (۳۰) حالت (یان زیاتر لە
 سی حالت) ئەم شەش حالتە باسکرا لەگەڵ :
 هەوتەم : ئەگەر ناوه نەناسراوەکەی بۆتە مبتدا (شرط)^(۵) بێت وەکو (مَنْ یَقُمُ اَقَم)^(۶).

(۱) لەم پەستەیدا (رغبةٌ) ناویکی نەناسراوه و بووه بە مبتدا چونکە مەصدەرەو عملی
 فعل دەکات ، و ئات وەکو (رَغْبٌ) کە فەلەکەیتە پێویستی بە فاعل هەیە کە لێرەدا
 مستترە هەرەها پێویستی بە (مفعول به) هەیە کە مفعول بە فعلی رغب بە زۆری وایە
 جارو مجرور ، لێرەشدا (فی الخير) جارو مجرور و مفعول بە غیر صریحە بۆ رغبةٌ .
 (۲) لەم پەستەیدا (عمل) نکرهیه و زیادە کراوه بۆ لای (برّ) بۆیە دروستە ابتدای پێبکێت .
 (۳) و ئات / لە کتیبی ئەلفیەدا .

(۴) ئیمامی سیوطی لە کتیبی (معجم الهوامع) دا باسی بیست و پینج خالی کردووه ،
 هەرەها شێخ ئەشمونی لە شەرەحەیدا باسی (۲۵) حالتەتی کردووه .
 (۵) (شرط) کە کوردیەکە دەبێتە مەرج یەکیکە لە شیوازەکانی قسەکردن ، جا لە
 زمانی عەرەبیدا ئەدەواتی شرط دوو جۆرن (ا) جۆرێکیان عمل ناکات تەنها بۆ شرطە
 (ادوات شرط غیر جازمه) ئەوانیش هەوتن ئەمانەن { إذا ، لو ، لولا ، لوما ، أما ،
 کُلّما ، کیف } . (ب) جۆری دووهم عەمەل دەکەن لە دواى خۆیان کە دوو فعلی مضارع
 مجزوم دەکەن (ادوات شرط جازمه للفعلین مضارعین) ئەمانیش دوانزەن { إن و إذا }
 ئەم دوانە حەرفن { مَنْ ، وما ، ومهما ، متى ، ايان ، این ، ائى ، حیثما ، ای ، کیفما }
 ئەم دەیهش هەموویان اسمەن و هەموویان مبنین جگە لە (ائى) کە معربە .

(۶) لەم پەستەیدا (مَنْ) دەبێتە : اسم شرط مبنی فی محل رفع مبتدا ، (یقم) فعل
 مضارع مجزوم ب (مَنْ) و علامە جزمە السکون و فاعله ضمیر مستتر تقدیره (هو)
 و جملة الشرط (یقم) فی محل رفع خبر ، و (اقم) فعل و فاعل و هو جواب الشرط .

هه شتەم : ئەگەر وەلام بیّت ، وەکو ئەوەی پیت بووتریت : مَنْ عِنْدَكَ ؟ تۆش
 له وەلامدا بلیی : (رَجُلٌ) تقدیرهکی دەبیته (رَجُلٌ عِنْدِي)^(۱)
 نۆیەم : ئەگەر گشتی (عام) بیّت وەکو : (كُلُّ يَموتُ)^(۲)
 دەیهم : ئەگەر مەبەست پینی جوړیتی (التنويع) بیّت وەکو ووتەى شاعیر :
 ش ٤٤ / فاقبَلْتُ زَحْفًا عَلَى الرَكْبَتَيْنِ فَتَوْبٌ لِبَسْتُ ، وَثَوْبٌ أَجْرٌ^(۳)
 لیڕەدا ووشەى (ثوبٌ) مبتدایه (لبستُ) فعل و فاعله دەبیته خبری ،
 هەرودها (ثوبٌ أَجْرٌ) بهه مان شیوهیه.
 یانزەهەم : ئەگەر نزا (دعاء) بیّت وەکو ﴿ سَلامٌ عَلَى إِبْلِیاسِین ﴾^(۴)
 دوانزەهەم : ئەگەر مانای سەرسوڕمان (التعجب) له خو گریت وەکو (ما
 أَحْسَنَ زَيْدًا)^(۵)

(۱) وَاِتا / رَجُلٌ : نکرهیه و بۆیه دروسته مبتدا بیّت چونکه وەلامی پرسیاره.
 (۲) لەم پرستیهدا (كُلٌّ) مبتدایه و نکرهیه لەبەر ئەوەی گشتیه و هەمووان دەگریتهوه،
 و (يَموتُ) جملهیهکی فعلیه و دەبیته خبری (كُلٌّ).
 (۳) - مانای ئەم دێره شیعره به کورتی : خێرا هاتم به پڕی کردن لەسەر ئەژنۆکانم ،
 پۆشاکینکم پۆشی و پۆشاکینکی ترم رادهکیشا.
 بەنگهێ ئەم دێره : دووجار ووشەى (ثوبٌ) بهکار هاتوو به نهاناسراوی (نکرة)
 چونکه مەبەست پینی جوړیتی (التنويع) ، وَاِتا دوو جوړ پۆشاکى پۆشی بوو.
 (۴) ئایهتی ژماره (۱۲۰) ی سوره (الصافات) کورتەى ماناگەى { سَلامٌ لَهِسَرٍ پێغه مەبەر ئیلیاس -
 علیه والصلاه والسلام - بیّت } ووشەى (إِبْلِیاسِین) لهگەڵ (إِبْلِیاس) یەك شتن ، إعرابی ئەم
 ئایهته پیرۆزه بەم شیوهیهیه : سَلامٌ : مبتدا مرفوع و علامه رفعة الضمة الظاهرة ، و جاز الابتداء به
 مع إنه نكرة لأنه تضمن معنى الدعاء. على إِبْلِیاسِین : جارومجرور متعلق بمحذوف خبر.
 (۵) لیڕەدا (ما) بەم شیوهیه إعراب دەکړت : نكرة تامة مبني على السكون في محل رفع مبتدا
 والتقدير - شئٌ عظیم احسن زیداً - ، وه پرستەى (احسن زیداً) كه پێکھاتوو له (فعل و فاعل
 و مفعول) في محل رفع خبر ، دواتر له بابەتى (التعجب) به تفصيل باس دەکړت - إن شاء الله.

سیازدههههه : ئەگەر لە جیانی ناویکی وەصف کراو دانیشتیبت وەکو (مؤمنٌ خیر من کافر)^(۱)

چواردەههههه : ئەگەر بچوکرێ وێت (مصفر)^(۲) وەکو (رَجُلٌ عَدْنَا) چونکە بچووک کردنەوهی ناو مانای وەصف کردنی تێدایە وەتقدیری جملەکش دەبیته (رَجُلٌ حَقِيرٌ عَدْنَا)^(۳)

پانزەههههه : ئەگەر مانای کورتکردنەوهی شتێک لەسەر شتێک (الحصر) لە خوگرێت وەکو (شَرُّ اَهْرَ ذَا نَابٍ)^(۴) ، وشی (جاء بك) تقدیری ئەم دوو پرستەیه (ما اهرُ ذَا نَابٍ اِلَّا شَرٌّ ، وما جاء بك اِلَّا شَيْءٌ) لەسەر یەکیک لە دوو قسەی زانیان^(۵) ، وە لەسەر قسەی دووهم تقدیرەکه دەبیته (شَرُّ عَظِيمٍ اهرُ

^(۱) لەم پرستەیدا ووشەی (مؤمنٌ) نەناسراوە و بوو بە مبتدا چونکە صلته بۆ موصوفیکێ حذف کراو و تقدیرەکەشی دەبیته (عَبْدٌ مؤمنٌ) .

^(۲) پیشتر باسی (تصفیر) مان کرد ، کە ووتمان ئەوهی ناویک بچووک کریت بەوهی بکریتە سەر وزنی (لَعِيلٌ) .

^(۳) لە زمانی عەرەبیدا تصفیر بۆ چەن مەبەستێک دەکریت یەکیک لەوانە سوو کردنی کەس و شتەکەیه (التحقیر) . وەکو ئەم نمونەیهی ئێرە ، دواتر لە بابەتەکانی کۆتاییدا باسی (تصفیر) و مەبەستەکانی بە تفصیل دەکریت - إن شاء الله

^(۴) ئەمە یەکیکە لە پەندەکانی زمانی عەرەب و ماناکەی (تەنها شەڕ خراپەیهک سەگەکی هیناوەتە خەپەر وەرین) ئەم پەندە دەهینرێتەوه ، کاتێک هەست بە دەرکەوتنی نیشانهی شەڕ خراپە بکریت (يضربُ في ظهورِ اماراتِ الشرِّ ومخايله) . لەم پرستەیدا ووشەی (شرٌّ) نکرەیهو بوو بە مبتدا چونکە مانای کورت هەڵهاتن (الحصر) لە خوگرێت واتا : تەنها شەڕ خراپەیهک (هەر وها پرستەیی (شَيْءٌ جاء بك) ش بەهەمان شیوه .

^(۵) - دیاره زانیان دوو بۆچوونیان هەیه دەرپارەیی رافەکردنی ئەم دوو پرستەیه : هەندیکیان دەلێن ماناو تەقدیرەکەیی بەم شیوهیهیه (ما اهرُ ذَا نَابٍ اِلَّا شَرٌّ) وە پرستەکەیی دیکەش (ما جاء بك اِلَّا شَيْءٌ) لەسەر ئەم رافەیه دەبیته (حصر) کراو (محصور) .-

ذاناب ، وشئ عظیم جاء بك) جا له سهر ئهم قسه یه یان ئهم نمونه یه^(۱)
 ده چیتته ناو ئهو جوړه ی که دروست بوو مبتدا نکره بیئت مادام وه صف
 کراو بیئت^(۲) چونکه وه صف له وه گشتی تره که ئاشکرا یان نا ئاشکرا
 (مقدر) بیئت ، جا وه صفه که لیږده دا نادیار (مقدر) ه^(۳)
 سازده هم : ئه گهر له دوا ی واوی حالیه وه^(۴) بیئت ، وه کو ووته ی شاعیر :
 ش ۵ / سَرینا ونجم قد اضاء ، فمذ بدا مُحیاكَ أَخْفَى ضوؤهُ كُلُّ شارق^(۵)
 حه قده : ئه گهر عطف کراو بیئت بو سهری ناویکی ناسراو (معرفه) وه کو
 (زید ورجل قائمان)^(۶)

-هه ندیکیشیان ده لێن : مانا و تقدیره که ی بهم شیوه یه یه : (شر عظیم اهر ذاناب) وه
 پرسته ی دیکه ش (شئ عظیم جاء بك) له سهر ئهم پاته یه ش ده بیته جوړی وه صف
 کراو (موصوف) .
^(۱) واتا نمونه ی (شر اهر ذاناب) و (شئ جاء بك) .
^(۲) واتا له سهر ئهم قسه یه ده بیته وه به جوړی چواره م .
^(۳) واتا / وه صفی (عظیم) که حذف کراوه له هه ردو پرسته ی (شی اهر ذاناب) و
 (شئ جاء بك) .
^(۴) واوی حالی نه وه یه که له دوا یه وه جمله دیت ، به وه ش ده ناسریتته وه نه گهر (إذ
 الظرفیه) له جیی دانریت ته واو و دروست ده بیئت ، دواتر له بابته ی (الحال) به
 تفصیل باسی ده که یان إن شاء الله .
^(۵) مانای ئهم دپره بهم شیوه یه یه : شوو ره ویمان کرد له کاتیکدا ئه ستیره یه ک
 پووناکی ده دا ، جا له کاته دا پوو خساری تو ده رکوت پرشنگی پوو خسارت هه موو
 پووناکیه کانی شارده وه . به لگه ی ئهم دپره شیعره : وشه ی (نجم) نکره یه و بووه به
 مبتدا له بهر نه وه ی له دوا ی واوی حالیه وه هاتووه .
^(۶) له م پرسته یه دا (رجل) مبتدایه ی ناویکی نه ناسراوه به لام عطف کراوته سهری
 ناویکی ناسراو که (زید) ه .

ههژده : ئەگەر عطف کراو (معطوف) بیست بۆ سەر وهصف کراو (موصوف) یك وهکو (تمیمی ورجل فی الدار)^(۱)

نۆزده : ئەگەر عطف کراپیتهوه بۆ سەری ناویکی وهصف کراو (موصوف) وهکو (رجل وامرأة طويلة فی الدار)^(۲)

بیست : ئەگەر ناویکی نادیار (مبهم) بیست ، وهکو ووتهی ئیمرۆلقهیس :
ش ٤٦ / مُرْسَعَةٌ بَيْنَ اَرْسَاعِهِ به عَسَمَ يَبْتَغِي اَرْنَبًا^(۳)

بیست و یهک : ئەگەر بکهوپیته دواى وشهى (لولا)^(۴) وهکو ووتهی شاعیر :
ش ٤٧ / لولا اصطبار لا ودى كل ذي مقعة لَمَّا اسْتَقَلْتُ مطاياهُنَّ للظعن^(۵)

^(۱) لهم پرستهیهشدا (رجل) مبتدایه و ناویکی نهناسراوه بهلام عطف کراوته سەر وهصف کراویک که (تمیمی) ه.

^(۲) لیڤرهشدا (رجل) مبتدایه و ناویکی نهناسراوه ، بهلام عطف کراوتهوه بۆ سەر ناویکی وهصف کراو که بریتییه له (امرأة طويلة) .

^(۳) مانای ئەم دیڤره شیعره بهم شیوهیهیه : ئەمى پیاویك دهكات - ئەو نوشته دهكاتە مهچهكى ، له كاتيكدا دهست و مهچهكى گێڤو گهالهو به دواى كهرويشك دا دهگهڤيټ - واتا پاشماوهى كهرويشك دهكاتە دهستی چونكه يڤو باوهڤيان وابووه كه جنۆكهكان نيزيكى كهرويشك ناكهونهوه . بهلگهى ئەم دیڤره شیعره : وشهى (مرسعة) مبتدایه و نكریه چونكه بۆ كهسيكى نادياره و به نادياريش باسى كردوه .

^(۴) له زمانى عهڤبيدا (لولا) بۆ سى شت بهكاردیټ : (ا) حرف امتناع لوجود واتا ڤوونهدانى شتيك لهبهر بوونى شتيكى تر . (ب) حرف عرض و تحضيض (هاندن و ههڵنان) . (ج) حرف التوبيخ والتنديم (سهركۆنه كردن و پهشيمان بوون) .

^(۵) مانای ئەم دیڤره شیعره بهم شیوهیهیه : ئەگەر صهبر و ئارامى نهبوایه - لهسەر جیابوونهوه له خوشهويست - ئەوه تیا دهچوو ههموو خاوهن خوشهويستیهك - كاتيك خوشهويست بنه و بارى دهپنچایهوه و باریان دهركرد . بهلگهى ئەم دیڤره : وشهى (اصطبار) نهناسراو (نكرة) یه و بووه به مبتدا چونكه له دواى (لولا) هاتوه .

بیست و دوو : ئەگەر بکەوێتە دوای حەرفی فای پاداشت (فاء الجزاء)^(۱)
وێکو ووتەیان (إِنْ ذَهَبَ غَيْرَ فَعَيَّرَ فِي الرِّبَاطِ)^(۲)

بیست و سێ : ئەگەر لامی ابتداء بچیتە سەر ناوە نەناسراوەکە ، وێکو
(لرَجُلٍ قَائِمٍ)^(۳)

بیست و چوار : ئەگەر لە دوای (کَم)^(۴) خبریەو بیست ، وێکو ووتە ی :
ش ٤٨ / کَم عَمَّةً لَكَ يَا جَرِيرٌ وَخَالَهٗ قَدْ حَلَبَتْ عَلَيَّ عَشَارِي^(۵)

(۱) حەرفی (فاء) لە زمانی عەرەبیدا لە پەڕی ماناوە بۆ حەوت مانا بەکار دێت کە بریتین لە
ل { (ا) حرف عطف. (ب) استئناف. (ج) رابط جواب الشرط. (و) سببي. (ه) تعليل. (و) زائد
لتحسين اللفظ. (ز) فعل امر (ف) } جا ئەوەی ئێمە لێردا مەبەستمانە جوێ سێهەمە کە بۆ
وەلامدانەوی پاداشتی مەرجێک (جزاء جواب الشرط) .

(۲) ئەم پەستەپە پەندیگە لە پەندەکانی پێشینان (مَثَلٌ مِنَ الْأَمْثَالِ ، ماناکەی { ئەگەر
گوێ درێژێک بپروات ئەوە گوێدرێژێکی تر بەستراوەتەر } ئەم پەندە بەکار دێت و وە
دەهینرێتەو بۆ پارێزبوون بە حازر و گوێنەدان بەوەی کە پۆشتووە (يُضْرَبُ فِي الرِّضَا
بالحاضر وترك الغائب) . لەم پەندەدا ووشەی (فَعَيَّرَ) ناویکی نکرەپەو دەبیته مبتدا
لەبەر ئەوەی لە دوا فای پاداشت و وەلامەوێه .

(۳) لێردا (رَجُلٌ) ناویکی نەناسراوە و دروستە بێتە مبتدا لەبەر ئەوەی لامی ابتدای
چۆتە سەر ، لامی ابتدا بریتیه لەو لامی کە تەنها لە سەرەتای پەستەو دێت و بۆ
توکید کردن و بەهێزکردنی قسەکە .

(۴) ووشەی (کَم) لە زمانی عەرەبیدا بۆ دوو مانا بەکار دێت (ا) پرسیارکردن (استلهامية) کە
بۆ پرسیار کردن لە ژمارەپەکی نادیار بەکار دێت و مەبەست پێی دیاریکردنی پرسیار لێکراوە .
(ب) بۆ هەوال و خبردان (خبرية) کە بە مانای زۆر (کثیر) دێت وێکو ئەوەی ئێرە .

(۵) ماناو بەلگەی ئەم دێرە شیعەرە : ئەم دێرە شیعەرە شیعری فەرزدەقە کە قسە بە
جریر دەکات و دەلێت : زۆر و پورو (عمة) میمکت (خاله) هەپە ئەی جریر کە
دەستیان گێڕ بوووە لەبەر ئەوەی حوشتەر دۆشی من بوون .

بەلگەی ئەم دێرە : (عمة) مبتدایەو نکرەپە لەبەر ئەوەی لە دوای (کَم) ی خبریەو
کە بە مانای — زۆر دێت — هاتوووە .

جا هه‌ندی له زانایان ئه‌مه‌یان^(۱) گه‌یاندۆته‌سی و ئه‌وه‌نده‌شوین ، ئه‌وه‌ی که من^(۲) باس‌مه‌کرد له‌و شوینانه‌بو خۆم لامداوه و باس‌مه‌کردوه ، چونکه ده‌گه‌رێته‌وه‌بو ئه‌وانه‌ی که باس‌مه‌کرد^(۳) ، یان راست و دروست نین .

* باسی پیشکه‌وتنی خبر

۱۲۸- والأصل في الاخبار أن تؤخرا وجوزوا التقديم إذا لاضررا^(۴)

یاساو بنچینه‌وایه که مبتدا له‌پیشه‌وه‌بیئت و خبریش له‌دوایه‌وه‌بیئت ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی خبر وه‌صفه له‌مانادا بۆیه‌شایانی دواکه‌وتنه‌وه‌کو وه‌صف^(۵) ، به‌لام دروسته‌خبر پیشکه‌ویئت ئه‌گه‌ر لیئتیکچوون (اللبس) پوونه‌دات وه‌کو ئه‌وه‌ی که دواتر پوونی ده‌که‌ینه‌وه ، که‌واته‌ده‌لین (قائم زید^(۶)) ، وقائم ابوه‌زید^(۷) ، وابوه‌منطلق زید^(۸) ، وفي الدار زید^(۹) ، وعندك عمر^(۱۰))

(۱) واتا : ئه‌و شتانه‌ی وا ده‌که‌ن مبتدا نکه‌ر بیئت .

(۲) مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه له‌سی و ئه‌وه‌نده‌یه ته‌نها بیست و چواری باس‌کردوه .

(۳) واتا ئه‌م سی و ئه‌وه‌نده‌یه زۆربه‌یان ده‌گه‌رێته‌وه‌بو ئه‌م بیست و چواره‌حاله‌تی باسی‌کردوه .

(۴) پوخته‌ی مانای ئه‌م دیڤه‌ی ئه‌لفیه‌به‌م شیوه‌یه‌یه : یاساو بنچینه‌یه له‌خبردا ئه‌وه‌یه که له‌دوا‌ی مبتداوه‌بیئت ، زانایان به‌په‌واو دروستیان‌داناوه‌پیشکه‌وتنی خبر ، ئه‌گه‌ر زهره‌ر و لیئتیکچوون پوونه‌دات به‌و پیشکه‌وتنه‌ .

(۵) واتا / وه‌صف و سیفه‌تی شتیک ده‌بیئت له‌دوا‌ی وه‌صف‌کراوه‌وه‌بیئت خبریش‌وایه .

(۶) لیڤه‌دا (قائم) خبره‌و اسمی فاعلیشه‌که‌واته‌جوړیکه له‌صفه‌بۆیه‌دروسته‌پیشکه‌ویئت چونکه‌ماناکه‌ی دیارو‌ناشکرایه .

(۷) ئه‌صلی ئه‌م رسته‌یه‌به‌م شیوه‌یه‌یه (زید قائم ابوه) زید : مبتدا خبر . قائم : خبر مقدم مرفوع . ابو : فاعل (قائم) .

(۸) ئه‌صله‌که‌ی (زید منطلق ابوه) وه‌کو رسته‌که‌ی پیشووتر‌وایه .

(۹) لیڤه‌دا (فی الدار) جارو‌مجروور متعلق بمحذوف خبر مقدم . (زید) مبتدا مؤخر .

(۱۰) (عندك) ظرف مبني على الفتح متعلق بمحذوف خبر مقدم . (زید) مبتدا مؤخر .

جا هندی له زانایان ووتویـانه که راو بۆچوونی کوفیه‌کان له‌سه‌ر
ئه‌وه‌یه دروست نیه پیشکه‌وتنی ئه‌و خبره‌ی لای به‌صریکان جائزه
پیشکه‌وئیت^(۱) به‌لام ئه‌مه^(۲) قسه‌ی تئدایه، چونکه هندیـک له زانایان
یه‌کده‌نگی به‌صریکان و کوفیه‌کانیان نه‌قل کردوه له‌سه‌ر دروستیتتی (فی
الدار زید)^(۳) که‌واته گێڕانه‌وه‌ی نادروستیتتی^(۴) له کوفیکانه‌وه به‌په‌های
قسه‌یه‌کی راست نیه، به‌م شیوه‌یه ووتویانه هندیـکیان، ئه‌مه‌ش^(۵)
قسه‌و باس هه‌لده‌گیریت و به‌لـی به‌دروستی نازانـن کوفیه‌کان
پیشکه‌وتنی خبر له‌وینه‌ی (زید قائم، زید قام ابوه، زید ابوه
منطلق)^(۶) وه‌ راست ئه‌وه‌یه که دروسته، چونکه هیچ پێگه‌یه‌ک نیه له‌مه،
بۆ ئه‌مه‌ش ئاماژه‌ی کرد به‌ وته‌ی (وجوزوا التقديم إن لاضررا) که‌واته

—جا ابن عقیل پینچ نمونه‌ی هیناوه‌ته‌وه بۆ پیشکه‌وتنی خبر، یه‌کیـکیان خبره‌که‌ی
مفرده‌و دووانیان جمله‌یه‌و دوانیشیان شبه جمله‌یه.

^(۱) واتا پیشکه‌وتنی خبر له‌وینه‌ی (قائم زید) و (قائم ابوه زید) و (فی الدار زید) و
(عندك زید) له‌م پرستانه‌و هاوشیوه‌کانیان دروسته خبر پیشکه‌وئیت لای به‌صریکان
به‌لام لای کوفیه‌کان دروست نیه.

^(۲) واتا / ئه‌مه‌ی که هندی له زانایان ووتویانه کوفیکان ئه‌م جوړه پیشکه‌وتنه‌ی خبر
به دروست نازانن : واتا : ابن عقیل ده‌لـیت : هندی له زانایان ده‌لـین لای کوفیه‌کان
دروست نیه خبر پینش بکه‌وئیت له‌و پرستانه‌ی باس کران، دواتر ابن عقیل ده‌لـیت ئه‌م
بۆچوونه‌ش قسه‌ی تئدایه.

^(۳) له‌م پرسته‌یه‌دا (فی الدار) پیشکه‌وتتوه چونکه جارو مجروره.

^(۴) واتا / نادروستیتتی پیشکه‌وتنی خبر به‌سه‌ر مبتدا.

^(۵) واتا / یه‌کده‌نگی زانایانی کوفه‌و بصره له‌سه‌ر دروستیتتی (فی الدار زید).

^(۶) پوخته‌ی ئه‌وه‌ی باسکرا ئه‌وه‌یه : لای کوفیکان دروست نیه خبر پیشکه‌وئیت ئه‌گه‌ر خبره‌که‌ی
مفرديان جمله بیت به‌لام ئه‌گه‌ر خبر شبه جمله (جارو مجرور ظرف) بیت ئه‌وه دروسته، به‌لام
لای به‌صریکان دروسته خبر پیشکه‌وئیت مادام لیتیکچوون پوو نه‌دات.

دهلیت : (قائم زید) وه له مهیه^(۱) قسهیان (مشنوءَ مَنْ یشنؤک)^(۲) لیږه دا
مَنْ : مبتدایه منشوءَ : خبره و پیشکه وتوه ، ههروهه دروسته (قام ابوه
زید)^(۳) وهکو وتهی شاعیر :

ش ۴۹ / قَدْ ثَكَلْتُ امَّهْ مَنْ كُنْتُ واحده و بات منتشبا فی بُرْثَنِ الاسد^(۴)
لیږه دا (مَنْ كُنْتُ واحده)^(۵) مبتدایه و دواکه وتوه ، و پستهی (قد ثکلت
امَّه) خبره و پیشکه وتوه ، ههروهه دروسته دهلیت (ابوه منطلق زید)^(۶) ،
وتهی شاعیریش له مهیه^(۷)

(۱) و اتا / پیشکه وتنی خبر نه گهر خبره که مفرد بیټ.

(۲) ئەم پستهیه یه کیکه لهو قسانه ی له عه ره به وه بیستراوه و ماناکه ی (بوغزینراوه
ئهو که سه ی ده تبوغزینیت) ئەم پستهیه به لگه یه بۆ ئه وه ی که دروسته خبر
پیشکه ویت نه گهر مفرد بوو لیکچوونیش پوونه دات.

(۳) ئەمهش نمونه یه بۆ پیشکه وتنی خبر کاتیک خبره که جمله ی فعلی بیټ.

(۴) مانای ئەم دیږه شیعره : بنگومان له دهستی دایکی چوه ئهو که سه ی تو هاوږنی
ته نهایی بیت و وه ده که ویتته چنگی شیر. و اتا که سیک پشت به تو بیهستیت تیا
ده چیت.

به لگه ی ئەم دیږه : ئەم دیږه به لگه یه بۆ پای به صرێکان که ده لێن دروسته خبر
پیشکه ویت ، لیږه دا جمله ی (ثکلت امَّه) جمله یه کی فعلیه و ده بیته خبری مقدم ، وه
(مَنْ) اسمی موصوله و له مخی رفعی مبتدای مؤخر دایه. إعرابی تفصیلی دیږه که له
کتیبه که دا - و اتا له حاشیه ی ابن عقیل دا که دانراوی (محمد محی الدین) ه - کراوه.

(۵) دیاره ته نها (مَنْ) مبتدایه و (کنت واحده) ده بیته صله بۆی.

(۶) لیږه دا (ابوه منطلق) خبره و پیشکه وتوه و جمله ی اسمیه.

(۷) و اتا / ئەم دیږی ژماره (۵۰) یه به لگه و نمونه یه له سهر پیشکه وتنی خبر کاتیک
خبره که ی جمله ی اسمی بیټ.

ش ۵۰ / إلى ملك ما أمه من محارب أبوه، ولا كانت كليب ثصاهره^(۱)
 لیڤه‌دا ((أبوه)) مبتدایه و جمله‌ی ((ما أمه من محارب)) خبره پیشکه‌وتووه.
 جا زانا ((الشریف أبو السعادات هبة الله بن الشجري^(۲))) یه‌کده‌نگی
 به‌صریکان و کوفیکانی نه‌قل کردووه ده‌باره‌ی دروستیتی پیشکه‌وتنی
 خبر نه‌گه‌ر جمله‌ی بیت ، به‌لام بۆ چوونه‌که‌ی پاست نیه، بی‌گومان پیشتر
 باسمان کرد که کوفیکان به‌دروستی نازانن.

**

**

**

*باسی نه‌و شوینانه‌ی که دروست نیه خبر پیشکه‌ویت :

- ۱۲۹_ فَاَمْنَعُهُ حِينَ يَسْتَوِي الْجُرَّانِ عُرْفًا وَنُكْرًا ، عَادِمِي بَيَانِ
 ۱۳۰_ كَذَا إِذَا مَا الْفِعْلُ كَانَ الْخَبَرُ أَوْ قَصِدَ اسْتِعْمَالُهُ مُحْصَرًا
 ۱۳۱_ أَوْ كَانَ مُسْنَدًا لِذِي لَامِ ابْتِدَاءً أَوْ لَزِمَ الصَّدْرَ كَمَنْ لِي مُنْجِدًا^(۳)

(۱) نه‌م دیڤه شیعره شیعری فهره‌زده‌قه و مه‌دحی خلیفه وه‌لیدی کوری عبدالملك
 ده‌کات و ده‌لیت: هاتووم بۆ لای مه‌لیکیک که دایکی باوکی له هۆزی محارب نیه
 له‌گه‌ل هۆزی (کلیب)یشدا ژن و ژن خوازی نه‌کردووه .
 به‌لگه‌ی نه‌م دیڤه: پیشکه‌وتنی خبر که جمله‌ی (ما أمه من محارب) به‌سه‌ر
 مبتداکه‌یدا که بریتیه له ((أبوه)).

(۲) نه‌م زانایه ناوی ته‌واوی ((هبة الله بن علي بن محمد)) ناسراو به ((أبو السعادات))
 و یه‌کیکه له پیشه‌وا ناوداره‌کانی زانسته‌کانی زمان و نه‌ده‌ب، سالی ۴۵۰ه‌ک له‌شاری
 بغداد له دایک بووه و سالی ۵۴۲ه‌ک له هه‌مان شار وه‌فاتی کردووه..

(۳) مانای نه‌م سی دیڤه‌ی نه‌لغیه به‌کورتی: (۱۲۹) دروست نیهو ږنگه نه‌دراوه به
 پیشکه‌وتنی خبر کاتیک هه‌رکام له مبتداو خبر وه‌کو یه‌ک و ابن له پووی ناسراو بوون و نه
 ناسراو بوون و هیچ به‌لگه‌و نیشانه‌یه‌کیش نه‌بیئت بۆ پووئکردنه‌وه‌و دیاریکردنی خبره‌که.
 (۱۳۰) هه‌روه‌ها دروست نیه خبر پیشکه‌ویت نه‌گه‌ر جمله‌ی فعلی بیت ، هه‌روه‌ها
 دروست نیه پیشکه‌ویت نه‌گه‌ر کورت کراو و کوکراو (محصور) بیئت. -

دابەش دەبیّت _ خبر بە پێی پیشکەوتنی بەسەر مبتدا و دواکەوتنی _ بۆ سێ جۆر : جۆریک کە دروستە پیشکەوتن و دواکەوتنی ، کە پیشتر باسکرا^(۱) ، جۆریکی تریان پێویستە خبر دواکەوتن و دروست نە پیشکەوتن ، جۆریکی تریشیان پێویستە خبر پیشکەوتن ((واجب التقديم)).

جا ئاماژەی کرد دانەر بەم چەند دێرە بۆ جۆری دووهم کە پێویستە خبر دواکەوتن و نابێت پیشکەوتن ، جا لێرەدا باسی پێنج شوێنی کرد : یەکم : کاتیک هەر کام لە مبتدا و خبر ناسراو ((معرفة)) بن یان نەناسراو ((نکرة)) بن و هەردووکیان بگونجین بۆ ئەوەی ببنە مبتدا و هیچ بەلگەو نیشانە یەکیشت نەبێت بۆ جیاکردنەوی مبتداکە ، وەک ((زیدٌ اخوک، وأفضلٌ من زیدٍ أفضلٌ من عمرو^(۲))) لەم پرستەییە و هاو وێنەکانیدا دروست نە خبر پیشکەوتن ، چونکە ئەگەر خبر پیشکەوتن و بێیشت ((اخوک زیدٌ و أفضلٌ من عمروٍ أفضلٌ من زیدٍ)) ئەوە پیشخراوە^(۳) دەبیّتە مبتدا و لە کاتیکدا تۆ دەتەوێت خبر بێت^(۴) ، ئەمە ئەگەر بەلگە نەبێت لەسەر پوونی و

- (۱۲۱) هەروەها دروست نە پیشکەوتن ئەگەر مبتداکە لامی ابتدای لەسەر بوو ، هەروەها ئەگەر مبتداکە لەو ناوانە بێت کە دەبیّت لە سەرەتای پرستەوی بێت و نابێت دواکەون ، وەک ((مَنْ لِي مُجِدًّا) وَاَتَا كَيْ فَرِيَادٍ رَهْ سِي مَن؟ لَمْ رَسْتِيهَدا (مَنْ) مبتدایە و اسمی استفهامە و دەبیّت لەسەرەتای پرستەوی بێت و نابێت دواکەوتن.

^(۱) لە دێری ژمارە (۱۲۸) ی ئەلیفەدا باسکرا ، لە ووتەی ((وَجُزُّوا التقديم إِذْ لَاضَرُّرًا)).

^(۲) پرستەیی ((زیدٌ اخوک)) هەردووکیان ناسراوە (معرفة) ن ، بۆیە دروست نە خبر پیشکەوتن ، هەروەها پرستەیی ((أَفْضَلُ مِنْ زَيْدٍ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو)) هەریەک لە مبتداکە ((أَفْضَلُ مِنْ زَيْدٍ)) لەگەڵ خبرەکە ((أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو)) هەردووکیان نەناسراو (نکرة) ن.

^(۳) پیشخراو و اتا : (اخوک) لە نموونەی یەکەمداو (أفضل من عمرو) لە نموونەی دووهمدا.

^(۴) و اتا / مەبەستت بێت (اخوک) و (أفضل من عمرو) خبر بێت نە وەک مبتدا.

دیاری مبتدا و خبره که ، به لام ئەگەر به لگه هەبێت لەسەر ئەوەی که پیشخراو خبرو مبتدا نیه ئەوە دروسته ، وهکو ووتە (ابو یوسف ابو حنیفە^(۱)) ئەوە دروسته خبره که _ که بریتیه له ابو حنیفە _ پیشکه ویت چونکه دەرانیست وه مه بهست ئەوەیه تشبیهی ابو یوسف بکهین به ابو حنیفە ، نه وهك تشبیهی ابو حنیفە به ابو یوسف ، ههروهها وهکو ووتە شاعیر :

ش ۵۱ / بَنُوْنَا بَنُوْ اَبْنَانِنَا ، وَبَنَاتِنَا بَنُوْهُنَّ اَبْنَاءُ الرَّجَالِ الْاَبَاعِدِ (۲) .
لیرەدا ووتە (بَنُوْنَا) خبرو پیشخراو ، وه (بَنُوْ اَبْنَانِنَا) مبتدایه و دواخراوه ، چونکه مه بهست ئەوەیه پریار بدات بهوەی که نهوەی نه وهکانیان وهکو نه وهکانیان وان ، نه وهك پریار دات بهوەی نه وهکانیان وهکو نهوەی نه وهکانیان وان .

(۱) ئیمامی ابو (حنیفه) ناوی (النعمان بن ثابت) ه و یهکیکه له پیشه‌وایان و شه‌رعزانی ئیسلام و خاوه‌نی مذهبی حه‌نه‌فیه و سالی ۱۵۰ ه کۆچی دوا‌ی کردوه ، (ابو یوسف) یش فقی و خویندکاری ئیمامی ابو حنیفه یه و ناوی (یعقوب بن ابراهیم) ه و یه‌که‌م که‌سه که مذهبی حه‌نه‌فی بلأو کردۆته‌وه و ناوبانگی (قاضی القضاة) ی لێ نراوه و سالی ۱۸۲ ه له شاری بغداد کۆچی دوا‌ی کردوه .

جا له‌م پرسته‌یه‌دا (ابو یوسف) مبتدایه و (ابو حنیفه) ش ده‌بیته خبر چونکه ده‌تته‌وێت بلییت ابو یوسف وه‌کو ابو حنیفه وایه .

(۲) کورتە‌ی مانای ئەم دی‌ره : پۆله‌ی پۆله‌کانمان وه‌کو پۆله‌کانمان وان ، به‌لام نه‌وه‌ی که‌چه‌کانمان پۆله‌ی پیاوانی بیگانه‌ن .

به‌لگه‌ی ئەم دی‌ره : پیشکه‌وتنی خبره که بریتیه له (بَنُوْنَا) به‌سەر مبتداکه که بریتیه له (بَنُوْ اَبْنَانِنَا) هه‌ردووکیشیان ناوی ناسراون جا ئەمه دروسته چونکه ده‌زانی شاعیر ده‌یه‌وێت بلیت پۆله‌ی پۆله‌کانمان وه‌کو پۆله‌کانمان .

دووه: ئەگەر خبرەکه فیعلێک بیّت و فاعیلەکهی جیناویکی نادیار بیّت که دهگه‌پێته‌وه بۆ مبتداه‌که وه‌کو (زیدّ قام) لیژده‌دا فعلی قام و فاعله‌ مقدره‌که‌ی خبره‌ بۆ (زیدّ) وه‌ دروست نیه‌ پیشبکه‌وێت ، بۆیه‌ ناوتریّت (قام زیدّ) وه‌ (زیدّ) مبتدای دواخراو بیّت فعله‌که‌ش (قام) خبری پیشخراو بیّت ' به‌لکو (زیدّ) ده‌بیته‌ فاعلی قام ، جا له‌م کاته‌دا (۱) له‌باسی مبتداو خبر ده‌رده‌چێت و ده‌بیته‌ باس و بابته‌ی فعل و فاعل ، به‌لام ئەگەر فعله‌که‌ (۲) فاعله‌که‌ی ناویکی ئاشکرا (ظاهر) بوو _ وه‌کو (زیدّ قام ابوه‌) دروسته‌ پیشبکه‌وێت و ده‌لیت (قام ابوه‌ زیدّ) پیشتر باسی خیلای زانایانمان باسکرد (۳) ، هه‌روه‌ها دروسته‌ پیشبکه‌وێت (۴) ئەگەر فعله‌که‌ جیناویکی ئاشکرا (ضمیر بارزی مرفوع کردبیّت وه‌کو (الزیدان قاما) لیژده‌دا دروسته‌ خبره‌که‌ پیشخه‌یت و بلیت ، (قاما الزیدان) و (الزیدان) مبتدای مؤخر بیّت و (قاما) خبری مقدم بیّت ، به‌لام کۆمه‌لی له‌ زانایان ئەمه‌یان به‌ نادرست داناوه‌.

جا که ئەمه‌ت (۵) زانی ئەوه‌ بۆت ده‌رده‌که‌وێت که‌ ووتیه‌ی دانه‌ر (کَذَا إِذَا مَا الْفِعْلُ كَانَ الْخَبَرُ) مانای وایه‌ هه‌ر کاتی که‌ خبر فعل بوو ئەوه‌ به‌ په‌های (مطلقاً) ده‌بیّت دواکه‌وێت و دروست نیه‌ پیش که‌وێت ، به‌لام وانیه‌ به‌لکو کاتی که‌ واجبه‌ دواکه‌وێت ئەگەر فعله‌که‌ جیناویکی نا دیاری مرفوع کرد بوو، وه‌کو باسکرا .

(۱) واتا کاتی که‌ (قام زیدّ) فعل و فاعل بن .

(۲) واتا / نه‌ر فعلی ده‌بیته‌ خبر .

(۳) له‌ شرح و پاره‌ی دێری (۱۲۸) ی ئەلفه‌یه‌دا باسکرا.

(۴) واتا خبر پیشبکه‌وێت .

(۵) واتا / ئەوه‌ی چ کاتی که‌ دروسته‌ فعل که‌ ده‌بیته‌ خبر پیش مبتداه‌ی بکه‌وێت و چ کاتی که‌ دروست نیه‌ .

سیّ یه: ئەگەر خبرەکه کورت هه‌ڵهاتبوو^(۱) له مبتداهه به هۆی حەرفی (إِنَّمَا) وهکو (إِنَّمَا زَيْدٌ قَائِمٌ) که یان به حەرفی (إِلَّا) هوه وهکو (مَا زَيْدٌ إِلَّا قَائِمٌ) ئەمەیه مه‌به‌ست له ووتەیی ((أَوْ قُصِدَ اسْتِعْمَالُهُ مُحْصَرًا)) کهواته دروست نیه پیشکه‌وتنی (قَائِمٌ) به‌سه‌ر (زَيْدٌ) دا له‌و دوو نموونه‌یه ، به‌لام به شازی هاتووہ پیشکه‌وتن له‌گه‌ل (إِلَّا) دا ، وهکو ووتەیی شاعر :

ش ۵۲ / فَيَارَبُّ هَلْ إِلَّا بِكَ النَّصْرُ يُرْتَجَى عَلَيْهِمْ ؟ وَهَلْ إِلَّا عَلَيْكَ الْمَعُولُ^(۲)
 ئەصلی ئەم پرستەیه (وَهَلْ الْمَعُولُ إِلَّا عَلَيْكَ) به‌لام خبرەکه‌ی پیشخستووہ.

چواره‌م: ئەگەر مبتداهه لامی ده‌ست پێکردن (ابتداء) ی له‌سه‌ر بوو وهکو (لَزَيْدٌ قَائِمٌ) ئەمەش ئاماژە‌ی بو‌کرا به ووتەیی (أَوْ كَانَ مُسْنَدًا لِذِي لَامِ ابْتِدَاءً)^(۳) کهواته دروست نیه پیشخستنی خبر به‌سه‌ر لامه‌که‌دا ، بۆیه دروست نیه بَلَّيْتُ (قَائِمٌ لَزَيْدٌ) ، چونکه لامی ابتدا ده‌بی‌ت له‌سه‌ره‌تای پرستووہ بی‌ت ، به‌لام به شازی هاتووہ پیشخستنی خبر به‌سه‌ر لامی ابتدا ، وهکو ووتەیی شاعیر :

(۱) مه‌به‌ست له کورت هه‌ڵهاتن جیگیرکردنی شتی‌که بو‌شتیک و لادانی له شتی تر .
 که پێی ده‌وتری‌ت (الحصر) جا له زمانی عه‌ره‌بی‌دا (حصر) به دوو حەرف ده‌کر‌ی‌ت :
 اِنَّمَا ب_ (إِلَّا) کاتیک (نفی) له پیشی‌وه بی‌ت .

(۲) مانای ئەم دی‌ره شی‌عه‌ به کورتی : ئە‌ی په‌روه‌ر‌دگارم سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریان‌دا ته‌نها له تو‌ چاره‌ه‌وان ده‌کر‌ی‌ت ؟ وه پشت به‌ستن ته‌نها به تو‌یه ؟

به‌لگه‌ی ئەم دی‌ره : پیشکه‌وتنی خبری حصر کراوه به شازی له هه‌ردوو پرستە‌ی (بِكَ النَّصْرُ) و (عَلَيْكَ الْمَعُولُ) ئەمه شازهو پێچه‌وانه‌ی یاسایه‌و ئەصله‌که‌ی (هَلْ يُرْتَجَى النَّصْرُ إِلَّا بِكَ) و (هَلْ الْمَعُولُ إِلَّا عَلَيْكَ)

^(۳) پێشتر مانای ئەم دی‌رانه‌مان کرد ، جا وشه‌ی (مسند) زاراوه‌یه‌کی زانستی بلاغیه مه‌به‌ست پێی (پال‌دراوه) جا له زمانی عه‌ره‌بی‌دا به (خبر) و به (فعل) ده‌وتری‌ت (المسند) و به (مبتدا) و به (فاعل) ده‌وتری‌ت (المسند إليه) .

ش ۵۳ / خَالِي لَأُنْتَ ، وَمَنْ جَرِيرٌ خَالُهُ يَنْزِلُ الْعَلَاءَ وَيَكْرُمُ الْأَخْوََالَ^(۱)
 لیڤهڊا (لَأُنْتَ) مبتدایه و دواخراوه و (خَالِي) خبره و پیشخراوه.
 پیئجهه: ئەگەر مبتدایه له و ناوانه بوو که دهیئت ته‌ن‌ها له‌سه‌ره‌تای پرسته‌وه
 بیئت وه‌کو ناوه‌کانی پرسیار کردن (اسماء الإستفهام) .
 وه‌کو (مَنْ لِي مُنْجِدًا) لیڤهڊا مَنْ^(۲) : مبتدایه و ، و لی : خبره و ، مُنْجِدًا :
 (حال) ه ، و دروست نیه پیشخستننی خبر به‌سه‌ر (مَنْ) دا و نالیتیئت (لِي مَنْ
 مُنْجِدًا).

* باسی ئەو شوینانه‌ی که پیویسته خبر پیشکه‌ویئت (مواضع تقديم الخبر
 وجوباً)

۱۳۲ _ وَتَحُوْ عِنْدِيْ دِرْهَمٌ وَلِيْ وَطَرٌ	مُلْتَرَمٌ فِيْهِ تَقْدُّمُ الْخَبَرِ .
۱۳۳ _ كَذَا إِذَا عَادَ عَلَيْهِ مُضْمَرٌ	مِمَّا بِهِ عَنْهُ مُبَيَّنًا يُخْبَرُ .
۱۳۴ _ كَذَا إِذَا يَسْتَوْجِبُ التَّصْدِيرَ	كَأَيِّنْ مَنْ عَلِمْتُهُ نَصِيرًا .
۱۳۵ _ وَخَبَرُ الْمَخْصُورِ قَدْ أَمَّا	كَمَا لَنَا إِلَّا اتِّبَاعُ أَحْمَدَ . ^(۳)

(۱) کورته‌ی مانای ئەم دیڤه : بینگومان تۆ خالمی ، هەر که‌سینش جریر خالی بیئت ،
 ئەوه به‌ دهست دیئیت پێژو گه‌وره‌ی و پێژیش له‌ خالوانی ده‌گرت .
 به‌ئکه‌ی ئەم دیڤه : (خَالِي لَأُنْتَ) لیڤهڊا (خَالِي) خبره و پیشکه‌وتوه له‌ کاتی‌کدا
 مبتدایه له‌سه‌ره ئەمه‌ش شازه‌و پیچه‌وانه‌ی یاسایه

(۲) إعرابی ته‌واوی (مَنْ) اسم استفهام مبني على السكون في محل رفع مبتدا .
^(۳) پوخته‌ی مانای ئەم چوار دیڤه‌ی ئەلفیه به‌م شیوه‌یه : (۱۳۲) له‌ وینه‌ی (عِنْدِيْ
 دِرْهَمٌ) و اتا لامه‌ دره‌مه‌یک و (لِي وَطَرٌ) هه‌مه‌ پێداویستی‌هه‌ ، پیویسته پیشکه‌وتنی خبر
 _ و اتا ئەگەر خبر ظرف بوو وه‌کو (عِنْدِيْ) یان جار و مجرور بوو وه‌کو (لِي) و
 مبتدایه‌شی ناویکی نه‌ناسراو بوو هیچ به‌لگه‌یه‌کیش نه‌بوو بۆ پیشکه‌وتنی .
 (۱۳۳) هه‌روه‌ها ئەگەر جیناویک لکا بیئت به‌ مبتدایه‌وه‌و بگه‌رێته‌وه‌ بۆ به‌شیک له‌
 خبره‌که ، چونکه جیناوه‌ی ده‌یئت بگه‌رێته‌وه‌ بۆ ناویک له‌ پیش خۆی - .

ئامارژ دهکات بهم چهند دێره بۆ جوۆری سییهم ، ئه‌ویش بریتیه له پیشکه‌وتنی خبر به‌ واجبی^(۱) ، جا دانه‌ر باسی ئه‌وه دهکات که واجبه خبر پیشکه‌ویت له چوار شویندا :

یه‌که‌م : ئه‌گه‌ر مبتداهه نه‌ناسراو (نکه‌ره) بیئت و هیچ به‌لکه‌یه‌کیش نه‌بیئت بۆ دروستی^(۲) ته‌نها پیشکه‌وتنی خبره‌که نه‌بیئت ، خبره‌که‌ش ظرف بیئت یان جارومجروور ، وه‌کو (عندک رجل^(۳) ، و فی الدار امراة^(۴)) لی‌رده‌دا پیویسته خبر پیشکه‌ویت و نابیئت بلییئت (رجل عندک) و نابیئت بلییئت (امراة فی الدار) جا زانایانی نحوو هه‌موو عه‌ره‌بیش یه‌که‌ده‌نگن له‌سه‌ر نادروستی ئه‌مه^(۵) ، بۆ ئه‌وه‌ش ئامارژیه کرد به‌ و ته‌ی (وَنَحْوُ عُنْدِي دِرْهَمٌ، وَلِي وَطَرُ

- (۱۲۴) هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر خبره‌که له‌و ناوانه‌ بوو که پیویسته له‌ سه‌ره‌تای پرسته‌وه بیئت وه‌کو (اِنَّ مَنْ عَلِمْتُهُ) و اتا (کوا ئه‌و که‌سه‌ی من به‌ پیشتیوانم ده‌زانی ؟) لی‌رده‌دا (این) خبری مقدمه و (مَنْ) مبتدای مؤخره.

(۱۲۵) هه‌روه‌ها پیشخه خبری کورت هه‌له‌اتوو بۆ شتی‌ک وه‌کو (مَا لَنَا إِلَّا اتِّبَاعُ أَخْصَدَ) و اتا (نِیمه‌ ته‌نها شوینی رِی‌بازی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌که‌وین له‌م پرسته‌یه‌دا (اتِّبَاع) مبتدای مؤخره و (لَنَا) جارومجرووره و متعلقه به‌ حذف‌کراوی‌ک که خبره بۆ اتباع .
(۱) پیشت‌ر باسی دوو جوۆره‌که‌ی ترمان کرد.

(۲) پیشت‌ر له‌ دێری (۱۲۵) ی ئه‌لفیه‌دا باسمان کرد دروست نیه مبتدا ناوی‌کی نه‌ناسراو (نکه‌ره) بیئت مه‌گه‌ر به‌لکه‌یه‌ک هه‌بیئت بیست و چوار به‌لکه‌شمان بۆ باس کرد ، جا ئه‌گه‌ر هیچ کام له‌و بیست و چواره نه‌بیئت ئه‌وه واجبه خبر پیشکه‌ویت ئه‌گه‌ر خبره‌که ظرف یان جارومجروور بیئت.

(۳) لی‌رده‌دا (رجل) نکه‌ره‌یه‌و دروست نیه ابتدای پیبکریئت بۆیه دواکه‌وتوو.

(۴) فی الدار جارومجروور متعلق بمحذوف خبر مقدم . (امراة) مبتدا مؤخر .

(۵) و اتا / ئه‌وه‌ی که دروست نیه نکه‌ره ببیئته مبتدا به‌بی به‌لکه‌و پاساو.

دیڤهکه^(۱) ، به لām ئەگەر ناوه نهاسراوه مبتداهه به لگه‌ی هه‌بوو بۆ ده‌ستپیکردنی^(۲) ئەوه هه‌ردووکیان دروسته^(۳) ، وه‌کو (رجلٌ ظریفٌ عندي) و (عندي رجلٌ ظریفٌ)^(۴)

دوه م : ئەگەر مبتداهه له‌خۆی گرتبیت جیناویک که ئەو جیناوه ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ شتی که له‌ خبره‌که‌دا هاتوه ، وه‌کو (في الدار صاحبها) لێره‌دا صاحبها : مبتدایه‌و جیناوه‌که‌ی پێوه لکاوه ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ (الدار) که به‌شی که له‌ خبره‌که^(۵) ، لێره‌دا دروست نیه خبره‌که دواکه‌وێت وه‌کو (صاحبها في الدار) بۆ ئەوه‌ی نه‌گه‌رپێته‌وه جیناوه‌که بۆ شتی که دواکه‌وتوه له‌ وێژه‌و پله‌دا (لفظاً و رتبةً)^(۶) .

جا ئەمه‌یه مه‌به‌ستی دانه‌ر که فهرمووی (كَذَا إِذَا عَادَ عَلَيْهِ مُضْمَرٌ) دیڤه‌که واتا هه‌روه‌ها واجبه‌ پێشکه‌وتنی خبر کاتی که بگه‌رپێته‌وه جیناویک که ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ خبرو لکاوه به‌ مبتداهه‌وه ، وه‌کو ئەوه‌ی ووتوبیتی : واجبه‌ پێشکه‌وتنی خبر ئەگەر بگه‌رپێته‌وه بۆی جیناویک که لکاوه به‌ مبتداهه‌وه ،

(۱) واتا دیڤی ژماره (۱۳۲) ی ئەلفیه .

(۲) پێشتر باسی (۲۴) به‌لگه‌مان کرد .

(۳) واتا / پێشکه‌وتن و دواکه‌وتنی خبر دروسته .

(۴) له‌م پرسته‌یه‌دا (رجلٌ) مبتدایه‌و نکه‌ریه به‌ لām وه‌صفکراو (موصوف) ه بۆیه دروسته بپێته‌ مبتدا .

(۵) چونکه (في الدار) پێکه‌وه ده‌بنه‌ جارو مجرور هه‌ردووکیان (متعلق) ن به‌ حذف کراویک که ده‌بێته‌ خبر .

(۶) مه‌به‌ست له‌ دواکه‌وتنی پله (رتبه) ی خبر ئەوه‌یه که یاسا و ئەصل ئەوه‌یه خبر له‌ دواوه‌ بێت ، وه‌ مه‌به‌ست له‌ دواکه‌وتنی خبر له (لفظ) دا ئەوه‌یه پێشی نه‌خه‌یت و بپه‌یه‌ته‌ دواوه ، دیاره له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا جیناو (الضمير) ده‌بێت بگه‌رپێته‌وه بۆ پێش خۆی و نابێت بگه‌رپێته‌وه بۆ دوا‌ی خۆی .

ئەمەش^(۱) قسەو پراقەیی (ابن عصفور)^(۲) ه لە هەندی له کتیبەکانی دا ، بەلام راست و دروست نیه^(۳) چونکه جیناوهکه له پستهی (فی الدار صاحبها) دا دهگەریتەوه بۆ بەشیک له خبرەکه نهوهک بۆ خبرەکه ، کهواته دهبیئت ناویکی مضای حذف کراو مقدر بکریئت بۆ قسهکهی دانەر که ووتی (عاد علیه) تقدیرهکهی (کذا إذا عاد علی ملبسه)^(۴) پاشان ئەو ناوه مضافه_که بریتیه له ملبس _ حذف کراوهو (مضاف إليه) که بریتیه له _ جیناوی (ه) _ له جینی دانیشتوووه قسهکه بووه به (کذا إذا عاد علیه) . ههروهها وهکو پستهی (فی الدار صاحبها) وایه قسهیان (علی التمره مثلها زبدا)^(۵) ، وه وهکو ووتهی شاعیر که دهلیت :

ش ۵۴ / اهَابُكَ إِجْلَالًا وَمَا بِكَ قُدْرَةٌ عَلَيَّ، وَلَكِنْ مِلْءُ عَيْنٍ حَبِيبَهَا^(۶) .

(۱) واتا / ئەوهی که ئەو جیناوه دهگەریتەوه بۆ خبرەکه.

(۲) ناوی تهواوی (علي بن مؤمن بن محمد بن علي) و سالی ۵۹۷هـ له دایک بووهو یهکێک بووه له زانا گهورهکانی زانستی نحو ، سالی ۶۶۹هـ کۆچی دواي کردوه.

(۳) واتا پراڤه لیکدانەوهی ابن عصفور که دهلیت ئەو جیناوه لکاوهی مبتداکه دهگەریتەوه بۆ خبر تهواو نیه بهلکو دهگەریتەوه بۆ بەشیک له خبر وهکو ابن عقیل دهلیت.

(۴) مهبهست ئەوهیه که ابن مالک فهرمووی له دیپری (۱۳۳) دا (ئەگەر جیناوه لکاوهکه به مبتداکهوه بگەریتەوه بۆ خبرەکه) بەلام دهبوو وتبای (بگەریتەوه بۆ بەشیک له خبرەکه) وهکو وتمان . ووشە (ملبس) واتا ئەوهی بهشیکه له خبرەکه و لهگەڵ خبرەکهدا تیکه‌ئاو بووه.

(۵) ئەم پستهیه له قسهکانی عه‌ره‌به‌وه بیستراوه و ماناکه‌ی (به‌سه‌ر خورمايه‌که‌وه هاو وینه‌ی خورماکه چه‌وری) لهم پسته‌یه‌دا خبره‌که پیشکه‌وتوووه مبتدایشی دواکه‌وتوووه چونکه مبتداکه جیناویکی پێوه‌یه که دهگەریتەوه بۆ (التمره).

(۶) کورتە‌ی مانای ئەم دی‌ره: من له تو دوترسم له‌به‌ر ئەوه‌ی تو گه‌وره‌و خۆشه‌یستی له‌لام نه‌وه‌ک له‌به‌ر ئەوه‌ی تو ده‌سه‌لاتی من هه‌بیئت ، چونکه خۆشه‌ویستی تو پر چاوانه‌و ئەوه‌ش وای کردوووه لیت بترسم.

لیره‌دا (حَبِيبُهَا) مبتدایه و دواکه‌وتوو (ملء عین) خبره و پیش‌که‌وتوو ، دروست نیه دوابکه‌وئت چونکه جیناوه لکاوه‌که به مبتداه‌وه _ که بریتیه له (ها) _ نه‌گه‌پرتیه‌وه بۆ وشه‌ی (عین)^(۱) که وشه‌ی عین به شیکه له خبره‌که ، جا نه‌گه‌ر بلئت (حَبِيبُهَا مَكُ عین) نه‌وه جیناوه‌که ده‌گه‌پرتیه‌وه بۆ دوا‌ی خۆ‌ی که دواکه‌وتوو له (لفظ و معنی) دا.

جا زانایان خیلایان هه‌یه له دروستیتی پرسته‌ی (ضَرْبَ غُلَامُهُ زِيداً)^(۲) له‌گه‌ل نه‌وه‌ی جیناوه‌که ده‌گه‌پرتیه‌وه بۆ دوا‌ی خۆ‌ی که دواکه‌وتوو له لفظ و معنادا ' به‌لام خیلایان نیه _ نه‌وه‌نده‌ی من بزانه _ له نادروستیتی (صاحبها في الدار) که‌واته جیاوازی نیوان نه‌م دووانه^(۳) چیه ؟ دیاره جیاوازییه‌که ناشکرایه ، نه‌گه‌ر وورد بیتیه‌وه ، جیاوازی نیوانیان نه‌وه‌یه له‌پرسته‌ی (ضَرْبَ غُلَامِهِ زِيداً) نه‌وه‌ی جیناوه‌که‌ی پیوه لکاوه و نه‌وه‌شی جیناوه‌که‌ی بۆ ده‌گه‌پرتیه‌وه هه‌ردووکیان هاوبه‌شن له‌وه‌ی یه‌ک (عامل) یان هه‌یه^(۴) ، به پیچه‌وانه‌ی (في الدار صاحبها) که (عامل) ی نه‌وه‌ی جیناوه‌که‌ی پیوه لکاوه جیاوازه له عاملی نه‌وه‌ی جیناوه‌که‌ی بۆ ده‌گه‌پرتیه‌وه^(۵).

به‌لگه‌ی نه‌م دیڤه : پیشکه‌وتنی خبره‌که (ملء عین) به‌سه‌ر مبتداه‌که (حَبِيبُهَا).

^(۱) وشه‌ی (عین) که‌به مانای چار بیت نه‌وه (مؤنثی معنویه) بۆیه جیناوی (ها) ی به مؤنثی بۆ گه‌پراوه‌ته‌وه.

^(۲) له‌م پرسته‌یه‌دا جیناوی (ه) ی لکاوه به (غُلَامُهُ) ده‌گه‌پرتیه‌وه بۆ (زیداً) که‌له لفظ و مانادا له دواوه‌یه.

^(۳) واتای پرسته‌ی (في الدار صاحبها) و پرسته‌ی (ضَرْبَ غُلَامُهُ زِيداً) هه‌ردووکیان جیناو (ضمیر) تیا‌یاندان ده‌گه‌پرتیه‌وه بۆ دوا‌ی خۆ‌ی به‌لام یه‌که‌میان دروست نیه و دووه‌میان دروسته.

^(۴) واتا له‌پرسته‌ی (ضَرْبَ غُلَامُهُ زِيداً) عاملی (غلام) و (زیداً) بریتیه له فعلی (ضَرْبَ) واتا / ضرب عملی کردوو له (فاعل و مفعول به) دا.

^(۵) پیشتر له دیڤی (۱۱۷) ی نه‌لفیه‌دا باسی عاملی مبتداو خبرمان کرد.

سَيَّيْهَم : نه گهر خبره که له و ناوانه بیټ که له سه ره تای پرسته وه دین^(۱)،
 نه مه ش مه به سته له و وتهی دانه (کَذَا إِذَا يَسْتَوْجِبُ التَّصَدِيقَ) وه کو (اِنَّ
 زَيْدًا) لیږدها زید : مبتدایه و دواکه وتووه ، (اِنَّ : خبره و پیشکه وتووه و
 ناییت بچیته دواوه و دروست نیه بلییت (زید اِنَّ) چونکه پرسیار کردن
 ده بیټ له سه ره تای قسه کردنه وه بیټ ، هه روه ها وه کو (اِنَّ مَنْ عِلْمُهُ
 نَصِيرًا ؟)^(۲) لیږدها (اِنَّ : خبره و پیشکه وتووه و مَنْ : مبتدایه و دواکه وتووه
 ' و پرستهی (عِلْمُهُ نَصِيرًا) ده بیټه صلهی (مَنْ) .

چوارهم : نه گهر حوکم و بریار کورت هه لهاتبوو له سه ره مبتداه ، وه کو (اِنَّمَا فِي
 الدَّارِ زَيْدٌ وَمَا فِي الدَّارِ إِلَّا زَيْدٌ)^(۳) هه روه ها وه کو نمونهی (مَا لَنَا إِلَّا اتِّبَاعُ أَحْمَدَ)^(۴)

**

**

**

* باسی دروستیټی حذف کردنی مبتدا یان خبر نه گهر زانراو دیار بیټ:

۱۳۶. وَحَذَفُ مَا يُعْلَمُ جَائِزًا كَمَا تَقُولُ زَيْدٌ بَعْدَ مَنْ عِنْدَكُمْ

۱۳۷. وَفِي جَوَابِ (كَيْفَ زَيْدٌ) (قُلْ) (دَنْفٌ) فَرَزَيْدٌ اسْتَعْنِي عَنْهُ إِذْ عُرِفَ^(۵)

^(۱) نه و ناوانه له زمانی عهه بیدا له سه ره تای پرسته وه دین (الأسماء التي لها صدارة
 في الكلام) نه مانه (أسماء الإستفهام ، و أسماء الشرط ، و (ما) التعجبية ، و (كم)
 الخبرية ، و ضمير الشأن) نه و ناوانه به رده و ام ده بیټ له سه ره تای پرسته وه بین .

^(۲) پیشتر مانای نه و پرستهیه مان کرد ، اعرابی ته و اویشی له کتیبه که دا کراوه .

^(۳) و اتا / له دوو پرستهیه دا حوکمی بوون له و خانوو ده کورت هه لهاتوو (حصص
 کراوه بۆ (زید) و اتا : ته نها (زید) له و خانوو دایه .

^(۴) و اتای نه و پرستهیه : نیمه ته نها شوین پربازی احمد - مه به ست پیغه مبه ری خوایه
 (ده که وین)^(۵)

^(۵) و اتای نه و دوو دپرهی نه لغیه به م شیویه : (۱۳۶) حذف کردنی مبتدا یان خبر
 نه گهر زانراو و دیار بیټ دروسته ، وه کو نه لیټ (زید) دوا ی نه وهی پرسیار
 لیده کریت (کیتان لایه) و اتا : (زید عندها) یان (عندها زید) .

دروسته حذف کریت هه ریه که له مبتدا و خبر^(۱) ئه گهر به لگه هه بیئت له سه ری^(۲) ، جا ئایا به جائزی^(۳) حذف ده کریت یان به واجبی^(۴) ، جا له م دوو دیڤه دا باسی حذف کردنی جائزی کردوو ، نمونه ی حذف کردنی خبر ئه وهیه که بوتریت (مَنْ عِنْدَكَمْ؟) و تۆش له وه لأمدا بلیت (زید) تقدیره که ی ده بیته (زید عِنْدَا) هه روه ها وه کو ئه مه وایه^(۵) _ له سه ر پایه ک _ پسته ی (خرجت فَاِذَا السَّبْعُ) تقدیره که ی (فَاِذَا السَّبْعُ حَاضِرٌ)^(۶) ، شاعیریش ووتوو یه تی :

ش ۵۵ - نَحْنُ بِمَا عِنْدَنَا ، وَأَنْتَ بِمَا عِنْدَكَ رَاضٍ ، وَالرَّأْيُ مُخْتَلِفٌ.^(۷)

- (۱۳۷) هه روه ها له وه لأمی (زید چۆنه) بلی (نه خۆشه) ، لیڤه دا بی نیاز بووین له ووتنی (زید) چونکه زانراوه ، واتا ئه م دیڤه نمونه بوو بۆ حذف کردنی مبتدا و دیڤی پیشووتریش نمونه بوو بۆ حذف کردنی خبر.

^(۱) واتا / یه کینکیان حذف ده کریت به لأم هه ندی جار دروسته هه ردوکیان حذف کریت ، وه کو له دواتر باسی ده که ی.

^(۲) واتا / له سه ر حذف کردنه.

^(۳) جائز ئه وهیه ده توانی حذفی که ی و ده توانی حذفی نه که ی ' بۆ نمونه له وه لأمی پرسیا ری (مَنْ عِنْدَكَمْ؟) دروسته بلیت (زید) و خبره که ی حذف که ی و دروستیشه بلیت (زید عِنْدَا).

^(۴) حذف کردنی به واجبی ئه وهیه دروست نیه باس کریت ، جا دواتر باسی ئه و شوینانه ده که ی که واجبه خبر و مبتدا تیا یاندا حذف کریت .

^(۵) واتا حذف کردنی خبر.

^(۶) له م پسته یه دا له دوا ی (إِذَا) ی (الغائبة) وه مبتدایه ک هاتوو و خبره که ی حذف کراوه ، له سه ر ئه ر پایه که ده لیت (إِذَا الغائبة) حه رفه و اسم نیه ، چونکه زانایان دوو پایان هیه ده رباره ی (إِذَا الغائبة) هه ندیکیان ده لیت : ظرفه ، هه ندیکیان ده لیت حه رفه . جا ئه گهر لیڤه دا حه رف بیئت ئه وه (السبع) ده بیته مبتدا و خبره که ی حذف کراو.

^(۷) مانای ئه م دیڤه شیعره : ئیمه به وه ی هه مانه پازین و تۆش به وه ی هه ته پازیت ، پاو بۆ چوونیش جیاوازه .

تقدیره‌که‌ی (نحن بما عندنا راضون).

هه‌روه‌ها نمونه‌ی حذف کردنی مبتدا ئه‌وه‌یه کاتی‌ک بوت‌ریت (کیف زید؟) توش ده‌لئت (صحیح) و اتا (هو صحیح) جا دروسته هه‌ریه‌ک له مبتداو خبر باس که‌یت و حذفیان نه‌که‌یت و بلئت (زید عندنا ، وهو صحیح)^(۱).

هه‌روه‌ها وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا﴾^(۲) و اتا (من عمل صالحا فعمله لنفسه ، ومن أساء فإساءته عليها)^(۳).

وه ووتراره : هه‌ندی جار هه‌ردووکیان _ و اتا مبتداو خبر _ حذف ده‌کرین ئه‌گه‌ر به‌لگه هه‌بیئت له‌سه‌ریان ، وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره : ﴿وَاللَّائِي يَئْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ

-به‌لگه‌ی ئه‌م دپه‌ر : (نحن بما عندنا) لیره‌دا (نحن) مبتدایه‌و خبره‌که‌ی حذف کراوه که‌بریتیه له‌(راضون) و اتا (نحن راضون).

^(۱) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه ئه‌و نمونه‌نانه‌ی باسکران بۆ حذف کردنی خبر و حذف کردنی مبتدا حذف کردنیکی جائیزه وه‌کو باسمان کرد ، و اتا : ده‌توانین حذف کراو باس که‌یت و ده‌توانی باسی نه‌که‌یت و حذفی که‌یت.

^(۲) ئایه‌تی ژماره (۴۶) ی سوره‌تی (فصلت) کورته‌ی مانای ئایه‌ته‌که (هه‌رکه‌سی کاری چاکه بکات ئه‌وه کاره چاکه‌که‌ی و پاداشتی کاره‌که‌ی بۆ خۆیه‌تی ، هه‌رکه‌سی‌کی‌ش خراپه بکات زیانه‌که‌ی بۆ خۆیه‌تی)

إعرابی ته‌واوی ئایه‌ته‌که به‌م شیوه‌یه : مَنْ : اسم شرط مبني على السكون في محل رفع مبتدا . عَمِلَ : فعل ماضي مبني على الفتح ، و فاعله ضمير مستتر تقديره (هو) و (عمل) فعل الشرط . صَالِحًا : مفعول به . و الجملة الفعلية (عمل صالحاً) في محل رفع خبر له (مَنْ) .

فَلِنَفْسِهِ : ف : رابطة لجواب الشرط . لنفسه : جارو مجرور متعلقان بمحذوف خبر لمبتدا محذوف و التقدير (فعمله لنفسه) وهذا جواب الشرط . و إعراب (وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا) مثل الإعراب السابق أي مثل (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ).

^(۳) و اتا / له‌م ئایه‌ته پیرۆزه‌دا له هه‌ردوو پرسته‌که‌دا (مبتدا) حذف کراوه.

يَحِضُنَّ^(۱) وَاثَا (فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ)^(۲) ، جا لیڤه‌دا مبتداو خبره‌که حذف کراوه که بریتیه له (فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ) ، چونکه پیشتتر باسکراوه ، جا بۆیه پیکه‌وه حذف کراون چونکه له شوینی (مفرد) دان^(۳) ، ئه‌وه‌ی دیارو ناشکراش بیٚت ئه‌وه‌یه که حذف کراو مفرده^(۴) و تقدیره‌که‌شی ده‌بیٚته

(۱) ئایه‌تی ژماره (۴) ی سورته‌ی (الطلاق) کورتیه‌ی ماناکه‌ی (ئو ئافره‌تانه‌ی که بی‌ هیوا ده‌بن له که‌وته‌ی حمیزه‌وه له ژنانتان نه‌گه‌ر دوو دل بوون _ ده‌باریه‌ی زانینی عیده‌یان _ ئه‌وا عیده‌یان سی مانگ ، هه‌روه‌ها ئه‌وانه‌شی _ که‌له‌به‌ر مندالی _ هینشتا چه‌یزیان پیا نه‌هاتوه...)
 إعرابی ته‌واوی ئه‌م ئایه‌ته پیرۆزه به‌م شیوه‌یه : وَاللَّائِي : و / حرف عطف . اللَّائِي : اسم موصول مبني في محل رفع مبتدا. يَنْسِنَ : فعل مضارع مبني على السكون لاتصاله بنون النسوة . نَ : نون النسوة / ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . و الجملة الفعلية (يَنْسِنَ) لا محل لها من الإعراب صلة الموصول . مِنَ الْمَحِيضِ : جارومجرور متعلقان بـ (يَنْسِنَ) . مِنْ نِسَائِكُمْ : جارومجرور متعلقان بحال من فاعل يَنْسِنَ . و نِسَاء : مضاف . كُمْ : ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه . إِنْ : شرطية جازمة . ارْتَبْتُمْ : فعل ماضي مبني على السكون في محل جزم فعل الشرط . تُمْ : ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . و الجملة الفعلية (إِنْ ارْتَبْتُمْ) في محل رفع خبر المبتدا . فَعِدَّتُهُنَّ : ف : رابطة لجواب الشرط . عِدَّة : مبتدا مرفوع وهو مضاف . (هُنَّ) في محل جر مضاف إليه . ثَلَاثَةُ : خبر مرفوع ، وهو مضاف . أَشْهُرٍ : مضاف إليه مجرور . وَاللَّائِي : و : حرف عطف . اللَّائِي : اسم موصول مبني في محل رفع مبتدا . لَمْ : حرف نفي و جزم و قلب . يَحِضُنَّ : فعل و فاعل . و الجملة الفعلية (يَحِضُنَّ) لا محل لها صلة الموصول . به‌لگه‌ی ئه‌م ئایه‌ته لیڤه‌دا _ وه‌کو ابن عقیل له شهره‌که‌دا ئاماژه‌ی پیکردوه _ بریتیه له حذف کردنی جمله‌یه‌کی اسمی که تقدیره‌که‌ی ده‌بیٚته (فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ) چونکه پیشتتر باسکراوه .

(۲) که‌واته ئه‌م پرسته‌یه وه‌لامی پرسته‌ی (وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ) ه‌یه .

(۳) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که جمله‌ی حذف‌کراوی (فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ) له جینی مفردیکه تقدیره‌که ده‌بیٚته (کذلك) وه‌کو ابن عقیل باسی کردوه .

(۴) که‌واته له‌م ئایه‌ته پیرۆزه‌دا جمله حذف نه‌کراوه به‌لکو مفردیک که ده‌بیٚته خبر حذف کراوه .

(وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ كَذَلِكَ) ^(۱) ، جا فهرموودهی (وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ) عطف
کراوه ته وه بۆ سه ر (وَاللَّائِي يَنْسِنَ) ، که واته باشتر وایه ^(۲) نمونه
بهیتریته وه به وینهی (نعم) له وه لای (ازید قائم؟) چونکه تقدیره که ده بیته
(نعم زید قائم) ^(۳) .

* باسی ئه و شوینانهی که واجبه خبر تیا یاندا حذف کریت:

۱۳۸_ وَبَعْدَ لَوْلَا غَالِبًا حَذْفُ الْخَبَرِ حَتْمٌ وَفِي نَصِّ يَمِينٍ إِذَا اسْتَقَرَّ
۱۳۹_ وَبَعْدَ وَارٍ عَيَّنْتُ مَفْهُومَ مَعِ كَمِثْلِ كُلِّ صَانِعٍ وَمَا صَنَعَ
۱۴۰_ وَقَبْلَ حَالٍ لَا يَكُونُ خَبَرًا عَنِ الَّذِي خَبَرَهُ قَدْ أَضْمَرَ
۱۴۱_ كَضَرْبِي الْعَبْدَ مُسِيئًا وَأَتَمَّ تَبْيِينِي الْحَقَّ مَثْوًى بِالْحِكْمِ ^(۴)

^(۱) واتا / ئه و ئافره تانهی که هیشتا حه یزبان پیا نه هاتوه ئه وانیش وان واتا وه کو
ئه وانیه که پیشتر ئایه ته که باسی کردون.

^(۲) مه به ست ئه وهیه که به لگه هینانه وه به و ئایه ته پیروژه بۆ حذف کردنی مبتداو خبر
ته وای نیه به لکو ته نها مفردیک حذف بووه که بریتیه له (کذالك).

^(۳) که واته : لیژده دا مبتداو خبر حذف کراون . ئه م نمونه یه گونجاوه بۆ هینانه وهی
حذف کردنی مبتداو خبر له پسته دا.

^(۴) کورتهی مانای ئه م چوار دیژه به م شیوهیه : (۱۳۸) له دواى حرفى (لولا) وه به
زۆرى وایه خبری مبتدا حذف ده کریت به واجبی ، ههروه ها _ حذف کردنی خبر واجبه
_ ئه گه ر مبتداکه وشه یه ک بیته ته نها بۆ سویند خواردن به کار بیته .

(۱۳۹) ههروه ها _ حذف کردنی خبر واجبه _ له دواى (واو) یك كه بۆ له گه ل دا بوون
(معیه) به کار بیته وه کو نمونه ی (هه موو خاوه ن کاریک و کاره که ی) لیژده دا (کل)
مبتدایه و خبره که ی محذوفه که له دواى (واو) ی معیه وه حذف کراوه و تقدیره که ی (کل)
صانع و صنعته مقررنا (وه کو دواتر له شه رحه که دا پروون ده بیته وه .

(۱۴۰) ههروه ها _ حذف کردنی خبر واجبه _ ئه گه ر مبتداکه مصدر بیته و له
دوایه وه (حال) هات بیته و ئه و حاله شی نه گونجیت بۆ ئه وه ی بیته خبر .-

پوختهی مانای ئەم چەند دێره ئەوەیە کە خبر واجبه حذف کریت لە چوار شویندا:

یەكەم: ئەگەر خبر بیئت بۆ مبتدایەك کە لە دواى (لولا)^(۱) ەو هاتبیئت ، وەكو (لولا زید لا تیتك)^(۲) ، تقدیری ئەم پستەیه (لولا زید موجود لا تیتك) جا خۆی پاراست بە ووتەى (غالباً)^(۳) لەوەى کە هاتووە باس کردنى خبر لە دواى (لولا) ەو بەشازی ، وەكو ووتەى :

ش ۵۶ / لَوْلَا أَبُوكَ وَلَوْلَا قَبْلَهُ عُمَرُ أَلْقَتْ إِلَيْكَ مَعْدً بِالْمَقَالِيدِ^(۴).

لێره دا (عمر) مبتدایەو (قبله) خبرەو پیشکەوتوو .

جا ئەوەى کە دانەر باسی کرد لەم کتیبەدا^(۵) _ لەوەى کە حذف کردنى خبر لە دواى (لولا) ەو واجبه مەگەر بە كەمى نەبیئت _ ئەو پراو بۆچوونى هەندى لە زانایانە ، پراو بۆ چوونى دووهم : ئەوەیە کە حذف کردنى خبر لە

- (۱۴۱) وەكو (لیدانم لە بەندەكە چونكە خراپە كار بوو) هەروەكو (تەواو ترین پوونکردنەوهم حەق وپراستە چونكە پەيوەستە بە حكەمەت و داناییەو).

^(۱) پیشتر باسمان کرد کە حەرفى (لولا) بۆ سى شت بەکار دیت ، ئەوێ لێره دا مەبەستە ئەوێە کە لولا بۆ پوونەدانى شتیکە لەبەر بوونى شتیکى تر (حرف امتناع لوجود).

^(۲) إعرابى تەواوى ئەم پستەیه بەم شیوێه : لولا : حرف امتناع لوجود مبني على السكون لا محل له من الإعراب. زید : مبتدا مرفوع ، و خبره محذوف تقديره (موجود) لا تیتك : ل : واقعة في جواب لولا . اتى : فعل ماضي مبني على السكون لاتصاله بقاء الفاعل . ت : ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . ك : ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به.

^(۳) (غالباً) واتا بەزۆرى.

^(۴) مانای ئەم دێره بەم شیوێه: ئەگەر باوكت نەبووايەو پیش ئەویش عومەرى باپىرت نەبووايە ، ئەو هەموو ئەوێ مەد ملكەچ دەبوون بۆت . بەلگە (شاهد) ى ئەم دێره : باس کردنى خبر لە دواى (لولا) ەو بە شازی.

^(۵) واتا / لە کتیبى ئەلفیەدا.

دوای (لولا) وه واجب و نه گهر پرستهیهك هاتوو خبر تیايدا حذف نه کرابوو
 نه وه ده بیئت تاویل بکریت^(۱) ، پاو بو چوونی سی یه م : نه وهیه که خبر: یان
 بوونی گشتی و په هایه^(۲) ، یان بوونی تایبته^(۳) ، جا نه گهر مانای گشتی
 و په ها بیئت نه وه واجب حذف کریت وه کو (لولا زید لکان کذا) و اتا : لولا
 زید موجود^(۴) ، به لام نه گهر ماناکه ی تایبته بیئت نه وه یان به لگه هیه له
 سه ر حذف کردنی یان به لگه نیه له سه ری ، جا نه گهر به لگه نه بیئت له سه ر
 حذف کردنی نه وه واجب خبره که باس کریت وه کو (لولا زید
 محسنٌ إلیّ ما اتیت)^(۵) ، به لام نه گهر به لگه هیه هیه بیئت
 له سه ری^(۶) نه وه دروسته باس کریت و دروستیشه حذف کریت وه کو

^(۱) تاویل : نه وهیه که شت له مانای فاشکرا (ظاهر) وه بریت بو مانایه کی دوور تر ،
 جا نه گهر به لگه هیه بیئت بو نه وه ده بیئه (تاویل صحیح) به لام نه گهر بی به لگه یاسا
 بیئت نه وه ده بیئه (تاویل فاسد).

^(۲) مه به ست له بوونی گشتی په ها (کون العام المطلق) نه وهیه که خبره که به (موجود)
 تقدیر کریت ، دیاره (موجود) که به مانای (بوون) دیت گشتی یه و تایبته نیه به
 حاله تیکه وه و په هایه.

^(۳) مه به ست له بوونی تایبته (کون المقید او الخاص) نه وهیه که تقدیره که واته
 تقدیری خبره که به شتیکی تایبته ده کریت وه کو (محسنٌ له و پرسته ی هینراوه ته وه ،
 یان وه کو فهرموده ی پیغه مبه ر (ﷺ) که ده فهرمویت (لَوْلَا قَوْلُكَ حَدِيثُ عَهْدٍ بِالْكَفْرِ
 لَنَقَضْتُ الْكُفْبَةَ...) لیره دا خبره که بریتیه له (حَدِيثُ عَهْدٍ) که بوونی شتیکی تایبته
 بویه حذف نه کراوه.

^(۴) له پرسته یه تقدیری خبره که به (موجود) ده کریت بویه بوونیکی گشتی یه و تایبته
 نیه به حاله تیکه وه.

^(۵) لیره دا خبره که بریتیه له (محسنٌ) که مانایه کی تایبته بویه به پنی پای سنیهم
 دروست نیه خبره که حذف کریت.

^(۶) و اتا له سه ر خبره حذف کراوه که.

ئەوێ بوتریت : هل زيد محسن إليك ؟ تۆش لـــــــه وه لامدا دهلیت : (لولا زيد لهلكت) واتا (لولا زيد محسن إلي) جا ئەتوانی خبره كه حذف كه یـــــــت و دهتوانی حذفی نه كه یـت و جیگیری كه یـت ، وهكو ووتە ی (أبي العلاء المعري)^(۱) كه دهلیت :

ش ۵۷ / يُذِيبُ الرُّغْبُ مِنْهُ كُلَّ عَضْبٍ فَلَوْلَا الْغَمْدُ يُمْسِكُهُ لَسَالًا^(۲).
جا دانەر ئەم راو بۆچوونه ی^(۳) هه لێژاردوو له غهیری ئەم کتێبه دا.
شوینی دووم^(۴) : ئەگەر مـــــــتداکه دهق بوو^(۵) له سوێـــــــند خواردندا،
وهكو (لعمرك لأفعلن)^(۶) تقدیره كه ی (لعمرك قسمی) لێره دا (عمرك) مبتدایه و
قسمی : خبره بۆی و دروست نیه باسکریت و دهییت حذف کریت.

(۱) ابو العلاء ناوی تهواوی (احمد بن عبدالله بن سليمان) و یهكێكه له شاعیرو
فهیلەسوفه گهوره كانی سهردهمی عهباسیه كان سالی ۳۶۳ك له سوريا له دایك بووه و
سالی ۴۴۹ك كۆچی دوا ی کردوو. جا شیعره كانی ابو العلاء ناكرینه به لگه (شاهد) ی
نحوی چونكه شاعیری سهردهمی عهباسیه كانه و ئەم دێره ی ئییره شی وهكو نموونه
(تمثیل) هینراوه تهوه.

(۲) ئەم دێره شیعره مانا كه ی : ئەتوینیت وه ترس له و هه موو شمشیرێکی بپنده ' جا ئەگەر
کیلانی شمشیره كان نه بوونایه ئه وه هه موو شمشیره كانی دهتواناوه به هیزی و توندی ئه و .

لێره دا خبره كه بریتیه له (یمسكه) باسكراوه چونكه بوونیکێ تایبه ته و په هار گشتی نیه.

(۳) واتا / راو بۆ چوونی سی یه م ده باره ی حذف کردنی خبری لولا.

(۴) شوینی دووم له و چوار شوینه ی خبری تیدا حذف ده کریت به واجبی.

(۵) مه به ست ئەوه یه ئه و وشه یه ته نها بۆ سویند خواردن به کاربیت وهكو (عَمْرُكَ).

(۶) إعرابی تهواوی ئەم پرسته یه به م شیوه یه : لعمرك : لَ : موطنه للقسم . عَمْرُ : مبتدا
مرفوع . وهو مضاف . كَ : ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف إليه ، و خبره
محذوف تقديره (قسمي) لأفعلن : لَ : واقعة في جواب قسم . أفعل : فعل مضارع مبني
على السكون لاتصاله بنون التوكيد ، و فاعله ضمير مستتر تقديره (انا) . -

وه ووتـراوه : وهكو ئهـمه^(١) وایه (يَمِينُ اللهُ لِأَفْعَلَنْ) تقدیره‌كه‌ی
(يَمِينُ اللهُ قَسَمِي) به‌لام ئه‌مه^(٢). مه‌رج نیه ، حذف کراوه‌كه‌ی خبر بیئت
به‌لكو دروسته حذف کراوه‌كه مبتدا بیئت و تقدیره‌كه‌شی (قَسَمِي يَمِينُ اللهُ)
به پیچه‌وانه‌ی (لَعْمَرَك) كه بیگومان حذف کراوه‌كه‌ی ده‌بیئت خبر بیئت ،
چونكه (لَعْمَرَك) لامی ابتدای چۆته سه‌رو لامی ابتداش ده‌چیته سه‌ر مبتدا.
جا ئه‌گه‌ر مبتداكه ده‌ق نه‌بوو له‌سه‌ر سویند خواردن^(٣) ئه‌وه واجب نیه حذف كردنی
خبره‌كه وه‌كو (عَهْدُ اللهُ لِأَفْعَلَنْ) تقدیره‌كه‌ی (عَهْدُ اللهُ عَلَيَّ)^(٤) لیره‌دا عهدُ اللهُ : مبتدایه‌و
عليّ^(٥) : خبره بوّی ، جا ده‌توانی ئه‌م خبره حذف كه‌یت و ده‌توانی باسی كه‌یت .

شویننی سی‌یه‌م : ئه‌گه‌ر له‌ دوا‌ی مبتداكه‌وه (واو) يَك هات و ئه‌و واوه ته‌نها بوّ
له‌گه‌ندا بوون (معية) به‌كاربیئت وه‌كو (كُلُّ رَجُلٍ وَضِيعَتُهُ لِرَبِّهِدَا (كُلُّ) مبتدایه‌و
(ضِيعَتُهُ) معطوفه بوّ سه‌ر (كل) و خبره‌كه‌شی^(٦) حذف کراوه‌و تقدیره‌كه‌ی (كُلُّ
رَجُلٍ وَضِيعَتُهُ مَقْتَرَنان)^(٧) دیاره خبره‌كه‌شی له‌ دوا‌ی واوی معيته‌كه‌وه داده‌نریئت .

=مانای ئه‌م پرسته‌یه ده‌بیته (به گیانت قه‌سه‌م) دیاره ئه‌م سویند خواردنه به‌پینی
فه‌رموده صحیحه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویستمان (ﷺ) هه‌رامه‌و دروست نیه.
(١) واتا وه‌كو (لَعْمَرَك) وایه.

(٢) واته : (يَمِينُ اللهُ).

(٣) واتا وشه‌یه‌ك بیئت كه بگوبجیئت بوّ سویند خواردن و بوّ غه‌یری سویند خواردنیش.

(٤) وشه‌ی (عهد الله) واتا (په‌یمانی خوا) تاوه‌كو (لَأَفْعَلَنْ) له‌ دوا‌یه‌وه نه‌بیئت ئه‌وه سویند نیه.

(٥) دیاره (علیّ) جارو‌مجوروه و متعلقه به‌ حذف کراویك كه ئه‌و حذف کراوه خبره ،
وه‌كو له‌ دیپری ژماره (١٢٢)ی ئه‌لفیه‌دا باسکرا.

(٦) واتا خبری (كلّ) حذف کراوه.

(٧) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه : كلّ : مبتدا مرفوع ، وهو مضاف . رجل : مضاف
إليه مجرور . و : حرف عطف للمعية . ضيعته : اسم معطوف علی (كل). مقتَرَنان :
خبر مرفوع و علامه‌ رفعه‌ الالف لانه‌ مثنی.

وه ووتراره : ئەم پرستیه ^(۱) پیویستی به تقدیرکردنی خبر نیه چونکه مانای (کل رجل و ضیعتہ) واتا هه موو که سیك له گهل ئیش و کارو پیشه که یدایه (کل رجل مع ضیعتہ) ، ئەمەش قسه و پرستیه کی ته واره و پیویستی به تقدیرکردنی خبر نیه ، ئەم رایه ی هه لبرژاردوه (ابن عصفور) ^(۲) له کتیبی (شرح الإيضاح) دا .

به لām ئەگەر واره که دهق نه بوو له سهر (معیه) ^(۳) ئەوه واجب نیه حذف کردنی خبره که وهکو (زید و عمرو قائمان) ^(۴) .

شوینی چواره م : ئەگەر مبتداه (مصدر) ^(۵) بیئت و له دوایه وه (حال) ^(۶) هاتیبیئت و ئەو حاله ش نه گونجیئت بو ئەوه ی ببیته خبر ، ئەوه واجبه خبره که حذف کریئت چونکه حاله که جیی دهگریئت ، ئەوه ش وهکو (ضربی العبد مسیناً) لیره دا (ضربی مبتدایه و العبد : معمولی ضربی) ^(۷) ، و مسیناً : حاله و

(۱) واتا : پرستیه (کل رجل و ضیعتہ).

(۲) ناوی ته واری (ابن عصفور) : (علي بن مؤمن بن محمد) هو سالی ۵۹۷ هـ له دایک بووه و سالی ۶۶۹ هـ کوچی دوا ی کردوه.

(۳) واتا : ئەگەر بو (معیه) و بۆشتی تریش بیئت وهکو هاوبه شی (التشريك) کردن بو نمونه.

(۴) لیره دا (قائمان) خبره و حذف نه کراوه چونکه واره که بو معیه نیه به لکو بو به شداری کردنی هه ردوکیانه له حوکمه که دا.

(۵) (مصدر) که به کوردی ده بیته چاووگ بریتیه له (الحدث المجرد عن الزمان) واتا مانایه که خالیه له کات . جا بابته ی مصدر بابته یکی گرنه له پرزمانی زمانی عه ره بیدا به تفصیل له زانستی (الصرف) دا ده خوینریئت.

(۶) (حال) یه کیکه له و ناوانه ی که پێیان ده وتریئت (المنصوبات) که دواتر له بابته کانی داهاتوودا به تفصیل باس ده کریئت _ إنشاالله تعالی - .

(۷) چونکه (ضرب) مصدره و عملی فعل دهکات و پیویستی به فاعل و مفعول به هیه ، جا جیناوی لکاوی (ی) له مانادا فاعلی (ضرب) و (العبد) ده بیته مفعول به بو (ضرب).

جیی خبری گرتوووه ، خبره کهش حذف کراوه به واجبی و تقدیره کهشی (ضربی العبد إذا کان مسیناً) ئەگەر مه به سست داهاتوو (الاستقبال) ^(۱) بیّت ، به لام ئەگەر مه به سست رابردوو بیّت ئەوه تقدیره کهی ده بیته (ضربی العبد إذا کان مسیناً) کهواته مسیناً: حاله له جیناوی شاراووی فعلی (کان) که ووشه ی (العبد) ته فسیری ئەو جیناوه دهکات وه (إذا کان) یان (إذا کان) ده بیته ئاوه لفرمانی کاتی (ظرف زمان) و له جیی خبره کهیه.

جا دانهر ئاگاداری دا به ووته ی (وقبل حال) بو ئەوه ی که بیگومان خبره حذف کراوه که داده نریت له پیش حاله کهوه ئەو حاله ی که جیی خبر ده گریت وه کو باسکرا. ههروه ها خوی پاراست به ووته ی (لا یكون خبراً) ^(۲) له و جوړه حاله ی که ده گونجیت بیته خبر بو ئەو مبتدایه ی باسکرا ^(۳) ، وه کو ئەوه ی گێرایه تیه وه _ ئەخفه ش _ په حمه تی خوای لی بیّت _ له قسه ی عه ره به وه (زید قائماً) لی ره دا زید : مبتدایه و خبره که ی حذف کراوه و تقدیره کهشی ده بیته (ثَبَّتَ قائماً) ^(۴) جا ئەم حاله گونجاوه بو ئەوه ی بیته خبرو ده لییت (زید قائم) کهواته خبر لی ره دا واجب نیه حذف کردنی ^(۵) ، به

^(۱) چونکه (إذا) ظرفه و بو داهاتوو (الاستقبال) به کار دیت ، به لام (إذا) ظرفه و بو رابردوو (ماضي) به کار دیت.

^(۲) مه به سست ووته ی ابن مالکه له دیری (۱۴۰) ی ئەلفیه.

^(۳) واتا : مبتدایه که مصدر بیّت و له دوایه وه (حال) باسکرا بیّت.

^(۴) کهواته (ثَبَّتَ) فعل و فاعله ده بیته جمله ی فعلی و له محلی رفعی خبر دایه و. (قائماً) ده بیته حال بو فعلی (ثَبَّتَ).

^(۵) چونکه ده گونجیت بلیی (زید قائم) واتا ناوی (قائم) گونجاوه بو ئەوه ی بیته حال و گونجاویشه بو ئەوه ی بیته خبر.

پێچه‌وانه‌ی (ضربى العبد مسیناً) لێره‌دا حاله‌که‌ی گونجاو نیه ^(۱) بۆ ئه‌وه‌ی بیهێته‌ خبر بۆ مبتداکه‌ی پێش خۆی و دروست نیه بیهێت (ضربى العبد مسیء) چونکه‌ لێدان وه‌صف ناکرێت به‌وه‌ی خراپه‌کار (مسیء) ه .

هه‌روه‌ها ئه‌و ناوه‌شیشی اضافه ده‌کرێت بۆ لای ئه‌و مصدره‌ی باسکرا ^(۲) حوکمه‌که‌ی وه‌کو حوکمی مصدر وایه ، وه‌کو (أَمْ تَبَيَّنِي الْحَقُّ مَنْوُطاً بِالْحَكْمِ) ^(۳) لێره‌دا أَمْ : مبتدایه‌و مضافه و تبییني : (مضاف إليه) و والحق ده‌یهێته‌ مفعولی (تبیین) ^(۴) ، و مَنْوُطاً : ده‌یهێته‌ حال و له‌ جیایی خبری (أَمْ) ه و تقدیری پرسته‌که‌شیشی ده‌یهێته‌ (أَمْ تَبَيَّنِي الْحَقُّ إِذَا كَانَ - أَوْ إِذَا كَانَ - مَنْوُطاً بِالْحَكْمِ) ^(۵) .

* باسی ئه‌و شوێنانه‌ی که‌ واجبه‌ مبتدای تێدا حذف کریت (مواضع التي يجب فيها حذف المبتدا)

دانه‌ر ^(۶) باسی ئه‌و شوێنانه‌ی نه‌کرد که‌ مبتدای تێدا حذف ده‌کریت به‌ واجبی ^(۷) ، به‌لام له‌ غه‌یری ئه‌م کتێبه‌دا ^(۸) چوار شوێنی باسکردوه‌ه :

^(۱) چونکه‌ خبر جوړیکه‌ له‌ وه‌سفکردن بۆ مبتدا جا (مسیء) که‌ واتای (خراپه‌کاره‌) ده‌یهێته‌ صفه‌ت بۆ عه‌بد به‌لام نابێته‌ صفه‌ت بۆ (ضَرْب).

^(۲) واتا : مصدریک که‌ ده‌یهێته‌ مبتدا.

^(۳) له‌م پرسته‌یه‌دا (أَمْ) مصدر نیه به‌لام مضافه‌ بۆ لای مصدر که‌ بریتیه‌ له‌ (تبیین).

^(۴) چونکه‌ (تبیین) مصدره‌و پێوێستی به‌ فاعل و مفعوله‌ وه‌کو فعل.

^(۵) که‌واته‌ مانای پرسته‌که‌ ده‌یهێته‌ (ته‌واو ترین پوونکردنه‌وه‌م بۆ حق ه‌یه‌ چونکه‌ په‌یوه‌سته‌ به‌ حکمه‌ت و دانای).

^(۶) واتا (ابن مالک).

^(۷) مه‌به‌ست له‌ حذف کردنی واجب ئه‌وه‌یه‌ دروست نیه ئاشکرا کریت.

^(۸) له‌ کتێبی (الکافی الشافیه) دا که‌ دانراوی (ابن مالک) ه‌ کتێبی ئه‌لفیه‌ش پوخته‌ی کتێبی (الکافی الشافیه)یه‌.

یه‌کهم : سیف‌فہ تیّک کہ داب‌رایت له إعراب‌دا له
پیش خوی^(۱) بۆ مدح کردن وه‌کو (مررتُ بـزیدِ الکَریمُ)^(۲)
یان بۆ زهم کردن وه‌کو (مررتُ بـزیدِ الخبیثُ)^(۳) ، یان بۆ به‌زه‌ی پیا هاتنه‌وه
وه‌کو (مررتُ بـزیدِ المسکینُ)^(۴) لهم نمونانه‌و هاوشیوه‌کانی‌اندا مبتدا حذف
کراوه به واجبی و تقدیره‌که‌یان (هو الکَریمُ، وهو الخبیثُ، وهو المسکینُ).

شوینی دووهم : ئەگەر تاییه‌ت کراو (مخصوص) ی (نعم) و (بنس) بیئت^(۵)
وه‌کو (نعمَ الرجلُ زیدٌ)^(۶) و بنس الرجلُ عمروٌ لی‌ره‌دا زیدٌ و عمروٌ : ده‌بنه

^(۱) چونکه سیف‌ت (النعت) جورّی‌که له (التوابع) و اتا ئه‌و ئاوانه‌ی که پیش خویان
ده‌کون له إعراب‌دا ، به‌لام سیف‌ت هه‌ندی جار دروسته له پیش خوی دایریت وه‌کو ئه‌و
نمونانه‌ی باس ده‌کرتن.

^(۲) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه : مررتُ : فعل و فاعله بـزید جار و مجروره
و الکَریمُ : خبر مبتدا محذوف وجوباً تقدیره (هو الکَریمُ) . جا مه‌به‌ست لهم (نعت) ه
له‌م پرسته‌یه مدح کردنی زیده.

^(۳) لهم پرسته‌یه‌ش (الخبیثُ) سیف‌ته‌و بۆ زهم‌کردن به‌کار دیت و إعرابه‌که‌شی وه‌کو
پیش‌ووتر وایه.

^(۴) لی‌ره‌شدا (المسکینُ) سیف‌ته‌و بۆ به‌زه‌یی پیندا هاتن (الترحم) به‌کاره‌اتوووه
إعرابه‌که‌شی دیاره.

^(۵) له زمانی عه‌ره‌بیدا به‌ فعلی (نعم) و (بنس) ده‌وتریت (فعلی مدح و ذم) جا دیاره له
مدح کردندا که‌سی‌ک تاییه‌ت ده‌کرت به‌و مدحو پینی ده‌وتریت (مخصوص بالمدح)
هه‌روه‌ها له زهم‌یشدا پینی ده‌وتریت (مخصوص بالذم) له باسه‌کانی داهاتوو‌دا به
تفصیل باس ده‌کرت إنشائاً.

^(۶) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه : نعم : فعل ماضی مبني على الفتح
لإنشاء المدح . الرجلُ : فاعل مرفوع . زیدٌ : خبر لمبتدا محذوف ، و يجوز أن تعرب
جملة (نعم الرجل) في محل رفع خبر مقدم . و زیدٌ : مبتدا مؤخر.

خبر بۆ مبتدایه کی محذوف که نابیت باسکریت و تقدیره که شی (هو زید)
واتا مه دح کراو (زید) ه (و هو عمرو) و اتا زه مکر او (عمرو) ه .

شوینی سی یه م : ئه وهیه که گیرایه تیه وه (فارسی) ^(۱) له قسه ی عه ره به وه
(فی ذمتی لأفعلن) لی ره دا فی ذمتی خبره بۆ مبتدایه کی محذوف که واجبه
حذف کردنی و تقدیره که شی ده بیته (فی ذمتی یمن) ^(۲) مه روه ها هاوشی وه ی
ئهم پرسته یه ش ^(۳) ، که ئه ویش بریتیه له وه ی که خبر تییدا پرسته و خو بۆ
سویند خواردن به کار دیت .

شوینی چواره م : ئه گهر خبره که مصدریک بیت له جیی فعل دانشت بیت ^(۴) ، وه کو
(صبر جمیل) تقدیره که ی (صبری صبر جمیل) که واته صبری: مبتدایه و .
صبر جمیل: خبریتی ^(۵) ، به لام مبتدا که حذف کراوه که بریتیه له (صبری)
به واجبی .

**

**

**

^(۱) مه به ست پی زانیانی ناودار (حسن بن احمد بن عبدالغفار الفارسی) یه که پیشتر
باسمان کرد .

^(۲) و اتا : یمن : مبتدایه کی حذف کراوه و دواکه و تووه چونکه نه ناسراوه .

^(۳) و اتا پرسته ی (فی ذمتی لأفعلن) .

^(۴) مه به ست ئه وهیه له جیاتی ئه وه ی فعل باسکه ییت مصدره که ی باس ده که ییت ،

واتا: (صبر) له جیی (اصبر) ه .

^(۵) دیاره صبر : خبر قو جمیل : صغه ته .

* باسی فره خه بهری (تعدد الخبر)

١٤٢_ وَأَخْبَرُوا بِاثْنَيْنِ أَوْ بِأَكْثَرٍ عَنْ وَاحِدٍ كَهُمْ سَرَاةً شُعْرًا^(١).

زانایانی نحو خیلایان ههیه ده باره‌ی دروستیتتی فره خبری بۆ یه ک مبتدا به‌بیّ حه‌رفی عطف وه‌کو (زید قائم ضاحک) هه‌ندیکیان له‌وانه دانهر^(٢) پییان وایه دروسته ، جا ئه‌گهر ئه‌و دوو خبره له مانادا یه‌ک بن^(٣) ، وه‌کو (هذا حُلُوّ حامض)^(٤) واتا مززه ، یان یه‌ک نه‌بن وه‌کو نمونه‌ی یه‌که‌م^(٥) ، به‌لام هه‌ندیکی تریان پییان وایه فره خبری دروست نیه مه‌گهر هه‌ردوو خبره‌که له مانادا یه‌ک بن ، به‌لام ئه‌گهر له‌مانادا یه‌ک نه‌بن ئه‌و کات پیویسته حه‌رفی عطف بکریته نیوانیان ، جا ئه‌گهر له زمانی عه‌ره‌بیدا شتیکی وا هات^(٦) به‌بیّ حه‌رفی عطف ئه‌وه ده‌بیّت بۆ خبری دووهم مبتدایه‌کی نادیار دابنریت، وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ^(٧)﴾ وه‌وه‌کو ووته‌ی شاعیر :

^(١) پوخته‌ی مانای ئه‌م دیژه‌ی ئه‌لفیه : دروسته خه‌به‌ر دان له‌یه‌ک مبتدا به‌ دوو خبر یان زیاتر وه‌کو (ئه‌وان به‌پێژن و شاعیرن) له‌م پرسته‌یه (هم) مبتدایه‌و (سراة) و (شعراء) دوو خبرن بۆی.

^(٢) واتا : ابن مالک.

^(٣) واتا : به‌هه‌ردوو خبره‌که‌وه یه‌ک مانایان هه‌بیّت.

^(٤) له‌م پرسته‌یه‌دا (هذا) فی محل رفع مبتدا . حُلُوّ حامض: ده‌بنه دوو خبر بۆ (هذا).

^(٥) نمونه‌ی یه‌که‌م واتا : (زید قائم ضاحک) که هه‌ردوو خبره‌که جیاوازن.

^(٦) واتا دوو خبریان زیاتر به‌ دوا‌ی یه‌ک مبتدا دا هاتن.

(٧) ئایه‌تی (١٤ و ١٥) ی سوره‌تی (البروج) . کورته‌ی مانا‌که‌ی (هه‌ر ئه‌وه لیخۆشبووی خاوه‌نی خۆشه‌ویستی بۆ به‌نده‌کانی ، وه‌ خاوه‌نی عه‌رش و به‌رزو پایه‌داره). إعرابی ته‌واوی ئه‌م دوو ئایه‌ته : وَهُوَ : و حرف عطف . هُوَ : ضمیر منفصل مبني في محل

ش ٥٨ / مَنْ يَكُ ذَا بَتٍ فَهَذَا بَتِّي مُقَيِّظٌ مُصَيِّفٌ مُشْتَتِيٌّ.^(١)

ههروهه ها وهکو ووتهی :

ش ٥٩ / يَنَامُ يَأْخُذِي مُقَلَّتِيهِ وَيَتَّقِي بِأَخْرَى الْمَنَايَا فَهُوَ يَقْظَانُ نَائِمٌ.^(٢)

وه ههندیکی تریان^(٣) ووتویانه دروست نیه فره خبری مهگه ههردووکیان لهیهک پهگهز (جنس) بن وهکو ئه وهی ههردووکیان تاک (مفرد) بن بۆ نمونه وهکو (زید قائم ضاحک) یان ههردووکیان پرسته (جمله) بن وهکو (زید قائم ضحک) به لام ئه گه ریه کیکیان تاک بیئت و ئه وی تریان پرسته بیئت ئه وه دروست نیه که واته دروست نیه بلیت (زید قائم ضحک) ، بهم شیوه یان ووتوو ئه بۆ چوونه^(٤) ، به لام پرو دهدات له قسه ی اعراب کارانی قورئان

-رفع مبتدا . الْفُجُورُ : خبر مرفوع . الْوُدُودُ : خبر لمبتدا محذوف و التقدير (هُوَ الْوُدُودُ). ذو: خبر لمبتدا محذوف و هو مضاف . الْعَرْشُ : مضاف إليه مجرور . الْمَجِيدُ : خبر لمبتدا محذوف . و يجوز ان يكون صفة للعرش مجروراً.

^(١) مانا و به لگهی ئه م دپره شیعره بهم شیوهیه : هه کهس خاوه ن پۆشاکێ خوری ئه ستور بیئت ئه وه منیش ئه مه پۆشاکه خوریه که مه که پارێزه ره بۆ گه رما و هاوین و سه رماش _ و اتا بۆ هه مو و هرزێک به کار دیت.

به لگهی ئه م دپره : لێزه دا (بتی) مبتدایه و سی خه به ری هیه ، به لام لای هه ندی له زانایان خبری دووم و سی یه م (مصیف) و (مشتی) نابنه خبری (بتی) به لکو ده بنه خبر بۆ مبتدایه کی محذوف.

^(٢) مانای ئه م دپره ش بهم شیوهیه : باسی که رویشک ده کات و ده لیت : ده نوێ به یه کیک له چاوه کانی و به وی تریش خۆی ده پارێزی له مرگ _ و اتا له وه ی ببیته نیچیر _ جا ئه و به ناگا و نووستوو ه.

به لگهی ئه م دپره : (یقظان نائم) هه ردووکیان خبرن بۆ یه ک مبتدا که بریتیه له (هو) ئه مه ش پای زۆر به یانه.

^(٣) و اتا : ئه مه پای سی یه مه.

^(٤) و اتا : بۆ چوونی سی یه م.

دروستی ئەمە^(۱) به زۆری ، وەکو فرمودەى خواى گەورە ﴿فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى﴾^(۲) به دروستیان زانیوه (تَسْعَى) ببیتە خبری دووهم ، بەلام مەرج نیه چونکە دەگونجیت حال بێت.^(۳)

تێبینی : لیژمەدا کۆتایی بە بەشی یەكەمی کتێبه‌كه هات
إن شاء الله-بەشی دووهم لە بابەتی (كان وأخواتها) دەست پێدە دەكەین

(۱) وانا : دروستی ئەوەی که درو خبر مەبێت یەکیکیان مفرد بێت و ئەوی تریان جملە بێت.
(۲) نایەتی ژمارە (۲۰) ی سورەتی (طه) کورتەى ماناکەى (کتوپر _ گۆچانەکەى پیغەمبەر موسی علیه الصلاة والسلام_ بوو بە ماریک و بە خیرای دەپوشت) (عەرابی ئەواوی ئەم نایەتە بەم شیوەیە : فَإِذَا : فَ : استثنائية . إِذَا : ظرفية زمانية غير جازمة . هِيَ : ضمير منفصل مبني في محل رفع مبتدا . حَيَّةٌ : خبر مرفوع . تَسْعَى : فعل مضارع مرفوع و علامة رفعه الضمة المقدرة على الألف للتعذر . وفاعله ضمير مستتر تقديره (هي) . و الجملة الفعلية (تَسْعَى) خبر ثانٍ عند بعض العلماء ، و عند جمهور النحاة (تَسْعَى) في محل نصب حال .
(۳) چونکە (حال) دەکریت جملەى فعلى بێت ، وەکو لە باسەکانی داها تودا باس دەکریت.

خوینەری بەرێز:

ئەم کتێبە یەکیکە ئەمە و سوعە
گەرەکانی زانستی ریزمانی
عەرەبی، و ئەجیهانی
ئیسلامیدا بە ناویانگە و
وەرگی پراوتە سەر زۆریک
ئە زمانەکان، بۆیە بەندەش
بە پێویستە زانی دەقی
کتێبەکە دوو بەشە و ئەلفیە
ابن مالک، شرح و پاشەکە
(ابن عقیل)) وەک خۆی
وەرگیرمە سەر زمانی کوردی،
ئەگەر دانانی پەراویز و
پوونکردنەوی زیاتر ئەکات و
شوینی پێویست ئە پەراویزی
هەموو لایە پەرەکاندا، تۆی
بەرێزیش پێویستە بەوردی
بیخوینێتە وە هەوڵ دەی ئێی
حالی بی، بۆ سوودمەنبوون
ئێی.

خوای گەرە بەختە وەرو
سەرقرازی دنیا و دوا پۆژمان
بکات